ARHIVA DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂȚII PENTRU CERCETAREA ȘI STUDIEREA DOBROGEI

PUBLICAȚIUNE TRIMESTRIALĂ

SUB DIRECȚIUNEA D-LOR:

CONST. MOISIL
PROFESOR IN BUCUREȘTI
MEMBRU CORESPONDENT AL
ACADEMIEI ROMÂNE

ȘI

C. BRĂTESCU
PROFESOR IN CONSTANȚA
MEMBRU CORESPONDENT AL
ACADEMIEI ROMÂNE

VOLUMUL II
1919

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA CURȚII REGALE, F. GÖBL FII
19, STRADA REGALĂ, 19
1920.

«Arhiva Dobrogei» este o publicaţie specială, destinată studiilor şi cercetărilor privitoare la toate problemele în legătură cu Dobrogea.

Direcţiunea revistei lăsând autorilor toată libertatea părerilor, nu-şi ia nici o răspundere pentru cele cuprinse în studiile şi articolele ce le publică.

Volumul I a apărut în anul 1916 sub auspiciile Administraţiei Casei Şcoalelor.

ARHIVA DOBROGEI

REVISTA SOCIETĂŢII PENTRU CERCETAREA ŞI STUDIEREA DOBROGEI

PUBLICAŢIUNE TRIMESTRIALĂ

SUB DIRECŢIUNEA D-LOR:

CONST. MOISIL
PROFESOR IN BUCUREŞTI
MEMBRU CORESPONDENT AL
ACADEMIEI ROMÂNE

ŞI

C. BRĂTESCU
PROFESOR IN CONSTANŢA
MEMBRU CORESPONDENT AL
ACADEMIEI ROMÂNE

VOLUMUL II
1919

BUCUREŞTI
TIPOGRAFIA CURŢII REGALE, F. GÖBL FII
19, STRADA REGALĂ, 19
1920.

«*Arhiva Dobrogei*» este o publicaţie specială, destinată studiilor şi cercetărilor privitoare la toate problemele în legătură cu Dobrogea.

Direcţiunea revistei lăsând autorilor toată libertatea părerilor, nu-şi ia nici o răspundere pentru cele cuprinse în studiile şi articolele ce le publică.

Volumul I a apărut în anul 1916 sub auspiciile Administraţiei Casei Şcoalelor.

TABLA DE MATERII A VOLUMULUI II (1919).

STUDII ȘI CERCETĂRI

DĂRI DE SEAMĂ

FOLKLOR

CĂLĂTORII

BIBLIOGRAFIE

CRONICA

HĂRȚI

ILUSTRAȚII

DUPA RAZBOI

Când ne-am pornit în toamna anului 1918 din pamântul de rezistență eroică al Moldovei iarăși către ţărmurile Mării Negre, spre a ne regăsi căminurile părăsite, noi știam de mai înainte că vom afla multă jale și pustiu în frumoasa noastră provincie dobrogeană. Dar realitatea a întrecut cu mult așteptările noastre.

Stâlpii uriași ai podului de peste Borcea, lipsiți de cununa lor dantelată de oțel, peste care alergau din largile câmpii ale Țării spre valurile Mării și avuția și sufletul românesc, mărturisiau acolo, ca un simbol dureros. ruptura vremelnică a Dobrogei de trupul patrieimame. Am trecut fluviul și lacrimi amestecate cu ură au răscolit sufletul nostru. Orașele noastre nu mai erau orașele însuflețite și pline de zvonul vieții de odinioară, ci ne priveau ca niște hârci uscate cu ochii scoși, din zidurile ruinate, din ferestrele și ușile oarbe, din ferăriile răsucite de dogoarea focului, din murdăria vremii așternută peste ele. Satele noastre nu mai erau satele mulțămite și fremătând de hărnicia zilelor de lucru și de bucuria zilelor de sărbătoare; ci multe din ele, cele mai multe, stau aproape pustii, ca niște cimitire învechite, cu albele și curatele căsuțe dărâmate, ele care erau căminuri fericite de veterani, colonii de albine neobosite, puternice și întinse comune de vechi dobrogeni cu grai romanic. Și pe mulți dintre aceia cari, prea legați de vatră, au rămas să îndure jugul unui dușman sălbatec, însuflețit de ură, de invidie neagră și de duhul distrugerii, nu i-am mai regăsit bucurându-se de lumina curată a cerului dobrogean; ci au răposat blajini sub

mâini de fiară, sporind numărul martirilor pentru patrie. Am regăsit ogoarele năpădite de buruieni sălbatece, căminurile sparte, mii de orfani ramași pe drumuri, averile risipite și prădate, frigul și vânturile triste ale mării șuerând peste stepa pustiită printre ruine.

Am simțit atunci că barbaria ce a trecut peste cea mai nefericită dintre provinciile românești, ne-a întors până aproape de anul 1877 și că ni se cere o nouă muncă titanică spre a reda României grădina fericită de odinioară.

* * *

Dar tocmai în aceasta stă rostul existenței noastre în Dobrogea. Pe când jur împrejur neamurile vecine, biciuite de impulsuri ancestrale, se zbat în patimile urii, care le îndeamnă spre fapte ce degradează făptura umană, noi, insulă latină așezată în mijlocul unei mări furtunoase, trebuie să desăvârșim moștenirea ce ne-au lăsat-o înaintașii. Dacă străbatem istoria pământului Dobrogei din antichitate până astăzi, nu găsim decât două perioade în care civilizația a înflorit pe aceste locuri: epoca romană și stăpânirea românească. Restul este amurg sau întuneric. Floarea gingașa a culturii se ofilește și moare în nenorocirile și ruinele pe care le lasă barbarii în urma lor. Devenită drum de invazie al hordelor din stepele Rusiei spre clisurile Balcanilor și spre Constantinopole, și mai în urmă, timp de cinci secole, locuință a ultimelor seminții turanice, care ne-au dislocat dela țărmurile Mării Negre, Dobrogea, această „Valahie albă“ a evului mediu și vechiu leagăn al poporului român din valea Dunării de jos, se cufundă în întunericul barbariei. Abia la 1877 ea se trezește din nou la lumina civilizației din care un ultim val de sălbătăcie părea că voește să o smulgă.

Chemarea noastră în această provincie este culturală. Dar pentru a păși senini și siguri pe căile culturii, întâia grije a noastră este să cerem asigurarea și întărirea hotarului spre a ne feri de distrugerile răz-

boaclor, și întărirea elementului românesc în această margine pustiită a țării. Restul va veni dela sine.

Ori cine-și dă seama că în România-Mare a zilelor de azi, activitatea noastră va trebui intensificată și că rolul cultural pe care l-a jucat răposata Austro-Ungarie, revine acum României, care și-a însușit cea mai mare parte din moștenirea dispărutului imperiu.

Cum vom puteà realizà acest scop?

Cultura noastră este încă tineră și numărul cercetătorilor, care se ocupă de probleme speciale asupra pamântului și poporului nostru este relativ mic, împuținat într'o măsură și prin războì. A ne grupa toți cercetătorii din întreg cuprinsul României-Mari în jurul unor reviste, pe specialități, este desigur o idee fericită a cărei înfăptuire o așteptăm; dar aceasta nu exclude, până atunci, gruparea tuturor specialiștilor dintr'o provincie în jurul unei reviste cu caracter mai local, ceeace este mai avantajos din multe puncte de vedere. In primul rând se vor stabilì relații mai strânse între reprezentanții inteligenței unei provincii, din apropierea cărora poate rezulta o atmosferă culturală mai ridicată; revista va căpăta un caracter mai enciclopedic, prin urmare va intra în sfera de atenție a unui număr cât mai mare de intelectuali; iar din apropierea problemelor ce privesc una și aceeași regiune, vor răsarì alte probleme, care vor cere să fie aprofundate; și, în sfârșit, rezultatul final va fi cunoașterea mai temeinică a provinciei către care se concentrează interesul tuturor. Prin urmare provincia și nu specialitatea este aceea care ne va aduna în jurul ei. De ce mare folos va fi o asemenea publicație periodică, ne-a arătat-o și războiul trecut, când, pentru apărarea cauzei noastre, ne-a lipsit un izvor repede și sigur de informație, în care să găsim întreg materialul de care am avut nevoie. Revista noastră își propune a umple această lacună.

Drept aceia, ne adresăm tuturor specialiștilor din orice ramură de activitate a spiritului omenesc, cari încă nu ne-au promis sprijinul lor, tuturor acelor cari au un cuvânt de spus, o cunoștință de împărtășit, o comuni-

care scurtă de făcut asupra Dobrogei sau a teritoriilor în legătură cu Dobrogea, să binevoiască a ni-o comunica prin paginile acestei reviste, al cărei scop, dupa cum s'a arătat mai sus, este cunoașterea cât mai precisă și mai temeinică a Românei trans-dunărene.

Istorie, Geografie, Arheologie, Numismatică, Etnografie, Economie, Tehnică, Folklor, etc., etc., toată această gamă bogată și variată a activității spiritului omenesc, întru cât este legată de provincia Dobrogei, va găsi ospitalitate în paginele revistei noastre. Nădăjduim prin aceasta că vom realiza o operă utilă și frumoasă, așa precum ne îndeamnă s'o înfăptuim convingerile și chemarea noastră culturală.

Am fi dorit ca centru al activității noastre să fie încă de acum orașul Constanța, dar din diferite motive revista trebuie să apară deocamdată tot în București.

Cu toate acestea — după cum spuneam în articolul-program publicat în primul volum — scopul nostru este ca cercetarea și studierea diferitelor regiuni ale țării noastre, acum întregite, să pornească mai ales dela intelectualii locali și să se îndeplinească în cea mai mare parte prin concursul lor. Idealul nostru este, ca forțele intelectuale locale să se înfrățească în fiecare regiune într'o mișcare similară și ca în centrul natural al fiecărei regiuni să apară o revistă, care să cuprindă studii și cercetări asupra tuturor chestiunilor, cari prezintă interes pentru cunoașterea regiunei respective din toate punctele de vedere.

Și pentru Dobrogea un astfel de centru nu poate fi decât Constanța. După cum în perioada romană anticul Tomis se ridicase la o asemenea strălucire, în cât cu drept cuvânt i-s-a zis «metropola Pontului Euxin», tot asemenea și în timpul nostru Constanța este predestinată a ajunge unul din cele mai mari și mai frumoase orașe ale României-nouă. Dela limanul Nistrului și până la stâncile Caliacrei nu e un loc mai potrivit pentru desvoltarea unui port măritim românesc; nicăeri coasta mării și hinterlandul nu contribuie în chip mai lesnicios la creșterea și înflorirea unui alt port decât la Constanța, care rămâne

fără de rival. Fiind singura fereastră largă şi luminoasă prin care România priveşte cu ochi senini spre întinsul apelor pe care plutesc mii de corăbii încărcate cu avuţiile lumii, Constanţa — care şi în România mică creştea ca un făt frumos din basme — cât altul într'o lună, el într'o zi —, astăzi având în spate bogăţiile unui teritoriu de două ori mai întins, va ajunge în scurtă vreme să lase în urmă marile porturi dunărene, Galaţii şi Brăila, şi să rivalizeze cu Odesa. Şi nu va fi mândrie mai legitimă pentru orice Român de cât să-i poată zice «metropolă a Mării Negre».

Viitorul Constanţei, prin urmare, este cel economic. Dar paralel cu această faimă către care fatal se îndreaptă, Constanţa trebuie să devie şi un centru cultural de mâna întâi. Aci trebuie să se concentreze forţele intelectuale ale României trans-dunărene şi de aci trebuie să pornească razele oricărei iniţiative culturale dobrogene. „Mântuirea ta prin tine, Israile“. La început prin manifestări mai modeste, mai târziu prin manifestări de aşa natură, încât să facă cinste oricărui centru cultural apusean.

Cu asemenea gânduri păşim din nou în faţa publicului cititor, căruia dorim a-i împărtăşi aurul cel mai curat al sufletului nostru, spre mai marea cinste a neamului românesc din Dobrogea.

IOSIF MOESIODAX,
GEOGRAFUL DIN CERNAVODA

Acum câțiva ani, într'un memoriu presintat la Academia Română, *„O hartă a Țării-Românești din anul 1780 și un geograf dobrogean“*,[1]) semnalam în harta pe care vestitul Rhigas, el însuși un Român din Veleștinul Tesaliei, a adăugit-o la una din traducerile grecești ale «Călătoriilor tânărului Anacharsis», însemnarea facută în dreptul Cernavodei că aceasta e patria lui Iosif Moesiodax: Τζέρνα-Βόδα, πατρὶς Ἰωσήπου Μοισιοδάκος.

Am dat acolo și o scurtă biografie a acestui învățat cleric, care a fost învățătorul copiilor lui Alexandru-Vodă Ipsilanti, a condus școala grecească din București începând cu anul 1765, deci înainte de domnia lui Ipsilanti, supt acel Grigore Alexandru-Vodă Ghica pe care, ca și pe Ipsilanti, Domni în «Dacia» — spune el — îi face ocrotitori ai cărții sale, vestită pe vremuri Teoria Geografiei», apărută la Paris în 1781.

Se pare că el e acela care a sfătuit pe al doilea patron al său să încerce canalul dintre Argeș și Dâmbovița, a cărui linie e însemnată pe hartă. Rhigas însuși a fost elevul istețului călugăr. Și am dovedit acolo că această hartă a lui Rhigas, nepotrivită cu cea mare, a

1 *Analele Academiei Române* pe 1914 (XXXVI), p. [illegible] ș[illegible] ur

Moldovei și parțile vecine, și corespunzând unei stări de lucruri mai vechi, e datorita de fapt lui Iosif.

Intrebam atunci dacă „Mesiodac“ nu înseamnă mai curând Român decât Bulgar și încheiam ca, născut în fața Bărăganului mocănesc, geograful nostru «e mai curând Român» și încheiam: «un interesant fapt nou în ce privește elementul românesc de pe malul drept al Dunării și valoarea lui culturală».

Astazi, putem da o soluție definitiva.

Termenii geografici întrebuințați de Iosif sunt împrumutați dela marele dascăl al grecimii la sfârșitul veacului al XVII-lea, Alexandru Mavrocordat, care trăia în ideile Daciei; și în notele contemporane, publicate de învățatul Papadopulos Kerameus în volumul XIII din Colecția Hurmuzaki, ale lui Ioan din Bizanț, care scria la 1688, în acelaș timp, despre o minune întâmplată în Țara-Românească, se spune: μὲ τὴν τζάραν τῆς Μοισίας ἢ γουν μὲ τὴν Βλαχίαν, „cu țara Mesiei adecă cu Țara-Românească“ [1]). La 1731, Iosif, fost Mitropolit al Bulgariei, plângând pe Nicolae-Vodă Mavrocordat, pune alături [2]), ca bocitoare, pe Vlahia» și pe „Mesia“, ca locuri unde el a domnit; autorul versurilor însuși spune că a fost «al Bulgariei care se întinde la Istru și care se mărginește jos cu Mesia-de-sus»:

Τῆς κατὰ τὸν παντάπορον Ἴστρον περιτελούσης
Κάτω Μοισίας κάτω τε πάνω γειτναζούσης.

Un laudator al lui Nicolae Mavrocordat, Ioan gramăticul dela Constantinopol [3]), spune chiar lămurit ca acesta întâiu Domn în Ungrovlahia, «trece» din Dacia la stăpânirea Mesilor» (ἀπὸ Δακίας ἐπὶ τὴν Μοισῶν ἐπικράτειαν)

[1]) P., 2[illegible]7.
[2]) Ibid., p. 270 Atanalie.
[3]) Ibid., p. 275. In sens transdanubian mult târziu numai la Comnen Ipsilanti ibid., 2, pp. 525-6.

cari ar fi aici Moldovenii, dacă succesiunea Domnilor n'ar arătà că autorul înțelege prin Dacia Moldova, și prin dunăreana Mesie Țara-Românească. De altfel[1], când e vorba de năvălirea Austriacilor în acest principat, se spune că au trecut «munții Mesilor».

Adăugim că un articol recent al d-lui P. Panaitescu semnalează presența la Cernavodă a unui episcop Neofit, care traduce din grecește în românește și știa drumul Brașovului, pe la 1770.

Mesiodacul este deci *Român dunărean*. Așa s'a privit Iosif, și calitatea lui de Român nu mai poate fi pusă deci la îndoială. De altfel a se trage din Bulgari nu putea fi pentru vremea aceasta nicio cinste.

N. IORGA

---

1) *Ibid.*, p. 258. Și „Neamul Romănesc", XIV, No. 58. E vorba probabil de Neofit, comentatorul gramaticei grecești a lui Gasi și egumenul Grecilor din Sibiu. V. *Istoria Bisericii*, II, p. 1740. I se zicea episcop fiind că fusese numit episcop de Hotin (v. *Analele Academiei Române*, secția literară, XXVIII, pp. 186—8). Alegerea lui e din 1765: se pare că trebuià să depindă de Mitropolitul Proilavului, al Brăilei. Izgonit din Hotin poate de războiu el căută deci adăpost la Cernavoda.

Propaganda pentru „Bulgaria-Mare“ şi „Dobrogea bulgărească“

De peste 30 de ani în Bulgaria se face o propaganda asidua, prin şcoli şi cazarme, prin presă şi cărţi didactice, prin întruniri publice şi asociaţiuni patriotice, în scopul de a se pregati generaţiunile la lupte şi la jertfe pentru ceeace se cheama «Bulgaria Mare».

Origina acestei «Bulgarii Mari» sta în protocolul No. 1 al Conferinţei ambasadorilor din Constantinopol (1876), la care se ştie ca România n'a fost măcar consultată.

Intr'adevar, pe când contele Ignatieff vorbià, ameninţător, de alternativa «ânatomiilor sau autonomiilor balcanice», conferinţa căutà să înlăture un nou război între Ruşi şi Turci şi să găsească o soluţiune pacinica «spinoasei chestiuni a Orientului».

Ea s'a oprit, un moment, la ideia creării unei «Bulgarii autonome», compusă din două provincii: una occidentală cu capitala Sofia, alta orientală, cu capitala Târnova, din care urmà sa facă parte şi sangiacul Tulcei, adecă Dobrogea pâna la gurile Dunărei.

Dar «omul bolnav» de pe malurile Bosforului, urmând poate anùmite sugestiuni, a rezistat la toate ameninţările ruseşti; conferinţa ambasadorilor n'a dat nici un rezultat; «spinoasa chestiune orientală» n'a putut fi rezolvată pe cale pacinica; şi razboiul a izbucnit în primăvara anului urmator, 1877.

Cum a urmat războiul se ştie şi nu vom stărui. Vom aminti numai partea decisivă ce au luat la el trupele române, acea armata modestă a cărei cooperare *distinctă* a fost refuzată la început, când Rusia se credea sigură de victorie şi apoi cerută telegrafic şi «în orice condiţii» ceva mai târziu, când armatele ţarului

Alexandru II erau in pericol de a fi svârlite in Dunare şi «cauza crucei» s'a gasit ameninţata.

In preliminările dela San Stefano, încheiate la 3 Martie 1878, şi dupa aceea în Congresul dela Berlin, «chestiunea orientală» a primit cum erà de aşteptat, o soluţinne în unele privinţe diferită de aceea proectată la conferinţa ambasadorilor, înainte de razboi.

Astfel, României i s'a luat partea Basarabiei retrocedată prin tratatul din 1856, nesocotindu-se jertfele ei în război, convenţiunea din 16 Aprilie 1877 prin care Rusia îi garantà în chip io mal «integritatea teritoriala» (art. 2) şi protestarea indignata a delegaţilor români M. Kogalniceanu şi I. C. Brătianu in şedinţa Congresului dela 19 Iunie 1878, şi i s'a dat în schimb partea de nord a Dobrogei—veche posesiune românească şi ea, arena a atâtor lupte pustiitoare în trecut, transformata într'o adevrată p ragină de razboiul ce abia se termină.

In ce priveşte pe Bulgaria, se ştie că ea, cu sângele varsat de alţii, şi-a asigurat independenţa, după o robie de cinci ori seculara; dar prin chiar faptul ca o parte a Dobrogei a fost atribuita României, limitele în care a fost constituită în principat autonom nu mai corespundeau în totul celor proectate la 1876, şi nici nu cuprindeau pe toţi Bulgarii împrăştiaţi în Peninsula, în schimb însă, înglobau pe Românii din valea Vidinului şi din tot lungul Dunării, cum şi pe Turcii, Tatarii, Grecii, Gagauţii şi Românii din Cadrilater.

Românii au suportat mutilarea nedreapta ce li s'a impus. Ei şi-au stăpânit durerea de a vedeà luându-li-se din nou partea retrocedată a frumoasei provincii moldoveneşti rapita de Rusia «protectoare» a creştinilor din Orient cu 66 de ani mai 'nainte, la 1812; şi, împacându-se, în cele din urmă, cu soarta ce li se crease de Puterile europene, s'au aplicat cu tărie la desţelenirea şi civilizarea nouii lor achiziţiuni, veche stapânire a lui Mircea-cel-Bătrân şi a lui Ştefan-cel-Mare.

Bulgarii, însă, au rămas hotărât nemulţumiţi cu independenţa astfel obţinută şi cu un teritoriu ce nu puteà fi socotit în întregime strict naţional-bulgăresc. In mintea lor îşi facuse loc închipuirea că la conferinţa ambasadorilor s'a avut în vedere n nai *drepturile* lor şi ca prin urmare la San-Stefano şi la Berlin li s'a facut o strigatoare nedreptate!

Puţini oameni politici bulgari, şi printre ei Stambuloff cel om rât cu topoarele în mijlocul Sofiei de asasini încă nepedepsiţi,— au avut, dela început, simţul realităţii şi au înţeles ca la conferinţa ambasadorilor nu s'au discutat *drepturi bulgăreşti*, ci s'a urmarit, *asigurarea pacii* într'un moment de relaţii încordate ruso-turceşti; ca Ignatieff nu se gasià de fapt în faţa nici unei alternative, pentru că în Rusia nimeni nu se gândià serios la nici o autonomie balcanică, ci numai la facerea unui pas înainte spre Constantinopol şi Strâmtori, în executarea unui program urmat cu îndarătnicie dela Petru cel Mare încoace; si ca cele doua provincii ale Bulgariei autonome erau menite sa devina în curând doua gubernii ale vastului imperiu moscovit.

Majoritatea politicianilor bulgari s'au complacut, din contra, într'o politica irredenta, fara baza şi fara raţiune, dedându-se a opera de propaganda semnalată mai sus, pentru a fanatiză un popor rămas în multe privinţe într'o stare de explicabila primitivitate.

Declaraţiuni şi provocări, de natură a compromite bunele raporturi între vecini, s'au facut de atunci necontenit, faţiş şi fără jenă, cu caracter pronunţat de sfidare, sub egida autorităţii constituite şi purtând pecetea oficialitaţii.

Astfel, profesorul universitar B. Tzoneff publicà, la 1901, în «Sbornic»,— *organul Ministerului de Instrucţie publică bulgar,*— un articol în care spunea, negru pe alb, ce «neamul bulgaresc are drept hotare la răsărit şi miază-noapte, Marea Neagra şi Dunarea» (de Marea Egèica şi Adriatica pe atunci nu erà înca vorba) şi că «în aceste regiuni ale patriei bulgare, *acum îmbucatăţite*, trăeşte un popor care vorbeşte aceiaşi limba şi ascunde în inima sa aspiraţiunea ca aceste regiuni sa ajungă a fi un stat unitar, cu aceiaş administraţie şi cu o viaţa de sine statatoare».

Un alt profesor de mare autoritate, colonelul Kantargieff, *în cursul său de geografie predat la şcoala de ofiţeri din Sofia* (publicat la 1905 şi în traducere românească), vorbeşte de trebuinţa ce simte Bulgaria de a aveà, pe Mare şi pe Dunăre, o puternică flotă îndreptata în contra României, de oarece «Bulgaria are numai decât nevoe de biruinţă asupra României, ori de unde nu,—mai bine moartea!»

Mai târziu,—şi mai ales dupa cele câteva succese militare de surprindere dela 1912 încoace, megalomania, şi cu ea pr-

tentiunile Bulgarilor, au început să creasca. In cele din urmă, limitele «Bulgariei autonome» dela conferința ambasadorilor li s'au părut patrioților dela Sofia strâmte de tot, aproape meschine, pentru «Bulgaria Mare». Ceeace cereau ei, în cele din urmă, erà o Bulgarie care sa cuprindă (pe lângă Bulgaria balcanică): toata Rumelia, toată Macedonia, toata Dobrogea, până la Delta Dunării, valea Timocului (cu districtele sârbeşti Craina, Cerna-Reca, Kniajevaț și Pirot), valea Moravei superioare şi Vardarului mijlociu (cu o fâșie de pământ — un simplu coridor de zece-douăzeci kilometri lățime! — care sa-i dea acces la Adriatica), apoi întreaga Peninsula Chalcidică, cu regiunile greceşti dintre Cavala și Salonic, Adrianopolul cu tot *hinterland*-ul, şi,— dacă s'ar puteà —şi Constantinopolul, — Constantinopulul cel atât de râvnit de țarii imperiului bulgar! Cu alte cuvinte, o Bulgarie într'adevăr mare, care sa cuprindă mai toată Peninsula Balcanică, și sa se întinda dela Dunăre și pânala Marea Egeică şi dela Marea Neagră până la Adriatica!...

* * *

Se înțelege lesne că, pe urma unei asemenea propagande, care constitue hrana sufletească a poporului bulgar de pesta 30 de ani, erà fatal să răsară bandele de «comitagii» ale lui Sarafoff şi urmaşilor lui, întreținute din fondurile publice ale statului bulgar; şi nimeni nu se va mirà dacă aceste bande nu s'au mărginit să terorizeze numai Macedonia cu cele mai odioase crime de drept comun, pentru a suprimà în ea orice altă voință și orice altă veleitate de viață națională, ci şi-au întins câmpul de operații şi în regatul României, asasinând, ziua namiaza-mare, în mijlocul Bucureştilor, pe profesorul român, de origină macedoneană, Ștefan Mihăileanu, şi organizând un atentat la viața regelui Carol I, atentat descoperit din fericire la timp de justiția țărei.

Când în România opinia publică tremurà de indignare în fața acestor procedeuri sălbatice, care puțin a lipsit să ne duca la un conflict diplomatic şi chiar la un războiu cu Bulgaria, peste Dunăre, în regatul lui Ferdinand de Coburg, se puteà face, cu oare-care satisfacție, constatarea că propaganda patriotică a dat în interior toate roadele și că se puteà contà pe acea stare de fanatizare a mulțimei, care a fost scopul şi ținta ei continue.

Mai rămâncă ceva de făcut: mai rămâneà să se capaciteze şi lumea străină asupra legitimitaţei pretenţiunilor bulgareşti de dominaţiune şi de suprematie în Balcani. Erà un nou câmp de activitate, o nouă şi grea muncă, la care trebuià să se mobilizeze toată «inteligenţa» bulgară: oameni de stat, diplomaţi de cariera, profesori universitari, jurişti, economişti şi publicişti în genere.

De bunavoinţa şi concursul Puterilor centrale bătai şii noştri vecini erau asiguraţi, din momentul când s'au dat de partea lor în lupta pentru triumful forţei asupra dreptului. Mai ramâneà să se asigure şi de concursul celorlalte Puteri europene. Deşi, dupa socotelile chibzuiţilor diplomaţi bulgari, aceste puteri aveau să fie înfrânte şi reduse a ascultà de poruncile dela Berlin, totuşi o convingere universala în conştiinţa lumii întregi despre drepturile lor în Balcani şi la gurile Dunarii, nu puteà decât să prindă bine scopurilor lor imperialiste. Şi astfel «Prusacii orientali», cum se intitulau cu fala până mai deunăzi, încep o propagandă din cele mai întinse şi mai staruitoare pentru «Bulgaria Mare» şi «Dobrogea bulgareasca» în toate centrele şi în toate limbile europene.

Cam din aceiaş epoca, — sfârşitul anului 1917 şi începutul lui 1918, — avem de înregistrat o sumă din manifestaţiunile ei zgomotoase:

Primul-ministru Radoslavoff făceà apel la toţi publiciştii, la toţi Bulgarii cari ştiu a ţine un condeiu în mâna, la tot ce cugetă şi simte bulgăreşte, sa nu dezarmeze în lupta pentru sfintele lor drepturi naţionale, acordând el însuşi interwiev-uri ziarului «Neue Freie Presse» din Viena, pentru a constatà ruina şi sinuciderea României pe urma politicei sale nenorocite şi pentru a declarà că el, sub nici un cuvânt, nu-i va lăsà măcar o palmă din pământul «bulgăresc» al Dobrogei; — diplomatul D. Rizoff, omul de încredere al fostului ţar Ferdinand, publică la Berlin, cu puţin înaintea morţii, un *Atlas* conţinând 40 de hărţi etnografice din diferite epoci şi de diferiţi autori, ca sa fixeze odată pentru totdeauna «graniţele istorice, etnografice şi politice ale rasei bulgare», (reuşind cu multe din ele să demonstreze drepturile Românilor asupra Dobrogei!); — socialistul Nicola Sacharoff declarà, în numele socialiştilor bulgari, la congresul pus la cale — se ştie cum şi de cine — la Stock-

holn, ca împărtaşeşte cu totul soluţia maximaliştil r ruşi a pacei fara anexiuni şi fară despăgubiri, cu singura excepţ e a Dobrogei, care, fiind «ţară bulgărească», urmeaza să fie desanexata dela România şi încorporată la Bulgaria «în chiar interesul asigurarii unei paci durabile ; — la Babadag se organiză de autoritaţile bulgare un congres şi se publică un *Memoriu*, pentru a se declară sus şi tare voinţa unanimă a locuitorilor dobrogeni de a fi trecuţi sub părinteasca obladuire bulgăreasca şi de a se opune cu armele în mână unei eventuale reinstalari a dominaţiunii româneşti pe malul drept al Dunării; — profesorii universitari L Miletici şi A. Işircoff publicau, la Viena, Lausanne şi Berna, «studii» (?) şi polemice, pentru a susţineà «drepturile» Bulgarilor în Dobrogea, cu argumente în contrazicere cu propriile lor constatări din scrierile cu caracter obiectiv-ştiinţific publicate mai 'nainte; — Romanski şi Zlatarski puneau şi ei umarul la aceiaş opera patriotică, cu aceiaş dragoste de adevar şi cu mai multa patima înca; — iar societaţile de editură subvenţionate *Dobrogea* şi *Phoenix* publicau scrierile lui Katzeff (vre-un Katz oare-care, cu *eff* în coadă), Pacioff, Marcoff, Burlacoff, Cilinghiroff, Penacoff, Ognianoff şi *off !* câtor altor *dii minorum gentium*, în bulgareşte, în nemţeşte, în franţuzeşte şi în englezeşte, pentru a sprijinì cu t t felul de «argumente», une-ori absurde, alte-ori pur şi simplu ridicole, aceleaşi «drepturi» ale Bulgarilor în Dobrogea şi a dà expresiune urei lor nestapânite şi salbatice contra pop rului care şi-a vărsat sângele, ca să le asigure libertatea.

* * *

Neaparat, pretenţiunile Bulgarilor la d minaţiunea Dobrogei se sprijină din capul locului pe *drepturi*, şi înca pe t t felul de drepturi. Mai întâiu, drepturi *geografice*: Dobrogea e situată de-a dreapta Dunărei, care formează hotarul natural dintre Bulgaria şi România; deci ea aparţine Bulgariei, a căreia nemijlocită continuitate teritorială este.

Apoi, drepturi *istorice:* Dobrogea nu e numai «ţară bulgărească», ci chiar «leagănul naţiunei bulgare», de oare-ce în Dobrogea a întemeiat Asparuch (zis şi Isperich) primul regat bulgar, la anul 679 d. Chr. Afară de aceasta Dobrogea a fost cucerită dela Ivanko, fiul bulgarului Dobrotici, dela care vine

chiar numele actual al provinciei, aşa încât era drept şi natu al să fi fost redată tot Bulgarilor la 1878, iar nu să fie daruită Românilor, cari n'au stăpânit-o niciodata, în tot trecutul lor ist r'c

Mai departe, drepturi *etnografice*: Incă din secolul VII d. Cr. Bulgarii s'au menţinut în Dobrogea, cu toata dominaţiunea bizantina şi otomana, aşa încât ei formeaza elementul autohton al provinciei şi până în ultimele timpuri alcatuiau şi majoritatea populaţiunei dobrogene.

Şi, în sfârşit, drepturi *politice*: Bulgarii din Tulcea au înfiinţat pe la 1812, o şcoala elementară, „în care se învaţă a ceti şi scrie bulgăreşte", iar pe la 1856 o şcoala primara botezata cu sugestivul nume de „Svietla Balgaria" (Bulgaria luminoasa); ei au luptat apoi alaturea cu Bulgarii din Balcani „în contra jugului spiritual al Patriarhatului ecumenic" şi la 1871 au trim s chiar reprezentanţi la adunarea naţionala bulgară, convocata la Constantinopol, pentru organizarea bisericei lor naţionale aut - nome; în Dobrogea s'a nascut Ştefan Karadja, «erou legendar al ep cei eroice bulgare», despre care, cinstit vorbind, nu se prea ştie nici cine a fost, nici ce a facut; mai târziu, Bulgarii au întemeiat în Dobrogea o „înalta cultură" şi o „strălucita civ'-lizaţie", aşa încât între anii 1870 şi 1877 ei aveau câteva şcoli primare câteva biserici, un gimnaziu cu 4 clase, un episcopat, doua societăţi comerciale, o societate femenina de binefaceri şi câteva corporaţiuni de meseriaşi, atingând astfel „apogeul" desvoltarei lor culturale şi puterei lor economice.

Pe lânga atâtea *drepturi* axiomatice, o suma de alte consideraţiuni şi argumente militează în favoarea aceloraşi pretenţ'uni de dominaţiune.

Mai întâiu, România nu are nici un drept în dreapta Dunarei, probă că la 1878 mai mulţi parlamentari şi publicişti români s'au declarat în contra anexărei Dobrogei cu preţul perderei celor trei judeţe ale Basarabiei retrocedate, şi la acea epocă Dobrogea era până într'atâta considerată ca „ţară bulgarească", încât însuşi Domnitorul Carol I a redactat proclamaţiunea sa din 14 Noembrie 1878 „către locuitorii dobrogeni" nu numai „în limba *oficială* — românească" ci şi „în limba *ţărei* — bulgărească".

Afară de aceasta, România nu are nici un interes sa stapânească Dobrogea, de oarece mişcarea ei comercială se poate

face şi numai pe Dunăre, prin porturile Brăila şi Galaţi, cum s'a făcut atâta vreme în trecut; şi dacă totuşi ar avea numai decât nevoe şi de portul maritim „bulgăresc" al Constanţei, Bulgaria e gata ori când să-i permită tranzitarea produselor sale de import şi export pe baza unor anumite convenţiuni economice şi cu tot respectul ce a dovedit ca ştie sa poarte tratatelor internaţionale.

Şi, în sfârşit, România s'a arătat nedemnă de a stăpâni Dobrogea, întru cât n'a acordat locuitorilor dobrogeni dreptul de a fi reprezentaţi în Parlament decât abià la 1909, iar administraţia română a fost totdeauna «un lanţ neîntrerupt de arbitrar administrativ, de ilegalităţi sistematice, de justiţie parţiala, de jaf organizat, de opresiune spirituală şi politică», pe când ori unde a fluturat drapelul bulgăresc, la umbra şi la adăpostul lui au înflorit libertatea, democraţia, legalitatea, respectul de dreptul fiecăruia şi toate celelalte bunuri care sunt cuceririle adevăratei civilizaţiuni... bulgăreşti.

E bine înţeles că până în toamna anului 1918 la toate aceste drepturi, constatări şi recriminări se mai adaugă un argument, care erà, singur, decisiv: *gloria nepieritoare cucerită de invincibila armată bulgară la Turtucaia şi pe câmpiile Dobrogei.* De când, însă, invincibila armată a închinat steagul, iar ţarul Ferdinand de Coburg s'a retras pe domeniile sale din Ungaria, unde are acum tot răgazul să facă reflexiuni, pe cât de adânci pe atât de amare, asupra nestatorniciei şi fragilităţii lucrurilor omeneşti, acest argument deciziv pare a-şi fi perdut toată valoarea,

* * *

Tenacitatea cu care această propagandă s'a tacut şi înainte şi după pacea ce ni s'a impus prin tratatul dela 7 Maiu 1918 ar putea să inducă în eroare pe cei neprevenіţi, cari nu cunosc îndeajuns trecutul Dobrogei, legăturile ei seculare cu ţinuturile româneşti din stânga Dunărei şi adevărata stare de lucruri din provincia noastră de pe malul Mării.

De aceea o scurtă examinare a chestiunei şi restabilire a adevărului se impun.

Fireşte, nu ne vom oprì la micile nimicuri, în care patrioţi balcanici văd împrejurări generale de drepturi. Nu vom

discută întru cât cutare şcoală primară, — numească-se ea «Svietla Bălgaria», — cutare societate comercială ori asociaţie femenină de binefaceri, participarea cutărui delegat la cutare adunare bisericească ori naşterea cutarui erou, pe atât de obscur pe cât de legendar, le dau dreptul la stăpânirea Dobrogei. Simpla enunţiare a acestor nimicuri ne scuteşte de orice discuţie.

Vom examină, însă, chestiunea *drepturilor* geografice, istorice, etnografice şi politice pe care ei le invocă (şi a celor pe care se feresc de a le pune în discuiie) şi vom arătă care e temeinicia *argumentelor* pe care îşi întemeiază pretenţiunile şi care valoarea *recriminărilor* formulate în contra stăpânirei româneşti în Dobrogea; iar în studiul nostru ne vom referi numai la fapte, date şi cifre ce nu se pot contestă cu bună credinţa.

Vom arătă de asemenea în ce stare am primit Dobrogea dela Turci în 1878, câta muncă şi câte sacrificii am făcut pentru înălţarea condiţiunilor ei economice, culturale şi sociale în general şi la ce grad de prosperitate ajunsese ea înainte de ultimul război.

Iar relatând actele de neînchipuit banditism, ororile şi atrocităţile de necrezut ale «glorioasei» armate bulgare din anii 1916, 1917 şi 1918 vom arătă implicit şi *opera lor* în Dobrogea, titlul cel mai proaspăt cu care se prezintă şi pretind stăpânirea ei, libertatea, democraţia, legalitatea, respectul de persoana şi de avutul altuia şi toate celelalte bunătăţi ce înfloresc la umbra şi la adăpostul drapelului bulgăresc, sub oblăduirea blajină a prea civilizatei «Prusii orientale» din Balcani.

IOAN N. ROMAN

NUME VECHI ALE DOBROGII:

VLAHIA LUI ASAN, VLAHIA ALBA

(1186 Sec. XIII)

I. In anul 1253 calugărul minorit Wilhelm de Rubruquis întreprinde o călatorie «ad partes orientales», la Tatarii, din stepele Ucrainiei, cu scop de a-i cunoaşte şi a transmite apoi apusenilor relaţii asupra acestor noi barbari cari, cu doisprozece ani mai înainte la 1241, străbatând şi pasurile Carpaţilor, unde înfloriau voevodatele româneşti ale lui Basarab-Ban şi Seneslau, — pustiisera îngrozitor până în inima Ungariei şi până la hotarele germane. Arătând care sunt teritoriile supuse Tatarilor, W. de Rubruquis pomeneşte şi de Valachia lui Asan, ce se întindeà dela gurile Dunării spre miazăzi, în direcţia Constantinopolei, până în munţii Balcani, precum şi de Bulgaria-mică, în deosebire de Bulgaria-mare dela Volga, lângă Urali, dar şi de Valahia Asanizilor. Iată şi acest preţios pasaj din itinerarul calugarului minorit Rubruquis:

«Dela gura Donului în spre apus şi până la Dunare, *totul* este supus. Ba chiar şi *dincolo de Dunăre, către Constantinopole, Valahia care este ţara lui Asan* şi *Bulgaria mică până la Salonoma,* totul le plăteşte tribut. Ba înca în afară de tributul pomenit, ei au ridicat în anii din urmă, de fiecare casă câte o secure şi tot grâul pe care l'au găsit, în massă [1]).

---

1) „Ab orificio Tanais versus occidentem usque ad Danubium, totum est subditum. Etiam ultra Danubium versus Constantinópolim. Valakia, quae est terra *Assani* et *minor Bulgaria usque ad Solonomam, omnes* solvunt eis tributum. Et etiam ultra tributum condictum sumpserunt annis nuper *transactis* de qualibet domo securim unam et totum frumentum quod *invenerunt in massa*".

Intr'un număr viitor vom da în traducere întreg itinerariul fratelui

II. Despre Vlahia Asanizilor mai vorbesc şi cronicarii francezi ai imperiului latin de răsărit (1204—1261): Geoffroy de Ville-Hardouin şi Henri de Valanciennes, apoi o cronică anonimă în vechiul dialect din Valanciennes: iar despre Vlahii şi Cumànii lui Ioniţa, - «li Blak et li Coumain», «li Blacois et li Coumain», «les Blas» — care prind pe contele Balduin de Flandra, îl ţin în închisoare şi-l ucid, vorbeşte şi o cronică rimată a cuceririi Constantinopolei de catre Frânci, de Philippe Mouskes, episcop de Tournay (1274—1282)[1].

In Geoffroy de Ville-Hardouin, Ioniţă, împaratul Românilor şi Bulgarilor, este intitulat «Iohannis», sau mai simplu «Iohan, le roi de Blaquie», «le roi de Blakie» (de 14 ori în cuprinsul întregii cronice), dar şi «roi de Blaquie et de Bogrie», «roi de Blakie et de Bougrie» (de 13 ori). Acest Ioniţa e recunoscut ca Vlah: «Et cil Iohannis si ere uns Blaque» (p. 80). In armata sa sunt menţionaţi mai adesea Vlahii şi Cumanii: «li Blac et li Comain», «Comains et Blas» (passim) şi foarte rar Bulgari şi Greci: «Bougres», «Grien», «Grieux). — Prizonierii, pe care-i ia Ioniţă din sudul Balcanilor, sunt duşi în Vlahia dintre Dunăre şi Balcani: «ainz les fist prendre et to lir tot or avoir et mener *en Blakie*, nuz et deschaux ei à piè» (p. 154): de asemenea după ce cuceri oraşele Neapole şi Panedor (Panion), luă captivi «et les fist mener *en Blaquie*»; idem la Heraclea (p. 163). Intr'un rând «Vlahii şi Cumanii» ajung cu incursiunile lor până la porţile Constantinopolei: «Lors coururent li Comain et li Blac devant les portes de Constantinople....» (p. 164) şi luând mulţi captivi, îi duc de asemenea *„în Vlahia“*. Vlahii aceştia locuesc ca popor independent, la nord de munţii Balcani şi mai ales în spre M. Neagră. Ei au în mânile lor strâmtorile munţilor Balcani, iar

minorit Rubruquis, ale cărui informaţii sunt foarte preţioase nu numai pentru istorie, dar şi pentru cercetările etnografice. Ediţia utilizată de noi este cea engleză: „The principal navigations, voyages, traffiques and discoveries of the englisch Nation etc. „Vol. I Londra 1599. Nâraţiunea lui Rubruquis poartă titlul: „Itinerarium fratris Wilhelmi de Rubruquis de ordine fratrum minorum, anno gratiae 1253, ad partes orientales“ şi e dedicată „Lodovico Dei gratia Regi Francorum“.

1) Ediţia consultată de noi în privinţa acestor scriitori medievali este cea tipărită de I. A. Bouchon în Paris la 1828. Regretăm că n'am putut găsi şi cronica lui De Clary.

partea răsăriteana a țarii dintre acești munți și Dunare, se numește Vlahia, după cum rezultă și din acest pasaj:

«Și a doua zi el se porni și calări spre țara lui Ionița, și calări patru zile. Iar în a cincea zi ajunse *la poalele munților Vlahiei*, la o cetate ce se numea Elin, pe care Ioniță o populase de curând cu oameni. Și când oamenii acelui loc văzură oastea venind, părăsira cetatea și fugiră în munți [1]). Impăratul Henris, după ce face multă prada în grâu și vite, pornește spre defileuri unde *„se găsiau clisuri foarte tari și unde se adunasera Vlahii țării“*,[2]) care aduseră multă pagubă și la cai și la oameni.

De aci se vede clar ca Balcanii rasăriteni erau locuiți de Vlahi; că ei aparau clisurile munților de atacurile ce veniau din spre miazăzi; că lanțul munților Balcani, de pela orașul Elena spre Mare se numiau «munții Vlahiei» — «la montaigne de Blaquie» și că, prin urmare, țara dela acești munți se numia Vlahia, după cum rezultă și din pasagiile anterioare, privitoare la transportul captivilor.

De altă parte, țara dela sud de munții Balcani, cronicarul o numește «Romenie» (p. 161, 179), adică Romania Byzantinilor. In munții dinprejurul orașului «Messinople» însă pomenește de. Bulgari «li Bougres de la terre», cari rănesc cu o sageată pe marchizul Bonifaciu de Monferrat și-i taie capul, trimițându-l lui Ioniță în anul 1207. Cronicarul însă distinge bine pe acești

1) Et lendemain si mut et chevaucha vers la terre Iohannis. et chevaucha par quatre jors. Et al cinquiesme jor și vint al *piè de la montagne de Blaquie* a un citè qui avoit nom Elin, que Iohannis avoit nouvelement repoplée de gent. Et quant le gent de la terre virent l'ost venir, si guerpirent la citè et fuirent es montaignes“ (p. 189).

2) „Si trovèrent les destrois mult forz et *li Blac del païs* se furent assemblé et assemblèrent à aus et lor firent mult grant domage et d'homes et de chevaus“ (p. 189—190). Despre Vlahii din aceste părți, precum și despre armata de Vlahi și Cumani a lui Ioniță se vorbește într'o scrisoare a lui Henric, administratorul imperiului latin de Constantinopole, către Papa Inocențiu III, din anul 1205, în care se spune că Grecii dela Adrianopole s'au revoltat și au chemat în ajutor pe Ioniță, care a năvălit cu oastea sa de Români și Cumani și l'au prins pe Balduin: „Andronopolim... quae civitas est Greaciae munitissima, et *montibus tantum interpositis Blachorum affinis populis....*“: „Porro audito a *Iohannitio Blachorum domino* quod Latini...“, „....iruit subito *Blachus ille Iohannitius* in nostros cum multitudine barbarorum innumera, *Blachis videlicet et Commanis et aliis,..*“...

«Bougres» şi niciodată nu-i confundă cu Vlahii; şi daca cronica sa e plină de faptele Vlahilor, aceasta înseamnă ca Românii erau foarte numeroşi în aceste părţi şi mai presus de toate activi, în deosebire de Bulgari, cari erau mai puţini ca număr şi mai pasivi

Continuatorul lui Geoffroy de Ville-Hardouin este Henri de Valenciennes. In cronica acestui cavaler se vorbeşte, între altele, şi despre rivalităţile între Esclas (Asan) şi Burilă, urmaşii lui Ioniţa; iar în armatele lor se pomenesc veşnic aceiaşi Vlahi şi Cumani «li Comain et li Blac», «Blas et Comains», ca şi când Bulgari nici n'ar fi existat. [1]) Ţara din spre Constantinopole e numită şi aci «Roménie» (p. 269) şi se mai vorbeşte şi de o ţară „Vlahia-mare“, „Blaquie-la-grant“, pe care Henris o promite lui „Esclas“ (Asan) împreună cu fiica sa de soţie, „se Dieu plaist“ (p. 213), Dar aceasta Vlahie-mare este cea dinspre Grecia şi nu are a face nici cu Vlahia Asanizilor dinspre gurile Dunării şi nici cu Vlahila din nordul acestui fluviu.

In sfârşit, în cronica anonimă, scrisă în vechiul dialect din Valenciennes, se vorbeşte de „Iohannis, qui estoit *roi de Blaquie*“ (p. 287); de lupta lui Balduin de Flandra în contra Vlahilor, Cumanilor şi Grecilor lui Ioniţă: „les Blaks, les Comains et les Gregs“ (p. 288) — de Bulgari nu se pomeneşte nimic —, şi de „*ţara Vlahiei*“ de unde Ioniţă, pentru a combate pe Latini, ridica toată populaţia capabila de a purta arme şi împreună cu încă 10.000 de Cumani şi cu mulţi Greci, porneşte spre miază-zi: „il avoit tous ceulx de la *terre de Blackye* qui armes povient porter et bien de dix mille Comains et grant plenté de Grégeois“ (p. 288).

Iată, prin urmare, cum doi scriitori din acelaş secol, dintre care unul vorbeşte de la nord de gurile Dunării, iar altul dela sud de Balcani — Rubruquis şi Ville-Hardouin — sunt de acord în a numi ţara dintre Dunăre şi Balcani în acelaş fel: Vlahia lui Asan, sau mai simplu Vlahia. Să vedem acum ce scrie un alt contemporan, care priveşte ţara Asanizilor din spre apus

III. Acesta este Ansbertus, cronicarul expediţiei cruciate a lui Frideric Barba-roşie. [2]) Ştirile sale despre Vlahia lui Asan,

---

1) pag 196, 197. 201, 202, 203, 205, 209, 219, 235, 267.

2) Relaţiunea sa se află publicată în „*Fontes rerum Austriacarum*“ tom. V partea I sub titlul: „Istoria de expeditione Friderici imperatoris edita a quodam austriensi clerico, qui eidem interfuit, nomine Ansbertus“.

poate că sunt şi mai precise. Intr'un pasaj la pag. 24, el scrie: „Pe lângă aceasta, *în cea mai mare parte a Bulgariei, precum şi către Dunăre, unde se varsă în mare,* (adecă în Dobrogea), *stăpânia un oarecare Român Calo-Petru şi fratele său Crasian, împreună cu supuşii lor Românii*". [1]).

E vorba de cei doi Asanizi: Petru şi Asan. In determinarea ţării stăpânite de ei, vedem că se face o dinstincţie, căci se zice: „în cea mai mare parte a Bulgariei", de oarece primii Asanizi nu cuceriseră dela Bizantini toata Bulgaria, şi apoi se adaugă „precum şi către Dunăre, unde se varsă în mare", adecă Dobrogea şi Bulgaria răsăriteană de azi; de unde rezultă că Ansbertus nu numeşte ţinuturile din spre M. Neagră ca aparţinând Bulgariei.

Pentru Ansbertus, Petru e un Român, „Flachus". Acesta poarta apoi titulatura de „Domn al Românilor"; supuşii săi îi numesc „Impărat al Greciei", adică al imperiului Bizantin: „Kalopetrus Blachorum Dominus, itemque a suis dictus imperator Greciae" (p. 54). Ca supusi, Petru are pe Români şi pe cea mai marc parte din Bulgari: „Kalopetrus, Blachorum et maximae partis Bulgarorum in hortis Traciae Dominus" (p. 44). El stăpâneşte însa cu Vlahi săi: „cum subditis Flachis". Lui Frederic Barbă-roşie îi ~~oferă~~ un ajutor de 40.000 de Români şi Cumani cu arcuri şi săgeţi împotriva Constantinopolului, cu condiţia ca împăratul german să-i ofere coroana imperiala a Bizanţului. [2])

Din toate acestea se vede, că pela anul 1188, când porneşte cruciada lui Fredric Barbă-roşie, Petru, Român de neam, stăpânea ţinutul dintre Balcani şi Dunăre; că acest tinut mai spre apus se numia Bulgaria, dar mai spre răsărit, către M. Neagră, era un teritoriu deesebit. Poporul stăpânit de Petru e format din Români şi Bulgari, iar armata lui din Români şi Cumani. Dintre aceste popoare însa, cel care jucă rolul istoric

---

1). Preterea *Bulgariae in maxima parte ac versus Danubium, quousque mare influit, quidam Kalopetrus Flachus et frater ejus Crassianus cum subditis Flachis* tyrannizabat".

2) „... Se imperatorem et coronam imperialem regni Greciael ab eo sibi imponi efflagitat seque ei circa initium veris quadraginta millia *Blacorum* et *Comanorum* tenentium arcus et sagittas adversus Constantinopolim transmissurum constanter asseverabat" (p. 44) E surprinzător cum Jirecek în „Geschichte der Bulgaren", pretutindeni, unde izvoarele dau Vlachi, pune în locul lor pe Bulgari !.

principal. era acela al Românilor, căci Ansbertus știe precis că între Balcani și gurile Dunări „stapâniau Calo-Petru Românul și fratele său Crassian, împreună cu supușii lor Românii". Că acești Vlahi erau numeroși și locuiuu nu numai muntele - cum par a afirma unii — ci acopereau țara cu așezările lor, se vede și din cifra cea mare de 40.000 luptatori Români și Cumani pe care-i promite ca ajutor Petru lui Frederic Barbă-roșie; se vede și din multele răsboaie pe care le-au purtat Asanizii cu Bizantinii și cu Latinii așezați în Constantinopole, în care războaie sunt pomeniți ca luptători, de toți cronicarii contemporani, aproape întotdeauna numai Vlahi si Cumani. O parte din acești Vlahi veniau și din nordul Dunarii, ca aliați ai fraților lor Asanizi; însă grosul lor il formau Românii din Dobrogea, răsaritul Bulgariei și dela clisurile Balcanilor, căci de n'ar fi locuit aci o massă compactă de Români, nu s'ar fi numit „Valahia lui Asan", sau mai simplu „Valahia". [1]

In sfârșit Ansbertus pomenește și el de o Vlahie, o «terra Blacorum» (p. 48) nu departe de Salonic: «regionem opulentam Flachiam dictam, non multum a Thessalonica distantem...» (p. 42). Era plină peninsula Balcanică de Vlahi și de Vlahii!

Era o Vlahie-mare: Μεγάλη Βλαχία, în Thessalia; o Vlahie-mică: Μικρὰ Βλαχία, în Pind; o Vlahie de jos: Ἀνώβλαχα.

1) Români, de altfel, locuiau pe la 1188 și în celelalte părți ale Bulgariei, spre apus, precum și prin Serbia, după mărturia aceluiaș călugăr Ansbertus. Amintim în acest loc și chestiunea aceasta spre a înlătura neadevărurile grosolane ale d-lui St. Romanski, profesor universitar bulgar, care într'un articol lipsit de onestitate științifică, intitulat „Caracterul etnografic al Dobrogei" din publicația „Die Dobrudscha" Sofia 1918, afirmă la pag. 90 că „Românii din nordul Bulgariei și din Răsăritul Serbiei au venit în ultimi doi secoli de peste Dunăre etc." Or fi venit! Dar iată că Ansbertus ne spune că la 1188 între Dunăre și Sofia, pe unde au trecut cruciații prin „silva longissima Bulgariae", ei au fost atacați cu săgeți otrăvite de ‚Greculi", „Bulgari", „Serbi" și „Flaci", deci și de Români (p. 20); iar in drum dela Niș spre apus, de „Grecis et Flachis"; dar că și cruciații la randul lor, au stârpit mulți tâlhari Bulgari „perplures e Bulgaris latrunculos" (p. 26). Și se vaetă bietul călugăr Ansbertus de cruzimile săvârșite de sălbăticia și prostia Bulgarilor asupra pelerinilor lui Cristos cu aceste vorbe: „în transitu suo per Bulgariam vidisset. proh dolor!, omnium pene peregrinorum Christi inibi în via sepultorum corpora *immani feritate* seu *vesana stultitia Bulgarorum* effosa ad ignominiam exercitus Christi..." (p. 47), un caracter etnic ce nu se desminte nici până astăzi.

în Epir; iata şi o «Flachie» lângă Salonic, unde marea Egee, până târziu, în sec. XIV, XV s'a numit «Marea Valahica» — «Walachisches Meer» [1]).

Valahia Asanizilor însă nu era nici una din aceste pomen'te mai sus, ci era între Balcani şi gurile Dunarii. Aceasta Vlahie, în deosebire de celelalte, se mai numea şi *Vlahia-Alba*. Acest nume apare într'o glossa la cronica lui Geoffroy de Ville-Hardouin (ed. Du Fresne), unde se da titlul lui Ioniţă: «Iohannis qui ere roi de Blakie et de Bougrie» (p. 81), iar într'o nota marginală după ediţia Vigenere (Paris 1585), se adauga: «et des habitans du Mont Haemus qui est la basse Mysie, s'appelant maintenant *Blankis Blakie*, et de Bulgarie», deci: «*şi al locuitorilor din muntele Hemului (Balcani) care este Mysia inferioară, numindu-se acum Valahia-albă, precum şi al Bulgariei*». După aceasta glossă, Ducange, în notele la cronica lui Ville-Hardouin (p. 303—304) admite o Vlahie-alba: «blanche Blaquie ou Valachie» între gurile Dunării şi Balcani, în deosebire de Valahia-neagră din nordul fluviului. De asemenea Hopf în «Istoria Greciei» la pag. 165 scrie: «Die zwischen Hämos und Donau lebenden Wlachen, deren Land meist als Weiss-Wlachien bezeichnet wird» adecă: «*Românii ce locuesc între Balcani şi Dunăre, a căror ţară este mai adesea numită, Valahia-albă*». După Hopf se conduce şi Jirecek în «Istoria Bulgarilor» (p. 218), precum şi Höfler în opera sa: «Românii ca întemeetori ai celui de al doilea imperiu bulgar» (p. 233)[2]). D. D. Onciul, pentru a-şi susţine teoria sa ca Radu Negru nu e altceva decât personificarea domniei Asanizilor în Muntenia, trece peste toate aceste isvoare şi caută Vlahia lui Asan în nordul Dunării [3]) parere care nu se dovedeşte prin nici o mărturie contemporana şi a fost respinsă de d. N. Iorga [4]) şi alţi istorici.

IV. Un alt scriitor care ne da relaţii despre Vlahii din muntele Hemului, este cronicarul bizantin Nicetas Choniates. Fost prefect al Filipopolei, deci al unui oraş vecin cu Românii din

1) Schiltberger's (aus München) *Reise in den Orient* etc. München 1814 pag. 83. Pentru Vlahiile din peninsula Balcanică vezi şi Roesler: Rom. Stud. p. 105.

2) In *Sitzungsber. d. K. Akad. d. Wiss.* Wien 1879. Ph. h. Cl. XCV.

3) In *Originele Principatelor române*

4) In *Geschichte des rumänischen Volkes* şi alte opere.

Balcanii răsariteni și centrali, apoi martor ocular al evenimentelor — «caci și eu am însoțit pe împăratul ca scriitor» [1]) afirma el — spusele sale sunt tot așa de prețioase ca și ale celuilalt martor ocular de mai târziu, ale lui Ville-Hardouin. Și mai presus de toate Nicetas Choniates este obiectiv și un bun observator, însușiri care caracterizează spiritele superioare. Lectura acestui cronicar este de un preț deosebit pentru noi, fiindca ne arată ca la crearea imperiului numit «romàno-bulgar», Românii au fost capul, Românii au fost sufletul, și tot Românii, cu ajutor Cuman, au fost brațul [2]). Este surprizător cum scriitorii slavi, de altfel dintr'un sentiment ușor de explicat, cauta să exproprieze în folosul Bulgarilor această opera curat româneasca, care e rascoala Asanida și întemeerea statului Asanid. Intre acești scriitori slavi citàm pe Drinov, Wassiliewski și... însuși Jirecek! Dar izvoarele contemporane, izvoarele martorilor oculari, afirmă tocmai contrariul și oricine își poate da seama ce șubreda este temelia argumentelor lor, citind numai aceste isvoare.

Așa dar, Nicetas Choniates ne povestește cum împăratul bizantin Isaac Angelul, jefuind localitățile din spre Anchialos, pentru a-și procura venituri în vederea nunții sale cu fica regelui ungur Bela, și-a facut «neîmpăcați dușmani pe *acei barbari ce locuesc peste tot cuprinsul muntelui Hemus, și cari mai înainte se numeau Mysi, iar acuma Vlahi se chiamă*» [3]).

«Aceștia — scrie mai departe cronicarul — bizuindu-se pe clisuri și sumețindu-se în cetățile lor, de care foarte multe sunt și se înalța drepte pe stânci prăpastioase... au facut rascoală înfricoșata. Cei cari au iscodit răul și au vânzolit întreg neamul erau Petru și Asan, doi frați din aceiași seminție» [4]) adeca doi Români!

Dar pasagiul cel mai prețios, din care se vede și mai bine originea românească a Asanizilor, este acela în care se vorbește de războiul între Vlahii lui Asan și comandantul bizantin, sevas-

---

1) συνεπόμην γὰρ καὶ αὐτὸς βασιλεῖ ὑπογραμματεύων. § 518. Patrologia, *Migne*.

2) Pasagiile privitoare la Asanizi și la Românii din Bulgaria răsariteană, ca și din Rodope și din Macedonia, au fost traduse de d. Gh. Murnu în *Analele Academiei Române*, Seria II, tom. XXVIII, 1905-1906

3) Τοὺς κατὰ τὸν Αἷμον τὸ ὄρος βαρβάρους, οἳ Μυσοὶ πρότερον ὠνομάζοντο νυνὶ δὲ Βλάχοι κικλήσκονται. § 482.

4) Πέτρος καὶ Ἀσάν, ὁμογενεῖς καὶ ταυτόσποροι. § 482.

tocratorul Isaac. Acesta cade în luptă rob împreună cu un preot grec care *«se ruga de Asan, grăindu-i în limba lui, ştiutor fiind de limba* Vlahilor, *să aibă milă de el şi să-l lase liber»* [1]).

Pretutindeni în cronica sa, Nicetas Choniates vorbeşte de Vlahi şi iarăşi de Vlahi, când se ocupă de evenimentele din Balcani. Chiar şi în munţii mai dinspre miazăzi conducătorii răscoalelor în contra Bizantinilor sunt tot Românii. Aşa s. ex. Hryses, care «pune mâna pe Strumiţa şi pe cetatea Prosacon», unde-şi face «scaun de domnie», era un «Vlah de neam» [2]); apoi Ivancu, cel care porneşte rascoala în ţinutul Filipopolei şi care-şi schimba numele în Alexe, este tot un Vlah, căci cronicarul spune precis despre dânsul ca într'o vreme a fost comandantul oştilor bizantine în părţile Filipopolei, care oşti «împedicau Valul Vlahilor cei de un neam cu dânsul» [3]). Ca să capete forţele necesare răscoalei şi proclamării independenţei de Bizanţ, acest Ivancu-Alexe, «îmbogăţià cu daruri pe cei de un neam cu dânsul» şi îşi «sporià oastea cu oameni din neamul său, împuţinând pe Greci...» (§ 676); apoi intră în legături cu Ioniţă Asanidul, care domnia la N. de Balcani (§ 679) şi întărindu-şi cetăţile «ridicate pe culmile munţilor din faţa muntelui Hemus», răscoală toată ţara la sud de Balcani până la M. Egee (Abdera), omorând pe Bizantini «pe când pe cei de un neam cu dânsul, care voios se alaturau de el, îi lasa liberi sa rămână acasă la ei» (§ 680) Trebue, prin urmare sa nu confundăm naţionalitatea acestor Vlahi, a căror origine românească scriitorii slavi caută să o mistifice. De asemenea trebue să stabilim că semnalul răscoalei în potriva Bizantinilor n'a pornit din Rhodope ca să se întindă şi în nordul Balcanilor, ci a pornit din părţile româneşti ale Bulgariei rasăritene, ca sa se întindă mai târziu şi la Românii dela Strumiţa şi din Rhodope.

In armata Asanizilor Nicetas Choniates pomeneşte numai Vlahi şi Cumani [4]). Rare ori se vorbeşte despre Bulgari, ca de

1) δι' ὁμοφωνίας ὡς ἴδρις τῆς τῶν Βλάχων φωνῆς ἐξεζήτει αὐτὸν ἐκκαλούμενος. § 617.

2) ἦν δ' ὁ Ηρυσος Βλάχος τὸ γένος = Şi era acest Hrysos Român de neam § 643. Şi la § 665: Βλάχος ὢν τὸ γένος- Vlah fiind de neam (Hrysos).

3) τοῖς ὁμογενέσιν αὐτῷ Βλάχοις § 676.

4) Βλάχοι καὶ Σκύθαι. In loc de Vlahi zice uneori Μυσοί — Mysi, şi in loc de Σκύθαι zice Κομάνοι (§ 561). Oastea Vlahului Ivanco de asemenea era «de un neam cu el». § 678.

ceva cu totul secundar. Prin Dobrogea Asanizii aveau legaturi şi cu Românii din nordul Dunării precum şi cu Cumanii. La aceştia fug fraţii Petru şî Asan, dupa primul lor nesucces; şi dela aceştia împrumuta Ioniţă multe ajutoare, ca şi înaintaşii sai, cu care ajutoare răzbeşte până sub zidurile Constantinopolei. Iată şi un pasaj din care se vede intervenţia Românilor din stânga Dunării alaturi de fraţii lor dela sud.

Pe când împăratul erà bolnav - scrie cronicarul «Cumanii. cu o ceată de Vlahi, trecând Dunarea şi navalind în ţara (la S. de Balcani), prădau în ziua de Sf. Gheorghe oraşele Traciei de pe lânga Mesene şi Ţurul» şi făceau mulţi robi. (§ 663).

Ţara Asanizilor este numită de cronicarul bizantin «Mysia», patria Vlahilor Asanizi [1]). Insă, deoarece Mysii sunt Vlahi, şi ţara este o Vlahie. Mai e numită şi «Zagora», prin care trebuie să înţelegem numai partea rasăriteană a Bulgariei nordice de astăzi (§ 520). Ioniţă însuşi e numit şi «Domnul Zagorei» [2]), pe lânga «Domnul Mysiei» (§ 706). La început stăpânirea Asanizilor s'a limitat numai asupra acestei Zagore şi asupra podişului rasaritean, ce se lasă până în Dunare. Cetaţile maritime precum: Constanţa, Varna şi celelalte mai meridionale erau în stapânirea Bizantinilor (§ 706); deasemenea şi părţile apusene ale Bulgariei, cu Sofia. Mai apoi însă, scrie Nicetas Choniates, Asanizii «nu mai erau mulţumiţi să poată păstrà ce erà al lor, îndestulându-se cu stăpânirea Mysiei, ci erau hotărâţi să aducă împăraţiei Romeilor (Bizantinilor) cea mai puternică lovitura şi se împreune domnia Vlahilor şi a Bulgarilor, precum a fost odinioară» [3]). Aceasta le-a reuşit Asanizilor mai târziu, fiindcă îşi întind cucerirea lor şi asupra Bulgarilor din apus şi asupra Macedoniei, unind într'adevar la un loc pe toţi, sau aproape pe toţi Românii şi Bulgarii din Peninsula Balcanica, «precum a fost odinioară». Caci nu trebue sa înţelegem acì prin Vlahi, pe Românii din nordul Dunarii, cum susţin unii istorici, ci pe cei din Peninsula Balcanică, daca nu voim a stâlcì înţelesul frazei cronicarului şi dacă ţinem seamă întinderea teritorială a statului Asanid în momentul când se naşte această ambiţie. Textul spune clar ca Asanizii voiau «sa împreune

1) εἰς τὴν πατρίδα Μυσία (§ 489).

2) τῷ ἄρχοντι τῆς Ζαγορᾶς Ἰωάννῃ (§ 679).

3) καὶ τὴν τῶν Μυσῶν καὶ τῶν Βουλγάρων δυναστείαν εἰς ἓν συνάψουσιν ὡς πάλαι ποτὲ ἦν. (§ 489).

domnia Vlahilor și a Bulgarilor, precum a fost odinioara», însă cum? «dând împărăției Romeilor cea mai puternică lovitură». Ori, Bizantinii nu stăpâniau asupra Vlahilor din nordul Dunării! Afară de aceasta, pasajul despre «domnia Vlahilor și Bulgarilor» înseamnă că Asanizii, ca Români, și stăpâni peste Vlahia lor dintre Dunăre, Mare și Balcanii rasariteni, voiau să cuceriască dela Bizantini și părțile apusene ale Bulgariei, adecă cele din spre Sofia, pe care încă nu le stapâniau, precum și părțile mai meridionale, spre Macedonia și astfel să întemeeze o domnie «precum a fost odinioară»; caci dacă acest pasaj s'ar interpretà în sensul că Asanizii voiau sa uniască cu țara lor și țara dela nordul Dunarii, atunci Nicetas Choniates s'ar fi exprimat altfel zicând «voind sa uniască domnia Vlahilor de dincoace cu a Vlahilor și Cumanilor de dincolo de Dunăre», fiindcă despre Asanizi și poporul lor ne-a spus dela început că sunt Vlahi.[1])

Acești Români Asanizi, de asemenea, nu erau numai vulturii din munți, cari stăpâniau cetățile romantice dela clisurile Balcanilor răsăriteni și nici numai niște ciobani sprinteni, ce se cațără pe coaste ca și caprele salbatece, căci, ca atare, n'ar fi putut realiză fapte așa de mărețe ca acelea de care ne vorbesc cronicarii și martorii oculari ai vremii. Pentru asemenea fapte epice se cere un popor numeros și cu un prisos de energie, pe care, de fapt, l-au avut Vlahii Asanizi. De unde atâta mulțime de Români cari poarta războaie cu Bizantinii și mai apoi cu cavalerii latini din Constantinopole? De sigur, nu numai dintre rarii păstori ai munților Balcani, ci și dintr'o populație agricolă numeroasă, populație de Vlahi, cari locuiau podișul Bulgariei dintre Dunăre și Balcani. Căci, iată ce scrie în această privință Nicetas Choniates:

«Impăratul măcar că nu găsi nici o piedică *în Mysia* și puteà s'o cutreere toată și să așeze armie de straje în toate cetațile de acolo, de care multe sunt de-a lungul Hemului, însă cele mai multe, sau mai toate clădite sunt pe râpi stâncoase și pe culmi acoperite cu nouri, — n'a facut nimic din toate acestea, ci *dând foc secerișului strâns în snopi și ademenit fiind de vor-*

1) Nici d. N. Iorga, nici Jirecek nu admit stăpânirea Asanizilor în N. Dunării.

bele înşelătoare ale Vlahilor care i s'au înfăţişat, se grăbi să se întoarcă înapoi». (§ 487).

Dar Vlahii Asanizilor locuiau şi în oraşele Bulgariei rasăritene, ca Târnova şi altele, şi încă în număr mare, unde, ce e drept, sunt pomeniţi alaturi cu Bulgarii, de către un geograf arab [1]). Forma sub care ni se comunică estn următoarea: «Acest oraş este locuit de Vlahi şi de Bulgari».

Românii mai sunt pomeniţi în Dobrogea, precum şi lânga M. Neagră pe la Anchialos şi mai departe, pe la Vizya, în anii 1095, 1164 şi 1234 [2]). Cronicarul Ioannes Cinnamus (sec. XII) vorbind despre războaiele purtate de Manuil Comnenul în contra Ungurilor, scrie că armata lui Ion Batatzes, care avea ordin sa atace pe inamic «din spre părţile vecine cu M. Neagra», era alcatuită «*mai ales dintr'o imensă mulţime* de Vlahi, despre care se zice că au fost colonişti din Italia» [3]). Expediţia avu loc la 1166 şi Dunarea fu trecuta în stânga ei prin Dobrogea de catre această armată românească.

Pe când, dar, în nordul Dunării şi mai ales în Moldova, poporul român, înca rar şi oare cum oprimat de barbarii ce se gasiau pe acelaş teritoriu — Cumanii — nu poate păşi, unit într'un stat mai mare, pe scena istoriei, ci duce o viaţa mai modestă în cnezate şi voevodate independente unele de altele, — Românii din dreapta Dunării, de la gurile ei şi pâna la clisurile Balcanilor, iar mai apoi şi dincolo de Balcani, dau dovada de un aşa prisos de energie, în cât reuşesc, cu ajutorul venit şi de la miaza noapte, să clatine din temelie imperiul bizantin şi sa ție piept şi cavalerilor latini stabiliţi în Constantinopole.

IV. Despre corespondenţa papală cu Ioniţă nu ne vom ocupa aci. Deşi în repeţite rânduri Inocenţiu al III-lea aminteşte lui Ioniţă de originea sa romana, precum şi de „sângele roman"

1) Rămân deocamdată dator cu dovada, deoarece notiţele mele. culese din scriitorii arabi în biblioteca din Berlin, rămânând în timpul războiului în Constanţa, au dispărut fără urmă. De'ndată ce vom avea posibilitatea a ne procură pasajul în chestiune, îl vom reproduce în Arhiva Dobrogei.

2) După Jirecek: *Gesch. der Bulgaren*. Praga 1876 p. 218.

3) Cinamus, VI § 263, col 626 ed. Migne: καὶ Βλάχων πολὺν ὅμιλον, οἳ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται, ἐκ τῶν πρὸς τῷ Εὐξείνῳ καλουμένῳ πόντῳ χωρίων ἐμβαλεῖν ἐκέλευεν εἰς τὴν Οὐννικήν... —

ce curge în vinele supuşilor săi Vlahi [1]); deşi în această corespondenţa Ioniţă e arătat ca Domn al „Bulgariei şi Vlahiei“, iar episcopul său, Vasile, ca primat al bisericii „întregii Bulgarii şi Vlahii“, — totuşi pentru noi ea are o însemnatate secundară, pornita fiind pe de o parte din depărtată cancelarie papală, unde lucrurile din Balcani se cunoşteau din auzite, iar de altă parte din cancelaria slavă a lui Ioniţă unde se cultiva amintirea vechilor ţari bulgari, pe urma carora voia şi el să mearga. Vestitul pasaj, din aceasta corespondenţă papala, prin care Ioniţa e arătat ca descendent din vechii ţari [2]) pasaj atât de mult exploatat de istoricii bulgari, nu numai că e în contrazicere cu celelalte, în care se face menţiune de originea română a lui Ioniţă şi a Vlahilor sai; nu numai că e în contrazicere cu toate mărturiile contemporane ale scriitorilor, — dar, pe cât rezulta din actele diplomatice mai sus pomenite, este isvorât din necesitatea ce o simţia Ioniţa de a-şi creà oarecare drepturi legitime, pentru a puteà obţine coroana imperială, el, Românul, fara strămoşi iluştri, din muntele Hemului. Considerăm acest pasaj ca o minciună voita, oficială, spre a înlesni obţinerea unui titlu. Pentru noi prin urmare şi pentru tema noastră, corespondenţa papală nu are valoarea afirmărilor unor martori oculari ca Ville-Hardouin, Choniates sau Ansbertus.

Astăzi în părţile de răsărit ale Bulgariei nu mai găsim Români. Până la 1877 a fost acolo o massă compacta de Turci. După 1877 începu o colonizare bulgărească mai întinsa. Ce s'a făcut oare massa aceasta de Vlahi, după care şi ţara lor dintre Balcani şi gurile Dunarii s'a numit Vlahia? Această chestiune foarte importantă poate formà subiectul unei nouă cercetări; ea iese din cadrul articolului nostru.

Scopul nostru a fost sa arătăm după izvoare contemporane şi mai ales dupa acelea care au valoarea spuselor unor martori

---

4) „nos autem, audito quod de nobili Urbis Romae prosapia progenitores tui originem traxerint, et tu ab eis et sanguinis generositatem contraxeris...“ Anno 1199. Hurmuzachi, *Docum.* vol. I p. 1 No. 1. — „populus terrae tuae, qui de sanquine Romanorum se asserit descendisse...“ *Ibid.* vol. I No. III p. 3—4.

4) Iată şi acest pasaj: „.... duo fratres, Petrus videlicet et Iannitus, de priorum regum prosapia descendentes.“ — *Ibid.* vol. I No. XXXIV Anno 1204.

oculari că, dacă pela 1253 călugarul Rubruquis numeşte ţara dintre gurile Dunării şi Balcani «Vlahia lui Asan» ; dacă cu puţin mai înainte, un cronicar francez, numeşte munţii Balcani de rasărit «munţii Vlahiei» ; dacă în alte izvoare mai târziu acelaş teritoriu poarta denumirea de «Vlahia alba», — aceasta n'a fost o nomenclatura topică zadarnică, ci se întemeiaza pe existenţa în acest teritoriu a unei masse puternice de Români, ai caror conducatori, de acelaş sânge cu ei, au reuşit sa joace un rol destul de însemnat în istoria universala.

C. BRATESCU
Profesor la şcoala normală din Constanţa

FOLKLOR DOBROGEAN

COLINDE DIN SATUL MÂRLEANU (JUD. CONSTANȚA)

COLIND DE COPIL

În zare de soare,
In ostrov de mare
Nascut, mi-a crescut
D'un verde d'arpus. (?)
Sus e frunza deasă
Jos îi umbra groasă;
Sus frunza batuta
Jos umbra rotunda
La d'umbrița lui
Uşi mi-au tăbărât
Uşi moldoveneștî
Si craiovenești.
Uşi moldovenești
Mi-au domni și stăpânî;
Uşi craiovenești
N'au domni, nici stăpâni.
Ei că mi-și d'afla
Icea la ces' domn,
La jupân... cutare,
Că mi-are cocon
Şi e bun de domn.
Cere-l mari boeri:
Da-ni-l, maica, dă-ni-l
Da-ni-l, taică, dă-ni-l.
Taică-su ni-l da
Maică-sa nu vrea
Din gură grăia:
El e mititel
Nu ştie-a domnì
Nici a stăpânì.
Cere-l mari boeri:
Lesne-i a domni
Şi a stăpânì:
Să-și bea, să-și mănânce.
Pahar să-şi ridice,
Cal bun să 'ncalice,
Pe poartă s'apuce,
Oşti să 'nşiruiască,
Lehi să-și împărțiască,
Lehi la lehegii,
Arme la d'armași,
Slugi la mari boeri.
Cutare făt-frumos
El să-mi fie sănătos!

Cules dela Neculai Encica, flăcău de 20 ani.

COLIND DE BĂIAT

La stâlpul din grajd
Stă murgul legat,
Flămând, nemâncat,
Setos, ne-adăpat.
Cutare voinic
Din gură-i grăi:
— «Paşti, murgule, paşti,
Paşti de mi te 'ngraşi
De fă coamă groasă
Şi coadă stufoasă
Că i'o să te vânz
Pe care de grâu,
Şi pe buţi de vin,
Teancuri de bumbac,
Topuri de postav,
Nunta să mi-o fac
Şi să mi-o nuntesc
Şi s'o isprăvesc».
Dumnezeu dăduse
Murgul că grăise:
Stăpâne, stăpâne,
Drag stapân de-al meu!
De vândut, m'ăi vinde
Dar adu-ţi aminte .
Când noi ne băteam
Cu Turcii, cu Francii
Turcii pe uscat
Francii 'n prund de mare.
Turcii ne bătuse,
Francii ne'nfrânsese,
'n mare ne băgase,
Toţi cai 'nnecase,
Doar eu am scapat,
Că mi-am înnotat
Marea 'n lung şi 'n lat,
Cruciş, curmeziş;
Silă mi-am făcut,
La mal am ieşit!
Sunt eu vinovat
Că m'am 'piedicat
De-o pană de mreană?
Pană roşioară,
Mreană gălbioară,
Ţie ţi-a udat:
Poală de caftan,
Colţ de buzdugan,
Vârf de iatagan.
Tot eu le-am uscat,
Eu că mi-am suflat
Dintr'o nară foc
Şi din alta vânt,
Ţie ţi-am uscat:
Poală de caftan,
Colţ de buzdugan
Vârf de iatagan».
Cutare voinic
Din gură grăi:
— «Paşti, murgule, paşti,
Paşti de mi te 'ngraşi,
Că eu nu te vânz
Ci te ischitesc».
Dumnezeu dăduse
Murgul de grăise:
— «Stăpâne, stăpâne,
Drag stăpân de-al meu,
M'ai mai ischitit
Şi-an la Bobotează
Cu cin'zeci de cai,
Cai tot potcoviţi,
De ghiaţă gătiţi,
Eu, nepotcovit,
Silă mi-am făcut
Nainte-am ieşit
Fală ţi-am făcut:
Ţie de stăpân,
Mie de cal bun».
Cutare, Făt frumos
Fie sănătos!

Cules de N. Zamfir elev al şcoalei normale din Constanţa.

COLIND DE FATĂ

Sub zare de soare,
In ostrov dă mare
Născut-a, crescut-a
D'un verde d'arpun.
Sus mi-e frunza deasa,
Jos mi-e umbra deasă;
Sus frunza măruntă,
Jos umbra rotundă.
Iar la umbra lui
Leagăn, mi-este-un leagan,
Leagăn de mătase,
Leagăn de mireasă.
Da'n el cine-mi șade?
Cutare d'ochi negri
Coasa-mi chindisește,
Cosițe 'mpletește,
Pe mare privește.
Departe-mi zărește:
O corăghioară
Neagră și smolita,
De valuri batuta,
De maluri trântita.
Trag corăghierii,
Trag și chiuesc,
La mal năvălesc,
Din gură grăesc:
— «Cutare, d'ochi negri,
D'ăl din poala ta
Ori ți-e frățior,
Ori vr'un verișor,
Ori nepot de sor'?»
— «Nu mi-e frățior,
Nici nepot de sor,
Și e voinea-al meu.
Voi, corăghieri,
Trageți și tăceți
Să nu-l dășteptați.
Dă l'ăți dăștepta
Grea vamă v'o lua.
Vama ce v'o ia:
Sculuri de bumbac,
Topuri de postav,
Fir și baibafir
Să-și tragă la guler».
Cutare, d'ochi negri,
Fie-mi sănătoasa!

Cules de N. Zamfir.

COLIND DE FLĂCĂU

Vad, în vad, în schelea Brăilei
Mărule cu florile d'albe!
Icea 'n vadul Dunării
Șade-și cutare călare
Mărule cu florile d'albe!
P'un cal vânăt, vinețiu.
Șade 'n apă până 'n sapă
Și'n noroi până'n genunchi.
Bate-se cu Turci, cu Frânci.
Cu Turcii după uscat
Cu Frâncii din prund de mare.
Se bătură, nu-l bătură
Dela Turci vaduri luară
Dela Frânci corăbioare
Și-i trecură 'n d'aia parte
'n d'aia parte 'n d'albinaș (?)
Unde sunt oamenii grași
Cu carele ferecate
Cu fețele sprâncenate.
Și robiră în trei zile
In trei zile, în trei pleanuri.
Intăilea plean ce plean va fi?
Fi-va plean tot de flăcăi
Al doilea plean ce plean va fi?
Fi-va plean de fete mari.
Al treilea plean ce plean va fi
Fi-va plean tot de neveste
De neveste tinerele,

Neveste coconi săltând,
Fete mari torturi făcând,
Vin flăcăii fluerând
Din bastoane răsucind.
Cam pe urma tutulor
Vine şi cutare smedioasă
Tot plângând şi suspinând
Par galben dărăpănând.
Iar cutare frate-al nostru
El din gur'aşa grăia:

Taci cutare, nu mai plânge
Nu te duc roabă să-mi fii
Ci te duc doamnă să-mi fii.
Doamnă mie curţilor
Stăpână d'argaţilor
Bună nor' părinţilor
Cumnăţică fraţilor
Leicuţă surorilor.
Iar cutare frate-al nostru
El să fie sănătos.

Cules dela Dumitru Ionescu (19 ani).

COLIND DE FATĂ MARE

Ferice, doamne, ferice
Ferice de ces'domn bun
Ler oi leo, doamne le!
Ces' domn bun jupân cutare
Ca mi-şi d'are-o fată mare
Fată mare pe cutare
Şi mi-o cere portar mare
Portar mare de la poartă
Si'mi cere zestre cere
Cere-şi vii, cere moşii
Cere-şi plug cu negri boi
Cu cornaşi, cu pogonaşi
Si-şi mai cere zestre cere
Cere-şi mia de mioare
Tot mioare ocheşoare
Şi-şi mai cere zestre cere
Cere-şi suta de cornute
Tot cornute d'ale ciute
Sus în d'albe poleite.
Si-şi mai cere zestre cere
Cere-şi zeciuri de berbeci
Tot berbeci de-aceia beci
Cu cornite răsucite
Şi cu lâni d'albe glăviţe
Sus în d'albe poleite.
Şi-şi mai cere zestre cere
Cere-şi murg, calul mai bun
Cel mai bun şi mai blajin
De'nşelat, de răfturat
Cum-i bun de 'ncălecat.
Dar cutare d'ochi-şi negri
Ea din gur'aşa-mi grăia-vă:
Ce staţi fraţi de-aşa mâhniţi
Voi părinţi de-aşa mâhniţi?
Ori de zestrea ce s'o daţi?
El v'o cere, voi n'o daţi
Puţinel mai aşteptaţi
Până vin joile iară
Joile cu orile
Dumineci cu nunţile.
Iar cutare d'ochi-şi negri
Intră'n d'alba chilioară
Bagă-şi faţa la 'nălbială
Şi sprâncene la cerneală
Buze moi la rumeneală
La oră cân' se ducea-vă
Portar mare mi-o vedea-vă
Toată zestrea i-o iertară
Numai murgu nu-l iertară
Numai pe murgu, cal mai bun
Cel mai bun şi mai blajin
De'nşelat, de răfturat
Cum îi bun de 'ncălecat
Meargă-şi calu după calu
Şi rădvan după rădvanu
C'aşa-i legea din bătrâni
Din bătrâni, din oameni buni,
Ea să-mi fie sănătoasă.

Cules dela Dumitru Ionescu

COLIND DE TINERI FĂRĂ COPII

Ler oi leo.
Icea 'n 'ceaste curţi
Şi 'n ceaste domnii
D'albe 'npărăţii
Născut mi-a crescut
Doi meri d'împletiţi
De toamnă sădiţi
De vară 'nfloriţi
Sus cam la vârfuri
Prin d'albele flori
Mi-este-un legănel
Verde de mătase
Şi de taftan verde
In el cine-mi şade?
Cutare nevastă
Coase-mi chindiseşte
Cosiţe 'mpleteşte
Trage-şi câte-un fir
Rupe câte-un măr
Sus mi-l asvârleşte
'N palme-l sprijineşte
Din gură grăeşte:
Ferice de mine
Parte mi-am avut
De taica, de maica
De fraţi, de surori
De domn tinerel
De când m'a luat
Bine m'a purtat
Cu roche cu ţinte
Cu brâu cu cuţite
Cu ţinte, cu zale
Lăsate pe şale
Cuţite cu bolduri
Lăsate pe şolduri.

Jos cam la tulpină
Verde rădăcină
Mare danţ se trage
Danţ de negustori
Şi de mari boeri
Danţul cine-l trage?
Tânărul cutare
Cu cujba 'ntr-o parte
Cu toiagu'n dreapta
Cu paharu'n stânga
Cu ploschiţa 'n brâu
Când se răsuceşte
Sus toiag svârleşte
'N palme-l sprijineşte
Din gură graeşte:
Ferice de mine
Parte mi-am d'avut
De taica, de maica
De fraţi, de surori
De doamnă frumoasa
De când m'a luat
Bine m'a purtat
Cu zăbune d'albe
D'albe de bumbac
Cu cămăşi de in
Cu nasturi cutţţi
Pe chiept revărsaţi
Cu guler de fir
Fir şi baibafir
Cutare tinerei
Fie-şi sănătoşi.

COLIND DE TINERI CU UN COPIL

Icea, doamne 'n ceaste curţi
Ler oi le-o mărului [1])
'N ceaste curţi, ceaste domnii
Ceaste d'albe 'npărăţii
Născutu-mi-a, crescutu-mi-a
Crescutu-mi-a de doi meri:

1) Refrenul se repetă din două în două versuri.

Doi meri 'nalţi şi minunaţi
De tulpini alăturaţi
De vârfuri amestecaţi
La tulpină la doi meri
Mi-este-un pat mare 'ncheiat
Cu scânduri dialbe de brad
Cu stâlpşori galbeni de fag
Dar în pat ce-i aşternut?
Scovergi verzi tot de mătase
Şi-o perniţă roşioara
Dar în pat cine-i culcat?
Icea, Doamne, ces'domn bun
Ces' domn bun jupân cutare
Cu-a lui dalba jupânească
Cu cocon cu ce se afla
Ei dormira cât dormiră
Doamna din somn se scula
Si din gur'aşa-mi grăia:
Scoal'te doamne-i fi dormit
Că ne-a lins [1]), ne-a viforât
Peste noi peste-amândoi
Peste prunc de coconaş.
Domn din somn se deştepta
Şi din gur'aşa-i grăia:
Culcă-te, doamnă, să dormi
Că n'a lins, n'a viforât
Vânt de vară ne-a bătut
Prin pometu raiului
Flori de măr de-a scuturat
Peste noi peste-amândoi
Peste prunc de coconaş
Grăi domnul dumneaei
Culcă-te, doamnă, să dormim
Până soare-o răsări
Feţele ne-o rumeni
Şi-ale noastre şi-ale voastre
Şi la prunc de coconaş
Ei să-mi fie sănătoşi

Culese dela Neculai Encica

COLIND DE VĂDUV

Sub aripa cerului
'n câmpu Rusalimului
Om dai leroi Doamne [2])
Pe marginea drumului
Născutu-mi-a, crescutu-mi-a
Crescutu-mi-un *ţiparos* [3])
Ţiparos miros frumos
La creanga de ţiparos
Leagăn mi-este-un leganel
Dar în leagan cine-mi şade?
Şade-şi bunul Dumnezeu
Şi cu bătrânul Crăciun
Şi-i leagănă ces' Domn bun
Ces' Domn bun, jupân cutare.
Grai icea ces' Domn bun:
Tot stau, Doamne, să te'ntreb
Când îi capul vacului
Sfârşitul pământului?
Grăi bunul Dumnezeu:
Fincă tu 'ntrebatu-m'ai
Cu tot dreptul spusu-ţi-aş
Când va bate fiu pe tată
Fică-sa pe maică-sa
Fină-su pe naşe-su
Fină-sa pe naşe-sa
D'alai capu vacului
Sfârşitu pământului.
Iară icea ces' domn bun
El să-mi fie sănătos.

Cules dela Neculai Encica.

1) Nins.
2) Refrenul se repetă din două în două versuri.
3 Chiparos.

COLIND DE FIN

Icea la ces'domn
La jupân cutare
Bun gând ş'a gândit
Bun prânz ş'a prânzit
La prânz ş'a chemat
Doi, trei oameni buni
Megiaşi bătrâni
Tot de-ai lui vecini
De mână-i lua
In casă-i băga
Din pahar le da
Din gură grăia:
Doi trei oameni buni
Megiaşi bătrâni
Tot de-ai mei vecini
Beţi şi-mi ospătaţi
Puţin m'ascultaţi
D'astă noapte mare
Puţin somn somnai
Frumos vis visai
D'unde se făcea
Icea'n curtea mea
D'un lac iezerel
Punte peste el
La mijloc de lac
D'un verde ostrov
La cap de ostrov
Doi meri d'împletiţi
De toamnă sădiţi
De vară 'nfloriţi
Sus, cam pela vârfuri
Prin d'albele flori
Trec, mi se petrec
Două păsărele
Negre rândunele
Jur prejur de meri
Meri mai mititei
Jur prejur de lac
Trestică măruntă
Răchită 'nflorită.
Doi trei oameni buni
Bea şi-mi ospăta
Din gură grăia:
Icea ces domn bun
Ces domn bun cutare
Visul ce-ai visat
Fost'adevărat:
D'un lac iezerel
Vinul ce l'ai dat;
Puntea peste el
Masa ce-ai întins;
D'un verde ostrov
Prânzul ce-ai prânzit.
La cap de ostrov
Doi meri d'împletiţi
Tu cu doamna ta;
Sus cam la vârfuri
Prin dalbele flori
Două păsărele
Negre rândunele
Nu sunt păsărele
Ci sunt păhărele
Ce-ai dat vin cu ele;
Jur prejur de meri
Meri mai mititei
Coconaşi de-ai tei;
Jur prejur de lac
Trestică márunta
Fini ce-ai botezat
Şi ce-ai cununat;
Răchită 'nflorită
Vite ce le-ai dat
Icea ces'domn bun
Ces'jupân cutare
Fie-şi sănătos.

Cules dela Neculai Encica.

COLIND DE BĂIAT MORT

Cutare voinic
La curte slujeşte
Slujeşte, strujeşte
De micşor copil
La domn Constantin
De micşor copil
Cu calul de frâu
Cu ploscuţa 'n brâu
Cu clondiru 'n stânga
Cu paharu 'n dreapta
Sus clondir ridică
Paharul să-şi umple
La domn că-ţi întinse
De greu ce ofta
Paharul vărsa
Pe poală la domn
Pe trupşor de om
Domnul Constantin
Din gură-mi grăia:
Vai, tu, slugă dreaptă
Dreaptă şi 'nţeleaptă
Tu rău mi-ai gândit
Rău la capul meu
Şi la trupul meu
Ca să mă omori
Mie ca să-mi iei
Doamna şi domnia
Toată avuţia
D'alba 'mpărăţie.
Cutare voinic
Din gură-mi grăia:
Doamne Constantin
Eu rău n'am gândit
Rău la capul tău
Şi la trupul tău
Ca să te omor
Ţie ca să-ţi iau
Doamna şi domnia
Toată avuţia
D'alba 'mpărăţie.
Ci eu m'am gândit
Peste 'nalţiii munţi
La dragii mei fraţi
Frăţiorii mei
Ce-or fi făcând ei?
Caii ce-şi hrănesc
In grajd se spetesc
Nu-i pot încurgea
Tot de mila mea
Tot eu m'am gândit
Peste lunci cu flori
La dragi de surori
Surorile mele
Ce-or fi făcând ele?
Cununi ce 'mpletesc
'N cui se vestejesc
Nu le pot purta
Tot de mila mea
Şi de jalea mea.
Domnul Constantin
Din gură-mi grăia:
Tu voinic cutare
Tu să mai slujeşti
Pân'la Sânt Vasile
Când se 'mpart moşiile
Mari boeri s'or strânge
Ei te-or dărui
Cu cal cu rădvan
Cu doispre'ce cai
De negri ca corbii
Şi de iuţi ca focul
De nu-i cuprind locul
Tu, voinic cutare
Tot tu te-oi mai duce
Peste negrii munţi
La dragi de părinţi
Ei că te-or vedea
Bine le-o părea
Prânzul ce-or prânzi
L'or putea prânzi
Cu toţi dinpreună
Şi cu voie bună
Tu voinic cutare
Tot tu te-oi mai duce
Peste nalţii brazi
La dragii tăi fraţi
Ei când te-or vedea
Bine le-o părea

Caii ce-i hrănesc
I-or putea 'ncurgea
Cu toţi dinpreună
Tot cu voie bună.
Tot tu te-oi mai duce
Peste lunci cu flori
La dragi de surori
Cununi ce'mpletesc
Le-or putea purta
Cu toate 'mpreună
Tot cu voie bună.
Iară pe cutare
Dumnezeu să-l ierte.

Cules dela Neculai Encica

COLIND LA PLECAREA DIN CASĂ UNOR OAMENI BĂTRÂNI

Cetaşe, vătaşe,
Scoal' din cap de masa,
Prinde-a mulţăni
De dar, de pahar,
De colac de grâu,
De vadră de vin.
Găzduţă frumoasă,
Rămâi sănătoasă;
Găzduţă bătrână,
Noi cu sara bună;
Nouă ni se face
Cam pe uşe 'ncoace;
Noi cu sara bună
Şi cu voie bună.

Cules dela Neculai Encica

LEUL

COLIND DE VÂNĂTOR

Ler oi leo, ler oi, Doamne le [1])
Iar cutare [2]) frate-al nostru
De dimineaţă se scula
Pe ochi negri se spăla-ra [3])
Cam pe ochi, cam pe obrazu
Biciu'n mână ca-şi lua-ra
'n grajd de piatra că-mi intra-ră
Incearcă-şi murgu 'ncearcă-şi negru
Gasi pe murgu cal mai bun
Cal mai bun şi mai blajin
De'nşelat, de răfturatu
Cum e bun de'ncălecatu.
Iar cutare frate-al nostru
De căpăstru mi-l lua-ra
Şi-afară că mi-l scotea-ră
De-o zebrea că mi-l lega-ra
Tare 'n casă mi-alerga-ra
Să-şi ia arcul şi săgeata
Luă arcul de'ncordatu
Şi săgeata de'nţiglatu
Şi afară că-mi işia-ra
Frumuşel că'ncălica-ră
Frumuşel că le lega-ră
Cu aţica arcului
La ciulpina calului

1) Acest refren revine din două în două versuri
2) Numele celuia la fereastra căruia se colindă.
3) Particulă adăugată din necesităţile cântecului.

Sub poala caftanului
Frumuşel că'ncălica-ra
Carăruia-şi d'apuca-ră
Cărăruia la vânatu
La vânat peste Bârladu[1])
Vâna ziua, toaţă ziua
Și de vară până 'n seara
Când fuse soare 'n diseară
Găsi leul de-adormitu
De-adormit cu faţa 'n susu
Subt o umbră de schindufu
Să-l deştepte nu se'ncrede
Să-l săgete nu se'ndură
Nu-ş' cum murgul strănuta-ră
Și leul se deștepta-ră
Prinse leul de-a fugi-ră
Si cutare de-al goni-ra
Nici prea mult că mi-l gonia
Până leul obosia
El făcuse cum putuse
Cu leul se-alăturase
Mâna stângă 'n coamă-i puse
Și cu dreapta mi-l legase
Cu aţica arcului
La ciulpina calului
Sub poala caftanului
Frumuşel că 'ncălica-ră
Cărăruia-şi d'apuca-ră
Cărăruia drept acasă.
De departe că-mi striga-ră
Ia ieşi maică, ia ieşi taică
De vezi maică ce-ai scăldatu
Ce-ai scăldat, ce-ai legănatu
Ţi-am adus leul legatu
Viuşor, nevătămatu.
Nimeria nu-l auzia
Făr' de-a lui ibovnică
Ibovnica lui cutare
Numai ea că-l auzia
Drept la el că se ducea
Cal din mână că-i lua
Il plimba, îl preumbla
'n grajd de piatră mi-l băga
Fân verde că-i revărsa
Fân cu flori din sărbători
Cosit de două surori
Iar cutare frate-al nostru
El să-mi fie sănătos!

Cules dela Dumitru I. Ionescu (19 ani).

ȘOIMUL

COLIND DE VÂNATOR

Ler oi leo[2])
Cutare[3]) voinicu
Bun cal îşi hrăneşte
D'un cal ş'un ogar
Ș'un vânăt șoiman.
Cal cu ce-şi hrăneşte?
Tot cu orz pisatu
La vânt vânturatu.
Apă din ce-i da?
Apă din năstrapă[4])
Scursă după piatră
Câte-o picătură
Pietrile răsună.
Ogar cu ce-şi hrăneşte?
Cu ciosvârt de miei
De miei sugărei
Dela ciobănei.
Șoim cu ce-şi hrăneşte?
Păsări sburătoare
Prinse după mare.

---

1) Acest amănunt ne face să bănuim o origine moldovenească şi a colindului şi a colindătorilor din Mârleanu.
2) Refren ce se repetă din două în două versuri.
3) Numele celui colindat.
4) Căniţă de lut.

Cutare voinicu
In grajd că-mi intra
Pe murgu bătea
Pe cap şi pe spate
Din gură-mi grăia:
Murgule, murgule,
Ce te-ai ofilitu
Şi te-ai posmăgitu?
Şoim s'a netezitu.
Murgul că-mi grăia-ră
Stăpâne, stăpâne,
Drag de-al meu stăpân
Şoim s'a lăudatu
C'o să mă întreacă
Şi de m'o 'ntrecea
Tu sa mă sluţeşti
Sa mă urgiseşti
Picere să-mi tai
La ogar să dai.
Din grajd că-mi eşia
Pe şoim întreba:
Şoimule, şoimule,
Ce te-ai ofilitu
Şi te-ai posmăgitu?
Murg s'a netezitu.
Dumnezeu dăduse
Şoimul că-mi grăise:
Stăpâne, stăpâne,
Drag de-al meu stapân,
Murg s'o lăudatu
C'o să mă întreacă
Murg de m'o 'ntrecea
Tu să mă sluţeşti
Să mă urgiseşti
Aripa să-mi tai
Aripa din dreapta
Drumul ca să-mi dai
Eu m'oiu hărăni
Prin drae, gunoaie
Prin băligi de cai.
Dumnezeu dăduse
Şoimul că grăise:
Stapâne, stăpâne,
Drag de-al meu stăpân·
Tu vezi să ne scoţi
Joi de dimineaţă
Pe nor şi pe ceaţă
La mărul rotat
La câmp prelungit
Acol' să ne-aşezi
Picior la picior
Acol' să ne laşi
Noi ne-om întrecea.
Dumnezeu că da
Murgul că-mi grăia:
Dă Doamne pe lume
Sus ceaţă şi vânt
Senin pe pământ
Şoim să rătăciască
Murg să isbutiască.
Dumnezeu dăduse
Şoimul că-mi grăise:
Dă Doamne o ploaie
O ploaie cu ghiaţă
Cu ghiaţă rasneaţă
Murg să potâgniască
Şoim sa isbutiască.
Ei că se'ntrecea-ra
Şoimul sus în vânt
Murgul pe pământ.
Dumnezeu dăduse
Sus ceaţă şi vânt
Senin pe pumânt
Şoim s'a rătăcit
Murg a isbutit.
Cutare voinic
Acasă vinea
La masa că-mi sta
Murgul ca-mi sosia
Din picior bătea
Din gura-mi grăia:
Stapâne, stăpâne,
Drag de-al meu stăpân,
Eşi de mă mai plimbă
Şi de mă preumblă.
Cutare voinic
Afară-mi eşia
Pe murg îl plimba
In grajd mi-l băga
Fân că-i revărsa
In casa intra
La masă că-mi sta

N'apuca să stea
Şoimul că-mi sosia
Pe zid se punea
Din gură grăia:
Stăpâne, stăpâne,
Drag de-al meu stapân
Eşi de mă sluţeşte
Şi mă urgiseşte
Aripa de-mi taie
Aripa din dreapta
Drumul ca să-mi dai
Eu m'oiu hărăni
Prin drae, gunoaie
Prin băligi de cai.
Cutare voinic
Paloşul îşi ia
Afară-mi eşia
Ca să mi-l sluţiască
Şi să-l urgisiască.
Murgul că-mi graia:
Stăpâne. stapâne,
Drag de-al meu stăpân
Nu sluţi şoimelul
Că bine ţi-o şade
Călare pe mine
Cu şoimul pe mână
Cu ogar de sgardă
Pe la sate rari
Pe la fete mari.
Cutare voinic
Frate de al nostru
Şi prea bun creştin
Fie-şi sănătos.

Cules dela Dumitru I. Ionescu

COLIND DE NĂVODAR SAU PESCAR

Oi leroi leo feţi-şi mei [1])
Ferice-şi doamne ferice
Ferice de ces' domn bun
Ces' domn bun jupân cutare
Că mi-şi are noua feţi
Câte-şi nouă împletesc
La nevoade de mătase
Impletiră Joi şi Vineri
Şi Sâmbătă pân' la prânz
Duminecă 'n vas le puse
Lung pe toană că se duse
Dete-o toană, dete două
Dete-o toană până 'n nouă
Şi nimic nu folosi.
Grăi şi-Arghişan vatafu:
Măi, 'vodari, măi nevodari
Inc'o toană să mai daţi
Când fuse toana d'a zecea
Frumos peşte că-mi prinseră
Numai cegă şi păstrugă
Şi galbenă caracudă
Cam în fundul matiţii
Prinse puiul Iudiţii
Prinsu-l-au d'a mi-l bătea
Cu coada zgârbaciului
Pe faţa obrazului
Mi-l bătea şi-l ispitia
Şi din gur'aşa-i grăia:
Spune pui de Iudicioară
Unde-i toana crapului
Potmolul morunului
Liniştea cosacului
Nu-s cum ochi-şi d'arunca
Cam departe, cam pe mare
Cam pe mare, cam sub zare
Dincotro soare răsare
Tare vine Iuda mare
Tot strigând şi bărătând
Şi din coadă flăcărând
Din gură văpăi lăsând:

1) Refren ce se repetă din două în două versuri.

Lăsaţi puiul, nu-mi băteţi
Ca el mi-este mititel
Nu ştie sama peştelui
Şi nici toana crapului
Potmolul morunului
Linîştea cosacului
Dac'aveţi nevoade lungi
Din faţa pământului
Până'n slava cerului
După mine să veniţi
Peşte să înţepeniţi
La muma chetrişului
Iar cutare năvodar
El să-mi fie sănătos.

Cules dela Niculai C. Encica

COLIND DE CIOBAN

Cutare cioban
El când fluera
Oile pornia
Joi de dimineaţă
Pe nor şi pe ceaţă
Dar unde le-adapă?
In locşor de ploaie,
Dar unde le 'nchide?
Sub cearcăn de lună
La uşe ce-mi pune?
Un berbec lai, lai,
Lai şi bucălai
Cu cornițe 'ntoarse
'Ntoarse, răsucite
La vârf poleite
Câte ronturele
Atâtea clopoţele.
Cutare cioban
Caţa că-şi lua
Caţa şi cu gluga
Si doisprece câni
Câni tot căţelandri
Drumu-şi d'apuca
Pe la sate rari
Pe la fete mari.
Duh de Mare-neagră
La cercan că-mi vine
Dă'n cercan să sară.
D'al berbec lai, lai
Lai si bucălai
Din gură grăia:
Duh de Mare-neagră
Du-te'n mare, du-te
Că de m'oi scula
Şi m'oi scutura
Clopote-or suna
Văi or răsuna
Munţi s'or dărâma
Cutare cioban
Cân'ni o auzi
Indat'-ar veni
De prin sate rari
De la fete mari
Caţa şi-o lua
Caţa şi cu gluga
Şi doispre'ce câni
Tot câni căţelandri
Şi de te-or vedea
In goan' te-or lua
Cutare cioban
Fie-şi sănătos.

Culcs dela Sandu S. Tudor (18 ani)

COLIND DE CIOBAN

Ler oi leo
La fântână lină
La colț de grădină
Trec, mi se petrec
Trei fete de grec
D'una-i mai frumoasă
Cu geana sumeasă
Cu sprânceana trasă
Cu cosița groasă
'N chip de jupâneasă.
Cutare cioban
Calea i-o păzia
Din gură-i grăia:
Fă, fată frumoasă
Cu geana sumeasă
Cu sprânceana trasă
Cu cosiță groasă
'N chip de jupâneasă
Ce-ai prujit cu mine
De ești d'a mea seamă
Si d'a mea potrivă?
Cea fată frumoasă
Din gură-i grăia:
Cutare cioban
Nu sunt d'a ta seamă
Nici d'a ta potrivă
Cutare cioban
Din gură grăia:
Fă, fată frumoasă
Cu geana sumeasă, etc.
Vezi tu ori nu vezi
Colo'n munți cărunți?
Nu-s cărunți de fel
Ci-s cărunți de oi
De oi d'ale mele.
Printre mielușele
Negre ciulpănele
Nu sunt ciulpănei
Ci sunt ciobănei
Tot ciobani d'ai mei
Stă'n ghegi rezemați
Ei de-or fluera
Oile-or mâna
Peste lunci cu flori
Flori de sărbători
Și le-or aduna
Mănunchi le-or făcea
In ghegi le-or punea
Și le-or tot purta
Pe la zile mari
Pân' la bobotează
Când preoți botează
Creștini creștinează
Tineri și bătrâni
Și pe noi de-arândul
Cutare cioban
Fie-și sănătos.

Cules dela Eucica C. Neculae

COLIND DE FEREASTRA

Astă seară-i seară mare,
Seara mare-a lui Ajun:
Mâine-i ziua lui Crăciun
Când s'a născut Dumnezeu
Mititel și'nfășățel.
Dar în ce mi-e 'nfășățel?
In flori de măr mi-e 'nfășățel.
De-a lui mare' bucurie
Crâng uscat frunze mi-a dat
Câmp pârlit mi-a odrăslit,
Văi adânci mi-au isvorât.
Dar și cânii de jidani
Ei de veste că-mi prindeau
Pruncul că mi-l căutau
Tot din vad în vad
Și din sat în sat
Și din casă 'n casă
Și din masă 'n masă

Ca sa mi-l gasiască.
Dar și Maica Precista,
Ea de veste cum prindea,
Cărăruia-și apuca,
Cărăruia sus la munte.
Urcă unul, urcă doi,
Urcă munții pân' la trei.
Când fu munte de-al treilea,
Fiu din brațe jos lăsa,
Trupușoru-și odihnea.
Ochi-și negri d'arunca
Inapoi pe urma sa.
Tare-mi vine sfânt Ion
Tot strigând și bărătând
Și din gur'așa grăind:
Mai ia-ți, maică,
Fiu la brațe
Si-aide maică mai nainte,
Că știu maică trei râuri,
Trei râuri, trei pârâuri,
Râu de vin și-altul de mir,
Și-unu de-apă limpejoară.
In ăl de apă să-l scăldăm
Cu vin bun să-l botezăm
Cu mir sfânt să-l miruim,
In vășmânt să-l primenim,
Nume bun să-i dăruim,
La icoane să-l nălțăm,
Sus, mai sus, sa-l ridicăm,
Sus, în cer să locuiască,
Jos norod să stăpâniască.
Sănătate 'n ceste case!

Cules din gura lui Marin G. Ruse, flăcau de 19 ani.

Publicată de **C. Brătescu.**

Notă. Satul Mârleanu, așezat lângă lacul cu acelaș nume, în apropierea Dunării, la sud pe Cernavoda, avea după statistica din 19 Dec. 1912, 1472 suflete. Toți locuitorii erau Români dobrogeni-vechi, afară de 12 coloniști, repartizați astfel după locul de origină: 1 din Dorohoi, 1 din Bacău, 3 din Ialomița, 2 din Prahova, 2 din Olt, 1 din Vlașca, 1 din Durostor și 1 din Transilvania. (C. B.).

Proprietatea imobiliară rurală din Dobrogea

Condiţiunile ei juridice şi chipul cum se stăpâneşte.

Un principiu de drept internaţional public cere ca drepturile patrimoniale să fie respectate în tratatele dintre State care au ca rezultat desmembrarea lor. Chiar tratatul încheiat la Bucureşti, în ziua de 7 Maiu 1918, prin care ni se lua Dobrogea şi se da Bulgariei, prevede, prin art. XII, acest principiu, care ar fi putut sa fie şi subînţeles; şi, să recunoaştem, o asemenea inserţiune nu e puţin lucru, când vine din partea unor inamici furioşi, cari considerau tratatele ca simple «petece de hârtie» şi nesocoteau sistematic, ba chiar ostentativ şi cu vădită plăcere, toate principiile dreptului ginţilor, care se ştie că până când Liga Naţiunilor va impune norme noui, nu au altă sancţiune decât aceea a forţei, a superiorităţei de forţă. E deci, important să se ştie: *cui şi în ce proporţie aparţine,* **ca proprietate privată**, *solul Dobrogei?* pentru ca să se vadă şi mai lămurit ce fel de ţara s'a încercat a se deslipi dela România şi a se dărui Bulgariei şi cât de serioase sunt pretenţiunile vecinilor noştri dela Miazăzi asupra provinciei noastre transdanubiene.

Inainte de a răspunde la această chestiune, o scurtă lămurire asupra chestiunilor juridice a preprietăţii rurale dobrogene, în trecut şi în prezent, o credem necesară [1]).

Organizaţia originară a proprietăţei rurale dobrogene stând în legislaţia Imperiului Otoman, (dela care Dobrogea a fost des-

---

1) Pentru mai simple detalii, trimitem pe cetitor la *Studiul* nostru asupra proprietăţei rurale din Dobrogea, un volum de 359 de pagini, apărut în tipografia „Ovidiu" din Constanta la 1907.

Tipită pentru a fi dată în parte României şi în parte Bulgariei), vom spune mai întâi câteva cuvinte asupra condiţiunei sale juridice în legislaţia otomană şi apoi vom arăta dacă, şi în acest sens, această condiţiune s'a schimbat de Români în Dobrogeaveche şi de Bulgari în Cadrilater.

* * *

Codul proprietăţei fonciare otoman din 21 Aprilie 1858 distinge cinci feluri de pamânturi, şi anume:

1) pământurile «**mülk**» proprietatea absolută, *plenum dominium,* aparţinând particularilor cu acel drept *utendi, fruendi et abutendi,* care caracterizează proprietatea cviritară;

2) pământurile «**muriè**»: domeniul public, proprietatea fiscului — *Beit-ul-mal,* — dată în folosinţa particularilor în anume condiţii şi cu anume îndatoriri, specificate de legea civilă;

3) prmânturile «**mevkufè**» (de care ţin «**vacuf**»-urile): bunurile de mâna moartă, .proprietatea instituţiunilor religioase şi de binefacere;

4) pământurile «**metrukè**»: terenurile lăsate pentru uzagiul public în genere, (cum sunt: drumurile, pieţele publice, bâlciurile, locu ile afectate cultului religios etc.), sau unor anumite oraşe, sate sau regiuni, (cum sunt: ariile comunale, islazurile, pădurile şi crângurile numite *baltalâk*-uri); şi

5) pământurile «**mevat**»: proprietatea «moartă», *res nullius,* adică locurile sterpe şi depărtate de centrele locuite, susceptibile de a deveni proprietate privata prin ocupaţiune şi «vivificare».

Aceste cinci categorii de terenuri, se subîmpart, la rândul lor, dupa origină (în *uchriè:* cele luate ca pradă de răsboiu şi împărţite între învingători, *kharadjè*: cele lăsate în posesiunea învinşilor, cu obligaţiunea de a plăti «haraciul», impozit fix anual şi impozit proporţional ce putea fi ridicat până la jumătatea recoltei, etc.); după jurisdicţie (civilă — *Kanun,* — sau religioasă — *Şeriat* —); după administraţie (a fiscului, sau a ministerului *Evkaf*-urilor), şi după alte distincţiuni, Toate însă, fără deosebire, cu menţiunea categoriei lor, sunt înscrise în registrele Arhivei imperiale — *Defterhané* — purtând fiecare în frunte sigiliul Sultanului domnitor — *tugrà* — şi ordinul imperial de deschidere —*hatihumaiun,*—fără ca vreo îndreptare să se facă în ele altfel decât în virtutea unei deciziuni imperiale — *firman,* - transcrisă

în întregime, şi fără ca înscrierea în falş să fie admisibilă, simpla inscripţiune făcând deplină dovadă a conţinutului.

Vom observa, de altminteri, dela început, că din punctul de vedere al chestiunei ce ne preocupă nu toate categoriile de terenuri, pe care codul proprietăţii fonciare otoman le distinge, prezintă acelaş interes. Pamânturile *„miriè"* au, sub acest raport, o însemnătate covârşitoare, nu numai pentru că ele cuprind locurile de cultură, izlazurile, pădurile şi toate domeniile ce nu sunt proprietate privată şi nu au o destinaţie specială, - adecă cea mai mare parte a solului din întreg Imperiul otoman, — ci şi pentru că, (exceptând câteva mici proprietăţi *„vacuf"*, aparţinând unor geamii), *toată proprietatea imobiliară rurală din Dobrogea-veche şi din Cadrilater erà, sub dominaţiunea otomană, proprietate* **„miriè"** — *domeniul statului,* — *şi ca atare a fost transmisă statului român şi celui bulgar.*

Caracteristica acestei categorii de terenuri, (care la origină fuseseră proprietăţi private şi s'au încorporat domeniului public la epoca marilor cuceriri), este că *nuda lor proprietate* — *«rakkaba»* — *aparţine fiscului şi numai dreptul de folosinţă particularilor,* prezentând astfel multe asemănări cu proprietatea noastră emfiteotică sau embaticară.

Detentorii de terenuri *miriè* plătesc fiscului, odată pentru totdeauna, o taxă — *muadjelè,* — în schimbul unui titlu de detenţiune — *tapù,* — care le asigură folosinţa, şi apoi, în fiecare an, *dijmă* din recoltă, de ordinar $^{1}/_{10}$; ei au obligaţiunea de a cultivà pământul, sub sancţiunea de a-l pierde, dacă-l lasă necultivat trei ani consecutivi, fără scuză legală.

Deşi nuda proprietate aparţine statului, totuşi detenţiunea imobiliară *miriè* poate formà obiectul a diferite contracte şi chiar acte de dispoziţie între detentori şi terţiile persoane. E bine înţeles că, în acest din urmă caz, ceea ce se transmite prin vânzare — *firagh* — şi prin actele de ultimă voinţă — *intical* — nu e nuda proprietate, care este şi rămâne *extra commercium,* ci numai dreptul de folosinţă: o aplicaţiune a principiului că nimeni nu poate trece altuia mai multe drepturi decât are el însuşi.

Să adăugăm că pe terenurile *miriè* se pot altoi drepturi de proprietate absolută — *mülk* — (cum sunt arborii, plantaţiile, construcţiunile, etc.) şi că dreptul de succesiune la aceste bu-

nuri, *mirié*, şi chiar ordinea succesorală în privinţa lor, sunt în chip deosebit reglementate de legea specială din 17 Muharem anul hegirei 1284.

* * *

Legiuirile otomane, cu toată inextricabila lor complicaţie, s'au menţinut şi aplicat în Dobrogea-veche trei ani şi jumătate după anexare, până la 3 April 1882, când, promulgându-se legea pentru regularea proprietăţii rurale dobrogene, s'a stabilit, în chiar primul ei articol, principiul că pe viitor, «proprietatea din Dobrogea, de orice natură, se dobândeşte, se conservă, se transmite şi se pierde conform legilor în vigoare în România din stânga Dunării».

Reforma înfăptuită cu legea din 3 Aprilie 1882 e una din cele mai însemnate prin consecinţele ei pentru desvoltarea economică, socială şi naţională a provinciei noastre transdunărene.

Principiul ei fundamental putem spune că e unul singur: *unificarea regimului proprietăţii dobrogene cu cel din restul ţării*, şi legiuitorul şi guvernul român au ajuns la acest rezultat cu respectarea tuturor drepturilor din trecut şi cu o largă înţelegere a rolului şi datoriei ce incumbă statului în raporturile sale cu cetăţenii.

Toată economia legii stă în două măsuri, în jurul carora se grupează celelalte dispoziţiuni secundare:

1. *desfiinţarea «dijmei" prin răscumpărare, adică trnnsformarea vechei detenţiuni „mirié" în proprietate absolută;* şi

2. *vinderea domeniilor statului, în condiţiuni avantajoase pentru cumpărători, spre a se puteà colonizà cu plugari provincia pustiită de război.*

In fapt, iată cum s'a procedat:

S'au verificat, cu registrele originale, vechile titluri de detenţiune — *tapù*-urile — de o comisiune, la care s'a ataşat un trimis al Arhivelor imperiale din Constantinopol, şi detentorilor cari şi-au pierdut titlurile li s'a permis sa-şi constitue altele, cu martori, înaintea Tribunalelor; s'au comasat, apoi, vechile detenţiuni, şi s'au delimitat perimetrele satelor, în proporţie cu populaţia lor, ţinându-se seamă şi de viitoarea lor extensiune şi adăugându-li-se, în aceiaş proporţie, izlaz comunal şi pădure sau loc de plantaţie; pe urmă, s'a procedat la parcelare, indi-

vidualizându-se lotul fiecărui titular, în suprafaţa din titlul verificat şi admis; şi în sfârşit s'a vândut, treptat-treptat, în loturi mici, până la 10 hectare, micilor plugari şi în loturi mari, până la 100 de hectare, celor cari puteau face o cultură mai întinsă, — dându-se totdeauna preferinţă Dobrogenilor, fără deosebire de naţionalitate, — domeniile statului, compuse din tot restul terenurilor de cultură şi de păşune, după deosebirea proprietăţilor comunale şi individualizarea celor private.

Astfel, Dobrogea-veche s'a putut repede coloniză, şi pământul ei, părăginit, devenit în cea mai mare parte proprietate absolută privată, a fost pus imediat în valoare de o populaţiune harnica, întrepr'nzătoare şi doritoare de progres.

* * *

Cu totul altfel s'a procedat în Bulgaria, care şi-a redobândit viaţa de stat şi şi-a alipit partea de Miază-zi a Dobrogei la aceiaş epocă, primind dela Turci proprietatea rurală în aceleaşi condiţiuni juridice ca şi noi.

In Bulgaria s'a legiferat mult, poate chiar prea mult, *dar o reformă în înţelesul adevărat al cuvântului, o reformă care să schimbe ceva din vechea organizare a proprietăţii, nu s'a făcut*,

Administraţia armatelor ruseşti de ocupaţiune a legiferat, şi dispozîţiunile ei figurează încă în fruntea tuturor colecţiilor de legi fonciare bulgăreşti; Sobrania a legiferat şi ea; a legiferat şi guvernul prin o serie de *ucaz*-uri, regulamente şi circulări, care toate au în Bulgaria putere de lege. Dar toată această lunga serie dn dispoziţiuni legislative lasă neatinsă condiţiunea juridică a proprietăţii, considerată în însăş concepţia ei. Chiar legea din 3 Ianuarie 1893, prin care se decide înlocuirea vechilor titluri turceşti cu titluri în limba bulgară, şi legea din 18 Mai 1901, prin care se înlocueşte *dijma* în natură cu un impozit special, sunt nişte simple măsuri fiscale, întru cât titlurile bulgăreşti conferă *aceleaşi* drepturi ca şi *tapù*-urile turceşti, iar *dijma tot dijmă rămâne*, fie că se percepe în natură, fie că se percepe ca impozit bănesc.

Aceasta fiind starea legislaţiunii fonciare în Bulgaria, rezultă că terenurile de arătură, izlazurile, pădurile, etc., care constituesc marea majoritate a solului din regatul vecin, *au rămas până în ziua de astăzi tot ceea ce au fost sub Turci:*

terenuri *miriè*, aparţinând, ca nudă proprietate, în perpetuitate, statului, şi numai ca drept de folosinţă particularilor.

Acest caracter al proprietăţii rurale din Bulgaria, — asupra căruia nu putem atrage îndeajuns atenţiunea,—a fost recunoscut şi de jurisprudenţa bulgară. Curtea de Casaţie din Sofia. d. ex., prin decizia No. 322 din 7 Septembrie 1890, stabileşte, în considerente formale, că *proprietatea rurală din Bulgaria păstrează organizaţia şi caracterul ei originar de proprietate „miriè" din legislaţia turcească.* Din contră, în Rumelia-orientală detenţiunea imobiliară *miriè* a fost transformată în proprietate absolută *mülk*, printr'o decizie specială a sultanului Abdul Hamid din 15 Iulie 1885; şi aceiaşi Curte de Casaţie din Sofia, prin o altă decizie, cu No. 346, din 13 Noembrie 1891, constaţă faptul, arătând că *renunţarea sultanului la drepturile statului profită numai „cetăţeniior liberaţi" din Rumélia-orientală, nu şi celor din Bulgaria propriu-zisă, deoarece* — accentuiază menţionata decizie — *aci nu s'a schimbat nimic din vechile condiţiuni şi proprietatea rurală continuă să-şi păstreze caracterul ei, „miriè", din trecut.*

In primăvara anului 1914, prin legea organică din 1 April, legiuitorul nostru a căutat să schimbe această condiţie juridică a proprietăţii în partea Cadrilaterului anexată la 1913, conducându-se de normele de care s'a condus legiuitorul din 1882 pentru Dobrogea-veche, *în scopul de a ajunge la acelaş regim fonciar în tot cuprinsul ţării;* dar evenimentele ce s'au desfaşurat de atunci încoace n'au permis punerea în aplicare a legii în această privinţă.

Regularea chestiunii proprietăţii imobiliare rurale în Dobrogea-nouă ar fi trebuit să înceapă cu verificarea vechilor titluri de detenţiune. Dacă aceasta s'ar fi putut face, s'ar fi văzut ce suprafeţe se deţin de Bulgari prin uzurpări abuzive şi prin spoliaţiunea vechilor detentori turci. nevoiţi să-şi ia lumea în cap şi să emigreze, părăsindu-şi pământurile şi căminurile, de răul prigonirilor la care erau expuşi din partea autorităţilor onorabililor colonişti tăbarâţi din Balcani în Cadrilater după 1878. In darea ~~sa~~ de seamă asupra judeţului Caliacra pe anul 1915, prefectul G. Georgescu (p. 62) dă în această privinţă exemplul tipic al fraţilor Costoff din Poiraz, comuna Pcelarovo, «cari, prin violenţă, în urma constituirii statului bulgar, au desfiinţat satul populat de Arabi, au acaparat vatra satului, tot

bozluc-ul şi orice alte terenuri libere ale statului, astfel că astăzi stăpânesc peste 2000 ha., pe când, după toate actele bulgăreşti de impuneri şi după toate registrele de proprietate, nu trebue să aibă în stăpânire decât maximum 759 ha».

* * *

După aceste lămuriri, revenim la întrebarea: *cui şi în ce proporţie aparţine,* **ca proprietate privată,** solul Dobrogei?

Dacă în privinţă Cadrilaterului e cu neputinţă să dăm deocamdată un răspuns, pentru motivele mai sus expuse, nu rămâne mai puţin interesant să se cunoască întinderea proprietăţei private din Dobrogea-veche, chipul cum e împărţită şi proporţia în care se stăpâneşte de locuitorii ei, consideraţi din punctul de vedere al naţionalităţii lor de origină, — în special de Români şi de Bulgari.

Iată câteva cifre în această privinţă:

In 1903 proprietatea privată din Dobrogea-veche erà de **615.821 ha.,** din care: *431.862* în judeţul Constanţa şi *183.959* în judeţul Tulcea.

Ea se împărţià, după întindere, în chipul următor:

SUPRAFAŢA	JUDEŢELE		DOBROGEA	%
	Constanţa	Tulcea		
Dela 0—10 ha.	103.603	128.490	232.093	37.7
„ 10—25 „	109.180	32.326	141.506	22.9
„ 25—50 „	44.176	15.652	59.828	9.7
„ 50—100 „	33.959	3.767	37.726	6.2
Peste 100 „	140.944	3.724	144.668	23.5
Total . . .	431.862	183.952	615.821	100.0

Cum nu există o limită hotărâtă şi în general admisă între proprietatea *mică, mijlocie* şi *mare* (ca variind după ţări, după fertilitatea şi rendimentul solului, după ceea ce legile dispun în această privinţă şi după alte criterii), dacă admitem pentru Dobrogea-veche ca proprietate mică acea dela 0 la 10 ha., ca proprietate mijlocie acea dela 10 la 100 de ha. şi ca proprietate mare acea de peste 100 de ha., atunci proporţia dintre cele trei feluri de proprietăţi ar fi fost, la 1903, următoarea:

PROPRIETATE	Jud. Constanţa		Jud. Tulcea		DOBROGEA	
	Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%
Mică	103.603	$16._{91}$	128.490	$20._{71}$	232.093	$37._{62}$
Mijlocie	187.315	$30._{56}$	51.745	$8._{32}$	239.060	$38._{88}$
Mare	140.944	$22._{89}$	3.724	$0._{01}$	144.668	$23._{50}$
Total	431.862	$70._{36}$	183.959	$29._{64}$	615.821	$100._{00}$

Cum se vede, proprietatea mică ($37._{62}$ %), proprietatea mijlocie ($38,_{88}$ %) şi proprietatea mare ($23._{50}$ %) s'au desvoltat paralel şi armonic.

In special proprietatea mijlocie trebue să ne reţie atenţiunea. Ea erà la 1903 de 939.060 ha., reprezentând $38._{88}$ % din totalul proprietăţii private dobrogene, *pe când în restul ţărei de abià ajungea proporţia de* $4._{4}$ %*!*

Aceasta explică buna stare relativă a plugarilor din Dobrogea, cum şi numeroasele lucrări de interes public, ca şcoli, biserici, primării, spitale, etc. ce s'au făcut aci, *din iniţiativă privată*, în cursul celor 40 de ani de dominaţiune românească.

Dacă considerăm proprietatea dobrogeană din punctul de vedere al naţionalităţii de origină a proprietarilor, ea se stăpâneà, la 1903, în chipul şi în proporţiile specificate în tabloul ce urmează:

Naţionalitatea Proprietarilor	SUPRAFAŢA STAPÂNITA							
	0—10 ha		10—100 ha.		Peste 100 ha.		Dobrogea	%
	Constanţa	Tulcea	Constanţa	Tulcea	Constanţa	Tulcea		
Români	61.138	42.000	152.672	19.432	115.849	1.696	392.787	$63._{8}$
Bulgari	12.979	47.737	15.029	21.515	11.497	1.197	109.954	$17._{9}$
Musulmani	24.726	10.253	14.669	4.612	4.724	300	59.284	$9._{6}$
Ruşi (şi Lipoveni)	1.818	20 513	908	1.390	200	—	24.828	$4._{0}$
Germani	1.771	4.876	2.579	4.160	3.301	131	16.818	$2._{7}$
Alte naţii	1.172	3.111	1.458	636	5.373	400	12.150	$2._{0}$
Total	103.603	128.490	187.315	51.745	140.944	3.724	615.821	$100._{0}$

Cum se vede, Românii stăpâneau, în 1903, suprafaţa de **392.789 ha.** din proprietatea privată dobrogeană, reprezentând **$63._{8}$%** din suprafaţa ei totală, adecă *aproape două treimi*, pe când

toți conlocuitorii lor de alte origini, la un loc, stăpâneau restul de *223.034 ha.*, reprezentând *36.3%*, adecă ceva *mai mult* decât o treime, iar Bulgarii *109.954 ha.* sau *17.9%*.

Proprietatea mijlocie, de 239.060 ha., — repetăm, cu deosebire interesantă în Dobrogea, — se posedă, după naționalități, în chipul următor:

Naționalitatea Proprietarilor	SUPRAFAȚA PROPRIETAȚEI MIJLOCII							
	10—25 ha.		25—50 ha.		50—100 ha.		Dobrogea	%
	Constanța	Tulcea	Constanța	Tulcea	Constanța	Tulcea		
Români	92.412	15.856	34.327	3.031	25.933	545	172.104	72.0
Bulgari	8.183	8.350	3.631	10.591	3.215	2.574	36.544	15.3
Musulmani	6.812	3.074	4.249	1.158	3.608	380	19.281	8.1
Rusi (și Lipov.)	280	1.223	558	83	70	84	2.298	1.0
Germani	1.223	3.611	872	549	484	—	6.739	2.8
Alte nații	270	212	539	240	649	184	2.094	0.9
Total	109.180	32.326	44.176	15.652	33.959	3.767	239.060	100.0

Românii singuri stăpâneau, adecă, **172.104 ha.**, proprietate mijlocie, sau **72%**, toate celelalte naționalități laolaltă *66.956 ha.*, sau *28%*, iar Bulgarii *36.544 ha.*, adecă 15.3%.

Dacă acum vom raportà numărul hectarelor stăpânite de fiecare naționalitate, în 1903, la numărul de suflete cu care ele figurează în statistica aceluiaș an, pentru a vedeà ce suprafață revine de suflet, vom ajunge la următorul rezultat:

NAȚIONALITATEA	Populația	Proprietatea		Proporția	
		Ha.	m. p.	Ha.	m. p.
Români	145.228	392.787	—	2	7.046
Bulgari	41.978	109.945	—	2	6.193
Musulmani	35.964	35.964	—	1	6.550
Ruși (și Lipoveni)	31.119	31.119	—	0	7.978
Germani	8.210	8.210	—	2	0.483

Și din acest punct de vedere, deci, Românii se găsiau în fruntea celorlalte naționalități, cu 2 ha. 7046 m. p. de suflet.

In sfârșit, dacă vom apropià pe Bulgari de Români, pentru a vedeà cât stăpâneau fiecare ca mică, mijlocie și mare proprietate, și care e proporția la sută a proprietății lor în raport cu întreaga proprietate privată dobrogeană, iată rezultatul la care paralela ne va duce:

Proprietate	ROMANI				BULGARI			
	Constanţa	Tulcea	Total	%	Constanţa	Tulcea	Total	%
Mică	61.138	42.000	103.138	16.8	12.979	47.737	60.716	9.8
Mijlocie	152.672	19.432	172.104	27.9	15.029	21.515	36.544	6.1
Mare	115.849	1.696	117.545	19.1	11.497	1.197	12.694	2.1
Total	329.659	63.128	392.787	63.8	39.505	70.449	109.954	17.0

In privinţa proprietăţii mici, Bulgarii întrec, adecă, pe Români, dată fiind proporţia lor numerică, dar în privinţa proprietăţii mijlocii 27.9% faţă de 6.1%) şi în privinţa proprietaţii mari (19.1% faţă de 2.1%), deosebirea e mare în avantajul Românilor.

* * *

Dar datele din 1903 sunt cam vechi. De atunci încoace s'au petrecut fapte şi schimbări de care trebue să ţinem socoteală.

Mai întâiu, statul a deposedat pe unii împroprietariţi cari nu s'au aşezat efectiv la pământurile lor, sau n'au achitat, la termenele prescrise de lege, anuităţile preţului acelor pământuri; în cele mai multe cazuri, însă, loturile celor deposedaţi pentru aceste motive au fost redate titularilor, de îndată ce se stabileau la pământ şi se aduceau la curent cu plata ratelor, aşa încât împuţinarea proprietăţii mici prin deposedări e relativ neînsemnată.

Pe de altă parte statul a făcut o sumă de noui împroprietariri de însurăţei, veterani şi plugari fără pământ, originari atât din Dobrogea, cât şi din România-veche. Chiar în anul următor (1904) el a împroprietărit *5950 de asemenea familii* (4.033 în jud. Constanţa şi 1.917 în jud. Tulcea), dintre care *5864 româneşti* şi numai restul de 86 de alte origini.

Prin înstrăinări în nici un caz proprietatea mică nu s'a putut împuţină, de oarece loturile până la 10 ha. sunt declarate prin lege inalienabile.

Mulţi proprietari mici, însă, au devenit proprietari mijlocii, pentru că micul plugar dobrogean, în general muncitor şi econom, n'a pierdut nici o ocazie când puteà să mai cumpere pământ, — câte hectare găseà de vânzare şi puteà să cumpere, fie din loturile mari, fie din pământurile cu *tapù* devenite proprietate

absolută şi deci înstrăinabile, - adăugându-l la lotul mic de 10 ha. cu care a fost împroprietărit.

În ce priveşte loturile mari, de 100 ha., statul, în ultimele două decenii, a suspendat vânzarea lor, rezervând disponibilităţile exclusiv la împroprietărirea micilor plugari fără pământ. Proprietatea mare, aşa dar, n'a putut creşte prin cumpărări de teren dela stat, ci tot numai prin transacţiile şi mutaţiunile dintre particulari, şi anume înglobând şi ea o parte din aceiaşi veche detenţiune *miriè*, transformată în proprietate absolută, în acelaş timp, însă, ea s'a mai şi fragmentat prin moşteniri şi vânzări parţiale.

Toate aceste schimbări şi prefaceri, survenite prin jocul firesc al împrejurărilor, au profitat, cum vom vedeà, proprietăţii mijlocii, care a crescut mereu, atingând proporţii ce în puţine ţări se întâlnesc şi ajungând să fie de aproape ½ din suprafaţa totală a proprietăţii private dobrogene.

* * *

Recensamântul general din 1905 găseşte proprietatea privata din Dobrogea sporită cu *69,536 ha.*, atingând cifra de **685.357 ha.** (faţă de 615.821, cât erà cu doi ani mai 'nainte, în 1903), şi anume:

456.197 ha. în jud. Constanţa, — şi
229.160 » » » Tulcea.

Această proprietate se descompuneà, după suprafaţă, în ambele judeţe şi în toată Dobrogea, precum urmează:

PROPRIETATE	JUDEŢELE				DOBROGEA	
	Constanţa		Tulcea			
	Ha.	%	Ha.	%	Ha.	%
Mică	108.953	15.88	112.937	16.47	221.890	32.35
Mijlocie	207.666	30.30	98.368	14.35	306.034	44.65
Mare	139.578	20.36	17.855	2.64	157.433	23.00
Total	456.197	66.54	229.160	33.46	685.357	100.00

Adecă, proprietatea mică: *221.890 ha.* faţă de 232.093, cât fusese în 1903, proprietatea mijlocie: *306.034* faţă de 239.060, şi proprietatea mare: *157.433* faţă de 144.668.

Sporul de 69.536 ha. ce semnalăm mai sus pentru acest

doi ani (24.371 ha. în jud. Constanțe și 35.201 în jud. Tulcea) nu profită, cum se vede, micii proprietăți, pe care o găsim, din contra, împuținată cu 10.203 ha., ci proprietății mijlocii, care se prezintă cu un spor de 66.964 ha. și proprietății mari, crescută și ea cu 12.765 ha.

Oricât de probabile ar fi oarecare mici deosebiri de constatări între prima statistică, — administrativă, — și cea de a doua, — fiscală, — e în afară de orice îndoială că cea mai mare parte a acestui spor se explică prin împrejurările mai sus enumerate: împroprietăriri din nou și transferări de proprietate prin acte de dispoziție și de ultimă voință între particulari; iar în ce privește creșterea atât de accentuată a proprietății mijlocii, ea se explică prin faptul că, după cum am mai spus, către acest tip converg, în mersul lor evolutiv, și proprietatea mică și proprietatea mare într'o țară de plugari harnici și strângători, cari iubesc pământul și caută a și-l procură cu toate jertfele, pentru a-și aplică apoi pe el munca lor rodnică și stăruitoare. Și dovada acestei afirmațiuni stă în faptul că cea mai mare parte a proprietății mijlocii e acea care trece peste 10 ha. și ajunge la 50, iar partea cea mai mică e acea care trece de 50 ha. și merge până la 100: în prima categorie se găsiau proprietăți în suprafață de *264.756 ha.* (175.148 în jud. Constanța și 89.608 în jud. Tulcea), iar în a doua, proprietăți în suprafață numai de *41.278 ha.* 32.518 în jud. Constanța și 8760 în jud. Tulcea).

* * *

Recensământul din 1905 fiind o lucrare pur fiscală, care, consideră proprietatea numai ca material impozabil, nu cuprinde — și nu i se poate cere să cuprindă, — date și lămuriri în privința naționalității de origină a proprietarilor; dar rezultatele pe care le constată, din acest punct de vedere, statistica administrativă din 1903 rămân ca baze serioase de judecată și pentru viitor. Trebue numai să ținem seamă că schimbările ce au survenit de atunci încoace, fie în privința suprafeței de pământ trecută din domeniul public în proprietatea privată, fie în privința numărului de proprietari ce s'au adăugat la cei constatați atunci, *au profitat mai cu seamă elementului românesc.*

Nu cităm cazuri, căci ar fi prea numeroase, fără a le puteà mentionà pe toate, dar e notoriu că numai în cursul acestor

10—12 ani din urmă un însemnat număr de proprietați rurale, care au aparținut străinilor de origină, au trecut, prin mutațiuni voluntare, în stăpânirea Românilor, după cum iarăși e notoriu că dacă, în primii ani după anexare, vechii detentori căutau să-și vândă pământurile cu câte 20—30 de lei hectarul și nu găsiau cumpărători, acum, în cele din urmă plugarii români ofereau câte 800—1000 de lei pe hectar și nu găsiau pământ de vânzare.

Ținând seamă de această constantă creștere a proprietății private din Dobrogea și de progresiunea în care proprietatea românească a crescut în chip constant, putem afirmà că, *în ajunul intrării noastre în război, proprietatea privată din Dobrogea erà de* **peste 720.000 de hectare** *și că proporția în care o stăpâneau Românii erà de* **72—75**%.

In fața acestei situațiuni de fapt. abià dacă mai simțim nevoia să ne întrebăm; *Cine ar fi putut face, ori, cum ar puteà fi vreodată* **bulgărească** *o țară al căreia sol se posedă* **de Români,** *în proporție de* **trei pătrimi**, *ca proprietate privată absolută, pe care și tratatele cele mai silnice și mai neomenoase trebuc să declare că o recunosc și o respectă?!*

DOUĂ STATISTICI ETNOGRAFICE GERMANE ÎN DOBROGEA

Prima, şi cea mai veche, se află în posesia D-lui Vlădoianu, secretarul primăriei din Constanţa. Poartă titlul: «Einwohner Verzeichnis im Bereich der Deutschen Etappen-Verwaltung in der Dobrudscha, nach dem Stande vom 15 Mai 1917»= Statistica locuitorilor din zona administraţiei etapelor germane din Dobrogea, după situaţia din 15 Mai 1917. E o copie în manuscris, ş cuprinde, pe şase coloane, cifrele globale ale naţionalităţilor din cele şase subdiviziuni administrative ale etapelor germane. O reproducem întocmai după original, respectând ordinea în care au fost înşirate diferitele neamuri — s'ar putea numi ordine de preferinţa, sau de simpatie, — şi adăugând doar totalurile de sub coloane:

Nr.	Localitatea	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Alţii	Total
1	Constanţa	1503	1515	10780	9457 [1]	516	2937	26708
2	Medjidia	1528	311	9299	19171	6	1149	31464
3	Cara-Omer	555	697	7125	6896	21	94	15388
4	Cuzgun	9	7218	4907	19110	6	914	32164
5	Cogealac	1738	18243	813	2448	3932	742	27916
6	Hârşova	—	926	2142	30908	1584	122	35682
	Total	5333	28910	35066	87990	6065	5958	169322

1) După statistica noastră din 1 Ian. 1913, numai în oraşul Constanţa trăiau 15.663 Români! Iar statistica germană găseşte pentru acest oraş şi alte 31 sate dinprejur, cari sunt socotite în subzona de etape Constanţa, abia 9457! De aci ne putem da seama ce exod grozav însoţit de mortalitate a îndurat martira populaţie românească în grozava iarnă a anului 1916!

In ordinea însemnătăţii lor numerice, prin urmare, naţionalităţile se clasifică astfel, după acest tablou:

I	Români	: 87.990	sau	51.97 %	(majoritate absoluta)
II	Turci-Tătari	: 35.066	sau	20.71 %	
III	Bulgari	: 28.910	sau	17.00 %	
IV	Ruşi	: 6.065	sau	3.65 %	
V	Germani	: 5.333	sau	3.15 %	
VI	Alţii	: 5.958	sau	3.52 %	

A doua statistică, aceasta tipărită într'o broşură de opt pagini, cuprinde rezultatele recensământului dela 15 Februarie 1918 şi poartă titlul: «Einwohner-Verzeichnis im Bereich der Deutschen Etappen Verwaltung in der Dobrudscha, nach dem Stande vom 15 Februar 1918». Un exempiar se află în posesiă d-lui locot. Cagin dela baza militară franceză din Constanţa.

Pe prima pagină se da un tablou statistic rezumativ, ca şi cel din manuscrisul mai sus pomenit, însă cu oare care diferenţe de cifre, iar pe celelalte pagini se da statistica naţionalităţilor pe sate. Broşura aceasta ne pune astfel în masură a cunoaşte pe deoparte întinderea teritorială a zonei etapelor germane în Dobrogea, iar de alta ne dă posibilitatea a trage oare care concluzii, la care ne silesc cifrele, prin comparaţie cu ultima noastră statistică de la 1 Ian. st. n. 1913.

Administraţia epapelor germane cuprindea întreg judeţul Constanţa, plus o parte din sudul jud. Tulcea până la o linie între Dunăre şi lacul Razim, care ar trece imediat spre nord de satele: Ostrov, Aigâr-Amet, Orumbei, Topolog, Baş-Punar, Slava-Rusească, Caugagia, Canlâ-Bugeac, Paşa-Câşla şi Jurilovca. La nord de această linie, până în Dunăre, administrau etapele bulgare. Criteriul după care s'a făcut această diviziune, precum şi subdiviziunile ce ni le arată statistica germană, este de natură economică şi nu ţine seamă de împărţirile noastre administrative.

Iată şi tabloul rezumativ al recensământului din 15 Februar 1918.

No.	Localitatea	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Alţii	Total
1	Constanţa	1502	1525	9536	8586	731	3450	25330
2	Medjidia	1559	249	5810	23152	8	538	31316
3	Cara-Omer	609	628	6175	9735	20	685	17852
4	Cuzgun	12	7814	5398	19612	1	319	33156
5	Cogelac	1727	18092	825	3040	4031	1166	28881
6	Hârşova	21	850	1708	21905	1163	682	26329
	Total	5430	29158	29452	86030	5954	6840	162864

Să comparăm acum statistica din 15 Mai 1917 cu aceea din 15 Februar 1918 şi să însemnăm diferenţele, în plus sau în minus, ale cifrelor fie carei naţionalităţi. Obţinem rezultatul următor :

No	Localitatea	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Alţii	Total
1	Constanţa	— 1	+ 10	—1244	— 871	+215	+513	—1378
2	Megidia	+31	— 62	—3489	+3981	+ 2	—611	— 148
3	Cara-Omer	+54	— 69	— 950	+2839	— 1	+591	+2464
4	Cuzgun	+ 3	+596	+ 491	+ 502	— 5	—595	+ 992
5	Cogelac	—11	—151	+ 12	+ 592	+ 99	+424	+ 965
6	Hârşova	+21	— 76	— 434	—9003	—421	+ 56	—9353
	Total	+ 97	+248	—5614	—1960	—111	+882	—6458

Presupunând că ambele statistici sunt deopotrivă de riguros facute, tabloul No. III ne duce la următoarele concluzii: 1) mai întâi observăm *în intervalul de numai nouă luni de la un recensământ la altul, o scădere a populaţiunii întregii zone a etapelor germane*, de 6458 suflete, adică de aproape 4%. ceea ce este surprinzător de mult. 2) Dacă cercetăm cifrele pe naţionalităţi, vedem o creştere numai la Germani, Bulgari şi Alţii, între cari se cuprind, de sigur, mulţi Evrei în primul rând ; pe când la Români, la Ruşi şi mai ales la Turci — spre mirarea noastră — o însemnată scădere. 3) La Germani şi Bulgari plusurile prea mari s'ar explica, după anumite informaţii ce le avem, prin întoarcerea prizonierilor, dezertori din armata noastră ; la Români, prin întoarcerea la cămin a unei părţi din populaţia refugiată în Muntenia. nu însă şi în Moldova şi Basarabia. Minusul îngrozitor de 9003 suflete de Români din zona Hârşovei,

cea mai româneasca regiunei a Dobrogei, din lipsă de ştiri mai precise, de-o camdată nu ni-l putem explica.

Un minus neexplicabil de 871 suflete româneşti se vede şi în zona Constanţei; pe când în zona Megidiei, Cara Omerului, Cuzgunului şi Cogelacului s'au întors la vetrele lor, după 15 Mai 1917 şi înainte de 15 Februarie 1918, în total 7914 Români [1]). La Turci, lipsa celor 5614 suflete nu are altă explicare de cât emigrarea, care s'a continuat şi se continuă şi după plecarea Germanilor: Aceşti musulmani se elimina de la sine pe încetul din cuprinsul ţării noastre, fie prin emigrare, fie prin natalitate slaba.

Să comparăm acum datele statistice germane cu acelea ale recensământului românesc de la 1 Ian. 1913, fiindcă o statistică mai nouă a populaţiunii Dobrogei nu avem. Această comparaţie ne va ajuta să cunoaştem cifrele *minime* ale refugiaţilor dobrogeni şi să ne facem o idee şi asupra proporţiei în care provincia noastră a fost părăsită de locuitorii ei, *în* primul rând de Români. O cercetare de asemenea natură poate avea şi o însemnătate istorică. Este evident că vom face comparaţia numai pentru acea parte din Dobrogea, cât a fost administrata de etapele germane.

Naţionalităţile	Dupa recensamântul român dela 1 Ian. 1913	Dupa recensamantul german din 15 Mai 1917	Diferenţa
Români	147042	87990	—59052
Bulgari	27123	28910	+ 1787
Turci-Tătari	36099	35066	— 1033
Ruşi	7190	6065	— 1125
Germani	5840	5333	— 507
Alţii	13737	5958	— 7779
Total	237031	169322	—67709

1) D-l St. Romanski, profesor universitar bulgar, în articolul său „Caracterul etnografic al Dobrogei" din volumul „Die Dobrudscha", Sofia 1918 scrie: „In Dobrogea de nord (adică cea veche), cu toate înlesnirile posibile pe care administraţia etapelor germane le-a făcut refugiaţilor ca să se întoarcă la căminurile lor, nu s'au găsit mai mult de 40.000 Români" (p. 111). Ori, noi vedem că numai în zona etapelor germane s'au numărat la 15 Mai 1917: 87.990 Români, iar în 15 Febr. 1918: 86.030. Deci: nici 40.000 şi nici înlesniri făcute de etapele germane, căci la a doua statistică găsim un minus de 1960 suflete! O aşa bună credinţă, soră cu şarlatania, numai la un profesor universitar bulgar se poate întâlni! Ne putem închipui dar ce jale şi ce pustiu va fi fost în zona de *exterminare* a etapelor bulgare.

Prin urmare, din cel puțin 237.031 locuitori — în ajunul razboiului erau, de sigur, mult mai mulți, — teritoriul în chestiune rămâne numai cu 169.322, ceea ce reprezintă un minus de 67.709 suflete, sau 28—29%, adecă mai mult de cât un sfert din populație.

La Români diferența este impresionantă! Din 147.042, ei rămân abia 87.990, adică se împuținează cu minimum 59.052 suflete! O pierdere considerabilă de 40% din totalul lor; o cifră superioară întregii populații bulgărești a Dobrogii, care în 1912 abia atingea 51.149 locuitori! Această diferență considerabilă se explică în primul rând prin refugiul populației peste Dunăre din fața unui inamic sălbatic, dar, într'o oare care măsură, și prin lipsa elementelor mobilizate precum și prin masacrele făptuite de Bulgari.

La Ruși și la «Alții», între cari numărăm pe Greci, Armeni, etc., — deci neamuri ce aveau să se teamă și ele de Bulgari, Turci sau Germani, — diferența e mai mare, cam de cinci ori cât cifra mobilizaților: cauza nu poate fi de cât refugiul peste Dunăre. La Germani diferența e aproape normală: cam 10% din numărul lor: mobilizații. La Turci și Tătari ea este prea mică, abia de 1033, când diferența normală ar trebui să fie de 3500—3600! De bună seamă, nu toți musulmanii și-au făcut datoria cu credința către țară. La Bulgari însă — caz unic — nu numai că nu se observă nici o lipsă, dar încă apare și un spor de populație — poate sporul de element mobilizabil între 1912—1916, — ceea ce arată că recensământul german din 15 Mai 1917 a putut înregistra mai pe toți cetățenii români de limbă bulgară din Dobrogea, cari, dezertând de la datoria lor de ostași, s'au întors la tihna vetrelor lor. Să ne servească și aceasta la anumite convingeri. De altfel concluziile ce le-am tras numai din considerarea statisticilor, se coroborează admirabil cu mărturiile ce ne-au ajuns la cunoștință pe alte căi.

Să comparăm, în fine, procentele la sută ale fiecărei naționalități față de totalul populațiunii, atât după statistica noastră din 1912, cât și după cea germană din 15 Mai 1917. Evident că și aci procentele privesc numai populația din zona etapelor germane.

Naţionalităţile	La 1 Ianuarie 1913	La 15 Mai 1917	Diferenţa
Români	62,03%	51,97%	—10,06%
Tnrci-Tătari	15,23%	20,71%	+ 5,48%
Bulgari	11,44%	17,00%	+ 5,56%
Ruşi	3,03%	3,65%	+ 0,62%
Germani	2,46%	3,15%	+ 0,69%
Alţii	5,81%	3,52	— 2,29%

Acest tablou întăreşte şi mai mult concluziile noastre de mai sus.

Lăsăm acum să urmeze statistica pe sate [1]) a diverselor naţionalităţi din zona etapelor germane din Dobrogea şi promitem a o completa mai târziu cu recensământul făcut de Bulgari în zona etapelor lor, — care cuprindea, după cum s'a mai spus, numai nordul judeţului Tnlcea, fără Deltă — dacă stăruinţele noastre de a obţine o asemenea statistică, vor fi încununate de succes.

Einwohner-Verzeichnis im Bereich der Deutschen Etappenverwaltung in der Dobrudscha

nach den Stande vom 15 Febr. 1918.

No.	Localitatea	Germani	Bulgari	Turci	Romani	Ruşi	Alţii	Total
1	Constanţa	1502	1525	9536	8586	731	3450	25330
2	Megidia	1559	249	5810	23152	8	538	31316
3	Cara-Omer	609	628	6175	9735	20	685	17852
4	Cuzgun	12	7814	5398	19612	1	319	33156
5	Cogelac	1727	18092	825	3040	4031	1166	28881
6	Hârşova	21	850	1708	21905	1163	682	26329
	Total	5430	29158	29452	86030	5954	6800	162864

1) După această statistică se poate determina uşor pe o hartă cele şase subdiviziuni de etape germane.

CONSTANȚA

No.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Diverşi	TOTAL
1	Constanța și dep,	523	1031	2666	5129	57	3183	12589
2	Viile Noi	132	3	—	55	—	10	207
3	Azigca	—	19	171	7	—	7	204
4	Lasmahale	—	5	112	17	—	2	136
5	Hasiduluc	1	6	198	162	—	8	375
6	Techirghiol	82	26	477	71	—	17	673
7	Tuzla	6	321	301	13	—	2	643
8	Mangea-punar	173	—	1	17	6	—	197
9	Hasancea	—	1	398	31	—	32	462
10	Omurcea	—	—	358	74	—	11	443
11	Horozlar	—	1	47	123	4	2	177
12	Topraisar	4	18	629	232		26	909
13	Muratanul mic	—	—	168	9	—	6	183
14	Musurat	1	—	408	181	—	4	594
15	Uzumlar	—	—	221		—	—	221
16	Enge-Mahale	1	—	133	212	—	1	347
17	Osmanfacă	—	22	198	495	—	16	731
18	Ebechioi	17	5	160	20	—	2	204
19	Abdulah	—	—	62	112	—	—	174
20	Mahometcea	—	—	199	11	—	—	210
21	Muratanul mare		7	129	5	—	7	148
22	Cogealia	307	2	281	195	27	4	816
23	Caracoium	1	—	55	—	573	—	629
24	Canara	—	24	266	269	11	43	613
25	Cicracci	—	—	—	214	—		214
26	Mamaia	21	2	26	44	9	9	111
27	Palasul Mare	119	1	278	29	—	8	435
28	Murfatlar	7	4	401	343	18	37	810
29	Alacap	97	14	165	55	—	3	334
30	Carataj	1	10	581	26	—	5	623
31	Chiostel	1	3	267	274	—	1	546
32	Nazarcea	1	—	180	161	26	4	372
	Total	*1502*	*1525*	*9536*	*8586*	*731*	*3450*	*25330*

MEGIDIA

No.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Diverşi	TOTAL
1	Alibci-Ceair	—	—	—	164		—	164
2	Endec-cara-chioi	—	—	306	110	—	2	418
3	Satu-Nou	—	—	—	380	—	—	380
4	Docuz-ol	—	9	261	812	—	9	1091
5	Celebi-chioi	—	—	—	560	—	—	560
6	Idris Cuiusu	—	—	149	88	—	—	237
7	Mamut-Cuiusu	1	31	362	442	—	1	837
8	Seimenii-mici	—	—	—	711	—	—	711
9	Seimenii-mari	—	—	—	752		—	752
10	Boascic	—	—	—	924	—	—	924
11	Ștefan-cel-Mare	—	—	—	174	—	—	174
12	Geabacu	—	—	—	136	—	—	136
13	Facria	280	—	—	—	—	—	280
14	Azizia	—	—	—	261	—	5	266
15	Carabac	—	—	—	471	—		471

No.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Diverşi	TOTAL
16	Chioseler	—	—	—	789	—	—	789
17	Chertic-Punar	—	—	—	250	—	—	250
18	Beş-aul	—	—	—	237	—	—	237
19	Becter	—	—	—	92	—	—	92
20	Terzi-Veli	—	—	—	82	—	—	82
21	Taş-Punar	—	—	—	610	—	—	611
22	Chior-Cişmea	—	—	—	879	—	1	879
23	Dorobanţul	—	—	—	718	—	—	718
24	Băltăgeşti	—	—	—	570	—	1	571
25	Saragea	—	—	—	243	—	1	244
26	Ghelengic	—	—	—	471	—	—	471
27	Tortoman	—	—	—	629	—	—	629
28	Derin-Chioi	—	—	—	158	—	—	158
29	Defcea	—	—	—	—	—	6	221
30	Peştera	7	—	221	1026	—	—	1039
31	Ivrinez	—	—	—	709	—	—	709
32	Rasova	6	7	—	1496	—	—	1509
33	Cochirleni	—	—	—	841	—	—	841
34	Cobadin	384	—	131	550	—	3	1068
35	Caciamac	2	1	—	805	—	—	808
36	C cargea	—	2	35	320	—	—	357
37	Cerna-Vodă	15	91	826	1046	—	115	2151
38	Cara-Murat	800	—	353	556	8	165	1737
39	Carol I	—	—	358	592	—	28	953
40	Pazarlia	—	—	21	382	—	3	387
41	Biulbiulul mic	—	—	288	384	—	4	672
42	Biulbiulul mare	—	—	245	253	—	—	502
43	Megidia	—	107	—	1073	—	204	3656
44	Sofular	64	—	2272	21	—	—	85
45	Casicci	—	1	—	269	—	—	270
46	Agemler	—	—	—	250	—	65	315
47	Osmancea	—	—	2	637	—	36	675
48	Ecil-chioi	—	—	—	229	—	—	229
	Tota . . .	*1559*	*249*	*5810*	*23152*	*8*	*538*	*31316*

CARA-OMER

1	Cara-Omer	—	—	243	442	—	1	686
2	Canlâ-Cicur	—	—	294	7	—	—	301
3	Daulu-chioi	—	—	74	590	—	—	664
4	Mamuzlia	202	—	—	11	—	—	213
5	Calfa-chio	—	6	—	470	2	—	478
6	Docuzacı	—	—	77	257	—	—	334
7	Cerchez-chioi	4	—	—	688	—	—	692
8	Hairan-chioi	—	7	—	712	—	2	721
9	Demircea	—	—	—	466	—	—	466
10	Cara-Acı	—	—	65	420	—	—	485
11	Schender	—	—	40	128	—	—	168
12	Cavaclar	2	7	119	755	—	166	1049
13	Ghiuvenl a	10	7	35	862	—	4	1018
14	Enghez	—	4	203	183	—	—	390
15	Bairam-dede	4	23	776	607	—	23	1433
16	Cazil-Murat	—	3	—	571	—	—	574

Nö.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Diverşi	TOTAL
17	Baş-Punar	—	—	333	1	—	18	352
18	Cealmagea	—	1	63	22	—	—	86
19	Sarighiol	304	—	182	33	—	—	519
20	Ac-başi	—	—	186	—	—	2	188
21	Chiragi	—	—	372	497	—	1	870
22	Valalâ	—	—	4	414	—		418
23	Hagilari		—	466	2	—		468
24	Cadi-chioi	—	3	88	81	—	—	172
25	Deli-Oruci	—	—	161	3	—	—	164
26	Hoş-cadân	—	—	43	—	—	—	43
27	Azaplar	—	—	758	9	—	—	767
28	Mustafa-Aci	—	—	—	273	—		273
29	Erebiler	—	—	43	—	—	—	43
30	Cara-chioi	—	—	122	—	—	—	122
31	Amzacea	—	—	248	—	—	5	253
32	Mangalia	43	163	136	79	—	328	749
33	Caracicula	36	123	120	299	16	33	657
34	Copucci	—	186	—	34	2	—	222
35	Ilanlâc	—	87	—	13	—	30	130
36	Tatlâgeacul mare	—	—	127	62	—	3	192
37	Tatlâgeacul mic	—	—	304	—	—	24	328
33	Gheringec	4	8	323	735	—	15	1085
39	Ascilar	—	—	170	9	—	—	179
	Total . . .	629	628	6175	9735	20	685	17852

CUZGUN

Nö.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Diverşi	TOTAL
1	Ostrov	2	35	23	2100	—	32	2192
2	Almalâu	—	165	1	70	—	—	236
3	Bugeac	—	76	6	395	—	—	477
4	Esc-chioi	—	767	273	48	—		1088
5	Gârliţa	—	1074	23	30	—		1127
6	Galiţa	1	439	13	1	—	—	454
6	Canlia	—	1143	28	29	—	6	1206
8	Pârjoaia	—	—	—	319	—	—	319
9	Satu-Nou	—	—	—	748	—		748
10	Coslugea	—	5	—	871	—	—	876
11	Lipniţa	—	938	52	107	1	—	1098
12	Cuiugiuc	—	635	230	50		2	917
13	Garvan	—	347	137	263	—	3	750
14	Veli-chioi	—	—	288	102	—	—	390
15	Câşla	—	13	30	157	—		200
16	Cara-Orman	—	—	599	234	—	—	833
17	Oltina	—	8	16	1761	—	8	1793
18	Beilicul	—	—	18	1191	—		1209
19	Mârleanul	—	—	—	1310	—	—	1310
20	Aliman	—	—	—	801	—	1	802
21	Vlah-chioi	—	—		507	—		507
22	Arabagi	—	—	21	336	—		357
23	Mulciova	—	—	548	252	—	—	800
24	Polucci	—	—	25	337	—	—	362
25	Bac-Cuiusu	—	—	—	100	—	—	100
26	Cuzgun	—	5	33	506	—	12	557

No.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Diverşi	TOTAL
27	Demircea	—	—	—	119	—	—	119
28	Cara-Amat	—	—	—	290	—	93	383
29	Bazarghian	—	2	61	531	—	9	603
30	Ciucur-chioi	—	—	251	—	—	—	251
31	Caranlâc	—	9	57	588	—	—	654
32	Para-chioi	—	31	21	787	—	—	839
33	Ghiurgea	—	3	93	275	—	103	474
34	Regep-Cuiusu	—	314	398	304	—	—	1016
35	Calaigi	—	—	413	92	—	—	505
36	Teche-Deresi	—	8	273	217	—	—	498
37	Dobrom. din vale	5	669	567	72	—	17	1330
38	Dobrom. din deal	—	219	170	452	—	5	846
39	Teche-chioi	—	1	388	300	—	—	689
40	Asarlâc	—	369	42	186	—	1	598
41	Enişenlia	—	98	169	61	—	—	328
42	Nastratin	—	68	51	317	—	—	436
43	Adam-Clisi	—	2	16	610	—	1	629
44	Cherin-Cuiusu	3	—	39	460	—	1	503
45	Urluia	—	—	—	373	—	6	379
46	Iusuf-Punar	—	—	—	182	—	—	182
47	Enigea	—	19	24	212	—	18	273
48	Ghiol-Punar	—	352	1	488	—	1	841
49	Borungea	—	—	—	72	—	—	72
	Total	*12*	*7814*	*5398*	*19612*	*1*	*319*	*33156*

COGELAC

1	Gargalâcul mic	—	681	1	85	—	10	777
2	„ mare	—	563	—	59	—	—	622
3	Cara-harman	—	157	81	91	11	1	341
4	Peletlia	—	366	4	206	—	5	581
5	Traian	—	—	—	115	—	—	115
6	Taşaul	—	38	64	47	—	23	172
7	Palazul mic	—	41	—	83	—	—	124
8	Cavargic		—	—	204	—	7	211
9	Şeremet	—	28	9	91	—	—	128
10	Şahman	—	1	—	1	—	117	119
11	Jurilofca	—	12	—	113	2637	51	2812
12	Paşa-Câşla	—	812	—	126	—	14	952
13	Canlâ-Bugeac	—	657	—	277	169	—	1103
14	Ciamurlia de jos	—	1426	—	12	1	—	1439
15	Principele Nicolae	—	674	—	25	3	—	702
16	Casap-chioi	—	1666	—	19	2	—	1687
17	Cara-Nasuf	—	1269	—	10	—	4	1283
18	Duingi	—	851	158	12	—	—	1021
19	Sari-urt	—	1142	—	25	—	—	1167
20	Potur	—	920	1	16	—	15	952
21	Salva Rusă	—	—	—	210	1173	588	1971
22	Beidaud	—	1396	—	—	2	6	1404
23	Ciamurlia de Sus	1	1324	—	2	—	64	1391

No.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Diverşi	TOTAL
24	Camena	—	572	—	—	—	27	599
25	Caugagia	—	323	—	31	8	—	362
26	Eschi-Baba	—	345	—	9	—	—	354
27	Cail-Dere	—	16	—	296	—	1	313
28	Testemel	—	150	60	2	—	52	264
29	Altân-Tepe	9	4	—	16	—	109	138
30	Tari-Verde	701	4	—	31	4	—	740
31	Cogelac	788	12	66	269	11	24	1170
32	Imam-Cişme	—	1022	—	32	3	2	1059
33	Sari-Ghiol	—	884	—	25	7	25	941
34	Râmnicul de jos	—	516	—	152	—	21	689
35	Râmnicul de sus	—	—	—	245	—	—	245
36	Colilia	228	—	—	27	—	—	255
37	Toxof	—	220	381	77	—	—	678
	Total	*1727*	*18092*	*825*	*3040*	*4031*	*1166*	*28881*

HÂRŞOVA

No.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Diverşi	TOTAL
1	Aigâr-Amet	—	—	378	420	—	1	799
2	Ali-facâ	—	205	126	71	—	—	402
3	Balgiu	—	—	—	118	—	—	118
4	Baş-Punar	—	25	—	272	545	9	851
5	Calfa	—	6	—	330	—	34	370
6	Cara-Pelit	—	—	14	208	—	—	222
7	Casimcea	—	282	—	797	—	11	1090
8	Corugea	—	—	—	513	—	15	528
9	Dăeni	—	59	5	1796	20	21	1901
10	Doeran	—	—	—	511	—	—	511
11	Făgăraşul Nou	—	—	—	562	—	—	562
12	Gârliciul	—	1	—	1277	1	37	1316
13	Hagi-Omer	—	—	—	268	—	—	268
14	Haidar	1	—	—	272	1	1	275
15	Mahometcea	—	—	—	95	—	—	95
16	Ostrov	—	10	—	935	1	11	957
17	Rahman	2	—	—	501	—	1	504
18	Ramazan-chioi	—	1	-	182	—	—	183
19	Saraiu	—	3	—	679	—	20	702
20	Topolog	—	4	—	1199	5	218	1426
21	Orum-bei	—	4	30	417	2	10	463
22	Hârşova	1	95	504	1113	10	67	1790
23	Topal	1	24	3	1752	—	32	1812
24	Ghizdăreşti	—	—	—	18	577	5	600
25	Cala-chioi	1	—	—	87	—	2	90
26	Cartal	1	—	—	801	—	34	836
27	Dulgheru	1	—	1	744	—	14	760
28	Çaceamac	1	—	—	314	—	-	315
29	Chiuciuc-chioi	3	—	88	487	—	5	583
30	Pantelimon	2	3	—	868	—	—	873
31	Terzi-chioi	1	5	—	280	—	-	286
32	Chirişlic	1	115	158	15	—	—	289
33	Satu-nou	—	—	—	230	—	—	230
34	Ciobanu	1	7	—	1546	—	35	1589

No.	LOCALITATEA	Germani	Bulgari	Turci	Români	Ruşi	Diverşi	TOTAL
35	Cadi-Câşla	—	—	—	155		5	160
36	Muslu	—	-	192	44	—	2	238
37	Muslu-Bei		—	—	405	—		405
38	Satis-chioi	2	1	78	564	1	4	650
39	Erchesec	1	-	—	185	—	54	240
40	Capugiu	—	—	89	334	—	25	448
41	Tichileşti	1	-	—	474	—	—	475
42	Siriu	—	-	42	66	—	9	117
	Total	*21*	*850*	*1708*	*21905*	*1163*	*682*	*26329*

C. BRATESCU

UN DOCUMENT

PRIVITOR LA

ISTORIA CULTURII ROMÂNEŞTI IN DOBROGEA INAINTE DE ANEXARE

Se ştie partea pe care a avut-o elementul românesc — în special cel ardelean — în colonizarea Dobrogei, înainte de războiul din 1877.

După o statistică întocmită de Ioan Ionescu de la Brad în 1850 [1]), după Turci, care numărau în Dobrogea 4800 familii, elementul cel mai numeros erau Românii cu 3656 familii, în timp ce Bulgarii veniau în rândul al 4-lea — după Tătari (2225) — cu 2214 familii. Probabil că la densitatea acestui element românesc se gândeau exilaţii anului 1848, în frunte cu Ioan Ghica, când după planurile aceluiaş Ioan Ionescu, un agronom cu cunoştinţe solide, proiectau înfiinţarea de ferme model în Dobrogea[2]). Cum erà şi firesc, populaţia românească din Dobrogea îşi aveà şcolile ei naţionale şi ar fi de cel mai mare interes un istoric al acestor şcoli înainte de anexare. Ca o modestă contribuţie la acest capitol al culturii româneşti în Dobrogea, împărtăşesc în rândurile de mai jos câteva notiţe despre o carte tipărită în 1874 de Constantin Petrescu, «institutorele şcoalei române din Silistra» care profesà de 13 ani de zile misiunea de institutor la şcoala din Silistra — din 1874, adică dela *1861*.

Cartea, un volumaş în 8° de 79 pagini, se păstreaza în biblioteca gimnaziului «I. Maiorescu» din Giurgiu şi are următorul titlu :

1) Publicată în „Excursion agricole dans la plaine de Dobrodja par I. Ionesco, ancien élève de Roville. Constantinople, 1850".

2) Vezi detalii în scrisori inedite dela N. Bălcescu şi I. Ghica publ. de N. Cartojan.

ABECEDARU
TURCO-ROMÂNU
DE
CONSTANTIN PETRESCU
Institutorele Şcólei Române
d'in
SILISTRIA
EDITIUNEA ANTEIA
— Preciului (sic) este de 2 Leĭ nouĭ —

RUSTCIUK
Imprimeria Provinciei Danubiului
1874.

Cartea are 3 prefeţe: prima către Mitropolitul Grigore al Durostolului, a doua în care autorul îşi lămureşte scopul şi a treia către Românii din Turcia. Iată cuprinsul acestor prefeţe:

I.

Pré Eminenţiei Sélle
Mitropolitului Durostolo-Cervenskii Domnului Domn
GRIGORE

Pré Eminentului meu Stăpînu!

Providinţa, quare supraveghiază asupra creaţiuniloru sélle, ne a trimisu în persóna Eminenţiei Vóstre, unu salvatoru, unu adeveratu păstoru spiritualu şi unu emininte allu ginteloru que păstoriţi în sânta Vóstră eparchiă. Paternele Vóstre solicitări, iubirea de lumina înveţiamîntului şi generositatea que Ve caracterisézā s'au manifestatu deja: totu poporulu, fără distincţiune, s'a convinsu de aquestu addeveru.

Subsemnatulu déră voindu a face un serviciu connaţionaliloru mei din aceste părţi, prin aquestu opusculu, şi nedispunendu de medilócele necesarie, allergu cu respectu la paterna Vóstră generositate rugându ve qua se binevoiţi a facilita imprimarea lui. Prin aquésta, Pré Eminentulu meu Ştăpînu, veţi face unu bine neuitatu Românilоru din Turcia a quăroru generaţiuni fiitóre vor sci se preçiuéscă laudabilele Vóstre binefaceri şi recunoscători fiindu, numele Eminenţiei Vóste (sis) va remănea nemuritoriu între Românii din dirépta Danubiului.

Priimiti, Pré Eminentulu meu Stapînu, certitudinea înaltei stime și perfectei considerațiuni que cu recunoscință

Ve conservă

Allu Pré Eminenției Vóstre pré plecatu servu

CONST. PETRESCU

Silistria, 1874, Marte în 30.

Mitropolitul Grigore căruia îi închină întâia prefața Constantin Petrescu era, după mărturia d-lui N. Droc-Barcianu, român transilvănean: Mitropolitul Grigore este român transilvănean, aceasta mi-a declarat-o personal.

Acest adevărat pastor ne ajută foarte mult, probă este că contra tuturor preoților bulgari în Silistra á făcut protopop pe părinele Zaharia preot român și vice-președinte al Societății Române de cultură din Silistra.

Această Societate de Cultură s'a înființat în legătură cu școala și propaganda românească în 1871 și dăinuia încă în 1876 [1]).

II.

PREFAÇA

„Omulu trebue să fiă utilu semeniloru sêi și se lucre, cătu póte, pentru îmbunătățirea sórtei loru“.

Subsemnatulu de trei-spre-diece ani profesionându missiunea de institutore la scoală Română d'in Silistria și vedêndu, primo că limba turcă, ca limbă a statului, este necesariă ori-cărui Românu din drépta Danubiului, quari prin cunóscerea litteraturei turce se potu apropia mai cu facilitate de autoritate, spre a-și spune păssurile sélle și a-și apăra direpturile séu privilegiele pe quari Marinimosulu nostru Imperatoru Sultan-Abdul-Azis a binevoitu a le acorda suppușiloru sêi, fără distincțiune de naționalitate și religiune: Secundo: că Românii din aqueste părți fiindu

1) Vezi *Anuarul Gimnaziului „Ion Maiorescu“* din Giurgiu, pe anul 1912—1913 p. 62. Un raport adresat Domnitorului Carol I în 1876, iulie 12.

în contactu continuu cu Turcii asupra comerciului şi asupra buneloru relaţiuni, que neaperatu trebue să durez. între ei, me decisei prin debilele melle puteri, qua prin aquestu opusculu se facu un serviciu confraţilor mei Români din drépta Danubiului, quârora le şi dedicu abecedarulu aquesta.

Aşiu fi pré veselu vezêndu pe confraţii mei conlucrându la unu assemenea scopu, prin stăruirea de a familiarisa în scoli şi între generaţiunea română din aqueste părţi, şi inveţămêntulu limbei turce; quare le va fi utilu.

Autorulu

Câtre Românii d'in dirépta Danubiului d'in Turcia.

Amabilii mei confraţi!

Inveţiămîntulu limbeî materne Romîne ne este naturalmente obligătoriu; pe lêngă aquéstă insă avêndu în vedere elementele cu quari trăimu în societate, şi mai cu sémă limba şi literatura statului, trebue să ne impunem imperiósa detorie de a studia şi limba Turcă chiar prin scolile nóstre naţionale: quôcì D-vóstră dejà cunósceţi câtu de simţită e necesitatea ei, mai multu prin comune unde Românii nu sciu pronuncia nici uă vorbă în limb'a turcă, şi quându au vre-uă necesitate suntu siliţi a se căciuli chiar antagoniştiloru loru, spre a fi adjutaţi la pasurile, que altraminte aru putea se şi le sevîrşéscă ei singuri.

De şi acestu abecedaru nu póte correspunde la unu înveţiămîntu satisfăcătoriu, totuşi jinimea nóstră va putea se capete unu bunu începutu de citire şi vorbire, facilitându astfel complectarea înveţiământului.

Sperându déră, amabilii mei confraţi, quê veţi binevoi a priimi aquestu opusculu pe quare vi'lu dedicu spre semnu de frăţéscă amóre que Ve conservu, Ve salutu şi suntu

allu D-Vóstre
confrate
Constantin Petrescu
Institutorele Scolei Române din Silistria.

* * *

Dupa cum se poate vedea din unele particularităţi dialectale *(se lucre, dirépta, direpturile)* precum şi din latinismele stre-

curate în textul prefeţelor *(emininte, ginte, paterne, primo, secundo, opusculu, altraminte, jinimea, amóre,* etc.*)*, autorul acestui abecedar, care de altfel mânueşte binişor limba literară a vremei, este de origine ardeleană.

Titlul de abecedar dat acestei lucrări este prea modest de oarece cartea în afară de «alphabetulu complectu» de «tonarea vocalelor», «pronuntia littereloru», «exerciţii de sillabire» şi «de citire» mai cuprinde şi o *gramatică* cu «părţile cuvintului», «variaţiune de numeru şi casu a substantivelor, adjectivelor şi pronumeniloru» (declinările), «conjugarea verbelor», «părţi invariabile» şi se încheie cu câteva bucăţi de lectură.

N. Cartojan

Folklor bulgăresc dobrogean

In vederea propagandei pentru anexarea Dobrogei româneşti la Bulgaria, vecinii noştri şi-au mobilizat toate inteligenţele lor mai răsărite, din toate specialităţile, şi au dat la iveală în Sofia, anul trecut, un volum publicat în limba germană, «Die Dobrudsche», asupra căruia vom reveni mai amănunţit în numărul viitor al revistei noastre.

Capitolul VII, despre folklorul bulgaresc din «fosta» provincie românească, aparţine prof. Arnaudov. Aci ni se spune că «în ciuda oprimării de 40 ani» şi a «persecuţiei îndreptate în contra limbii şi sforţarilor naţionale» ale Bulgarilor, totuşi aceştia şi-au păstrat un folklor viguros şi nu l-au lasat pradă românizării. Din acest punct de vedere Dobrogea formează o unitate cu restul Bulgariei, fiindcă şi aci găsim aceleaşi obiceiuri şi credinţe, aceleaşi tradiţii şi cântece, acelaş port şi fel de viaţă ca şi în restul ţaratului. Totuşi nu se observă adaugă d-sa — «în aceasta margine nordica a bulgarismului un singur tip folkloristic, ci o încrucişare şi un amestec de mai multe tipuri, după originea satelor», de oarece, «este ştiut că în Dobrogea s'au aşezat fugari şi emigranţi (Bulgari) din diferite parţi ale Bulgariei nord-estice şi ale Traciei»; însă tradiţiile poetice şi portul tind spre un tip mijlociu.

D. Arnaudov se ocupă aci numai de acea ramura de folklor, care i se pare mai importantă pentru ştiinţă, anume de cântecele populare; restul nu oferă nimic deosebit şi se găseşte şi în colecţiile de folklor din estul Bulgariei. Aşà d. ex. Bulgarii dobrogeni, originari din Tracia, au adus cu ei obiceiul măştilor şi sărbătoarea «Kukeri», care este «o rămaşiţă din cultul lui Dionysos», necunoscut la băştinaşii din nordul Balcanilor; în timp ce cântecele populare sunt «tradiţia cea mai scumpă *a patriei primitive*, înflorind în Dobrogea şi păstrându-se pâna astăzi».

In timpul ocupaţiei bulgaro-germane, d. Arnaudov a cercetat aproape *toate* satele bulgăreşti şi a adunat cam 400 de asemenea cântece, pe care le grupează în 4 categorii: *a)* cântece de sărbători; *b)* haiduceşti; *c)* erotice; *d)* şi cântece în felul baladelor sau nuvelelor, *sau aşà numite* de «genre».

a) Stratul cel *mai* vechiu de tradiţie poetică îl formează cântecele de sărbători, fiindcă datează din vremea contopirii credinţei creştine, cu moştenirea păgână. Interesant în ele este oarecare înrudire cu produsele similare ucrainiene, de unde deduce că ar fi o moştenire comună dela vechii slavi. Din ele se pot vedea concepţiile asupra lumii, iadului, raiului, concepţii religioase, economice şi sentimentele de familie ale Bulgarilor. Se citează din ele două cântece din Cerna şi câte unul din Başchioi, Camber şi Congaz.

b) A doua categorie o formează cântecele haiduceşti, în care se vede «idealul naţional» al Bulgarilor subjugaţi (pentru a evità o confusie, adăugăm: de Turci). Ele datează din sec. 17-19 şi zugrăvesc starea «Bulgariei» din acele timpuri întunecate şi grele. Ele povestesc răscoalele din Târnova şi Ciproveţ din sec. 16 şi 17 până la marea răscoală din Aprilie 1876 şi dovedesc «incapacitatea Bulgarilor de a se acomo a cu jugul», «imboldul statornic către libertate». Acest sentiment capătă o expresie puternică în «Dobrogea românească», mai ales că la invitarea sa, primele cântece ce i le spuneau cântareţii, erau cele haiduceşti. Eroii acestor balade sunt şefii de bandă precum: *Nenciu*, care apară în codru drumul împărătesc (auzită în Cerna); *Stoian*, care prinde un Paşa ce-i oprimă neamul (auzită în Başchioi); *Stoico*, celce prinde pe Paşa din Sliven (auzită în Nalbant); *Garvan*, care trimite pe tovarăşul său Mladencio la Iambol sa cumpere pulbere, dar e prins de Paşă; *Dobri*, haiducul din munţii Rilo, spre Sofia (auzită la Canlâ-Bugeac); *Voina*, o haiduca ce părăseşte ocupaţiile casnice pentru vitejie (auzită la Beidaud). Pe când în Bulgaria aceste balade haiduceşti incep a se şterge din amintire, în Dobrogea ele se păstrează «ca nişte vise pentru zile mai bune» (?!)

De cât, avem de observat aci, ca aceste balade nu's originare din Dobrogea; ele nu privesc nici pământul provinciei noastre, nici dominaţia sau jugul românesc, cum ar zice d. Arnaudov mai cu drag, şi nici măcar împrejurările de viaţă din aceeaşi provincie sub stăpânirea turcească. Fără rădăcini istorice în solul do-

brogean, ele nu sunt decât o literafura de import, sosită odată cu bagajele emigranţilor şi fugarilor bulgari din munţii Balcani şi din Tracia.

In deosebire de baladele şi colindele româneşti dobrogene, aşa de frumoase în concepţiile lor, aşa de poetice în expresia lor şi aşa de istorice în conţinutul lor — căci ne vorbesc de vechi relaţii cu Turcii şi Francii chiar pe solul Dobrogii şi mai ales la vadurile Dunării şi Mării (într'un număr viitor vom da un studiu asupra acestor opere populare româneşti), — prin urmare, în deosebire de baladele noastre care sunt născute şi crescute aci, deci sunt băştinaşe, baladele bulgare reprezintă un element de imigrare târzie, sosit odată cu aceia cari le mai cântă.

c) In categoria a treia se pun cântecele erotice. Fondul lor îl alcătuesc fapte de groază sau de admiraţie, simţiri mai delicate, tristeţe tăcută şi rare ori gluma. Ele-s opera fetelor, care le cântă în odaia de lucru sau pe ogoare. Ele sunt lipsite de erotism grosolan — scrie d-l Arnaudov — sunt pătrunse de o fecioreinică sfială şi diferă mult de cântecele orăşeneşti bulgare, pseudo-populare, (am zice de mahala), născute sub influenţa turcească şi grecească şi care vădesc o stricăciune de moravuri. Se dau două exemple culese din Casapchioi şi Hagilari.

d) Vin apoi baladele populare care ne introduc într'o lume supranaturală. Cele din Dobrogea sunt înrudite cu cele din Bulgaria răsăriteana. Gasim în ele motorul legendei Meşterului Manole, însă în loc de mânăstire se vorbeşte de un pod sau de o cetaţuie, ca prin părţile dinspre Macedonia; apoi se tratează iubirea între o zmeoaică şi un cioban; răpirea unei frumoase de catre lună sau soare; despre mireasa care e blestemată să moară în ziua nunţii (o variantă din cercul de cultură Egeic); despre iele care răpesc unei mame pe mica sa fiică; despre o mamă care prin farmece îşi preface fiul în zmeu; despre o fecioară nevinovată care, aruncată în cuptor de mama sa vitregă, e apărată de un înger; despre femeia desperată a haiducului Bogdan, care e transformată în porumbiţă; despre ciuma care, calare pe un cal, săgetează lumea, etc. Se citează o baladă din Canlâ-bugeac, în care e vorba de Ciuma ce răpeşte lui Caragea [1]) 9 fii şi 9 nepoate, spre a procură lui Dumnezeu material

1) Un răsunet în lumea balcanică a celebrei ciume ce a bântuit ţara noastră în timpul domniei lui Vodă-Caragea în sec. XVIII.

ca sa-şi clădească un palat în cer. O variantă din Caramanchioi povesteşte despre o fată, Ianca, răpită de asemenea de ciumă. Această boală se duce şi la «marea curte a lui Caragea», ca să răpiască sufletul lui Ivanciu, fiul Domnului; dar curtea e păzită bine de doi căţei, cari o alungă. Ciuma nu reuşeşte decât prefăcându-se în urs şi risipind turma lui Caragea, — şi pe când acesta aleargă cu căţeii ca să-şi adune oile, Ciuma intră în palat şi loveşte pe Ivanciu între sprâncene. In Başchioi şi Frecăţei găseşte variante ale *baladei* «Un zmeu iubeşte o fată», care e socotită de autor printre «cele mai alese perle *lirice* ale antologiei populare bulgare» din cauza gingăşiei sentimentului şi melodiei.

Baladele-nuvele şi de «genre» din Dobrogea povestesc istorii din vremea turcilor tăetori de gâturi. Se citează un cântec din Cerna, a cărui origină e însă din Iambol — «Sein Uursprung ist bei Iambol zu suchen», — căci şi în proză se citează localităţile Iambol şi Cărbuna din Bulgaria şi citează probabil «dela finele sec. XVIII», puţin înainte de emigrarea Bulgarilor de acolo spre Basarabia şi Dobrogea».

Ca baladă născută pe pământul Dobrogii, autorul nu găseşte decât una în satul Hagilari, culeasă dela o fată de 15 ani, Dona Todorova. In ea se cântă o crimă ordinară.

Ce nenorocire s'a întâmplat
Colo jos la Armutlia,
Colo la fântâna lui Beş-Ghioz?
Un om bogat a fost ucis;
Sluga sa a fost rănită greu,
Rănită greu, nu ucisă.
Ei au lăsat-o în viaţă
Şi aceasta le-a spus numele:
Catilin Jeliu din Tulcea,
Ciapcân Iorghi din Enichioi,
Iordan Tanasachi din Enichioi,
Ciapcân Iorghi din Camber
Şi Mihalciu din Enichioi
Toţi au fost prinşi
Ziua 'n amiaza mare, de Florii,
Şi toţi fură porniţi
La Babadag la închisoare.

Aci stau până de Paşti, când sunt porniţi spre Tulcea. La trecerea prin Enichioi, mama lui Mihalciu şi Tanasachi, le iese înainte cu un miel fript şi zice:

Nu te-a logodit mă-ta
In Başchioi cu frumoasa
Marica, fica lui Dimitri?
Marica e cea mai frumoasă fată!

Iar. fiul criminal îi răspunde: «Mamă tu, babo, spune Marică-i să se mărite, că eu mă duc la ocnă să sap sare». Faptul s'a petrecut acum 13 ani, ne încredinţează d-l Arnaudov.

In fine, o ultimă baladă, auzită de autor în Beştepe dela Iana Cristova, povesteşte o tâlhărie din Cadrilater. (Beştepe, sat mare românesc, lângă Mahmudia, cu o mica mahala bulgărească, a fost întemeiat de Români pe urmele vechiului sat turcesc, după tradiţia locală). De tâlhăria aceasta îşi emintesc Bulgarii Beştepeni, zice d-l Arnaudov, fiindcă satul a fost întemeiat de câteva familii din Deli-Orman, care au emigrat în Basarabia şi la cinci ani după războiul Crimeii au trecut în Dobrogea [1]). In această baladă e vorba de trei tâlhari din Deliorman: «Ghenciu din Ghelingic, Iordan al meu din Sliven şi Chirciu al meu din Pazargic». Urmăriţi, ei se ascund la unchiul lui Ghenciu, bogatul Russi din Hasarlâc. Trădaţi, se văd înconjuraţi de Turci, cari dau foc şurei în care s'au ascuns; în urmă ei se predau, ameninţând pe trădator ca, de vor mai trăi, îl vor jupuì de piele, ca să-şi facă din ea ghete.

După acestea, d-l Arnaudov închee: «Asemenea cântece, de un realism puternic adesea grosolan, cântă Bulgarul în Dobrogea». Ele sunt «Documente ale limbii bulgare, ale forţei sale creatoare şi ale *istoriei* sale».

Par'că noi zicem ba? Decât, ciudat fel de a-şi apără o cauză mai au şi Bulgarii aceştia! C. B.

1) La cinci ani după războiul Crimeii, ar veni pela 1861. Insă la 1850 agronomul I. Ionescu dela Brad vorbeşte despre „Beştepea românească".

CRONICA

† **C. Petrițopol.** Era unul dintre membrii cei mai tineri ai Societății noastre. Tocmai își terminase studiile universitare, iar din războiu — la care luase parte activă ca ofițer de rezervă — se înapoiase cu pieptul plin de decorații. In luptele din Dobrogea a dat dovadă de un curaj extraordinar, punându-și de nenumărate ori viața in pericol pentru colțul de țară în care s'a născut și pe care l'a iubit atâta. La Mărășești a făcut minuni de vitejie. Comandantul nostru suprem l'a răsplătit cu «Mihai Viteazul» și «Steaua României», Franța i-a trimis «Legiunea de onoare», ceilalți aliați Englezii, Rușii și Sârbii i-au trimis cele mai inalte medalii de războiu. Iar când urmă să se bucure de fructele ostenelelor sale, o boală ce părea că nu prezintă importanță, l'a răpus la Chilia Veche, pe pământul scump al Dobrogei, pe care a contribuit și el să o readucă la patria mumă. Fie-i țărâna ușoară și amintirea veșnică în sufletele noastre.

O descoperire însemnată. Intr'o comunicare făcută Academiei Române sub titlul «Populația Dobrogii la 1850 după manuscriptul dela Azaclău» d-l prof. N. Iorga aduce o contribuție dintre cele mai prețioase cu privire la trecutul neamului nostru în Dobrogea. D-sa a descoperit în biseriea din Azaclău, în fața cu Galații, un caiețel de daruri făcute, începând cu anul 1859, de locuitorii mai multor sate dobrogene, pentru a clădì biserica românească din Alibeichioi. Manuscriptul se află spre publicare la Academia Română și poartă titlul: «Condică de milostenii, cu ajutorul Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, amin; 1859, 16 August». Cu ajutorul acestui manuscris

d-l N. Iorga controlează şi întregeşte satele româneşti dobrogene, despre care relatează agronomul I. Ionescu de la Brad în opusculul său «Excursion agricole dans la Dobroudja», tipărit în Constantinopol la 1850.

Din comuniaarea sa autorul a publicat două capitole în «Neamul Românesc» dela 13 şi 15 Februar 1919, primul sub titlul: «Cele trei Dobrogi pe care le-am găsit» şi al doilea: «Sate şi oameni din Dobrogea românească la 1859».

In numărul următor al revistei noastre vom reproduce în întregime această comunicare, pe care d-l prof. N. Iorga a bine-voit a ne-o pune la dispoziţie spre a o comunica cititorilor noştri dobrogeni.

C.

De sub ocupaţiunea germană. Intre scriptele administraţiei etapelor germane din Dobrogea, păstrate la primăria oraşului Constanţa, se află şi un dosar care priveşte vânzarea peştelui la populaţia civilă. Fiecare zi, de la 1 Aprilie 1917 până la 7 Octombrie 1918 îşi are foaia sa corespunzătoare din care se poate vedea cantitatea de peşte vândut, sumele încasate, speciile de peşti şi preţul pe kilogram al fiecărei specii.

S'au vândut următoarele feluri de peşti: crap, somn, şalau, ştiuca, lin, caracudă, plătică, biban, babuşcă, scrumbii de Dunăre; apoi: calcan, limbă, hamsii, avat, chefal, stavride, lufar, guvizi, pălamida, barbuni, morun; în fine raci şi diverse preparate, precum: peşte sărat şi icre. Tabloul de mai jos ne arată cantitatea de peşte vândut şi sumele încasate.

Anul	Kilograme	Lei
1916	177.055	124.116
1917	232.635	235.774
1918	409.690	359.890

Dintre toate speciile, crapul a fost mai mult exploatat. Tabloul ce urmeaza, ne scoate la iveală o nouă constatare:

	1917 Kgr.	1917 Lei	1918 Kgr.	1918 Lei
Ianuarie	—		4.554	3.943
Februarie	—	—	4.149	3.705
Martie	—	—	7.639	10.711
Aprilie	12.275	19.555	8.156	8.001
Maiu	23.071	30.523	7.131	11.210
Iunie	16.930	15.164	12.216	16.050
Iulie	10.149	9.093	8.208	13.813
August	9.093	7.590	9.257	14.357
Septembre	—	—	4.006	10.783
Octombre	—	—	2.021	8.902
Noembre	6.638	5.228	—	—
Decembre	4.573	4.966	-	—
Total	82.728	92.119	67.337	101.475

Prin urmare: în 1917 s'au vândut 82.728 kgr. de crap, iar în 1918: 97.337 kgr. In total: 150.065 kgr. cu prețul de 193.594 lei. Crapul era împărțit în patru categorii, după mărime. Una peste alta, ar veni câte 1 leu 90 bani kilogramul.

După statistica germană de la 15 Februarie 1918, orașul Constanța și cu dependințele sale — cum s'a calculat, deci cu Anadolchioi — avea 12.589 suflete. Prin urmare, de la 1 Aprilie 1917 până la 7 Octombrie 1918, în răstimp de 18 luni, fiecare locuitor a consumat aproximativ 12 kgr. de crap, ceeace revine la mai puțin de 700 grame pe lună. Din cantitatea totală de 409.690 kgr, de pește, consumat de civilii orașului Constanța în acelaș răstimp de 18 luni, ar veni de fie ce locuitor câte 32 kgr. și jumătate, sau 1 kgr. 800 pe lună. Din tabloul al doilea mai rezultă că nu s'a prea cruțat peștele în lunile în care își depune icrele. Dacă am avea la îndemână un tablou, care să ne arate cantitatea de pește consumata și de armata și autoritățile germane, ne-am putea pronunța mai cu hotărâre în această privință.

Ori cum, chiar și din aceste date, se pot trage oare care concluzii asupra administrației germane în Dobrogea și asupra ușurinței de alimentație a populației civile ce nu s'a refugiat.

G. N. IONESCU
Agronom al școalei normale din Constanța

Ce se ştia despre Dobrogea la 1684. Iohan Christoph Wagner în opera sa «Delineatio provinciarum Pannoniae et Imperii turcici in oriente», publicată în Augsburg la 1684, scrie următoarele:

«Bulgaria sau Moesia» cuprinde două regiuni: una apusană, având ca oraşe Sofia, Nicopole şi Niş şi una răsăriteană, care merge până la M. Neagră. (Aci, de sigur, e vorba de Bulgaria ca nume pastrat prin tradiţie şi nu ca expresie politică sau etnografică.)

In această a doua regiune *«s'au găsit multe ruine antice de la Dunăre şi până la Tomi (Constanţa), pe care le-au zidit împăraţii bizantini şi această parte de ţară se numeşte Basarabia şi e locuită de Tătari ce se numesc Dobruces* şi de ei se servesc Turcii în expediţiile lor cele mai însemnate. Ei servesc cu puţină plată şi se mulţumesc după terminarea campaniei cu o haină şi cu ducaţi; dar prada pe care o fac, le rămâne lor. Ce pagube a adus acest neam Creştinătăţii, din nefericire e în proaspăta amintire a oricui. Oraşele lor sunt: Tighinea, Cetatea Albă, Ismail şi Chilia (§ 183—186 şi § 187 p. 43).

In original: «und wird dieser Landstrich genennet Bessarabia und wird von den Tartarn bewohnet, welche man Dobruces nennet.» Oraşele: «Techinia, Bialogrod, Smail und Kiliam.»

C. B.

BIBLIOGRAFIE

DR. L. COLESCU: *Naționalitățile din Dobrogea, după recensământul general al populațiunii din 19 Decembrie 1912 [1 Ian. 1913 s. n.].*

Sub acest titlu, direcția statisticei generale a ministerului de domenii dă la lumină harta etnografică a Dobrogii vechi. Din cercul cel mare, ce reprezintă întreaga provincie, se vede că Românii au majoritatea absolută, adică 50.9%, întrecând cu puterea lor numerică pe toate celetalte naționalități luate în bloc, pe când Bulgarii reprezintă abia 13.4%, din totalul populațiunii. Din punct de vedere etnografic, prin urmare cauza noastră este definitiv câștigată.

In ceeace privește execuția tehnică a hărții, avem de observat următoarele:

Mai întâi, harta e lucrată pe *comune* și nu pe *sate*, ceea ce, din punct de vedere științific, înseamnează o sărăcie a ei. Apoi aceste comune sunt reprezentate toate prin cercuri de egală mărime, așa că un oraș cum e Constanța, a cărui populație în 1912 se urca la 27.201 suflete, cu un procent de 58% Români, are acelaș cerc ca și o comună de 1500 suflete s. ex. în care Turcii, sau Bulgarii au procent, să zicem, tot de 58%. Defectul sare în ochi! In felul acesta harta refuză să arate ceea ce o obligă cifrele statistice și e în majoritatea cazurilor în desavantagiul nostru. Procesul de sărăcire al hărții în concluziile ce ni le poate sugera, îndeplinit odată prin reprezentarea așezărilor omenești pe comune, deci pe unități administrative, și nu pe sate, deci pe unități antropogeografice, este sporit și mai mult, fiindcă ni se ia posibilitatea de a urmări vizual și mărimea acestor așezări și prin urmare a ne face anume convingeri de natură geografico-economică.

In hărțile noastre etnografice asupra Românicei trans-Dunărene, rămase în Constanța și furate de Bulgari în timpul războiului, noi am adoptat ca regulă, reprezentarea naționalităților pe *sate;* iar în noua hartă, ce se tipărește de către Institutul geografic al Armatei, din cauza lipsei unei statistici pe sate, pe care Ministerul Domeniilor nu ne-a putut-o pune la îndemână, ne-am resemnat a da o reprezentare pe comune, respectând însă, cel puțin, principiul cercurilor proporționale cu populația. Aceste cercuri se pot calcula după formula $R = \sqrt{\frac{\text{Populație}}{3.14}}$; iar rezultatul obținut sau se păstrează neschimbat, sau se micșorează de două, trei, patru, cinci ori etc., pentru toate cercurile bine înțeles, după cum se obligă scara hărții și după cum satele provinciei sunt în general mari cum e în Bucovina, — sau prea mici, cum sunt aproape în totalitatea lor în stepa cadrilaterului. Este evident că formula, odată stabilită, se aplică în tot cuprinsul aceleiaș hărți. Considerații de natură estetică hotărăsc și ele în mărirea sau micșorarea formulei. Pentru Bucovina am ales o rază micșorată de cinci ori:

$R = \frac{\sqrt{\frac{\text{Populație}}{3.14}}}{5}$; pe când pentru Dobrogea, unde multe comune sunt mai mici chiar ca unele sate mijlocii Bucovinene, am ales o rază mai mare, micșorând formula, pentru scara 1 200.000, numai de patru ori. Căci cer-

curile prin care reprezentăm aşezările omeneşti nu pot fi, fără a supăra ochiul şi simţul estetic, nici prea mici faţă de scara hărţii, dar nici prea mari, aşa încât toată suprafaţa să fie acoperită de o mulţime de baloane în toate culorile, fără aier între ele şi să răpiască din claritatea necesară hărţii.

In ceeace priveşte sectoarele naţionalităţilor din fiecare cerc, harta Ministerului de Domenii are oare care lipsuri şi neglijenţe regretabile.

Aşa s. ex., nu se specifică în culori deosebite, probabil din economie, sectoarele destul de mari ale Italienilor din comunele Cataloi şi Turcoaia, precum şi acelea ale Găgăuţilor bulgarizaţi din comuuele Traian, Cerna, Bei-Daud etc. şi ale celor grecizaţi din Altbei-chioi; ci se lasă în alb. Ne surprinde apoi faptul că în comuna Malcoci se lasă un mare sector alb alături de cele colorate în roşu (Români), cafeniu închis (Germani) şi verde (Ruşi). Oare ce naţionalitate corespunde acestui sector? Căci, după ştiinţa noastră, o a patra naţionalitate nu exista în această comună. In sfârşit, orăşelul St. George dela gura Dunării cu acelaş nume, a rămas, din neglijenţă litografică cred, cu un sector galben (Bulgari) în loc de verde (Ruşi), prin faptul că peste galben s'a uitat a se suprapune albastrul, spre a se obţine culoarea mixtă a verdelui, ce reprezintă pe Ruşii din acel târguşor:

In colo harta e bună şi conformă cu statistica. Ea este destinată, nu numai a lămuri opinia publică a ţării noastre în privinţa raporturilor etnografice din Dobrogea - dacă această hartă s'ar primi în comerţ — dar şi, se pare, a susţine drepturile noastre reale asupra acestui pământ românesc în procesul ce ni l'au deschis pretenţiile absurde ale vecinilor noştri dela miazăzi.—Îi urăm din toată inima succes.

C. B.

Rumänien. Kleines wirtschaftspolitiches Adressbuch. IV. Dobrudscha. Berlin 1917. E o publicaţie în vederea administraţiei germane în România. In vol. IV se cuprind numai jud. Tulcea şi Constanţa, deoarece jud. Caliacra şi Durostor „după o scurtă stăpânire românească, au trecut iarăşi sub administraţia bulgară". Atât vol. IV cât şi celelalte care privesc Moldova, Muntenia şi Oltenia, fac parte dintr'o operă mai mare, intitulată „*Rumänische Volkswirtschaft*".

In cărticica de faţă se dau tot felul de informaţii scurte asupra satelor şi oraşelor, înşirate pe judeţe şi în ordine alfabetică şi anume: asupra populaţiei, numelui primarilor, asupra comerţului şi industriei şi a reprezentanţilor ei, asupra căilor ferate, poştei, telegrafului, telefonului etc. Dăm aci un exemplu:

Judeţul Constanţa. 7 oraşe: Constanţa, Cerna-Voda, Hârsova, Mangalia Megidia, Ostrov; 82 comune, 208 sate, 22 cătune, 217.74J locuitori.

Cernavoda: 5863 loc. Port. Cale ferată. Poştă, Telegraf, Telefon.

Primar: Chirescu D. N-lae.

Ajutor: Văja D.

Agenţii de navigaţie: „Austriacă", „Ungară", „Rusă", „Română".

Antreprenori: Diamandy Mih., Iordăchescu N. R., Militari Tech., Novac P., Perecheţu M.

Fabrici de apă gazoasă: C-tinescu P., Duca Lazăr.

Arme: Popp. Eugen.

Bănci: „Comercială", „Cernavoda" Act. fes., Soc. coop. de credit şi economie, „Creditul Dobrogean".

Cărămidărie: Puşchila Fr.

Cerealişti: Ceacalopol Arist., Farmachi Hr., Poladian P., Vartolomei Dionisie.

Lemne de construcţie: Farmache J. et. C. H., Ionescu Niculae, Merdiman G. H.

Fabrică de ciment: Soc. anon. de Ciment Portland artif. din Europ. orient. Directori: Sachetti Fr. — Flamand Raim.
Cizmării: Dumitriu C. M., Zaharian Ov., Grünberg Leon, Malcasian, Rupenian Artin.
Farmacii: Rădulescu A. C.
Fierării: Bogdan Ghiță, Gamboş C-tin, Gheorghe Vasile, Pavel Gh.
Maşini agricole: Elman Florea.
Fabrici metalurgiee: Japy Wielard, Herzog et Co., Act. ges.
Mori: Farmache C et I., Papaianopol Anton.
Depoz. de petrol: Ceacanica V. C., Farmache Hr stu.
Rafinerii de petrol: Soc. anon. rom de petrol „Columbia".
Soc. Cooper.: „Hrana".
La sate se dau în felul următor: s. ex.
Oltina: 2490 loc. 2 sate: Câşla, Oltina. Port.
Primar: Popescu Gr. I.
Bănci populare: „Roma" (38.000) lei.
(Pachtgenossenschaft): „Dunărea" (6000 lei).
Lemnărie: Soc. „Osmanli".

Ca isvoare, utilisate pentru această publicație, se citează: Anuarul „Socec" şi scriptele Arhivei Direcțiunii Soc. Disconto-Gesellsch. din Berlin.

Cum vedem, Germanii ne cunoşteau admirabil în scopul de a ne stăpâni şi exploata.

Menționez şi formatul mic, de buzunar, al acestei cărticele de 46 pag. cu 8 foi albe la urmă, pentru notițe, şi cu scoarțele legate în pânză. Scopul practic al ei sare în ochi. Orice soldat o putea folosi.

C. B.

La Dobrogea Roumaine. Etudes et documents. Estrait du „Bulletin de l'Institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale". Bucarest, 1919. Broşura publicată din inițiativa marelui luptător pentru drepturile româneşti în Dobrogea, d. N. Iorga, cuprinde cele mai însemnate dintre articolele privitoare la chestia dobrogeană, scrise la Iaşi în anii de pribegie 1917 şi 1918. Articolele sunt semnate de buni cunoscători ai istoriei şi etnografiei Dobrogei, ca d-nii N. Iorga, I. Roman, Dr. N. Sadoveanu, Al. Lepădatu, G. Murgoci, G. Vâlsan şi C. Brătescu.

In numărul viitor vom publicà o dare de seamă complectă asupra activității desfăşurate de cărturarii noştri, în cursul războiului, atât la Iaşi cât şi la Bucureşti şi în străinătate, pentru apărarea drepturilor noastre asupra provinciei trans-dunărene.

C. M.

Insemnătatea Dobrogei în economia națională.

Este lucru cunoscut de toți, că Dobrogea reprezintă pentru țară nu numai o întindere de pământ, unde românismul a reclădit viața de civilizație și muncă pe care a moștenit-o de la strămoși, dar și un factor de mare importanță în desvoltarea viitoare a României, prin faptul că ea deschide calea mărilor și înlesnește în mare măsură comerț l nostru cu țările apusene.

Azi, când România s'a întregit și când multiplele genuri de întreprinderi vor lua o amploare ce ușor se poate bănui, ni se impune a consideră cu atenție și seriositate problema economică a Dobrogei.

Să privim deocamdată provincia noastră ca locul de perindare al produselor noastre în afară și al obiectelor utile, fabricate aiurea, spre interiorul țării.

Independența și înflorirea economică a unui stat de sine stătător depinde într'o largă măsură de *stăpânirea mijloacelor de comunicație* și de *sporirea rețelei căilor de transport.* Aceste două probleme au interesat în toate vremurile popoarele active și cu energii efectiv înțelese. Găsim în trecutul țărilor din occident sforțări continue și rivalități pentru stăpânirea căilor de apă. Pe drumul oceanelor s'au descoperit pământuri nouă cu bogății nebănuite; s'au cunoscut mai de aproape popoarele răspândite pe glob și, dacă la ridicarea omenirii a contribuit foarte mult spiritul inventiv al omului, nu e mai puțin adevărat că progresul societăților a fost înlesnit într'o măsură foarte mare prin circulația și negoțul pe mări și oceane.

Și la străbunii noștri găsim lupte susținute pentru a ne păstră legătura cu largul mării. Ștefan cel Mare poartă răsboaie pentru stăpânirea Chiliei și a Cetății Albe; Mircea cel Bătrân

pune stăpânire pe malul drept al Dunării şi alipeşte la ţară pământul Dobrogei: voevodul şi-a întins domnia spre ţărmurile mării.

In definitiv, lucrul este bine cunoscut şi trecutul ne arată cu prisosinţă, că o ţară lipsită de drumul apelor, reprezintă un stat încătuşat, împiedicat în desvoltarea spre care-l împinge munca şi bogăţia solului, fără a mai socotì starea iignitoare, în care e silit să se resemneze, de tributar al ţărilor stăpâne pe ţărmuri, fiind nevoit a pierde câştiguri însemnate la tranzitul mărfurilor.

Chestiunile acestea au fost înţelese de toate guvernele ţării, şi România n'a pregetat să întreprindă lucrări pentru mărirea porturilor şi sporirea reţelei de căi ferate. Cu privire la Dobrogea, s'a sigilat prin podul de peste Dunăre legătura economică a ţării cu portul Constanţa, s'a construit la mare în câteva decenii şi cu mare sârguinţă un port modern, s'au înălţat silozuri, docuri, magazii, s'au ridicat diguri, s'au consolidat maluri; iar calea ferată s'a întins până în port, care a luat un avânt imbucurător, mai ales prin traficul de cereale şi petrol.

Ne interesà pe acele vremuri să ne liberăm de tutela austro-germană şi, dacă degajarea n'a fost deplină, am simţit totuşi o uşurare binefăcătoare. Pentru viitor nu mai avem a ne teme de presiunile puterilor centrale. România întregită este astăzi deţinătoarea unui pământ bogat, şi dacă munca noastră va fi organizată şi pusă pe calea întreprinderilor comerciale, vòm ajunge a tratà de la egal la egal cu toate popoarele.

Ceea ce s'a îndeplinit în trecut, cu lucrări de artă inginerească, e foarte frumos. Insă aceste lucrări utile, care au costat atâta muncă şi sacrificii, nu sunt de loc suficiente pentru cerinţete viitorului. S'au cheltuit pentru construcţia portului Constanţa 70 milioane lei în timp de 20 ani. In această sumă intră cheltuelile făcute pentru tot ce se vede azi în port: silozuri, cheiuri, diguri, magazii, uzine, ateliere, gara maritimă etc., precum şi despăgubirile antreprizei Hallier. Dacă repartizăm suma globală la 20 exerciţii, revenim la o cheltuială de $3^1/_2$ milioane lei anual. Se observă lesne cât de neînsemnată erà cheltuîala faţă de mărimea lucrărilor. Şi prin acest port de mare se făceà un trafic anual de 12.000.000 tone. In viitorul cel mai apropiat, quantumul bogăţiilor naţionale fiind cu mult mărit faţă de ce

erà în trecut, exportul şi importul produselor va merge progresând; la nevoile, care până acum erau restrânse la vechiul regat, vin să se adaoge şi cele din ţinuturile româneşti alipite.

Netăgăduit că portul Constanţa, aşa cum se găseşte azi, nu va puteà satisface cu înlesnire şi repeziciune traficul de mărfuri din viitor, care va atinge cifra de 80-100 milioane tone anual. Aceasta cu atât mai mult, cu cât ţara noastră nu poate avea de cât un singur port convenabil la mare, un singur punct prin care să poată stabilì un contact neîntrerupt, iarna ca şi vara, cu ţările Mediteranei şi cu cele din apus. De acì necesitatea unor lucrări nouă pentru mărirea capacităţii portului Constanţa.

O scurtă privire pe noua hartă a Europei, cu grupări de popoare întregite pe naţionalităţi, ne pune în măsură să întrevedem o nouă orientare a politicei noastre economice. Pe viitor legături politice din interes calculat şi chibzuit vor luà locul celor făcute sub teroare, sau născute din sentimentalism bolnăvicios. Dintre statele nou-create, două ne atrag atenţia în deosebi: Polonia şi Ceho-Slovacia. Cu aceste ţări vom avea legături strânse de comerţ: cerealele, petrolul, fructele de la noi, vor găsì pieţe de desfacere în nord, iar în schimb vom primì de la aceste popoare produsele lor fabricate.

Vecine cu Polonia şi Ceho-Slovacia sunt ţările Balticei: Danemarca, Peninsula Scandinavică şi Finlanda. Acolo, în nordul Europei, de asemenea configuraţia geografică a ţărilor s'a schimbat. Dardanelele nu mai sunt piedici; libera circulaţie ne este şi nouă asigurată ca şi celorlalte popoare. Ţările Levantului, pe lângă care vom adăuga şi Egiptul, ne-au fost în totdeauna şi vor continuà să ne fie şi în viitor buni aliaţi, platnici şi amatori nevoiaşi ai produselor noastre agricole. Cerealele, petrolul, sarea, lemnăria, ca să nu vorbim de cât de aceste patru mari categorii de mărfuri, au găsit totdeauna în răsăritul Mediteranei pieţele deschise.

La rândul nostru şi noi avem nevoie de produsele acelor ţări calde; dar o şi mai mare nevoie de asemenea produse o simt Polonia, Ceho-Slovacia şi Ţările Balticei. Şi atunci vedem cum portul Constanţa şi Dobrogea se ridică spre a-şi căpătà locul meritat şi impus de cerinţele ce sunt pe cale de a venì, Constanţa, legată prin căi ferate şi prin canale cu Ceho-Slovacia şi

Polonia până la Danzig, va formà puntea de trecere între orientul Mediteranean şi nordul Europei. Portul nostru va deveni depozitarul puternic al stocurilor de mărfuri pentru tranzit; va conţine în docuri, magazii şi rezervoare, produsele ţării pentru export şi, în faţa atâtor bogăţii, care se vor perindà neîncetat, vor înflori întreprinderi cu capitaluri mari, va ieşi la iveală mulţimea doritoare de muncă şi afaceri, iar oraşul va păşi cu necesitate pe calea industriei.

Noi ne-am mărit totalul producţiunii şi avem să intensificăm munca agricolă de o parte, iar de alta vom valorificà produsele prime prin industrializarea lor. Ne vom prezintà cumpărătorilor ca maeştri desăvârşiţi, oferindu-le produsele noastre util-transformate aşa fel, încât negustorul să le întrebuinţeze direct pe loc. Noi ne-am mărit capacitatea producţiunii; în schimb, ţările din apus nu şi-au micşorat întru nimic nevoile de produse agricole, petrolifere şi de lemnărie. Vom aveà a face faţă la milioane de chintale anual, şi cum cunoscut este că transportul pe cale maritimă este cel mai lesnicios, cel mai ieftin ca tonaj şi preţ pe tonă, şi că noi nu avem pentru export decât mai ales materii brute, deci grele, se vede clar că exportul nostru este îndrumat către porturile Dunărene, Galaţii şi Brăila, dar mai ales către portul maritim Constanţa. Ori cât de necesare şi utile ne apar legăturile de căi ferate cu ţările din apus până la Atlantic, rămânem totuşi cu ochii aţintiţi asupra unicului nostru port la mare, asupra Constanţei. Odată ieşiţi în largul mării, transportăm şi aducem mărfuri sub protecţia pavilionului românesc; suntem liberaţi de greutăţile şi încetineala la care sunt supuse transporturile la mari distanţe prin vagoanele de mărfuri; înlăturăm cu desăvârşire plata tranzitului prin ţările vecine; acostăm după plecarea din Constanţa, direct porturile ţărilor cumpărătoare; recăpătăm uşurinţa în mişcări; ne mărim numărul clienţilor; căpătăm avantajul sporirii ofertanţilor: în de initiv suntem liberi-stătători şi stăpâni pe munca şi avutul nostru.

Ca să se preschimbe în bine stări de lucruri care au trăit destul; pentru a se înfaptui o nouă viaţă de muncă productivă; pentru a se deschide lumii de afaceri şi industrii un orizont larg; pentru a ne căpătà locul de frunte print e alte popoare, aşà cum ne dictează bogaţiile solului, — ne trebuie realizarea unor lucrări tehnice nouă, ne trebuie apoi alcătuirea de capi-

taluri mari, spre a duce la bun sfârşit o operă de interes naţional.

Dobrogea nu poate rămânea —după cum am mai spus— un simplu pământ românesc, locuit de Români, cari să-şi ducă în tihnă patriarhală traiul pe aceste locuri. Dobrogea trebuie să intervie azi ca un factor potenţial de energie şi vitalitate în economia ţării. Lucrări, pe care timpul nu le păsueşte, pe care avuţiile ţării le cere imperios, reclamă a fi executate. In primul rând portul va trebui neapărat mărit. Ceea ce erà încăpător acum câţi-va ani, astăzi este neîndestulător. Vapoare de ori ce tonaj trebuie să-şi aibă un loc de acostare în port şi, cum companiile maritime se întrec în ridicarea tonajului la unităţi, n'ar fi nemerit să ne lăsăm ocoliţi de navlu acum, când lupta modernă se desfăşoară în jurul problemelor economice. Apoi gara maritimă şi cea de persoane trebuesc întocmite astfel, în cât să poată primì şi satisface cu uşurinţă toată activitatea unui port mare al unei naţiuni mari. Cheiuri, linii de garaj, magazii, depozite, au nevoie de a fi completate şi mărite.

Podul de peste Dunăre nu va întârzia — o crede o ţară întreagă — să fie reparat, mărit şi pus în legătură cu Ardealul şi Banatul, întinzând mâna mai departe căilor ferate din apus. Un nou pod trebueşte aruncat peste Dunăre la Hârsova, căci singur podul de la Cernavoda nu va fi în măsură să satisfacă afluenţa traficului. Acest pod de la Hârsova va fi legat prin căi ferate deoparte cu Constanţa, iar de alta cu liniile din Ardeal şi în special cu cele din Moldova şi Bucovina, pentru a face joncţiunea cu liniile ce duc spre Danzig. Un al treilea pod peste fluviu, la Tulcea—Ismail, va scurge grânele Basarabiei spre Constanţa în timpul iernii.

După înfăptuirea acestor lucrări, portul nostru maritim va răsări ca un luceafăr al renaşterii noastre economice şi ajutaţi de asemenea lucrări, vom putea reda ţării acea viaţă activă şi acea muncă răsplătită, pe care o înţeleg cu atâta măestrie popoarele occidentului.

In afară de toate cele spuse până aci şi din care se vede ce rol sunt destinate să joace în viitor Dobrogea şi Constanţa, — provincia noastră transdunăreană ne mai oferă perspective de progres economic şi prin bogăţiile solului şi subsolului ei. Să nu mai vorbim de agricultură, pentru care timp de 40 ani s'a lucrat cu

atâta sârguinţă. Ardelenii şi Cojenii au transformat aceste ţinuturi, în aparenţă sterile, dar de fapt părăsite în mâna unor răsleţi tătari fără aptitudini agricole, în grădini frumoase, pline de rod. S'au ridicat sate cu construcţiuni solide, cu biserici şi şcoli. Societăţi de oameni civilizatori au redat acestor ţinuturi aerul de veselie şi înviorare, care caracterizează spiritul vivifiant al neamului românesc. Să reamintim apoi că la cele 6 milioane kgr. de lână produsă anual de întreg regatul înainte de războiu, Dobrogea singură venia cu un aport de 2½ milioane în fiecare an.

Dar, în afară de bogăţia agricolă şi animală, Dobrogea conţine în subsolul ei zăcăminte de minereuri, cariere de piatră de construcţie; cariere pentru var şi ciment, filoane de pirite, etc., care toate aşteaptă liniştite mâna omului pentru a le ridica, a le valorifica prin industrie şi a face din ele mijloace pentru progresul economic şi cultural. Un început de exploatare ce s'a întreprins la carierele de piatră şi var dela Canara, la fabrica de ciment din Cernavoda, la mina de aramă dela Altân-Tepe şi la numeroase alte întreprinderi mai mici, a dovedit în mod palpabil că minele Dobrogei sunt pe deoparte bogate în zăcăminte, iar de alta că exploatarea lor este o afacere rentabilă.

Tot în Dobrogea se găsesc şi lacuri mari şi delta. In sânul acestor imense rezervoare de apă se găsesc peşti care ar putea îndestula nevoile ţării întregi şi dacă industrializarea peştelui n'ar întârzia, lacurile şi delta ar deveni mine de bogăţii nesfârşite.

Pământul acestei provincii nu e limitat la o singură specie de produse. Ele se înmulţesc pe măsură ce şi cercetările îşi fac drum. Faima băilor de nămol dela Techirghiol s'a lăţit în toată ţara şi nu sunt puţini la număr medicii cari au ajuns la convingerea, bazată pe studii exprimentale, că aceste băi sunt mai bogate în agenţi chimici şi mai eficace pentru reîntremarea organismului omenesc, decât ar fi băile similare din streinătate, cărora posesorii lor nu contenesc a le face reclamă zgomotoasă. Şi în afară de Techirghiol, mai sunt şi alte lacuri sărate, cu nămol, înşirate dealungul mării; iar aceste bogăţii ca şi multe altele, dorm încă liniştite, multe încă neutilizate şi aşteptând priceperea şi energia acelora care le-ar putea pune în valoare şi cărora le-ar răsplăti munca cu prisosinţă. Nu ni s'ar îngădui să trecem cu vederea admirabila plajă cu băile de mare dela Mamaia. Aci întâlnim mâna de maestru a divinei naturi creatoare.

Plaja este una din cele mai mari de pe continentul nostru: se întinde pe o lungime, în formă de arc, de mai bine de 6 km; ea este formată din cel mai fin şi curat nisip; are un orizont de o lungime care te încântă şi-ţi revarsă pacea în suflet; iar coloritul Mării Negre armonizează plăcut cu albastrul cerului. Ce admirabil colţ de natură, care-ţi întinereşte şi corpul şi sufletul doritor de repaos!

Când pământul acestei provincii ne cheamă la toate răspântiile şi ne oferă surâzând bogăţiile sale, suntem datori a nu îngădui apatici să depăşească imboldul raţiunii. Dobrogea are nevoe în interiorul ei de lucrări ce trebue să se înfăptuiască ca pretutindeni în ţară. Printre aceste lucrări socot că prioritatea revine căilor de comunicaţie, de a căror lipsă ne-am resimţit dudureros în ultimele timpuri. Ar fi un rezultat al nepăsării şi neînţelegerii problemelor moderne, ca Dobrogea să nu-şi aibă pe solul ei şi reţele de căi ferate, care să lege nordul cu sudul provinciei.

Pe lângă linia ferată Megidia-Tulcea — care e pe cale a se complecta — şi Megidia-Bazargic, nevoile locale reclamă şi alte linii care să se concentreze la Constanţa, una, plecând din acest oraş, ar trece prin Megidia şi ar face joncţiune cu liniile ferate din sud; iar o adoua, plecând tot din Constanţa, s'ar îndrepta spre Babadag-Tulcea. Nu mai vorbim de calea ferată Hârşova-Constanţa, care se impune ca şi podul de peste Dunăre din acest punct, scurtând prin aceasta drumul spre mare al produselor ce ar veni din nordul ţării.

Chestiunile economice ale Dobrogei sunt menite a interesà nu numai pe cei dela faţa locului, ci şi întreaga ţară de oarece această provincie reprezintă locul de scurgere al produselor noastre în alte ţări şi a mărfurilor din afară, necesare pentru consumul intern; de asemenea ea va fi şi rezervoriul de bogăţii pentru tranzit între răsăritul Mediteranei şi ţările Baltice.

Când faptele ne vorbesc real şi concret, nu ne rămâne decât să răspundem grabnic şi cu pricepere la chemările viitorului.

J. Stoenescu-Dunăre
Inginer, Constanţa

DOBROGEA LA 1444

— Lupta dela Varna —

Intre măreaţa figură istorică a lui Mircea cel Mare, care la titlurile sale adăugă şi pe acela de «Despot al pământurilor lui Dobrotici şi Domn al Silistrei» şi figura şi mai luminoasă a lui Ştefan cel Mare, «atletul lui Hristos» împotriva păgânătăţii, se ridică Ion Corvin de Huniade, Român transilvănean de neam, a cărui amintire dăinueşte până astăzi nu numai în baladele populare româneşti, dar şi în cele străine. In cântecele sârbeşti el se numeşte «Sibinjanen Ianko», iar în vechile scrieri polone, boeme şi sârbeşti, el e numit mai adesea sub forma românească «Iancul». Chiar Bizantinii îl scriu uneori «Iancos», Ἰάγγος [1]). In baladele din Dobrogea se cântă un «Iancu Vodă», sau «Iencea Sibiencea» [2]).

Pe atunci stăpânia la Turci sultanul Murad II (1421—1451). La 1422 el asediază Constantinopolea, iar Bizantinii, ajunşi la capătul decadenţei lor, sunt siliţi a-i plăti tribut. Imperiul lor nu mai păstra de cât capitala, Peloponezul şi oraşele Mesembria şi Anchialos de la M. Neagră. La 1430 Turcii cuceresc Salonicul, pe care-l ocupaseră cu puţin mai înainte Veneţienii. Sârbii, peste cari domnià George Brancovici, un bătrân viteaz, pierduseră Belgradul şi trăiau vremuri triste. Bulgaria se cufundase adânc în somnul robiei.

Privirile creştinilor din Balcani erau acum îndreptate spre

---

1) Vezi şi *C Jirecek* : Geschichte der Bulgaren. Praga 1876 p. 363—364. Originea românească a lui Ion Corvin a fost limpezită definitiv de *W. Schmidt* în „Die Stammburg der Hunyade in Siebenbürgen" Sibiu 1865 pag. 78 şi următ.

2) Balada „*Iancu Vodă*" s'a publicat în *Arhiva Dobrogei* an. I No. 1; iar balada „*Enciu Sibienciu*" în colecţia d-lui *T. Burada* „O călătorie în Dobrogea", Iaşi 1880, pag. 174.

Carpați, unde Ion Corvin de Huniade se ridică cu planuri mari în contra Semilunei. La 1442 el sfărâmă armatele turceşti care pătrunsese până în Transilvania; în anul următor, conducând oştile lui Vladislav, tânărul rege al Poloniei şi Ungariei, el înaintează victorios până dincolo de Sofia, la trei zile de marş depărtare de Filipopole. La întoarcere, nu departe de Niş, sfărâmă o altă armată turcească şi în Iunie 1444 se închee pacea.

O pace efemeră; căci după cererea legatului papal, cardinalul Iulian, regele Vladislav şi comandantul oştilor, Ion Corvin, porniră din nou în contra Turcilor. Cu toate îndemnurile de renunțare la expediție ale lui G. Brancovici şi mai apoi ale lui Vlad Dracul, regele Vladislav şi mai ales Ion Corvin, căruia i se promisese Bulgaria, persistară în hotărârea lor. Planul era sa înainteze de-acurmezişul Peninsulei Balcanice până la Dardanele, unde aştepta flota aliată a Italienilor şi să alunge definitiv pe Turci din Europa. Murad II era ocupat în acest timp cu răsboiul în Asia Mică.

Trecură aşa dar Dunărea pe la Orşova şi înaintară pe țărmul fluviului la vale. Trecură prin satul românesc Florentin, apoi prin Vidin, pe care-l arseră, şi ajunseră la Nicopole «metropola Bulgariei». Aci armata, după ce pustii oraşul până la zidurile cetății, făcù un popas[1]).

---

1) Amănuntele acestei expediții se găsesc în următorii cronicari şi scriitori:

a) *Ioannis Dlugossi* Historiae Polonicae, Frankfurt 1711. Cartea XII col. 799 şi următ.

b) *Philippi Callimachi*, De rebus a Vladislas Polonorum atque Hungarorum rege gestis. Ed. Schwandtner 1746; Tom. I, p. 509 şi urm.

c) *Antonii Bonfinii*, Rerum hungaricarum decades 1568. Liber VI, pag. 326—328.

d) *Martini Cromeri*: De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. 1568, Cartea XXI, pag. 326—328.

e) *Laonici Chalcocondylae* Atheniensis Historiarum de origine ac rebus gestis Turcorum. Ed. Migne 1866, col 323—335.

f) *Petri de Reva* De Monarchia et S. corona Regni Hung. Centuria V pag. 664—666. In vol II din Script. rer. hung.

g) *Spondonus* ad. ann. 1444; *Ioannes Pallatius* in Aquila austriaca, liber 42 cap. 2; *Ioachimus Cureus* in Annales Silesiae ed. Wittenberg, p. 140; *Foresti* tom 6 in Mappamondo istorico, lib. 2 cap. 2; *Haner*: Reg. Hung. Period. 14, § 314; *Petrus Albinus* in Commentatiuncula de Valachia p. 163; *B. Vapovius*; *P. Jovius*; *Andreas Palagio*, un contemporan al luptei de la Varna etc.

In acest timp soseşte de peste Dunăre în întâmpinarea regelui şi Vlad Dracul, Domnul Ţării Româneşti. Când văzù mica armată a lui Vladislav, începù să se îndoiască de rezultatul fericit al expediţiei şi sfătuì pe rege să facă întoarsă calea; de oare ce .sultanul, ziceà el, când merge la vânătoare şi tot are mai mulţi oameni cu dânsul [1]. Neputându-l convinge, mai ales în urma opunerii lui Ion Corvin, care aveà anumite planuri cu privire la Bulgaria şi cu care intră în conflict, fiind învinuit chiar de înţelegere cu Turcii, — Vlad Dracul îi dete în ajutor un corp de 4000 de călăreţi sub conducerea fiului său — probabil Vlad Ţepeş — căruia avù grija să-i dea înainte de plecare părintescul sfat ca, în cazul unei nenorociri, să nu se măsoare cu adversitatea soartei, ci să se păstreze pentru vremuri mai bune. [2] Mai multă armată nu putù dà regelui de oare ce, motivà Vlad Dracul, din cauza multor răsboaie pe care le purtase ţara, «abia mai rămăseseră oamenii necesari pentru cultivarea ogoarelor.» [3] Ii mai dete doi cai foarte iuţi cari să-l

---

1) Din *Dlugosz*, col. 800: Lustrato autem exercitu Regis et eius paucitate perspecta, fertur Regem multis precibus, consiliis et persuasionibus ut in Ungariam, omino coepto, itinere rediret, rogasse, debilem et minis parvum numero regium exercitum afferens, neque in belli adducendum periculum et discrimen: cum Caesar Turcorum et tantarum copiarum paucitate nullatenus vinci posset, qui cum maioribus potentiis venationes ferarum exercere consuevit". Idem în *Callimach*, *Bonfinius* etc.

2) *Bonfinius*, „Hic (Vlad Dracul) filium antequam dimitteret, studiosissime monuit ut, si parum prospere pugnaretur, ne cum fortunae iniquitate colluctaretur, sed ad meliora se tempora reservaret." In satul „Sullon" o vrăjitoare bulgărească îi prezise că regele va pierde lupta de la Varna, dar că rămăşiţele armatei vor învinge mai târziu pe Turci: „adauxerant Draculae metum Bulgarae cuiusdam anniculae magae responsa, quae ad Sullonum vicum belli exitum ab eo rogata, respondit: Vladislaum regem malis ad Varna auspiciis pugnaturum et profligati exercitus reliquias adversus Turcarum deinde felicius pugnaturos."

3) *Bonfinius*, pag. 485: modicis copiis magnitudine animi et sapientia, nec non excellenti suorum militum virtute, Turcarum bellum vix Christianis omnibus tolerabile, praeter omnium opinionem, sine aliis externae gentis auxiliis diu toletavit, tantamque assiduo bello provincialium iacturam fecit, ut *vix superessent qui agros colerent.*" Aceeaşi admiraţie şi apreciere la *Callimachus* pag. 509; Vlad Dracul „haud numerosissimae gentis Princeps, nullaque externa ope adjutus, bellum. Christianis simul omnibus intolerabile, sustinuisset magnitudine animi et virtute suorum diutius quam sperari de tam imparibus viribus posset,

ajute la fugă în cazul unui dezastru, precum şi «doi Români foarte credincioşi şi cunoscători ai tuturor drumurilor şi locurilor", sfătuindu-l să nu-i depărteze nici un moment de lângă dânsul.[1])

In fine oştile porniră la drum, «peste câmpii întinse şi goale, având spre dreapta către miază zi munţii ce despart România de Bulgaria şi cari se întind de la Vidin şi chiar de la Nicopole până la Marea Neagră lângă Galatha, pe unde mergi la Mesembria şi Constantinopole, tot pe lângă ţărmul mării».[2])

In drumul lor răsboinicii văzură în toată Bulgaria nordică «foarte multe clădiri mărețe de-ale vechilor împăraţi şi generali romani precum şi monumente de marmură scrise cu inscripţii grece şi latine, cu arcuri şi coloane care în cea mai mare parte fuseseră ruinate de răutatea Turcilor».[3])

Armata se arătă în drumul ei fără nici o consideraţie nu numai faţă de Turci şi geamiile lor, dar şi faţă de Bulgari şi Greci, mai ales în părţile din spre mare, «distrugând bisericile ca şi locuinţele cu mâna, cu fierul, cu focul şi cu toate instrumentele tuturor crimelor».[4]) Ea dete foc şi multor sate, până ce regele interveni şi opri sacrilegiul. Ajunseră în urmă la râul Pamissus [=Camcic], care, isvorând din munţii Haemus [Balcani], se varsă în Marea Neagră între Mesembria şi Odessus

---

plusque ab se interim hominum amissum, quam agris suis frequentandis colendisque superessent, quum eventus quotidie admoneret; contra hostium multitudinem, paucorum suorum virtutem magis admiraudum esse, quam efficacem."

1) *Dlugosz,* col 800: „donavit illi duos equos velocissimos et *duos Valachos fidissimos, omnium itinerum et locorum peritos,* monens Regem ut illos a latere suo numquam discedere poteretur, futurum enim si quod sibi accidisset discrimen, equorum velocitate et hominum illorum peritia facile evitare posse," Idem la *Callimach* pag. 510; *Cromer* pag. 326; *Bonfinius.*

2) *Dlugosz,* col. 803.

3) *Dlugosz* (col. 800): „Dimisso igitur a sinistris amne Danubio per fertilem Thraciae provinciam exinde iter assumtum est, ubi plurima priscorum Imperatorum ac Ducum Romanorum sumtuosa insigniaque aedificia ac marmorea monumenta Graecis et Latinis litteris scripta, comperta sunt, arcus insuper et excelsas columnas, quae pro maiori partetum Teucrorum malignitate corruerunt." Idem în Cromer pag. 326.

4) *Callimach* pag. 511; Bonfinius pag. 485 şi următ.; Cromer pag. 326; Dlugosz col. 801.

[=Varna]. Aci descoperiră «o mare mulţime de vase plutitoare de râu», cărora le deteră foc, crezând că erau pregătite de Turci în vederea unei expediţii pe Dunăre. Ele adecă trebuiau să fie scoase în mare pe timp liniştit şi duse la gura cea mai meridională a Dunării, pentru ca apoi să fie transportate pe fluviu în sus până în Panonia [1]). Unul după altul căzură apoi oraşele şi cetăţile Varna, Şumla, Petreţ sau Pezechium [=Provadia ?], Cavarna, Caliacra, şi alte localităţi aşezate de-alungul ţărmului mării. Unele fură cucerite prin asalt, iar Turcii din ele fură aruncaţi pe râpe; altele, precum Cavarna, din care garnizoanele turceşti fugiseră pe mare, s'au predat înainte de sosirea cuceritorilor şi au căpătat străji creştine. [2])

In acest timp Murad II avea războiu în Caramania. Vestit de «ducele Tribalilor» (Sârbilor) că Panonii au trecut Dunărea, Murad II închee pace în Asia şi porneşte spre Europa. Hellespontul însă era ocupat şi păzit de corăbiile Italienilor şi celorlalţi occidentali, cari aveau însărcinarea să împiedice trecerea Turcilor. După Chalcocondylas, Sultanul profită de un vânt favorabil care împiedică timp de mai multe zile flota inamică de a naviga în Hellespont. După Cromer însă, Veneţienii şi Genovezii, corupţi cu bani, trădară cauza creştină şi se uniră cu Turcii. [3]) Astfel Murad II trecu oştile peste Dardanele în Europa, anunţă din drum pe împăratul din Bizanţ de expediţia sa în contra lui Vladislav, cerându-i să i se alăture cu trupe, şi luă drumul Balcanilor spre miază-noapte.

Locul luptei. La apropierea Turcilor, Vladislav şi Ion Corvin făcură greşeala de a părăsi locurile tari din munţii Balcani spre a se coborî în câmpia din apropierea Varnei. Descrierea

1) *Callimach* pag. 511; Bonfinius etc.; vasele sunt numite „scophae fluviales", sau „cymbae fluviales".

2) *Dlugosz* col, 803; Callimach pag. 512; Cromer pag. 326; După L. Chalcocondylas. col. 323, Varna s'a predat, iar *cetatea de la Calliacra fu luată cu forţa, Panonii urcându-se pe ziduri şi năvălind în cetate şi apoi distrugând-o. Din acest an, 1444, prin urmare datează ruinele din peninsula Calliacra.* Dintr'un isvor diplomatic (Ljubici, IV, p. 398—400) se vede că în anul 1396 Calliacra, fosta capitală a lui Ivanco, fiul lui Dobrotici, erà încă în mânile creştinilor „cari anume, nu putem afirmà", scrie *d-l Iorga* în «Studii istorice asupra Chiliei şi Cetăţii Albe, pag. 57.

3) *Chalcocondylas* col. 323; *Cromer* pag. 326.

teatrului de războiu este redată de cronicari cu multă precisiune şi claritate, ca şi când ar fi fost martori oculari. Aşa Callimachus, care moare la vre-o doi ani după lupta de la Varna, scrie:

«Muntele Haemus (Balcanii) îşi ia începutul cam de pe la Mesembria şi, înşirându-şi creştetele spre Macedonia şi Moesia Superioară, trimite de ambele părţi ramificaţii ca nişte umeri. Şi mai întâi, nu departe de începutul său, încovoindu-se spre dreapta, şi lăsându-se spre M. Neagră. descreşte pe încetul în culmi mai mici, până ce, prefăcându-se în colnic, se pierde în câmpie. In aceste locuri sunt foarte multe văi, parte sălbatece şi sterpe, dar parte fertile şi din natură şi prin sârguinţa locuitorilor, oferind hrană şi turmelor şi oamenilor. Varna însăşi se află aşezată la malul mării, între două promontorii, lângă un golf îngust şi nu aşa de adânc în cât să poată pluti pe el corăbiile cele grele. Pe unul dintre promontorii se află Galata, iar pe celălalt Macropolis. Coastele dinprejurul oraşului sunt acoperite de vii şi de livezi de pomi roditori. Valea, având pe dreapta cătune mici şi rare, e cultivată de ţărani. Pe stânga, unde se ridică Galata, la poalele colinelor se află o baltă ce se întinde cu apele ei stătătoare spre apus ca într'o a doua vale.» [1])

In aceste locuri se aşeză armata lui Vladislav, având la îndămână apă, lemne şi celelalte necesare pentru trai.

«Pe partea stângă însă, către nord, se află *alţi munţi dincolo de care este şi un pustiu, întinzându-se spre miază-noapte până la Dunărea din spre Moldova şi Valahia*, pe o distanţă de cel puţin opt zile, căci în acele părţi nici obiceiu nu este a se măsura depărtările în mile şi nici nu s'a făcut vre-o măsurătoare. *Iară spre miazăzi numitul pustiu se întinde până la M. Neagră;* însă munţii de care am vorbit, se termină chiar la malul mării, aproape de Varna, în spre partea Galatei, care stă la aproape 500 paşi departe de Varna. Şi acestea toate voim să fie notate, pentru ca cititorii să cunoască mai bine locul luptei şi al fugii.» [2])

Este evident că munţii, de care vorbeşte aci cronicarul Dlugosz, nu sunt de cât culmile înalte şi cu pante repezi ale

1) *Callimachus* pag. 512-513. Vezi şi *Bonfinius* l. c.

2) *Dlugosz*, col 802-803.

dealurilor păduroase ce se întind de la Dunăre până la Marea Neagră, paralel cu linia ferată Rusciuc-Varna, pe partea de Nord-Est a ei; iar pustiul, „desertum“, de dincolo de aceşti munţi, către miază-noapte, este stepa lipsită de ape a Dobrogei, care se întinde de la o linie Silistra-Balcic, până pe la granița de nord a județului Constanța. Dacă cronicarul dă întinderea stepei până la Dunărea Moldovei, această greşeală vine de acolo că armatele creştine, după dezastrul de la Varna, retrăgându-se spre nord, au trecut Dunărea pe la Hârşova-Piua-Petrii şi prin urmare necunoscând regiunea cu dealuri şi păduri a jud. Tulcea, şi-au închipuit că stepa se prelungeşte până la Dunărea Moldovei.

Dezastrul. In sfârşit Murad II cu oştile sale şi cu şiruri întregi de cămile, de a căror înfăţişare şi miros se cam speriară caii creştinilor, sosì şi el la Varna. In tabăra creştină se ţinù un consiliu de războiu, dacă-n'ar fi mai bine să se retragă în locuri mai tari; însă biruì părerea lui Ion Corvin de Huniade de a da războiu vitejeşte în câmp şi se începù orânduirea oştilor. Focurile din tabăra Turcilor înroşiau cerul nopţii. Sultanul trimite câte-va mii de călăreţi să cerceteze văile, dealurile şi stepa de la miază-noapte, spre a se convinge de puterea armată a adversarilor. Cronicarii pomenesc şi de oare care prevestiri rele, care au precedat lupta. Astfèl se spune că de şi cerul era senin şi marea liniştită, totuşi se stârnì din spre apus o aşa vijelie grozavă, în cât *smulse şi steagurile din locurile lor, le rupse prăjinile şi le sfâşie pânza. Insuşi steagul Sf. Gheorghe, care* se afla în grija regeluì, avù aceeaşi soartă «în cât nu numai zeii — scrie Dlugosz —, dar şi elementele naturii sprijiniau biruinţa păgânilor». (col. 804).

In tabăra lui Vladislav, Ion Corvin, care conducea cu măestrie lupta, aşeză pe Panoni [=*Unguri*] la dreapta, iar pe Daci [=Români] la stânga [1]. El însuşi cu călărimea sprintenă a Românilor nu-şi fixă nici un loc, ci sta gata să sară în ajutor acolo unde i s'ar părea că armatele creştine şovăesc [2]. In fine, după alte multe dispoziţiuni, atacul începu.

1) *Chalcocondylas*, col. 327.

2) *Bonfinius*: „Corvinus denique cum expeditissimo Valachorum equitatu nullum sibi locum definit... etc.“.

Lupta dură până spre seară, însă biruinţa întârzia să se hotărască într'o parte şi ambii adversari, creştinii şi Turcii, acum înaintau victorioşi, acum se retrăgeau înfrânţi, căutând să se refacă. In tumultul şi învălmăşala aceea, într'un moment dat Dacii — scrie Chalcocondylas [1]) — văzând că Turcii sunt risipiţi şi iau fuga, nu se mai stăpâniră, ci năvăliră spre comorile sultanului, care se aflău încărcate pe cămile; uciseră dobitoacele şi încărcaţi de prăzi se întorceau în tabăra lor, încetând de a mai participa la luptă. Se vede că aceasta a contribuit în bună măsură la înfrângerea creştinilor, de oarece Dlugosz [2]) îi învinueşte pe «Valahi» că, din momentul în care s'au aruncat asupra prăzii, n'au mai fost de nici un folos regelui, «fiind mai lacomi de averi de cât de glorie». In cele din urmă Ungurii nu mai putură susţine atacul ienicerilor şi se risipiră spre Galata, între golf şi lacul de lângă mare, iar de acì fură fugăriţi de Turci spre miază zi prin pădurile dese ale munţilor Balcani. După risipa lor, urmă şi aceea a Românilor [3]). In momentul cel mai critic al luptei, Ion Corvin ceru regelui să intre cu rezervele sale în luptă; însă regele Vladislav fu înconjurat de Turci, iar capul său fu purtat în vârful unei suliţi prin tabăra păgână. Mai apoi sultanul îi ridică un monument cu inscripţii pe locul unde fu ucis [4]). Ştirea morţii regelui demoraliză cu totul armata creştină, care porni spre risipă.

Fuga. Unii, din necunoaşterea regiunii, se îndreptară chiar spre locurile Turcilor, unde parte fură ucişi, parte luaţi în robie; alţii se îndreptară spre apus, rătăcind prin toată Peninsula Balcanică până în Albania. Cardinalul Iulian, pierzându-se de Ion Corvin, nu se ştie cum, reuşi să ajungă în tovărăşia câtorva soţi de arme până la Dunăre, unde un „Valah“ trecea pe fugari peste fluviu, unul câte unul, într'o luntre foarte mică. Pescarul observând, după scufundarea luntrii săle, că nobilul cardinal, îmbrăcat în vestminte de preţ, poartă cu sine o mare cantitate de aur, îl ucise pe la mijlocul Dunării şi luându-i hainele şi aurul

1) *Chalcocondylas*, col. 330, (cartea VII).

2) *Dlugosz*: „aeris cupidiores quam gloriae“, „... nullo fuerunt Regi subsidio“...

3) *Dlugosz*: eodem loco.

4) *Challimachus* pag. 513: «Turci, regio corpore invento, modicae altitudinis columnam, quae hodie quoque visitur, cum inscriptione rei gestae, in eodem loco statuerunt“.

îl aruncă în apă [1]) Ion Corvin însoţit de călărime şi mai ales de Români *„cari sunt singurii ce cunosc aceste locuri"*, apucă spre miază-noapte de Varna şi străbătând stepa pustie a Dobrogei, trecu Dunărea în Muntenia pe din jos de Hârsova, la localitatea numită «La Floci».

Episodul acesta al fugii lui Ion Corvin prin Dobrogea ne interesează pe noi în deosebi, de oarece ne descoperă starea lucrurilor şi înfăţişarea acestei provincii în anul 1444. Iată ce scrie cronicarul Dlugosz:

«Ungurilor, Valahilor şi celorlalţi din armata regelui frica le puse aripi la picioare, aşa în cât Voevodul Ion Corvin, căpitanul armatei, care avea călăuze pricepute, ajunse numai în două zile şi două nopţi la malul Dunării, la vadul *„La Floci"*, pe unde trecu în Valahia; alţii însă nu ajunseră decât în trei, şi chiar în patru, sau cinci zile şi nopţi, la acelaş mal al Dunării şi fără să mănânce ceva, când *un călăreţ de obiceiu străbate aceeaş distanţă în zece, sau cel puţin opt zile, printr'un pustiu în care nu se găseşte nimic pentru trebuinţele omului; şi mulţi călărind câte trei zile, n'au descoperit nici o apă şi nu puţini lânceziau de sete şi foame. Căci în afară de Valahi nimeni nu ştia încotro s'o apuce* şi fiecare se îndruma într'acolo, încotro îl împingea frica şi norocul. *Şi îşi alegeau drumul fără nici o judecată cei cari fugeau fără de Români. Iar aceştia din urmă orientându-se ziua după soare şi noaptea după stele, chiar şi dacă ocoliau, totuşi ajungeau cu bine la Dunăre. Aceia însă cari n'avură călăuze Români, ajunseră sau în locurile Turcilor, pe care le socotiau că sunt creştine, sau pieriră, fie rătăcindu-se, fie de foame, fie de frig"*. [2])

Lupta dela Varna s'a dat la 10 Noembrie 1444.

* * *

1) *Dlugosz*, liber XII col. 810. Idem în *Cromer* pag. 327.

2) *Dugloz* col. 809: Fugientibus autem Ungaris, Valachis et aliis de exercitu Regis, talis timor pedibus addebat alas, ut Woiewoda Ioannes, Capitaneus exercitus, qui certos ductores habuit, în duobus diebus et noctibus ad ripam Danubii et ad passum *Lafflocze* demum în Walachiam evolavit, quidam în tribus, quidam în quatuor diebus, quidam vero în quinque diebus et noctibus et jam nihil comedentes, ad eandem Danubii ripam pervenerunt; *ad quam in decem vel octo ad minus diebus communiter equitando vix perveniri potest per desertum ipsum, in quo nihil*

Povestirea aceasta istorică are şi o lature geografică etnografică, sau mai de grabă antropogeografică.

In aceea ce priveşte partea geografică, cronicarii au prins bine şi clar atât liniile mari ale reliefului, cât şi caracterul peisagiului. Ei ne arată cum dela Vidin pe Dunăre şi până la Mesembria de lângă M. Neagră se înşiră culmile înalte şi păduroase ale Balcanilor, pe cari, după moda arhaizantă a vremii, îi numesc Haemus; cum apoi dela Varna şi până la Dunăre se înşiră culmile altor „munţi“ care nu sunt decât dealurile repezi şi păduroase ale Deliormanului, paralele cu actuala linie ferată Rusciuc-Varna; cum podişul Bulgariei dela apus de aceste dealuri se înfăţişază ca nişte câmpii întinse şi golaşe, lipsite de umbra unor păduri ce cresc în locuri mai umede decât acelea ale unui ţinut calcaros şi sărac în ape; şi cum, în sfârşit, la nord de padurile Deliormanului, în actuala Dobroge, oştile creştine, risipite după dezastrul de la Varna, străbat o stepă pustie, fără ape, «unde nu se află nimic pentru trebuinţele omului», un «desertum», ca să întrebuinţăm însuşi cuvântul din cronici. Dacă în părţile centrale şi apusene ale podişului bulgăresc, armatele găsesc în calea lor sate şi oraşe, a căror populaţie erà alcătuită din Bulgari, din Greci — mai ales în spre mare — şi din Turci, cari încă din aceste timpuri îşi aveau geamiile lor prin aceste locuri, geamii pe care ostaşii le profanează şi le dărâmă, iar pe

---

ad usum humanum est repertum et plerique tribus equitando diebus nullas etiam aquas reperierunt et non pauci siti languebant et inedia. Praeter autem Walachos nemo quo tenderent scivit, nam quisque ad eam se partem convertebat, ad quam ipsum aut impellebat timor, aut ab ipsa fortuna trahebatur. *Nulla enim ratione iter agebant qui sine Valachis fugiebant. Hi siquidem interdiu per solem, noctem vero per stellas etsi quandoque circuirent tuto tamen ad Danubium profecti sunt. Qui autem Ducibus Walachis caruerunt, aut ad Teucrorum loca, quae Christianorum esse putabant, pervenerant, aut errore, aut frigore, aut denique ipsa inedia perierunt*.„

Idem în *Callimach* pag. 518: „Hungari vero et qui cum illis *deserta* petierant, *praeter Walachos*, locorum inscitia, aegre ad Danubium pervenere. Si quos tamen fortuna illuc egit, fame, vigilia, siti, frigore. lassitudine, caeterisque malis, adeo prius afflixit, ut saepe doluerint, quod non hosti potius iugulandos se praebuissent, Errantes per solitudinem, aut inedia dissolvit, aut ad terras hostiles perlatos, servitus excepit».

Idem în *Bonfinius*: „Exhis qui fugerant, locorum inscitia in varia mortis genera, *praeter Walachos,* conjecti sunt“.

malul Dunării ei întâmpină Români pescari, cari trec pe fugari peste fluviu în Muntenia în luntrile lor micuţe, — în schimb Dobrogea, stepa, este arătată ca o regiune pustie de oameni, ca un «desertum». De şi acest cuvânt «desertum» nu trebuie luat ad-litteram, fiindcă, ori şi cum, cel puţin malurile Dunării şi ale mării trebuie să mai fi păstrat ceva din vechea populaţie, totuşi în el stă mult adevăr. Cu micile sale cătune rare, pitulate în fundul văilor adânci, unde apa e mai la îndemână, stepa Dobrogii chiar în 1877 îşi merită acest nume de «desertum». Cu atât mai mult în anul 1444, când Dobrogea abia de vre-o trei decenii fusese părăsită în seama Turcilor de către Mircea cel Mare — Mircea moare în 1418 — şi când nu numai aci, dar în toate ţările din această parte a Europei, mărturiile vremii arată o slabă densitate de populaţie şi multe locuri încă pustii.

Aşa s. ex. în Muntenia, isvoarele pe care le-am folosit mai sus, numesc pe Vlad Dracul «Principe al unui neam nu prea numeros», care nu poate ajută pe aliaţi de cât cu 4000 călăreţi, motivând că, din cauza multor răsboaie, «abia i-au mai rămas atâţia oameni câţi să cultive ogoarele». Şi dacă în timpurile noastre chiar, Alexandri, Odobescu şi alţii au vorbit de Bărăganul Munteniei ca de un pustiu cercetat numai de vânători şi ciobani, fiindcă satele se înşiruiau numai de-alungul apelor Borcei şi Ialomiţei, cu atât mai mult el trebuià să aibă caracterul de stepă fără oameni în veacul al XV, când, ori ce s'ar spune, neamul românesc nu se înmulţise atât de mult.

In Moldova de asemenea erau ţinuturi nelocuite, numite şi în documente, «pustii». In tratatul de la 1412 dintre Sigismund, regele Ungariei şi Vladislav, regele Poloniei, încheiat în potriva lui Alexandru cel Bun, căruia trebuià să i se împartă ţara în două, în cazul când voevodul moldovean n'ar fi corespuns aşteptărilor celor doi monarhi, se vorbeşte de nişte «câmpii deşerte» între râul Prut şi M. Neagră, care nu-s altele de cât stepa actuală a Bugeacului.[1]) De asemenea Guillebert de Lannoy,[2]) călătorind în timpul aceluiaş Domn prin Moldova

---

1) „Transcenso autem fluvio Pruth residuae sylvae, procedendo directe ad *campos desertos* usque ad Mare parimodo cum eisdem *campis desertis* per medium dividantur", *Uricarul* XI p. 33.

2) Dela Cameniţa G. de Lannoy „intră în «Valahia Mică» (= Moldova) şi găsi, după un drum prin „*mari pustii*", pe Domnul ţării, Alexandru,

la anul 1421, vorbeşte de «mari pustietăţi» pe care le-a străbătut. Populaţia românească, în expansiunea sa mai veche către M. Neagră, ocupase mai întâi malurile apelor curgătoare, ale Nistrului, ale Dunării şi ale celorlalte râuri, pentru ca mai târziu să se întindă şi în câmpiile secetoase.

Aceeaşi stare de lucruri se poate constată după mărturiile vremii şi în Ucraina, unde pe atunci trăiau Tătarii, şi în Bulgaria, în special în podiş, unde cucerirea turcească pedeoparte, şi expediţiile creştine de alta, răriseră simţitor populaţia. Şi mai ales părţile din spre M. Neagră, atât în Bulgaria cât şi în Dobrogea, se deşertară simţitor de băştinaşi în faţa Turcilor cari, din acest secol, desăvârşesc acì cea mai puternică colonizare a lor în Europa, aşa în cât înainte de războiul de la 1877 stepa Dobrogii, Bulgaria răsăriteană şi Rumelia răsăriteană erau ocupate de o massă aproape compactă de Turci. Singur ţărmul mării şi mai ales malurile Dunării mai erau capabile să păstreze resturi din populaţia creştină mai veche.

Din ce neamuri erà alcătuită această populaţie creştină în Dobrogea noastră?

Intr'o comunicare făcută Academiei Române, d-l N. Iorga a dovedit, după scriitoarea bizantină Ana Comnena, că în sec. XI, pela 1080—1090, existau în Dobrogea câteva ţărişoare închegate în jurul cetăţilor, în deosebire de voevodatele româneşti din Carpaţi, închegate pe văi. Un mic stat de acestea era în jurul Silistrei; altul în jurul Vicinei. Poporul care a întemeiat aceste voevodate nu era nici cel bulgăresc, nici peceneg, căci «Ana Comnena arată în adevăr că în aceste regiuni era o populaţie deosebită de Pecenegi, una cu care aceştia în pornirile lor trebuiau să facă o înţelegere, una care era de lege creştină, fiindcă rebelii bizantini puteau lua în căsătorie pe ficele stăpânitorilor dunăreni şi, însfârşit, o populaţie deosebită de Pecenegi, prin urmare, şi creştină — faţă de păgânitatea îndărătnică a acestora — care cultivă meiul, ale cărui ogoare sunt de două ori pomenite, meiul

---

la „un sat zis Cosial". Alexandru sfătuì pe călător să nu treacă Dunărea căci s'ar pune în primejdie şi apoi nici n'ar găsi călăuză în asemenea timpuri de războaie. Lannoy se hotărâ deci să meargă prin Caffa. Se coborâ iarăşi prin *„mari pustii"* cale de patru lege până la Cetatea-Albă". *Iorga*: Stud. ist. asupra Chiliei şi Cetăţii-Albe. Bucureşti 1900 pag. 82. *Deci „pustii" şi prin părţile de N. ale Moldovei şi prin* Bugeac.

îndatinat al celei dintâi mămăligi a noastre, o simplă turtă, şi grâul. *Dar această populaţie nu poate să fie decât românească şi nu românească din sud, în legătură cu Aromânii, ci românească din nord, vorbind graiul nostru ca noi înşine".*

«Domnii români dunăreni din acest timp au fost, după Ana Comnena, *Tatul*, *Sacea*, *Seslav* (cel dintâi Domn din Argeş se chiamă Seneslav şi numele e luat dela Slavii din apus nu dela Bulgari) şi *Chalis* (nume probabil venit dela Pecenegi). Putem admite — adaugă d-l Iorga — că, sub hegemonia bizantină urmaşii lor au păstrat această Românie, această «Vlaşcă» întinsă asupra Dobrogii şi şesului muntean, până când, un veac mai târziu, păstorii români din Pind au fundat şi aci un nou stat unitar, imperialist, pe care de *aceea* l-au pus în legătură cu tradiţia politică a ţarilor bulgari[1])».

'In sec. XII şi XIII nu numai Dobrogea, dar şi Bulgaria răsăriteană până în Balcani şi dincolo de Balcani, erau pline de aşezările plugarilor şi păstorilor Români, dovedite prin atâtea mărturii.

Intr'un articol publicat în această revistă şi întitulat: «Nume vechi ale Dobrogii», am arătat că în anul 1253 călugărul minorit Wilhelm de Rubruquis, călătorind într'o misiune la Tătarii ce ocupaseră stepele Ucrainei, numeşte ţara dela gurile Dunării spre miazăzi «Valahia, care este ţara lui Asan», în deosebire de Bulgaria, care vine mai spre apus; că în timpul imperiului latin de răsărit (1204—1261), cronicarul francez Geoffroy de Villehardouin numeşte Balcanii răsăriteni «munţii Vlahiei», «la montagne dela Blaquie», iar ţara dela nord de aceşti munţi «Vlahia», «Blaquie», ţară locuită de Vlahi «li Blac del paїs»; şi tot «ţara Vlahiei», «terre de Blackye», o numeşte şi cronica anonimă în dialect de Valenciennes; că pe la 1188 Ansbertus, cronicarul cruciadei lui Frederic Barbă-roşie face deosebire între Bulgaria şi teritoriul de «către Dunăre, unde se varsă în mare» şi în care el ştie că «stăpània un oarecare Român Calo-Petru şi fratele

1) Vezi «Neamul Românesc» din 15 Mai 1919: *„Două veacuri mai mult în viaţa noastră istorică"* de *N. Iorga*. Vezi şi Revista istorică an. V. No. 6—7 p. 103: N. Iorga, *„Cele dintâiu cristalizări de stat ale Românilor"*. Incheie astfel; *„Cu ele (cu aceste state mici dela Dunăre) trebue să se înceapă, dacă se admit conclusiile noastre, istoria vieţii politice organizate a neamului nostru"*.

său Crasian, împreună cu supuşii lor Români»; că Nicetas Choniates, cronicarul bizantin, un martor ocular, ştie că Balcanii erau locuiţi de Români «acei barbari ce locuesc peste tot cuprinsul muntelui Hemus şi cari mai înainte se numeau Mysi, iar acuma Vlahi se chiamă», şi mai ştie că la nordul Balcanilor locuia o populaţie agricolă de Români, când afirmă că împăratul bizantin în expediţia contra lor, «dând foc secerişului strâns în snopi şi ademenit de vorbele înşelătoare ale Vlahilor, cari i s'au înfăţişat», n'a mai luat nici o măsură coercitivă, ci s'a întors înapoi în capitala sa; că, în fine, însuşi papa Inocenţiu III are cunoştinţă de originea romană a Asanizilor şi a poporului lor, când îi scrie împăratului Ioniţă despre «poporul ţării tale, care se socoate coborâtor din sângele Romanilor». Unele izvoare bizantine pomenesc pe Români în Dobrogea, apoi pe la Anchialos lângă M. Neagră şi în sudul Balcanilor pe la Vizya la anii 1095, 1164 şi 1284; iar cronicarul Cinnamus, vorbind de expediţia lui Manuil Comnenul în contra Ungurilor la 1166, adaugă că armata bizantină, care trecu Dunărea prin Dobrogea în Moldova, era alcătuită «mai ales dintr'o imensă mulţime de Vlahi, despre cari se zice că sunt colonişti din Italia»[1].

Toate aceste mărturii şi altele, care vor mai fi, ne duc la unul şi acelaş rezultat, anume că în evul mediu, prin sec. XI, XII şi XIII Dobrogea şi regiunile mai meridoriale din actuala Bulgarie răsăriteană. aveau o numeroasă populaţie de agricultori şi păstori români, cari reuşesc să închege, la început, mici voevodate în jurul cetaţilor, iar mai târziu, sub Asanizi, să joace un rol de frunte în istoria medievală a Peninsulei Balcanice.

Şi iată acum, un alt moment istoric, lupta dela Varna din 1444, la care Românii, atât cei din Transilvania, cât şi din Ţara Româneasca, iau o însemnată parte. Isvoarele istorice, care vorbesc despre acest eveniment — şi nu sunt puţine aceste isvoare — sunt unanime în a afirmà că, la nord de dealurile Cadrilàterului, creştinii, în retragerea lor spre vadul dunărean dela gura Ialomiţei, au străbătut un «desertum».

Intre aceste două timpuri: domnia Asanizilor şi lupta dela Varna, trebuie, prin urmare, să căutam depopularea şi pierderea

1) Vezi *Arhiva Dobrogei* An. II No. 1 pag. 18—31.

pe încetul a caracterului pronunţat românesc al regiunilor din spre M. Neagră.

O primă cauză ar putea fi invazia Tătarilor din 1241 care pe lângă Europa centrală, n'a cruţat nici Peninsula Balcanică. Şi se ştie ce dezastru pentru creştinii din aceste părţi ale Europei a însemnat invazia tatară din 1241. Măcel, pârjol, cârduri de robi. Ungaria fu trântită de-abinelea la pământ şi în parte depopulată. Şi nici Dobrogea n'a scăpat unei soarte identice. După trecerea flagelului, ţara Asanizilor fu obligată a plăti tribut, pe lângă faptul că fiecare casă fu obligată a da câte o secure şi grâu în mare cantitate[1]).

Cumanii cari până la această dată locuiau în stepele dela nordul Dunării şi M. Negre, fură goniţi: unii până în inima Ungariei, unde până astăzi două ţinuturi le perpetuează numele: Cumania mare şi Cumania mică; alţii trecură Dunărea şi se aşezară în stepa Dobrogei şi în Bulgaria dunăreană. Cei din Dobrogea se creştinară sub influenţa bisericei bizantine de aci, iar urmaşii lor, amestecaţi cu diferite neamuri şi alteraţi ca tip antropologic într'o oarecare măsură, nu sunt alţii decât Găgăuţii de astăzi. Cei din Bulgaria reuşesc să se impună ţării şi să-i dea dinastia Terterizilor. Mai târziu ei se contopiră cu Bulgarii.

Invazia Tătarilor în sudul Dunării avù, pentru Dobrogea, două rezultate importante, pe deoparte dărul acestei provincii o noua populaţie: Cumanii, iar de alta lăsă şi oare care goluri, căci în anul 1263 vedem o colonie de 10—12000 de Turci cari, conduşi de Baba Saltuc, trec M. Neagră din Asia Mică şi se aşează în împrejurimile Babadagului.[2]) Peste doi ani aceşti coloni pleacă în Crimea. Intre invazia Tătarilor din 1241 şi imigrarea turcească din 1263, şi anume la 1253, cade afirmarea călugărului Rubrugius că Dobrogea cu părţile din spre miază zi de ea, se numeşte «Valahia lui Asan».

Făcând dese incursiuni în Tracia şi Podolia, Tătarii sunt bătuţi în cele din urmă de Olgerd, marele principe al Lituaniei «la gura Nistrului» în anul 1333. Trei şefi, numiţi de Sarnicki: Kadlubeg, Dimitrie şi Kaizibeg, se refugiară atunci în Do-

---

1) După *Rubruquis*.

2) *Hammer*, Hist. de l'Empire Ottoman vol. I, pag. 46, 164 şi 165. Este prima aşezare turcească în Europa, probabil provocată de bizantini. Sosiţi la 1263, colonii plecară la 1265.

brogea.[1]. La 12 ani după această dată are loc marea expediţie Ungaro-Română în contra Tătarilor, la care participară Dragoş-Vodă al Moldovei şi Nicolae Alexandru Basarab al Munteniei, care cucerì şi aneză la ţara sa regiunea locurilor basarabene din spre Dunăre. Tătarii fură astfel îndepărtaţi peste Nistru.

Cu toate nenorocirile aduse de incursiunile tătăreşti, Dobrogea totuşi îşi păstră o populaţie creştină, care în marea ei majoritate nu putea fi de cât românească. Çumanii câţi s'au aşezat prin stepele acestei provincii, nu puteau fi prea numeroşi Nici odată, în cursul istoriei, stepa dobrogeană n'a putut nutrì un număr prea mare de oameni; nici chiar azi, când ocupaţia principală e agricultură, necum în timpul imigrării Cumanilor mai mult păstori. De bună seamă elementul creştin acoperià mai ales zona dunăreană şi părţile cu păduri şi ape dela nord.

Acel element creştin se dovedeşte dintr'o listă a posesiunilor Patriarhatului din Constantinopole din anul 1320, în care se pomenesc următoarele castele patriarhale: Κάρναβα (=Cavarna), Κρανέα (=Cranea-Ecrene), τὰ Κελλία ἤτοι τὸ Λυκοστόμιον (=Chilia, sau Licostomium), Γεράνια (=Geramia, Dispudar), Δρύστρα (=Silistra) şi Γαλιάγρα (=Caliacra).[2])

La 1340 găsim la Vicina un episcopat, având în frunte pe «smeritul Mitropolit (sic) al Vicinei şi prea cinstit Macarie», care dă făgăduiala scrisă că nu-şi va părăsì diecesa;[3]) iar la 1359 Patriarhul din Constantinopole trimite o scrisoare către Alexandru Basarab, Domnul Ţării Româneşti, prin care-l înştiinţează că cedează rugăminţilor sale şi-l numeşte pe «prea sfinţitul Mitropolit de Vicina, chir Iachint», ca arhiereu al întregii Ţări Româneşti.[4])

Această Vicină, Βιτζίνη, a fost identificată de unii cu Măcinul, iar de d-l Iorga cu o localitate ceva mai în josul Dunării, poate pe la Niculiţel.[5]) In orice caz, ea erà un oraş episcopal dobrogean.

1) *Sarnicki*: Annales p. 1134. Comentariu în *Hammer*: Goldene Horde p. 297. Vezi şi *N. Iorga*: Ist. Chiliei etc. p. 38.

2) *Hurmuzaki*, vol. XIV, partea I, pag. 1.

3) Idem. Pentru Luca, episcop de Vicina în aceeaşi epocă, vezi *Pachymeres*, ed. Bonn II, p. 377.

4) *Hurmuzaki*, vol. XIV, partea I, pag. 1—6.

5) La Niculiţel, care se numeşte astfel cam de pe la 1850 încoace şi care, sub numele de *Mănăstirea*, se poate urmări din vremea lui Miha

Faptul acesta are o însemnătate mult mai mare decâ simpla vanitate provincială că primul Mitropolit al Ţării Româneşti a fost adus din Dobrogea. El ne arată că în provincia noastră transdunăreană se menţineà încă o numeroasă populaţie creştină, care nu puteà fi de cât mai ales românească, — aşà în cât s'a simţit nevoia a se organizà pentru ea un episcopat la Vicina, iar de altă parte că, din moment ce un episcop dobrogean de Vicina e numit Mitropolit al Ţării Româneşti, prin însuşi acest fapt s'a pecetluit o mai strânsă legătură între ambele maluri ale Dunării, care a precedat legătura lor politică. Şi poate că din acest timp chiar Domnul Ţării Româneşti stăpânià şi teritoriul acestui episcopat din nordul Dobrogei, după cum stăpânià, dincolo de Dunăre, regiunea limanelor basarabene.

Cam în acelaş timp, din mijlocul Cumanilor amestecaţi în parte cu Românii, iar spre M. Neagră şi cu Grecii, prin urmare, din mijlocul acestor Găgăuţi, se ridică în Cavarna,[1]) ca arhonte, un oare-care Balică, care, după nume poate fi şi Român. El ia parte la luptele civile dintre împăratul Ion V Paleologul şi pretendentul Ion Cantacuzin, trimiţând împăratului în ajutor, la 1346, o mie de călăreţi sub conducerea fraţilor Teodor şi Dobrotici. Dobrotici se căsătorì în Constantinopole cu fica unui demnitar bizantin, Apokaukas, şi fu numit comandant al cetăţii Midia de lângă M. Neagră. După vreo doi ani el pierde cetatea şi iaraşi după alţi doi ani apare ca Despot bizantin la Cavarna. Statul său se întindea la M. Neagră, dela cetatea Emona, lângă capul Emineh de azi, până spre gurile Dunării. Reşedinţa o aveà la Caliacra.

Viteazul până în sec. XIX, exista şi o biserică cu un caracter arhaic, descoperită în pădure şi desgropată în parte din pământ. Pentru Niculiţel—Mănastirea la finele sec. XVI, vezi „*G. Dousae*: de itinere suo Constantinopolitano epistola. 1599: „Hinc (de la Babadag) digressi, in vicum quendam *Monaster* diveitimus, qui uno miliari a Danubio distat, unde post aliquot dierum intervallum — nam Danubii congelationem expectabamus — in pagum *Obluczice*, sive ut Turcae nominant *Sakczy* penetravimus".

1) Şi astăzi Cavarna trece drept centrul orăşenesc al Găgăuţilor. Mulţi din ei s'au grecizat; alţii s'au bulgarizat. Azi au rămas puţini Găgăuţi în Cadrilater, fiindcă marea majoritate s'au aşezat în Brgeacul Basarabiei, după răpirea acestei provincii de către Ruşi. Tătarii din Bugeac trecând în Dobrogea, Găgăuţii părăsiră Dobrogea pentru Basarabia

Dobrotici avù relaţii comerciale cu Genovezii, ba chiar şi conflicte. Moare la 1385. De la dânsul a rămas şi numele Dobrogei, estines mai aleş asupra stepei. Biserica acestei ţări, în timpul său, depindeà de patriarhia de Constantinopole. Această dublă dependenţă, politică şi religioasă, a statului lui Dobrotici de Byzanţ, îl caracterizează bine şi-l izolează de Bulgaria vecină.

După Dobrotici urmează fiul său Ivanco, un om neînsemnat. La 27 Mai 1387 trimişii săi, Costea şi Jolpan, încheie în Constantinopole un tratat comercial cu Genovezii, din care se vede că aceştia aveau relaţii de negoţ în statul lui Ivanco cu „Grecii, Bulgarii, sau alţii". E natural să fie pomeniţi mai întâi Grecii, fiindcă aceştia erau sufletul comerţului în oraşele M. Negre; e natural să fie numiţi apoi şi Bulgarii, fiindcă contactul între Genovezi şi negustorii ţării lui Ivanco se făceà în porturi, cari erau şi sunt îngrămădite mai ales pe coasta de la Balcic spre sud. Dar în nici un caz pasagiul de mai sus nu se poate referì la populaţia întregii Dobroge. El nu ne poate luminà de cât asupra alcătuirii etnice a negustorimii din porturile maritime meridionale ale Dobrogei şi numai atât.[1])

Ce sfârşit va fi avut Ivanco, nu ştim. Dobrogea însă, chiar de la moartea lui Dobrotici, intră în stăpânirea lui Mircea. Ivanco avea numai partea de miază zi, în împrejurimile Varnei şi această extindere a ţărişoarei sale explică bine şi pasagiul din mai sus citatul tratat comercial. La titlurile sale, Mircea cel Mare adăugă şi pe acela de «Despot al ţării lui Dobrotici şi Domn al Dristorului», «Terrarum Dobrodicii Despotus et Tristri Dominus». Pentru această frumoasă cucerire tradiţia o formase fratele sau, Dan Voevod, care şi moare în lupta cu Şişman,

---

1) D-l *Miletici* în capitolul „Die Bulgaren und Rumänen in ihren Kulturgeschichtlichen Beziehungen" din publicaţia „Die Dobrudscha" Sofia 1918 pag. 71, caută să nege vechimea şi însemnătatea negustorimei greceşti din porturile M. Negre, scriind „Aceştia din urmă ernu de sigur *colonişti* greci la ţărmul mării" şi lasă a se înţelege că neamurile „Greci, Bulgari şi alţii" n'ar fi numai negustorii din mica ţară a lui Ivanco, redusă la zona Varnei, singurii ce intrau în legături cu Genovezii, ci populaţia întregii provincii. Aceeaşi greşală o face şi d-l *St. Romanski* în aceeaşi publicaţie, în articolul „Der Volkscharakter der Dobrudscha" la pag. 91, când scrie: „după Greci, cari sunt numiţi mai întâi nu din cauza numărului, ci din cauza contactului lor cu Genovezii, ca popor comercial, sunt pomeniţi *numai* Bulgarii, ca *locuitori ai ţării*".

ţarul Bulgarilor. «Lupta erà cum se pare, în legătură cu moştenirea lui Dobrotici, ocupată atunci, împreună cu cetatea Silistra ca posesiune deosebită, luată de la Şişman. Tot în legătură cu posesiunea transdanubiană, ca «Despot al ţării lui Dobrotici», Mircea aveà emblema despotatului, pajura bizantină, cum se vede la chipul lui de la Cozia». [1])

Relaţiile mitropoliei din Vicina cu Ţara Românească, nevoia economică de a aveà o ieşire la porturile M. Negre, înrudirea lui Mircea cu Bizantinii, dar într'o largă măsură şi prezenţa elementului românesc în Dobrogea, sunt tot atâtea cauze, cari au determinat pe Domnii români să lupte şi să anexeze aces teritoriu.

In linii mari, aspectul etnografic al Dobrogei şi Bulgariei răsăritene în timpul lui Mircea cel Mare nu puteà fi de cât următorul: părţile de nord ale Dobrogei şi zona dunăreană erà locuită mai ales de Români; părţile de sud şi 'n special stepa din spre Cavarna—Balcic, mai ales de Cumani. Oraşele erau amestecate, ca 'n toate timpurile. In cele maritime predominau negustorii Greci; iar în răsăritul Bulgariei se accentuà preponderenţa elementului bulgăresc, destul de amestecat cu Români, [2]) Cumani şi alte neamuri.

Mircea cel Mare poartă lupte crâncene cu Turcii şi, în cele din urmă, părăseşte Dobrogea în mâinile acestora. La 1416—17 Turcii îşi întind stăpânirea până la gurile Dunării şi fortifică cetăţile Isaccea şi Ieni-Sale. Dar timpul pentru o colonizare turcească rurală tot nu venise.

---

1) *D. Onciul*: Mircea cel Bătrân, cuvântare comemorativă. Bucureşti 1918, pag. 9—10. Vezi şi „Titlul lui Mircea cel Bătrân şi posesiunile lui" în Convorbiri Literare XXXV—XXXVII (1901—1903); apoi *N. Iorga*: „Veneţia în M. Neagră" în Analele Acad. Rom. Tom. XXXVJ, Memor. secţ. istor,

2) Noi credem că *nu numai în Dobrogea de Nord, dar şi în actualul Cadrilater au rămas Români dupa pierderea provinciei de către Mircea cel Mare*, căci însuşi scriitorii Turci, cum este **Evliya-Celebi** din sec. XVII afirmă, vorbind despre regiunea Dobrogei şi Deliormanului, următoarele: *„după ce Baiazid a cucerit aceste părţi de la Bulgari. Valahi şi Moldoveni*, el colonizà aci soldaţi tătari şi din Anadolia. *Din încrucişarea soldaţilor cu Valahii, au rezultat Citacii, cari întrebuinţează între ei un dialect particular.* Nu ori cine poate pricepe limba lor», (Vezi trad. chiar în acest număr).

Sosirea acestor ultimi barbari de seminţie turanică, de data aceasta din spre miază zi, este cauza cea mai însemnată a depopulării Dobrogei şi Bulgariei răsăritene. In faţa cruzimii lor, o mare parte dintre locuitori se refugiară: unii peste Dunăre, sub scutul Voevozilor noştri; alţii, din apropierea Balcanilor, se adăpostiră în munţi. Un gol şi mai mare se făcù în Dobrogea, în special în stepă, aşa că la 1444, când armatele, conduse de regele Vladislav şi Ion Corvin, fură învinse la Varna şi silite a luà fuga spre nord, în trecerea lor spre vadul dunărean de la gura Ialomiţei, nu străbătură de cât un «desertum». 1)

O deosebită lumină aruncă însă asupra înţelegerii lucrurilor afirmarea unanimă a cronicarilor că, dintre toţi oştenii, «singuri Vlahii sunt aceia cari cunosc aceste locuri».

Anul 1444 însemnează pentru istoria etnografică a Dobrogii «Schimbarea la faţă». Pe încetul satele, aproape în totalitatea lor, primiră nume şi populaţie turcească; de altfel, destul de rară. Oraşele şi cetăţile fură ocupate de garnizoane şi administraţie musulmană. Insemnătatea Dobrogei, aşa cum se află adânc intercalată între uriaşa cotitură a Dunării şi M. Neagră, erà prea evidentă, pentru comasarea trupelor turceşti în cazul unei expediţii în contra Românilor, Ungurilor, sau Polonilor, pentru a nu fi observată şi de Turci. Silistra şi Babadagul ajung centre de mâna întâi.

Până la 1444 durează faza românească a etnografiei dobrogene.

De la 1444 până în secol. XIX avem faza turcească.

C. BRĂTESCU
profesor la Şc. Normala din Constanţa

---

1) Repetăm, chiar un „desertum“ desăvârşit nu puteà fi, de oare ce pe Cumanii-Găgăuţi îi găsim în continuitate până azi în părţile meridionale, iar pe Români îi menţionează isvoarele în satele de lângă Dunăre şi chiar în interior, cum e pe la Babadag etc., sub însăşi stăpânirea turcească.

De sub ocupaţia germană în Dobrogea

La 16 Iunie 1917 s'a tipărit în Constanţa, în «Tipografia administraţiei etapelor germane din Dobrogea», o broşură de 52 pagini întitulată:

„*Niederschrift der Besprechung mit den Etappen-und Wirtschaftskommandanten, den Wirtschaftsoffizieren und Regiments und Bataillonskommandeuren*" adecă: „Referat asupra convorbirilor ce au avut loc între comandanţii de etape şi comandanţii însărcinaţi cu exploatarea, ofiţeril cu aprovizionarea şi comandanţii de regimente şi batalioane".

La ordinea zilei au fost următoarele chestiuni:

1. Sarcinile administraţiei etapelor germane faţă de aliaţi.
2. Starea economică a Germaniei şi datoriile administraţiei etapelor germane.
3. Pregătirea secerişului, arăturile de toamnă, arendarea ogoarelor, procurarea lemnelor.
4. Pescuitul.
5. Chestiunea alimentării.
6. Problemele secţiunii tehnice.
7. Uleiurile minerale.
8. Materiile brute de războiu.
9. Administraţia comunală, finanţele, dările, şcolile.
10. Căile de comunicaţie.
11. Dreptul civil şi penal; serviciul despăgubirilor.
12. Serviciul sanitar.
13. Combaterea epizootiilor.
14. Regulamentarea circulaţiei persoanelor (civile).
15. Plata Ţiganilor.
16. Diverse.

Nu e fără interes să cunoaştem şi corpul ofiţeresc german care a participat la acest congres şi căruia i s'a dat însărcinarea conducerii trebilor Dobrogii ocupate:

I) Din administraţia etapelor germane.

A Statul major.

1. Von Unger, general de divizie şi inspector.
2. Van dem Bergh, locotenent colonel şi şef al statului major.
3. Schulz, căpitan de corvetă, împuternicitul stat-majorului marinei.
4. Grienitz, căpitan de stat-major.
5. Fellinger, locotenent.
6. Ott, căpitan şi adjutant.

B Statul major economic:

a) Comisiunea economică:

1. Kreth, căpitan de cavalerie, preşedinte.
2. Von Lösch, căpitan de cavalerie, şeful secţiunii agricole.
3. Alisch, căpitan, şeful secţiunii tehnice.
4. Brabant, sublocot., şeful secţiunii materiilor industriale.
5. Hahn, locotenent, ofiţer de birou.
6. Kobisch, sublocotenent, comandant în comisia economică.

b) Serviciul materiilor prime de războiu:

1. Werner, căpitan.

C Serviciul administraţiei:

1. Presting, intendent.
2. Cuntze, căpitan de cavalerie, şeful administraţiei civile.
3. Wiemers, consilier în consiliul de războiu.
4. Dr. Scholz, consilier al curţii de apel, justiţiar.
5. Dr. Liste, medic militar, şeful serviciului sanitar.
6. Dr. Viewald, medic veterinar, şeful locţiitor al serviciului veterinar.
7. Sopparth, arhitect, şeful direcţiunii construcţiilor.

II) Din „comandanturile" etapelor şi cele economice:

A Comandantura etapelor din Constanţa:

1. Schott von Pflummern, colonel, comandant de etapă.
2. Papentin, căpitan, ofiţer de administraţie.
3. Eichmann, locotenent, ofiţer cu intendenţa.
4. Glantz, sublocotenent, ofiţer cu intendenţa.

B Comandantura etapelor din Megidia:

1. Von Bieberstein, major, comandant de etapă.

2. Liebegott, locotenent, ofiţer de administraţie.
3. Rapmund, sublocotenent, ofiţer cu intendenţa.

C Comandantura etapelor din Cara-Omer:
1. Aegidi, căpitan, comandant de etapă.
2. Freiherr v. d. Recke, căpitan de cavalerie, comandantul pieţii.
3. Kleinschmidt, sublocotenent, ofiţer cu intendenţa.

D Comandantura etapelor din Cuzgun.
1. Bärecka, căpitan de cavalerie, comandant de etapă.
2. Huck, căpitan de cavalerie, ofiţer cu intendenţa.

E Comandantura etapelor din Hârşova:
1. Von Seidlitz, căpitan de cavalerie, comandant de etapă.
2. Graen, sublocotenent, ofiţer cu intendenţa.
3. Peglan, căpitan, comandantul plăşii.

F Comandantura economică din Cogelac.
1. Schroer, maior, comandant economic.
2. Todt, sublocotenent, ofiţer cu intendenţa.

III Comandanţi de regiment şi batalion:
1. Von Baerensprung, colonel, comandantul regimentului de rezervă al vânătorilor No. 1.
2. Stoss, căpitan, comandantul batal. de „Landsturm" XII/19.
3. Koerber, căpitan, locţiitorul comandantului batalionului de „Landsturm" XVIII/55.

De oarece în discuţiunile ce au avut loc între toţi aceşti reprezentanţi ai administraţiei militare şi ai serviciilor de exploatare economică a Dobrogei ocupate, s'au afirmat lucruri de un deosebit interes pentru noi, vom da aci în rezumat, sau vom cità în întregime părţile mai însemnate din această broşură, părţi care au o valoare documentară.

Cuvântarea locotenentului-colonel *Van den Bergh* se ocupă de punctul 1 şi 2 din program. Reţinem din ea următoarele:

«*Intrarea României în războiu a fost un noroc pentru noi. Fără aceasta, cu greu ne putem închipui cum ar fi scăpat anul acesta Austro-Ungaria, în ce priveşte cerealele, Germania în ce priveşte uleiurile şi toţi aliaţii laolaltă în ce priveşte materiile prime de războiu*». (p. 7).

Pe urma armatei ce înaintà, se întindea reţeaua etapelor germane, care liniştea ţara şi o organizà pentru exploatare. Conducerea o aveau specialiştii. Pe baza unui tratat încheiat

între cele patru state, *Muntenia căzu spre exploatare Germaniei şi Austro-Ungariei, iar Dobrogea Bulgariei şi Turciei.* Pentru această din urmă provincie hotărârile s'au luat prin tratatul de la Sofia, dela 2 Dec. 1916. Totuşi, administraţia etapelor germane se instală într'o parte a Dobrogei, de oarece *„după experienţa noastră, Turcii n'ar fi obţinut nimic dela o administraţie bulgărească; iar, de altă parte, Bulgarii, din cauza incapacităţii de organizare economică a lor, n'ar fi fost în stare să conducă cum trebue aprovizionarea şi să exploateze provincia cu folos.* Mai intervenia apoi şi strigătoarea nevoie de uleiuri minerale şi de materii prime de războiu" (p. 7).

In jurul acestei chestiuni, care era „nervul vital" în continuarea războiului, au urmat *neînţelegeri şi lupte între Bulgari şi Germani.* La 15 Mai 1917 administraţia etapelor germane lua dispoziţiuni prin care se fixa linia de conduită a Germanilor faţă de «atacurile trupelor bulgare»; iar la 21 Mai 1917, dispoziţii cu privire la raporturile cu oficiile şi trupele bulgare.

«Scopul principal» al prezenţei etapelor germane în Dobrogea era procurarea de cereale şi de materii prime pentru industrie, mai ales pentru cea de războiu. Din oraşul Constanţa Turcii, după tratat, trebuiau să încarce 33.000 tone de cereale; iar grânele din provincie erau destinate să acopere nevoile armatei a treia bulgare şi numai prisosul să se dea Turcilor. In Constanţa Bulgarii făcură mari dificultăţi, aducând învinuirea că Turcii încarcă mai multe cereale decât li se cuvine; prin sate ei deveniră din ce în ce mai *nervoşi,* acuzând pe Germani că transportă pe Dunăre şi în vagoane cereale pentru ei. Spre a dovedi lipsa de temeiu a acestor bănueli, *Germanii acordară, în cele din urmă, Bulgarilor posibilitatea de a le controla transporturile.*

«La cea dintâi notificare cum că armata a treia bulgară e ameninţată de foamete, — zice locot.-colonel Van den Bergh — am fost gata să le dăm cereale în cantitate suficientă. Totuşi, *n'am înţeles a face o predare fără regulă a tuturor magaziilor, precum voiau Bulgarii, ci una ordonată, prin comision.* Greutăţi ne-a oferit şi chestiunea întrebuinţării cerealelor cumpărate de noi» (p. 8).

De aceea, s'a luat dispoziţia a nu se mai cumpăra cereale. iar din stocul cumpărat *să nu se predea nimic Bulgarilor, cari*

nu înțelegeau că trebue să plătească. De altă parte Turcii, începând dela 20 Iunie, aveau să primească zilnic câte 450 tone de grâu, timp de 30 de zile. După concepția bulgărească însă nu trebuia să se dea nimic Turcilor din vechea recoltă, de oarece recolta nouă nu se cunoştea încă şi armata a treia bulgară ar fi putut şuferi de foame.

Cerând concursul asistenței, cuvântătorul recomandă întrebuintarea tuturor energiilor pentru sporirea producției şi exploatarea provinciei, de oarece durata războiului nu se poate prevedea (p. 8).

Punctul al treilea din program îl tratează căpitanul de cavalerie *von Loesch*. El vorbeşte despre pregătirea secerişului, despre atelierele de reparat unelte şi maşini, despre procurarea de coase şi maşini populației, fără însă a se putea satisface toate cererile, de oarece cantitățile ce se spera să vie din Muntenia, nu s'au putut trimite şi fiindcă *tratativele cu armata bulgară, în ceeace priveşte predarea aşa numitelor instrumente fără stăpân n'au dus la nici un rezultat*". Totuşi secerişul va merge bine, din cauza micii suprafețe cultivate şi a climei favorabile, dacă se vor scoate la lucru toți oamenii capabili de muncă, precum şi orăşenii fără ocupație. Secerişul pe ogoarele părăsite de proprietari a fost asigurat prin vinderea recoltei acestor ogoare, sau prin munca forțată, impusă de comandanturi. S'au luat dispoziții şi pentru arăturile de toamnă şi mai ales pentru cultura oleaginoaselor, având în vedere lipsa cea mare de uleiuri şi grăsimi din Germania. E de dorit ca 2% din suprafața cultivată să fie semănată cu rapiță de toamnă. Stau la dispoziție 10 pluguri cu motor. Se va căuta ca $^1/_5$ din suprafața agricolă să fie lucrată la toamnă. Ogoarele părăsite de refugiați se vor arenda țăranilor rămaşi, cu 20 lei de hectar cel puțin. Se vor prefera aceia cari plătesc arenda imediat, sau după seceriş. *Se vor prefera la arendare Germanii, Turcii şi Bulgarii, chiar dacă sunt supuşi Români, acolo unde Românii nu dau un preț mai mare* (p. 9).

In ce priveşte lemnele şi cărbunii de lemn, se vor exploată pădurile locale, de oarece din Bulgaria nu se poate aduce nimic iar combustibilul ce venia în timp de pace din Carpați şi pe Dunăre din Serbia, nu se mai poate aduce. Se va procura şi lemn tare de lucru, coaje de tei, lemn moale de lucru şi argăseală

de stejar. Exploatarea se va face prin băştinaşi şi ţigani; iar unde nu e teamă de dezertare, prin prizonieri. Se va face parte şi populaţiei din păduri, acolo unde lemnele lipsesc, cum e în plasa Hârşova. Plăşile Megidia şi Constanţa vor primi lemne în schimbul muncii la tăiat şi transport. *„Lucrăm într'o ţară care poartă un pronunţat caracter de «ţară nouă»* (Neuland), adaugă căpitanul. *Energiile de muncă şi transport, maşinile şi uneltele au fost jefuite. distruse sau stricate de războiul care în Balcani a căpătat forme ciudate“.* A se aduce din Germania, e greu şi transportul e îndelungat. Deaceea se recomandă utilizarea a ceeace se mai găseşte în Dobrogea. (p. 10).

Locot.-colonel *Van den Bergh* face un scurt referat asupra semănăturilor de toamnă şi de primăvară, asupra braţelor de muncă disponibile şi asupra rezultatelor, pe care le găseşte slabe din trei cauze:

a) Muncile s'au început cu întârziere.

b) Mare parte din populaţie s'a refugiat; multe sate au fost distruse; uneltele şi maşinile au fost distruse sau cărate;

c) Piedicile puse de Bulgari.

«Selbst helfen», să ne ajutăm singuri! exclamă desperat bietul colonel german. «In die Dobrudscha wird mit Recht viel hineingesteck»! In Dobrogea nu curge miere şi lapte! Cu puţine mijloace trebue să se realizeze mult. Deci, muncă pentru onoare. Prin organizare se va putea face faţă şi lipsei de braţe. Nu cereţi maşini şi coase în ultimul moment! Prevedere în toate! «Voransdenken!» Lemnele de iarnă să fie adunate de cu primăvară; arăturile de toamnă trebuesc puse la cale de cu vară! Soldaţii n'au venit aci pentru desfătare. Tot ce e de prisos la diferite comandamente, să se libereze pentru muncă. Fiecărui soldat să i se dea câte o însărcinare. Cei ce se disting să capete răsplată. Să se întocmească tabele grafice ale muncii. Dacă rezultatele agricole din diferite comandamente de etapă sunt negale, aceasta se datoreşte, poate, şi unei diferenţe de organizare. (p. 10—11).

Urmează apoi dările de seamă ale diferiţilor ofiţeri din zonele de etapă, asupra stării semănăturilor, asupra aprovizionării cu lemne, asupra necesităţilor maşinilor de treerat etc. Ca amănunte interesante citâm:

Căpitanul de cavalerie Baerecke din Cuzgun se plânge că din cauza întârzierii instrucţiilor de la centru, nu s'a adunat întreaga recoltă de cireşe din subzona de etape Cuzgun pentru folosul armatei; iar sublocot. Graen din Hârşova, că Bulgarii din Tulcea au refuzat predarea sapelor pentru prăşitul porumbului.

Punctul al cincilea din program, care se ocupă cu **chestiunea alimentării**, este tratat de intendentul Presting. Transportul alimentelor se face pe Dunăre până la Cernavodă, iar de acolo în interior pe calea ferată. Din cauza greutăţilor de transport însă, principiul suprem e să se procure hrana din Dobrogea. «Oberstes Prinzip, ist, aus dem Lande zu leben.» Ţăranii bulgari au foarte multe turme de vite; totuş trupele bulgare sufăr de lipsa de carne. Se strigă că se dă mereu aceiaş hrană. Totuş — adaugă intendentul Presting — astăzi stăm mai bine de cât la 1870 când adesea 14 zile în şir nu se da de cât «carne cu orez», sau «orez cu carne».

Crede că ar fi mai bine să se adauge zilnic la suma de o marcă şi 20, încă două mărci şi 50, din cotribuţii, pentru hrana soldaţilor. Dar, de oarece din asemenea contribuţii s'au folosit în acest scop până acum 4 milioane şi jumătate mărci, o sporire a alocaţiilor de hrană e imposibilă. — In Constanţa s'au ridicat plângeri asupra calităţii pâinii; deasemenea şi din partea trupelor bulgare. Vina e însă a lor, fiindcă n'au ştiut să conserve făina. Din cauza lipsei, nu se va putea trimite făină şi fasole în Germania. E mare lipsă şi de ovăz. In ce priveşte ouăle, Dobrogea românească nu e o «ţară a ouălor» cum e Cadrilaterul. S'au adus 120.000 litri de vin spre a se da soldaţilor câte un litru pe săptămână. In schimb fructe s'au recoltat destule. Numai din Hârşova s'au procurat 130.000 kgr. de zarzăre, prune, mere, pere şi piersici; iar în Constanţa s'a înfiinţat o fabrică de marmeladă. Populaţiei civile i se va da numai făină de porumb. Pentru aprovizionare, Germanii au făcut în Dobrogea un contract cu firma Michel. Această firmă procură brânză de oi cu 2.90 lei pentru primele 100 tone şi de 2.70 lei pentru rest. Firma ar putea, la nevoie, să ofere şi populaţiei civile brânză cu acelaş preţ (p. 14—15). Se discută apoi de ofiţeri chestiunea hranei cailor.

Cu **pescuitul** se ocupă căpitanul de cavalerie Cuntze.

In România pescuitul se face în regie. Administrăţia pescăriilor statului este organizată în mare. Statul încasa 30—50 % din produsul peştelui. Numai speciile alese de peşti se exportau; restul se consuma în ţară. In Jurilofrca se prindeau anual între 50.000 şi 60.000 kgr; peştele vândut în Constanţa avea o valoare până la 200.000 lei.

La sosirea etapelor germane pescuitul încetase. O parte dintre pescari fugiseră; altora li se luase de către trupele bulgare instrumentele de pescuit; iar restul nu mai voia să pescuiască, de oarece, sau li se ridica tot peştele fără plată de către Bulgari, sau li se cerea 70—80 % din produsul pescuitului gratuit. Tratativele cu organele administrative bulgare, rămaseră fără rezultat. La 25 Ianuarie 1917, în urma unui ordin al comandamentului superior, pescăriile statului român fură puse sub conducere militară şi astfel începu şi în Dobrogea să se pescuiască în condiţii mai favorabile pentru pescari. Se încheiară şi contracte cu ei. In deosebi însă de Muntenia unde funcţionarii administraţiei româneşti a pescăriilor conduceau exploatarea; în Dobrogea aceşti funcţionari avură un rol secundar, fiind puşi sub supraveghere militară, ceiace în Muntenia s'a întâmplat ceva mai târziu.

Pescuitul pe coastele Dobrogei s'a împărţit în două secţiuni: Jurilofca şi Constanţa, având punctul de contact la capul Midia. Exploatarea începù la 20 Martie 1917. La Jurilofca s'a desvoltat extraordinar de favorabil. In lacul Mangalia pescuitul a fost slab. Cauza stă nu numai în frigul aspru al iernii ci şi în faptul că pescarii erau folosiţi numai la închiderea lacului, pe când pescuitul se făcea mai ales de trupele bulgare şi nu de pescarii ce depindeau de etapele germane. In lacul Tuzla nu s'a pescuit. Lacul Tatlâgeac nu satisface nici nevoile locale. La Jurilofca peştele se sărează. Deasemenea se afumă, ca şi la Constanţa şi Hârşova.

In sectorul german de pe coasta mării s'au prins în lunile Aprilie şi Mai 1917: 265.821 kgr., care s'au distribuit astfel: pentru militari 67.103 kgr.; pentru civili 88.807 kgr.; expediate în Germania: 17.091 kgr.; expediate la Brăila: 6000 kgr.; peşte sărat: 51.423 kgr.

La Dunăre pescuitul începù ceva mai târziu. O parte din produse s'au trimis la Brăila. In cele două luni pomenite, s'au

prins 16.019 kgr.: 2500 kgr. pentru militari şi 13.519 pentru civili. Lucrările pentru închiderea bălţilor sunt în acest sector terminate.

In sectorul dunărean de sud pescuitul e nul. Trebuesc luate măsuri. Preţul peştelui vândut civililor a fost ridicat cu 20—70 %. Vânzătorii de peşte au un rabat de 12 %. Suma încasată în Aprilie şi Mai se ridică la 122.463 lei.

Intre dispoziţiile luate cu privire la pescuit, precum: supravegherea pescarilor pentru nu ascunde o parte din peşte şi fixarea unor anumite zile pentru negustorii de peşte din provincie, se menţionează şi aceea că *trupele germane n'au voie să se ocupe cu această îndeletnicire. spre a nu veni în conflict cu pescarii, dar mai ales cu trupele bulgare.* Pescuitul cu undiţa se lasă liber, (p. 16—20).

Referatul secţiunii tehnice îl face căpitanul *Alisch.* El afirmă că toate istalaţiile industriale în zona etapelor germane sunt, sau complet inutilizabile, sau în parte distruse. Singură moara Morelli din Constanţa şi instalaţia hidraulică din Murfatlar mai funcţionează; însă şi acestea au nevoie de reparaţii urgente. Specialişti şi unelte lipsesc. Abia la mijlocul lunei Mai s'a obţinut aprobarea procurării de material tehnic din Germania. In Constanţa s'au mai instalat şi două ateliere pentru reparat maşinile, precum şi o turnătorie. Toate comandamentele de etape vor trimite aci piesele defectate. Pentru reparaţii mai neînsemnate se vor utiliza fierării de prin sate. Se recomandă economie la uleiurile de uns. In Constanţa s'a mai făcut şi o instalaţie pentru construit căruţe pentru transportul cerealelor. Săptămânal se construesc câte patru. Rezervele de cuie sunt suficiente, (p. 20-1),

Sublocotenentul Brabant comunică despre prada în uleiuri minerale, făcută în Dobrogea ocupată. In urma cercetărilor unei comisiuni, s'au aflat:

67.000	tone	benzină uşoară	232.000 tone
21.000	»	benzină grea peste 760	
30.000	»	benzină grea sub 760	
62.000	»	petrol lampant	
9.000	»	petrol denaturat	
10.000	»	ulei mineral Diesel	
32.000	»	păcură	

precum şi o mică cantitate de uleiuri de uns. Din toată această cantitate s'au pierdut circa 20.000 tone în urma bombardamentului flotei ruseşti la 4 Noembrie 1916. Din întreaga pradă, 70.000 tone benzină erau ale întreprinderilor germane; restul aparţinea inamicului, sau neutrilor. Prin tratatul dela Sofia din 2 Decembrie 1916 s'a hotărât împărţirea. Se dete Bulgariei şi Turciei o cotă anumită. Germania îşi însuşi benzina uşoară pentru aeroplane şi uleiul mineral pentru submarine. Până în momentul congresului nu s'a hotărât cantitatea de petrol şi păcură ce revine Germaniei. Transportul fu împiedicat până în luna Martie 1917 din lipsa de vagoane-cisterne, de viscol, de mişcările trupelor, de lipsa de cărbuni şi mai ales de imposibilitatea de a utiliza Dunărea îngheţată. In Noembrie s'au transportat vre-o 1100 tone; în Decembrie 3.500 tone; în Ianuarie şi Februarie prea puţin: în Martie însă, când Dunărea fu liberă de sloiuri, vre-o 10.000 tone, iar în Aprilie, când s'a regulat pendularea trenurilor între Constanţa-Cernavoda şi a vapoarelor între Cernavoda-Baziaş, s'au expediat 20.000 tone, In Mai 28.500 tone; iar în Iunie 25.000 tone. Personalul însărcinat cu transportul constă din circa 400 persoane. Uleiurile minerale s'au încărcat din cisternele ce aparţineau societăţilor: Steaua Română, Astra, Aquila, Societatea româno-americană şi din port, fie în vagoane, fie în bidoane. Instalaţiile tehnice sunt la Constanţa de aşa natură, în cât zilnic se pot încărca uleiuri într'un număr nelimitat de vagoane. Până la 1 Iunie 1917 s'a expediat aproape $^{1}/_{3}$ din rezerva totală. In 6—8 luni se va puteà transporta şi restul.

După acest referat, locot.-colonel Van den Bergh comunică că în România funcţionează acum (în 1917, Iunie) 99 sonde şi 15 puţuri de mână, cu un rendement de 75 vagoane şi jumătate pe zi: în total 30.000 tone. «Eine überraschend gute Leistung!». Alte sonde înfundate sunt în lucru pentru a fi destupate; de asemenea se fac şi sonde nouă, aşa că în curând se vor satisface toate nevoile aliaţilor cu prisosinţă. (p. 21-23).

Cu materiile prime de războiu se ocupă căpitanul Werner. Aceste materii, din cauza necunoaşterii limbii ţării, a obiceiurilor comerţului din Balcani, a neîncrederii populaţiunii faţă de atacurile militare de tot soiul, se procură prin intermediari civili, mai ales prin «organizaţia Michel». De oarece nevoia de asemenea

materii este extremă, preţurile se socotesc ca lucru secundar Stabilindu-se un tarif fix, se va înlătură şi neîncrederea locuitorilor. Preţurile sunt mai scăzute ca în Bulgaria, aşa că se mai pot urca. Recomandă *«atenţie faţă de încercările Bulgarilor de a aţâţa populaţ.a şi de a-şi însuşi ei însuşi aceste materii prime»* Rezultatul cumpărăturilor până la 1 Iunie 1917 : 321 vagoane de oleaginoase; 72 vagoane de turte uleioase: 39 vagoane blăni şi piei; 85 vagoane de material pentru argăseală. Fiece vagon e socotit la 10.000 kgr. «O parte din acest material a fost oprit de Bulgari». Plasa Cogelac «besonders straff durchorganisiert». stă în fruntea tuturor; pe când *din părţile de sud, Bulgarii au cărat foarte mult material peste graniţă.* Unele regiuni, din cauza *«extraordinarei pustiiri cauzate de războiu»*, nu pot oferi nimic. Comandaturile să fixeze preţuri pentru lână. Se capătă $1^1/_2$—2 kgr. de oaie. O problemă imediată: *„salvarea oleaginoaselor“, în special a rapiţei, care e răpită de Bulgari fără plată.* Recomandă ridicarea clopotelor. *Satele bulgăreşti vor fi lăsate la urmă.* Pentru clopote nu se va plăti nimic, nici nu se vor da bonuri. Vasele de aramă se vor schimba, dar mai târziu, acum fiind imposibil. Fabrica de tinichea din Constanţa va procura în 3 săptămâni câte-va mii de găleţi şi alte vase în acest scop. In plasa Hârşova maşinele de stors uleiul sunt stricate. — Se va procura coajă de tei; iar lemnul jupuit se va transforma în cărbuni pentru fierării (p. 23—24).

Căpitanul de cavalerie *Cuntze* se ocupă cu administraţia comunală, cu finanţele şi cu chestiunea şcolilor.

Dă o scurtă privire asupra organizării administrative româneşti a judeţelor şi comunelor. Adaogă că o «viaţa comunală independentă» nu s'a putut desvolta la noi. Administraţia etapelor germane cuprinde întreg judeţul Constanţa, iar în nord părţi din jud. Tulcea şi anume: plasa Casimcea şi părţi din plăşile Topolog şi Babadag. (Mai precis, vezi darea de seamă a noastră din numărul trecut). Inainte de sosirea armatelor germano-bulgaro-turceşti, toată funcţionărimea şi în special primarii cu personalul lor s'au refugiat, luâud ştampilele şi actele mai de valoare. Administraţia românească lipsind, comandamentul etapelor introduse una nouă. Mai ales *«Bulgarii, cu o grabă suspectă, se consacrară acestei sarcini, introducând în zona etapelor un întreg aparat administrativ, cu prefecţi, suprefecţi, pri-*

mari şi comisii de câte trei membri». Această administraţie bulgărească a fost instalată în parte direct de guvernul central bulgar. Inlăturarea ei a fost posibilă abia la 5 Ianuarie 1917, în urma unei înţelegeri între comandanţii armatei germane şi bulgare. In locul ei se instală administraţia etapelor germane. «*Din nefericire, funcţionarii bulgari au rămas încă ca un element supărător în provincie*». A-i înlătura e numai atunci posibil, când se vor avea acuzări la adresa lor.

„*Trebuie să stăm alături, aşa dar, cu asemenea oameni*— adaugă căpitanul Cuntze — *chiar când ei ne îngreunează în mod evident administraţia noastră prin agitaţiile şi activitatea lor secretă*».

O reinstalare a administraţiei române e imposibilă, fiindcă funcţionarii încă nu s'au întors şi apoi fiindcă «*funcţionarul român după cerinţele şi concepţiile noastre, este cel mai rău şi moraliceşte cel mai inferior din câţi se pot închipui*». Administraţia germană s'a organizat astfel: ca instanţa supremă este comandamentul etapelor sub care, ca organe executivè, stau comandaturile locale din comune. Primarii din sate şi oraşe sunt numai organe auxiliare ale comandaturilor locale. In Constanţa şi Megidia primarii sunt militari. Această organizaţie, de sigur, e primitivă, însă satisface scopul pentru care a fost creată: utilizarea forţelor economice ale provinciei. O administraţie românească ca peste Dunăre, poate că ar îngreuia realizarea acestui scop. Comandanţii de etape sunt stăpâni în districtul lor şi pot organiza administraţia după nevoile locale. Nu se va recurge la comandamentul central din Constanţa decât în cazul când e necesară o dispoziţie generală, sau când e vorba de sarcini financiare mari. Primarii trebue plătiţi «*căci nici un român nu lucrează gratis pentrn comunitate, sau stat. Noţiunea activităţii pentru onoare e aici necunoscută*». Un primar numai cu leafa ce o primeşte este legat de administraţie. Teama de a nu-şi pierde această leafă, îl face să-şi îndeplinească datoria. Un primar de sat primeşte 25 lei lunar. De aceasta se vor îngriji comandaturile. Munca de cancelarie o face însă notarul, sau secretarul. (p. 25—27).

Finanţele. Se dă o scurtă privire asupra dărilor româneşti, directe şi indirecte. O reintroducere a dărilor către stat e imposibilă: lipsesc funcţionarii, lipseşte şi un cadastru. Deaceea

s'a recurs la un mijloc mai primitiv: dările să se perc... comune, după capacitatea financiară a fiecăreia. Se vor percepe la fiecare 3 luni. Comandanții de etape sunt instanța supremă în ce privește dările din districtul lor. Ei vor evita acuzările și reclamațiile. Taxa timbrelor e în discuție etc. In scurt, cheltuelile se vor acoperi din veniturile provinciei și în niciun caz nu se vor împovăra finanțele statelor aliate. Fiece comandantură va avea o casierie, iar în Constanța va fi o casierie centrală. (p. 27-30).

Școala. Românii aveau aproape în fiece sat o școală și o grădină de copii. La aceasta din urmă veniau copii între 4 — 7 ani, pentru a nu rămânea acasă neocupați. Obligatoare erau școlile froebeliene numai pentru streini. Scopul: a deprinde pe copii de altă limbă cu limba țării și a-i pregăti astfel pentru școala primară. Aceste școli aveau un scop politic. Alături de școlile românești, erau «tolerate» și cele turcești și germane, pe când cele bulgărești erau oprite. Turcilor li s'au făcut multe înlesniri în această privință. Totuși hogii și învățătorii lor aveau o leafă mică. Statul român însă trebuia să-i sprijine mai mult, având în vedere că tuturor moscheelor li s'au secularizat averile. Școlile turcești, germane și rusești depindeau de astfel de comunități, iar învățătorii erau plătiți în bani, sau în natură. Dela ocuparea Dobrogei a încetat aproape orice activitate școlară. *Clădirile școlilor au fost dărâmate, sau întrebuințate pentru scopuri militare; învățătorii streini lipsiau, fiind sau mobilizați sau internați; cei români fugiseră în mare parte. Și materialul didactic s'a părăduit.* Pentru redeschiderea școlilor s'au luat următoarele dispozițiuni:

1. Grădinile de copii se vor reînființa, însă nu în vederea scopului politic al Românilor; și numai în satele pur românești, spre a despovăra pe părinți și a da o ocupație copiilor; dar nu vor fi obligatorii.

2. *E de dorit ca școlile germane, din motive politice să se redeschidă.* E o datorie a înălța și sprijini germanismul într'o țară administrată de Germani. Unde lipsesc învățători, se vor recruta dintre militarii liberi de serviciu. *Bulgarii au înființat școli bulgărești în toate satele lor, cu învățători luați depe front.* Nu trebue să ne lăsăm întrecuți de Bulgari în chestiuni culturale, adaugă căpitanul Cuntze. Se vor aduce cărți didactice din Germania. De școlile bulgărești nu ne vom îngriji, fiindcă au ei

grija lor; dar trebue să le dăm ajutor, unde au nevoie. *In ce priveşte redeschiderea şcolilor turceşti, româneşti şi ruseşti, n'avem nevoie să ne grăbim.* Unde comunităţile turceşti vor cere redeschiderea şcolilor lor, li se va da încuviinţarea, deoarece sunt fraţi ai aliaţilor noştri; dar iniţiativa nu va porni dela noi. *La Români şi Ruşi numai atunci se va da învoirea funcţionării şcolii, dacă nu se răpesc prin aceasta braţele copiilor, necesare pentru activitutea economică.* Acolo unde se dă învoirea, va fi o dovadă în ochii populaţiei că Germanii se îngrijesc de buna rânduială a ei. Se vor da vacanţe în timpul secerişului şi treeratului. Comandaturile vor proceda potrivit cu aceste norme generale şi cu necesităţile locale. (p. 30—32).

Arhitectul de companie *Soppart* urmează cu un referat asupra căilor de comunicaţie.

El arată o hartă pe care sunt însemnate drumurile în roşu. Recomandă îngrijirea continuă a următoarelor căi din zona etapelor germane dobrogene:

Constanţa—Babadag	73 km.
» —Hârşova, Topolog	108 km.
» —Cernavodă	65 km.
» —Ostrov	90 km.
» —Cara-Omer	58 km.
» —Mangalia-Cara-Omer	72 km.

Apoi următoarele legături:

Caugagia—Jurilofca	16 km.
Tari Verde—Duingi	8 km.
Constanţa—Mangalia	22 km.

In total 512 km. Starea acestor drumuri, în bună parte, e rea. Felul românesc de a face şosele e foarte simplu. Aşternutul de pietriş e abia de 10—55 cm. (macadam), pus direct peste pământ; de aceea şoselele româneşti nu suportă vehiculele grele In timpul ploilor drumurile sunt foarte rele. Apoi calcarul moale, cu care se şoseluesc drumurile, se macină repede şi se preface în noroi. Se vor lua măsuri pentru înlăturarea noroiului şi uscarea drumurilor. Braţele libere de muncile agricole vor servì la aceasta. Piatra se va lua din carierele vecine cu drumurile. Pentru spargerea pietrei se vor folosi şi femeile, ca şi pe alte fronturi. Sunt cam 200 km. de şosele, care trebuesc aşternute din nou cu piatră. Pentru aceasta sunt necesare 6 luni de lucru, cu 2000 lucrători şi 700 cărute. (p. 32—34).

Dr. Scholtz, consilier al curţii de apel. referă asupra chestiuniior de drept civil şi penal. (p. 34—41)· Se ocupă azi cu chestiunea despăgubirilor pentru rechiziţii şi pagube suferite de supuşli puterilor centrale. (p. 41—42).

Congresul discută apoi chestiunile sanitare (p. 42—43).

După aceasta căpitanul de cavalerie *Cuntze* vorbeşte despre reglementarea circulaţiei numai în cuprinsul zonelor comandanturilor. Pentru drumuri mai lungi se cer anumite acte şi formalităţi. Excepţie se face numai pentru muncitorii agricoli, cărora li se va da câte un permis pe 6 luni. Scopul acestor măsuri este a se evita spionajul. Apoi mai e o cauză : «populaţia, dacă iubeşte puţin munca, în schimb iubeşte mult drumurile». Această dispoziţie din urmă a fost sporită şi de războiu, prin distrugerea localităţilor. Dacă s'ar da libertate de circulaţie, populaţia şi-ar schimba adesea locuinţa, mai ales în satele unde un ofiţer german energic ar pretinde oamenilor sforţări mai mari pentru muncă. Apoi vitele, din cauza lipsei, trebue păstrate pentru lucrul câmpului, iar nu pentru călătorii.

Centrala paşapoartelor din Bucureşti refuză orice cerere de reîntoarcere refugiaţilor, cari înapoindu-se la cămin, n'au găsit nici un adăpost.

Negustorii, cari vor să călătorească pe teritoriul administraţiei germane pentru cumpărături, vor indica mărfurile pe care le negociază. Exportul vinului, spirtoaselor şi a alimentelor este interzis.

Cererile de permisuri pentru călătorii peste graniţele României se vor acorda, cu condiţia, ca persoana să nu se mai întoarcă înapoi.

Trebuie să se apere graniţele înpotriva imigrărilor. Permisele de liberă călătorie nu le poate da decât administraţia etapelor germane. Totuşi autorităţile bulgare, de şi li s'a făcut cunoscută în repeţite rânduri această dispoziţie. eliberează în mare cantitate permisuri de circulaţie. De aceea toţi călătorii, cari nu vor avea permise germane în regulă, vor fi respinşi la graniţă; iar dacă vor fi prinşi în interior, vor fi arestaţi şi chiar supuşi la amendă, în caz când se opun. Cuvântătorul observă că multe permisuri, «ausweise» au trecut în mâni strèine. In special la comandatura din Constanţa s'au făcut numeroase cereri pentru reînoirea ausweis-elor pierdute. In loc de „pierdute", că-

-pitanul Cuntze propune să se înţeleagă „vândute". Un mijloc de control ar fi ca pe fiece ausweis să se imprime cu tuş urma degetului celui mare; iar la reînoire, să se compare impresiunile de pe ambele permise. Se mai cer şi pedepse pentru cei ce le pierd. Propune însă ca aceste măsuri să se amâne până după culesul recoltei şi să se ţie seamă şi de transplantarea populaţiei din zona de operaţie. (p. 43—45).

Cu *plaga Ţiganilor* se ocupă căpitanul de cavalerie *Kreth*. El spune că la ţară sunt numeroase şatre de Ţigani, cu mulţi cai şi vite cornute, că aceşti Ţigani leneşi nu pot fi constrânşi la munca şoselelor şi pădurilor, de oarece peste noapte dispar cu şatră cu tot. Se întreabă dacă n'ar fi un mijloc spre a-i fixa. Totuşi din asistenţă se aduc laude Ţiganilor din zona Cara-Omer şi Megidia, cari s'au dovedit foarte utili pentru reparatul maşinilor.

Munca forţată. Vorbeşte căpitanul de cavalerie *Cuntze*. La data congresului, munca forţată încă nu era impusă; însă administraţia etapelor a şi primit din partea comandamentului superior din Bucureşti o înştiinţare în acest sens, cu următoarele dispoziţiuni.

1. Se va restrânge libertatea de schimbare de domiciliu, de migrare, a muncitorilor.

2. Se vor afişa table cu preţuri fixe pentru muncă.

Fiecare comandatură se va îngriji de regularea muncii. «In general Românii se sustrag de la ea, sau lucrează fără regulă, adecă numai atunci când le ajunge cuţitul la os».

3. In Germania orice energie liberă este folosită pentru un scop de utilitate generală. In teritoriile ocupate din Belgia şi Franţa întreaga populaţie e supusă controlului şi muncii forţate. Aceste masuri aspre trebue să se introducă şi în România. Orice energie trebue captată. Birourile de lucrători vor stabili: 1. Numarul şi felul întreprinderilor economice din fie ce ţinut precum şi al muncitorilor; 2. Numarul lucratorilor disponibili şi 3. Alcatuirea unor liste de lucratori, dupa următoarele ocupaţii: *a)* agricultori; *b)* podgoreni; *c)* lucrători la căile ferate şi la instalaţiile petrolifere: *d)* fierari, lăcatuşi etc.; *e)* maşinişti, mecanici, fochişti; *f)* electricieni; *g)* architecţi, zidari; *h)* ingineri de poduri şi şosele, lucrători; *i)* pădurari, lemnari; *j* tâmplari etc.

l) mineri; *m*) pescari; *n*) tăbăcari; *o*) cismari; *p*) şelari; *r*) brutari; *s*) măcelari, *t*) croitori; *u*) morari; *v*) conductori de pluguri cu abur şi motor.

Lucrătorii se vor împărţi în coloane, după sex şi vârstă:

I. Coloana bărbaţilor, cuprinde: 1) oameni capabili de muncă dela 17 ani în sus, cari se vor întrebuinţa unde se va simţi nevoie; 2) oameni cu mai mică capacitate de muncă; 3) incapabili de muncă, pentru treburile din jurul casei.

II. Coloana femeilor dela 18 ani în sus, care se va întrebuinţa de asemenea unde se va simţi nevoie; femeile mai puţin capabile şi cele incapabile de muncă, vor rămânea la lucrul casei.

III. Çoloana copiilor, cuprinzând copii între 12 şi 16 ani, se va folosi la muncile agricole mai uşoare şi la grădinării. Vara şcolile se vor închide în vederea muncilor.

Birourile de lucrători vor comunica la oficiul central al muncilor din Bucureşti prisosul sau lipsa de braţe muncitoare. Acest oficiu central regulează distribuirea lucrătorilor şi răsplata lor. In provincie se vor înfiinţa, în oraşele mari, birouri de lucrători, iar în teritoriile comandanturilor mai mici sarcina birourilor se va îndeplini de funcţionarii poliţieneşti.

In Constanţa există destui muncitori neutilizaţi cari însă, fără introducerea muncilor forţate, nu vor putea fi angajaţi la lucru. Cere înfiinţarea în acest oraş a unui birou care să se ocupe cu această chestiune. La ţară recunoaşte, că din cauza refugiului e lipsă de braţe. Totuşi, comandanţii de etape ar putea alcătui liste de muncitorii liberi, pentru a fi folosiţi acolo unde se va simţi nevoie, (p. 46—49.

Desbaterile congresului au avut loc la Constanţa, în ziua de 16 Iunie 1917, între orele 9 şi un sfert a. m. şi 5 jumătate p. m.

Broşura se termină cu un tablou din care se vede că în zona etapelor germane din Dobrogea, din 525.181 hectare de pământ cultivabil, s'au lucrat numai 214.255 ha (arături de toamnă: 5.19%; de primăvară: 35.61%), adecă abia 40.8%. O ultimă coloană dă şi numărul streinilor din fie ce subzonă de etapă, cu excluderea Românilor şi Ruşilor, după statistica dela 15 Mai 1917:

In comandantura	Constanța	: 16.735 streini
»	Cara-Omer	: 12.287 »
»	Hârşova	: 8.471 »
»	Megedia	: 13.048 »
»	Cuzgun	: 21.536 »
»	Cogelac	: 3.191 »
	Total . . .	75.263 streini

Interesant este şi tabloul în care se dă suprafaţa cultivată în fiecare subzonă de etapă în anul 1916/17:

In subzona de etapă	Cogelac	s'au cultivat	64.66 %	din solul	arabil
»	Cuzgun	»	56.12 %	»	»
»	Hârşova	»	38.94 %	»	»
»	Megidia	»	37.11 %	»	»
»	Cara Omer	»	28.35 %	»	»
»	Constanța	»	23.89 %	»	»

Explicarea acestor cifre ne-o dă statistica etnografică publicată în No. 1 (Ian.-Mart.) al revistei noastre (vezi mai sus pag. 60). Tocmai acele regiuni, care au dat un procent mai mare de refugiaţi Români, aceleaşi regiuni ne dau procentul cel mai mic de teren cultivat în anii 1916/17.

In special ţinuturile: Constanța, Cara-Omer, Megidia şi Hârşova au avut să sufere mai mult de pe urma războiului.

C. B.

Din descrierea călătoriei lui Evliia-Celebi

(pe la jumătatea veacului XVII)

Intâmplător mi-a căzut în mâini lucrarea ce urmează, tradusă din originalul turcesc în limba bulgară de către d. D. G. Gadjanoff şi găsind că unele descrieri prezintă interes, în special pentru acei care se ocupă de Dobrogea, am socotit nemerit s'o redau la rându-mi în româneşte, fără altă pretenţiune decât aceea de a aduce la literatura noastră contribuţiunea mea modestă.

Traducerea fiind făcută din limba bulgară, cred că e nemerit să citez câteva amănunte, date în prefaţa traducătorului, din spusele căruia reese că Evliia-Celebi, a călătorit mai mult de 40 de ani prin Egipet, Arabia, Persia, Asia-Mică, Peninsula Balcanică şi mare parte din Europa. Toate notele lui de călătorie sunt tipărite în limba turcă în zece volume. Despre valoarea descrierilor sale, *Hammer spune că Evliia-Celebi este cel mai renumit călător turc; că descrierea ţinuturilor vizitate de el este făcută cu o exactitate severă, însă că trebue să fim prudenţi de câte ori este vorba de descrieri referitoare la istoria veche, de oarece în acest domeniu lui îi plăcea să mărească lucrurile în lipsă de probe precise şi se servià de legende.* Aceeaş este şi părerea lui Sami Bei, istoric şi filolog turc. Cele mai multe călătorii, Evliia le-a făcut însoţind în calitate de imam, minezin şi secretar pe unchiul său Melec Ahmed-Paşa, care a fost valiu în Diarbechir, Erzerum, Aalep, Şam, Bagdat, iar mai târziu a fost mare vizir şi după aceea iarăş valiu la Silistra, Sofia, etc.

Insoţind pe unchiul său în anul 1061 (1651), Evliia-Celebi călătoreşte spre «Uzieialet» având următorul itinerariu: Constantinopol, Cecmegeaua mare şi mică, Silivria, Ciorlu, Poloz, Aitos, Cenghe, Satu Nou, Provadia, Şumen, Razgrad, Rusciuc, deacolo la Giur-

giu; pe urmă la Şiştov şi Nicopol; pe urmă se întoarce iarăş la Rusciuc şi deacolo în oraşul de reşedinţă Silistra. Dela Silistra el a călătorit la Dobrici, Balcic, Cavarna, Mangalia, Chiustengea, Caraharman şi Babadag. Prin luna Zilhidze în anul 1062 (1652), Melec Ahmed-Paşa a fost destituit din postul de guvernator al ţinutului Silistriei şi numit în aceeaş calitate în vilaetul Rumeliei. Evliia l'a urmat şi a trecut prin Caramuratlii, Cialâc-Cavac, Silven, etc. In luna Redjeb anul 1063 (1653), paşa a fost chemat la Constantinopol în funcţiunea de al doilea vizir. Ambii pornesc dela Sofia, şi trecând prin mai multe localităţi, ajung la Constantinopol. La 4 Seval 1066 (1656), Evliia călătoreşte din nou prin ţinutul Silistrei, deoarece stăpânul său Melec Ahmed-Paşa a fost din nou numit ca guvernator al Silistrei cu misiunea specială de a apără coasta Mărei Negre de atacurile repetate ale Cazacilor. In această călătorie Evliia a străbătut Lozengrad, Mesemvria, Aitos, Varna şi deacolo plecă spre Polşa (Polonia).

* * *

«Mai întâiu, — spune Evliia-Celebi, — cu ajutorul lui Dumnezeu, am pornit din Constantinopol, dela localitatea «Topcilar», am luat direcţiunea sudică, am trecut grădina lui Daud-Paşa, şi dealurile stâncoase deacolo, precum şi multe sate înfloritoare şi am ajuns în orăşelul Chiuciuc-Cecmege» [1]).

Descrierea oraşului şi marelui port Mangalia.

E un oraş foarte vechiu. Poziţiunea sa este frumoasă. Se găseşte în partea nordică a portului, unde se văd fundamente de cetate. Deoarece Gazi Umureia-Adje-Iacuboglu a întâmpinat greutăţi mari la cucerirea lui, care s'a făcut sub domnia lui Baiazid Ilderim, după cucerire, a dărâmat cetatea. *In timpul de azi oraşul e frumos şi înfloritor* şi este situat pe coasta unui şes nisipos. Este vacuf [2]) al lui Esmachan Sultan şi se administrează de un muteveli [3]). Este caza [4]) cu paia [5]) de trei sute

1) Urmează descrierea mai multor localităţi, dintre care numai câteva presintă interes pentru noi.

2) Proprietate eclesiastică.

3) Administrator de vacuf.

4) Caza = plasă.

5) Paia grad în clasificare.

de accele[1]) în vilaetul Dobrogea-Silistra. Dela nahie[2]) cadiul primeşte anual şeapte pungi. Are serdar[3]) comunal, muhtesib[4]) comunal şi subaşă[5]). Are mulţi negustori cari trăesc în case solide, pentru că le e teamă de Cazaci. Majoritatea aianilor[6]) sunt Lazi, ai căror părinţi au fost robi. Lazii au un proverb de spirit că, dacă cineva n'are posibilitatea să se ducă la Meca, să se ducă a Mangalia, pentru că acolo este hagialâcul rătăciţilor şi al săracilor.

Aci sunt deasemenea *mulţi Greci şi Evrei*. La judecătoria şeiiană sunt în permanenţă procese între Evrei şi Lazi. Dacă în Mangalia un Laz trage o palmă unui Evreu, el este pedepsit după legile şeriiane. Cea mai însemnată geamie este aceia a lui Esmalab Sultan. E o geamie luminoasă cu mulţi credincioşi, cum nu e alta în aceste părţi. Sunt şapte şcoli primare, trei hamuri, vre-o 300 prăvălii, un mic bezisten[7]) şi o bae mică. Toate localurile închinate lui Dumnezeu şi cele filantropice sunt vacuf al lui Esmahan Sultan.

Are şeapte cafenele şi vre-o 300 depozite lângă port şi alte locuri, aci fiind *un centru comercial*. Cel mai bun han e acela al serdarului. In raport cu oraşul prăvăliile sunt puţine. Portul este mare şi prin el se expoartă cereale pentru Constantinopol. Deoarece acest port al vilaetului Dobrogei este deschis spre sud-est, se fac valuri ca munţii; din care cauză corăbiile pleacă imediat ce încarcă mărfuri. *In vechime a fost aci un port mare cu două eşiri. Si acum în fundul mărei se văd pietre de port, mari ca munţii.* In împrejurimile oraşului sunt vii şi grădini. In partea vestică, lângă grădini, se află mica techea[8]) «Muharem-Baba». După masă dervişii bătrâni şi tineri se dedau aci la contemplaţiuni religioase.

---

1) Accea = veche monedă turcească de argint (aspru).

2) Nahie = sub împărţirea plăşei.

3) Serdar = comandant de cavalerie, rang boeresc.

4) Muhtesib = în vechime primar şi şef de poliţie; mai târziu perceptor de plasă.

5) Subaşă = agent însărcinat cu strângerea dijmei.

6) Aian = titlu dat fruntaşilor unui ţinut, care erau şi un fel de consilieri; mai târziu acest nume îl purtau prefecţii, iar acum se dă senatorilor.

7) Bezisten = prăvălii pe ambele laturi ale unei străzi unite prin-tr'un acoperiş deasupra străzii.

8) Techea = casă de rugăciune a călugărilor, dervişilor; schit.

De aci am pornit spre nord şi am ajuns în satul Ghiuiumlii, unde porumbele cresc mari cât prunele. Satul e musulman, zaimlic[1]) şi se compune din o sută de case şi o genmie. Deoarece e situat în interiorul Dobrogei, apa se scoate cu caii din puţuri adânci de optzeci de coţi. El prezintă o-înfăţişare minunată. *In această parte interioară a Dobrogei sunt hoţi-citaci, însă populaţiă este foarte primitoare.* Totul produce aci din belşug: o chilă de sământă produce 50 — 60 chile; mulţumită acestui fapt, populaţia nu refuză să deà regulat zecimile zaimilor. Cu toate acestea *numele de „dobrogean" se socoate ca ofensător.*

Aci am însemnat şi ceva din particularitătile limbei lor.

Limba dobrogeană şi a Citacilor

După ce Baiazid a cucerit aceste părţi dela Bulgari, Valahi şi Moldoveni, el coloniză aci soldaţi tătari şi din Anadolia. Din încrucişarea soldatilor cu Valahii au rezultat Citacii, cari întrebuinţează între ei un dialect particular. Nu oricine poate pricepe limba lor. Iată câteva cuvinte din dialectul lor:

Limba citacă	Traducere	Limba citaca	Traducere
heşer	pepene galben	chioin =	vatră
heşerca –	pepene verde	ociac-cavra	adu foc
ciogaci =	soare	keremec =	ilicul tău
calaic	roabă	aidi vereim =	să-l spun
cavra =	adu (imper. dela a aduce)	seleam aindăm	salut vouă
paital =	mânz	ciorbagi ne aiar aida	spune ce lucrează agalele (stăpânii) tale
paitala act	adapă mânzul	takirle —	cu amânare
copain —	limba ta	şikiast oldum —	m'am bălnăvit
napain	ce să lucrez	iundum clonu dâr	e mânz al iepii mele
defche -	fata unei roabe	paintal djevi —	stuful cailor
mecechi =	ciumă	cidi-dăr —	e bun
biurec —	căciulă	cadelmi morvat —	nume de om
o'c beni —	aşteaptă-mă		
aidi ver	spune-l		
ociac =	foc		

Asemenea cuvinte se întrebuinţează mult şi numai ei le înţeleg.

Dobrogenii şi Dehormaniii sunt popoare deosebite, însă sunt voinici şi curagioşi.

Dumnezeu să le dea viitor frumos.

1) Zaimlic, proprietate feudală.

De aci am plecat la nord, am trecut prin sate avute şi în floritoare şi am ajuns în oraşul Chiustengea [1]).

Descrierea oraşului Chiustengea

In vechime cetatea a fost ridicată de fiul domnitorului Dobrogean Calvar. A fost o înfricoşătoare şi puternică cetate. *De oarece Baiazid Ilderîm a întâmpinat multe greutăţi la cucerirea ei, de aceia, după căderea ei, a dărâmat-o şi i-a aruncat pietrele în mare. Şi acum pe un deal înalt lângă mare se văd urmele cetăţii dărâmate.*

Atunci locuitorii cetăţii s'au îmbarcat pe corăbiile lor şi au fugit la regele genovez, în cetatea dela Chiuffa (Caffa), deoarece pe atunci toate cetăţile de pe malurile Mării Negre, în număr de şapte sute şapte zeci, se găseau în mâinile Genovezilor. Numai cetăţile de la Teres, Amasara, Sinope şi Trapezunt mai erau sub dominaţiunea împăratului bizantin Constantin.

Când sultanul Baiazid-Veli a cucerit prin Ghedic Ahmed Paşa cetăţile Ciuffa şi Azovul, Genovezii au pierdut totul din basinul Mării Negre şi cu învoirea sultanului au trecut Bosforul şi s'au retras în insula Hios, unde au rămas până la domnia lui Suleiman Han. De oarece mai târziu ei au nesocotit pacea şi au făcut prizonieri pe nişte hagii musulmani, Suleiman-Han au trimis contra lor pe Cogea-Püale-Paşa cu o sută şapre zeci de corăbii de războiu, cari au ancorat la Ceşme. Atunci conducătorii Genovezilor s'au prezentat lui Püale Paşa cu daruri; acesta i-a legat şi a cerut predarea cetăţii Hios... După o consfătuire, Genovezii au predat insula împreună cu gebhanaua şi tot tezaurul şi s'au rètras în insula Rodos, care era sub dominaţiunea insulei Malta. După căderea cetăţii Hios, regele acestei insule a primit religia musulmană şi a cerut voe sultanului să se ducă la Chiustengea ca să scoată din pământ averea pe care a îngropat-o bunicul lui când a fugit la Chiuffa.

Sultanul îl numi capugi-başa [2]) imperial şi-l trimise la Chiustengea cu trei sute supuşi. El a făcut săpături în cetate şi a găsit şapte chiupuri [3]) pline cu aur, multe mii de arme şi pietre

1) Constanţa.
2) Capugi başa — prim portar.
3) Chiup = oală mare de pământ ars.

scumpe, zefire şi briliante. Cu aceste bogăţii Suleiman a făcut geamiile «Şehzade» şi «Suleimanie»[1]) iar cu restul a împrumutat Chiustengea.

De oarece Chiustengea este situată la malul mării, ea nu e prea bogată şi frumoasă, căci *de multe ori a fost atacată, ruinată şi pârjolită de Cazaci.* — Chiustengea este caza de o sută cincizeci de accele, la Marea Neagră, pendinte de Cerna-Vodă, vialetul Silistrei. Dela nahie cadiul primeşte anual trei pungi. In total are pânăla o sută cincizeci de case acoperite cu olane şi scânduri subţiri, o mahala, o geamie mică dar frumoasă, chiar lângă port, un han, patru zeci până la cincizeci de magazii, semănând cu hanurile, aşezate lângă port şi câteva prăvălii. Altă clădire nu este. *In vechime necredincioşii, de teama stăpânitorului Constantinopolului, precum şi în urma deselor atacuri tătăreşti, au săpat un val*[2]*) mare dela Chiustengea până la Cerna-Vodă şi au legat Dunărea cu Caraharmanul. Cu modul acesta cetăţile Babadag, Tulcea precum şi localitatea «Beştepe» au fost transformate într'o insulă. Şi acum pe drumul de lângă val se văd urme de clădiri şi cetăţi.*

Clădirile satelor de pe aci au fost făcute din pietrele acestui val. In vechime portul Chiustengea a fost mare; şi acuma sunt urme de clădiri. In decursul timpurilor el s'a umplut cu pământ şi nisip, aşa că este expus valurilor mării. Câte odată aci se cufundă multe corăbii.

De aci am plecat spre nord şi am ajuns într'un sat tătăresc compus din două sute case cu geamie şi mescid. De aci mergând spre nord, am ajuns în cetatea Caraharman.

Cetatea Caraharman

Această localitate bogată dela natură şi plăcută ca climă, şi-a primit numele dela armanul sfântului Sarâ-Saltâc-Bei. *In vechime Caraharmanul a fost port.* Şi aceste locuri au fost cucerite de *Baiazid Ilderim care. îndată ce le-a primit din mâinile Genovezilor, a dărâmat cetatea de aci până la pământ.* Mai târziu se ivi nevoia de a apăra aceste părţi de atacurile Cazacilor şi

1) Ambele în Constantinopole.

2) Val cu înţelesul de canal. O confuzie între valurile romane şi canalul ce lega bălţile Carasu cu Dunărea, dar care nu fu săpat nici când până la mare. — N. R.

de aceia *Sultan Murad al IV-a a trimis acì pe amiralul Regeb-Paşa cu flota imperială. După ce s'a luat părerea aianilor vilaetului, chiar în aceiaşi seara o armată numeroasă şi mii de lucrători şi zidari au ridicat în trei luni cetatea, înzestrând-o cu toate muniţiile necesare. Pentru apărarea acestei cetăţi a rămas un comandant cu trei sute de oameni ca gurnizoană. Au fost aşezate şi şapte tunuri de tipul «balemez»*[1]). După aceìa cheile cetăţei precum şi acelea ale geamiei lui Murad al IV, aşezată înăuntru, au fost trimise sultanului. *Şi acuma această cetate e frumoasă şi locuitorii sunt mulţumiţi. Cetatea propriu zisă e frumoasă, de piatră, în formă de patrat şi e situată la malul mării, la braţul Dunărei, pe un şes verde.* Intreaga ei circomferenţă e de o mie paşi. *Inăuntru are numai douăzeci de case.* Cetatea nu are val pentrucă e chiar pe malul mării[2]).

Caraharmanul este nahie din cazaua Babadagului, eialetul Silistrei. O administrează naibul[3]). *Are până la trei sute de case acoperite cu olane şi scânduri subţiri; o geamie lângă port şi şaptezeci până la optezeci de hanuri negustoreşti; pline cu tot felul de mărfuri.* Decând s'a făcut această cetate, aci şi la Babadag nu se mai ivesc Cazaci. *Apă beau din Dunăre şi clima e grea.*

Din cele cinci braţe ale Dunărei, unul e al Caraharmanului, care e cel mai mic. Se presupune că e un canal artificial făcut sub dominaţiunea creştinilor[4]).

De acì am plecat iar spre nord şi am ajuns în satul *Cicrâccì*, care e bogat şi se compune din o sută case cu geamie şi cu zaimlic. Aci se fac pepeni galbenì foarte buni şi gustoşi. De acì am plecat iar spre nord şi am ajuns în marele oraş Babadag.

Descrierea oraşului Babadag

Oraşul e numit Babadag de oarece acì e înmormântat Sfântul Saltâc-Bei[5]). Babadagul a fost cucerit de Baiazid-Ilderim şi mai târziu de Baiazìd-Veli, care la proclamat vacuf al lui Saltâc Bei. *Cetatea i-a fost dărâmată.* Dese ori veneau aci Cazacii

1) Balemez = de calibru mare.
2) După aceste indicaţii, pare a fi cetatea Histria. — N. R.
3) Naib = judecător.
4) E vorba de gârla Dunavăţului, care aduce apele dulci ale Dunărei în lacul Razim. — N. R.
5) De obicei sfinţii turci poartă numele de „Baba".

cu bărci de Dunăre prin localitatea Enisala şi atacau Babadagul. Odată au fost luaţi prizonieri şi de atunci au pierit. Când Murad IV-a află despre aceste incursii ale Cazacilor, ordonă lui Cogea-Chinan-Paşa să ridice pe un loc portivit şi înalt o întărire pentru Babadag. Ordinul sultanului erà însoţit şi de ameninţarea că-i va tăia capul, dacă nu va face cele necesare. Atunci Chinan-Paşa a pus bazele unei frumoase cetăţi în partea estică a oraşului, lângă vii, pe un deal înalt. Mai târziu însă Chinan Paşa a fost destituit şi cetatea a rămas neterminată şi fără garnizoană. Stăpânul nostru Melec Ahmed Paşa îşi puse în gând să termine el cetatea şi pentru acest scop trimise un raport sultanului. Dar fù şi el destituit şi ţinutul Uzi-Eialet fù încredinţat lui Siiauş Paşa. Melec Ahmed Paşa primi ţinutul Rumeliei. .

Babadagul este «has» [1]) de paşă şi voivodalâc în Uzi-Eialet Administraţia e bună şi are venit o sută patru pungi. Cazaua este şerifană cu «paia» de trei sute accele. A fost însă concedata mollalelor pentru cinci sute accele. Are şeapte «naivi de nahie». Satele Babadagului sunt în număr de o sută, dintre care notez numai pe acelea prin care am trecut, ca să căutăm producte. Ele sunt:. Herghelegi, Siubiulilias, Chiuciuc-Sarâ, Doilic, Sapangea, Agighiol, Sarâ-Nasuh, Cara-Habil, Ahmed-Facâ, Tatar-Ciamurli, Tereselnic, Nalbant, Căzâl-Hisar, Camber, Armutlii, Carca Baş-chiupriu, Bahsaiş, Hinelii, Atmagea, Ciucurlu-ova, Caialâdere, Eschi-baba, Gigtai-de-sus, Gigtai-de-jos, Gargalâcul de-sus, Demlicu-de-jos, Deli-Ali, Sinelii, Liutfi-Bei, Tiurc-Ciamurlii, Aiaclâ-Bei, Arnautlii, Hagi-Ivaz, Câzâldja-Veli, Casămgea, Caciamac, Eschi Cugi-Bei, Uzun-Inehan, Tarac-Sofu, Culeli, Ghevherlii, Chirecilic, Ciuncari. Caragic-chioi. orăşelul Esteru-mare, Pazarlii, Bilial-câşla, Dana-hagi, orăşelul Cara-Muratlii, Chiustelii, Caratai, Durhanlar, Hogea-Ali, Cara-cuiunlu, Cicrâcci, Şeih-Aman, Aşa-Taş-agâl, Incarâ, Taş-agâl, (Taş-agâl de jos şi de sus), Arnautlii, Mustah-fazân, Caraharman-cale, Sultan, Carapilitlii, Invagi-Abdul-bari, Techeri verdi, Cogelac, Aidân, Sarâchioi, Caranasuh, Casaplii, Dinghengiu, Sofulari, Gani-Bugeal şi Caraman-Enisala-cale.

---

1) Has = venit particular al Sultanului, sau cedat de acesta vreunui vizir, sau altcuiva.

Cetatea dela Enisala e înaltă şi e situată pe o colină pietroasă, însă *în ea trăesc numai ciobani.* A fost cucerită de către Baiazid-Veli-Han. Din aceste sate cadiul îşi aduce zece pungi. Unul din conducătorii Babadagului e şi muteveliul vacufului «Baba-Sultan». In acest oraş există cadiul spahiilor, serdar eniceresc, şeih-ul-islam, nacâb[1]) şerifan, muhtesib şi chehaia comunal. In Babadag sunt trei mii de clădiri cu un etaj, seraiuri înalte cu două etaje şi alte case.

Geamiile

Ele sunt, «Ulu geamia» care e alipită de techeaua lui Saltâc-Sultan-Baba. A fost construită de Baiazid-Veli, care a cucerit aceste ţinuturi. Pe urmă vin: geamia «Ali Paşa» situată înăuntrul târgului; mica geamie «Defterdar-Dervîş-Paşa», care e înăuntru, în mahala, şi multe mescide[2]). Sunt trei seminare, douăzeci de şcoli primare, opt hanuri şi trei băi, dintre cari cea mai mare e aceia a lui Baiazid-Veli. Deasemenea şi baia lui Ali Paşa din târg este frumoasă. Afară de acestea alte vre-o şeaptezeci de băi particulare. Sunt trei sute nouăzeci de prăvălii, însă «bezisten» nu există. *Cele mai multe prăvălii sunt latineşti şi în ele se vând stofe, şi prăvălii de arcuri şi săgeţi.* Are opt cafenele, tăbăcării, şi unsprezece techele. Cele mai bogate dintre ele sunt ale Sfântului Saltâc-Bei, Mehmed-Buhari şi a lui Uzun-imam. Produsele mai cunoscute sunt: strugurii, pânea albă, laptele acru şi mustul, pe care-l beau Tătarii şi care e renumit[3]).

---

1) Nacâb = reprezentant al şerifilor cari trăiesc în Meca.

2) Mescid = casă de rugăciuni, în care nu se oficiază Vinerea.

3) Din „*Ulu-Geamia*", ruinată până la pământ, nu se mai văd decât urmele zidurilor. Schitul sau „techeaua" lui Sară-Saltuc-Baba există şi azi alături de ruinele geamiei. Are înfăţişarea unei căsuţe cu ziduri de piatră, având intrarea spre răsărit şi în loc de uşă un grilaj. Inăuntru, în mijloc, se vede o ladă mare de lemn, având forma lăzilor pe care le pun Evreii pe morminte; iar sub ea este mormântul. La stânga intrării se află o rogojină, unde credincioşii turci îşi fac rugăciunile. Nu se află nici o inscripţie în „techea".

Despre modul cum a fost găsit mormântul, există printre Turci următoarea legendă: Trăia odată prin pădurile Babadagului un cioban, numit Coium-Baba, Tatăl oilor. El îşi păştea turmele prin valea unde se află astăzi oraşul. El a observat că, de câte ori treceau oile lui pe lângă un loc, ce părea a fi mormânt, se despărţiau şi-l ocoliau. Şi, cum între turci este credinţa că oile nu calcă niciodată un loc sfânt, el a dedus că acolo tre-

La sfârşitul lunei Zilhige, anul 1062 (1652), Melec Ahmed Paşa a fost destituit şi i se încredinţă vilaetul Rumeliei. Siiauş-Paşa, destituit din Rumelia, s'a adus în Uzi-Eialet.

---

buie să fie mormâutul lui Sarâ-Saltuc-Baba, care fusese ucis într'un războiu. Coium-Baba murind, ar fi fost în gropat pe vârful dealului dela sud de oraş, şi care poartă şi azi numele lui. Acest mormânt se vede şi azi, însă despre el există şi o altă legendă decât cea de mai sus.

Geamia lui *Gazi-Ali-Paşa* este singura care a rămas în tot oraşul. Lângă ea se află şi „techeaua" în care a fost înmormântat fondatorul ei Pe o piatră fixată în perete se vede scris turceşte: Fondatorul şi donatorul geamiei Gazi-Ali-Paşa, înmormântat în anul 1029 moh. — 1690 Chr." „Această inscripţie s'a pus de către George Diamandi, deputat român, în anul 1910".

Testamentul lui Gazi-Ali-Paşa s'a făcut în anul 1019 la Rumeli Cadi Asker, Iahia Zekeria şi după acest testament satul Herghele-Siubiulilias, împreună cu toate viile, pădurile, grădinile, păşunile, terenul de cultură şi apele, sunt donate geamiei fondate de el, cu condiţia ca aceste avuturi să se administreze în folosul geamiei pe veci de către epitropie (muteveli), care rămâne o instituţie ereditară. Muteveliul de azi e descendent dintr'o veche familie de mutevelii, recunoscută de mai mulţi sultani prin firmane. Ultimul firman datează dela Sultan Azis, predecesorul lui Sultan Abdul-Hamid.

In faţa geamiei lui Gazi Paşa se află o ruină, ce a fost pe vremuri *„Seminariul Gazi-Ali-Paşa"*,

Baia lui Baiazid Veli e azi în ruină. Se află lângă techeaua lui Sarâ-Saltuc-Baba. Acoperişul abia se mai ţine pe pereţii năruiţi de timpuri, însă şi acesta numai pe o mică parte, restul fiind dărâmat.

Din cetatea începută de Cogea-Chinan-Paşa, n'au rămas decât câteva urme în apropiere de viile de lângă lac. Oamenii bătrâni îşi amintesc că zidurile se vedeà mai bine acum câteva decenii.

Cea mai mare parte din satele enumărate mai sus de Evliia Celebi există şi azi cu aceleaşi nume, sau puţin schimbate. Altele au dispărut de curând şi bătrânii îşi amintesc de ele. Iar altele sunt uitate cu desăvârşire. Aşà, *Herghelegi* erà lângă Zebilul de azi, numit pe atunci *Siubiulilias*. Satul *Ahmed-Facâ* ar fi existat între satele Congaz, Zebil, Sarâchioi şi Sabangia. Azi locul unde a fost acest sat se numeşte la fel şi se mai văd acolo şi fântâni. *Câzâl-Hisar (Cetatea-Fetii)* se numia comuna Slava-Rusă de azi. Urmele cetăţii se văd şi azi. *Hagi Ivaz* a existat între satele Potur şi Hamamgia. Azi, în locul lui, e un izvor cu apă foarte bună *Aidin* a existat între Sariurt şi Imam-Cişme. *Taraç-Sofu* este Toxof de azi. Orăşelul *Esterul mare* erà pe locul satului Ester. *Dana-hagi,* mai târziu *Dana-chioi,* azi se numeşte Carol I. (jud. Constanţa). *Taş-agâl* de sus şi de jos era pe unde e azi „podul Taş-aul".

Cercetări arheologice la „Cetatea Fetei", la Heraclea şi la Coium Baba, ar da la lumină unele lucrui surprinzătoare.

G. I. C.

PLECAREA NOASTRĂ DIN BABADAG SPRE EIALETUL RUMELIEI, LA SFARŞITUL LUNEI ZILHIDJE, ANUL 1062

Dela Babadag am plecat spre sud (probabil vest) şi am venit în satul *Iaila* şi deacolo în satul *Inchan-Ceşme,* în care este un izlaz mare. De aci am pornit înainte şi am ajuns în orăşelul *Astrabad.*

Descrierea orăşelului Astrabad

El e «has» al capugiiior ieniceri ai curţii, ca venit fix, şi se găseşte în «nahia» Babadagului, Uzi-Eialet. Admnistraţia se află în mâinile agăi ienicerilor. Are subaşă şi chehaie comunal. Clădirile sunt la poalele unui deal. *Are grădini şi vii şi 1500 case frumoase cu olane şi scânduri subţiri. Musulmani sunt puţini aci.* Deasemenea are hanuri, cârciumi, bragagerii şi *multe biserici.* Locuitorii au adus daruri paşei şi au primit dela el diferite cadouri.

De aci am pornit iarăşi spre sud. Am trecut prin *sate bogate şi înfloritoare* şi am ajuns în orăşelul *Cara-Muratlii.*

Orăşelul Cara-Muratlii.

Este un *orăşel musulman* de vre-o mie de case, într'un şes întins din «nahia» Babadagului. Are o geamie acoperită cu scânduri subţiri, două hanuri, zece prăvălii şi trei şcoli primare. *Toţi locuitori sunt Tătari.*

De aci am pornit iarăşi spre sud şi am ajuns în orăşelul *Cara-su.*

Orăşelul Cara-su (Megidia).

Deoarece această localitate e situată în interiorul Dobrogei, deacea e lipsită de apă. *In fiecare an însă, la revărsarea Dunării, se formează lacuri cu apă neagră, de unde şi orăşelul îşi trage numele.* In vechime acest loc a fost superb şi *se alegea pentru vânătoare.* Fiul lui Baiazid Ilderim, Musa Celebi, după un atac nocturn, a cucerit oraşul şi a dărâmat unele părţi din el. Mai târziu l-a reparat Baiazid-Veli. Oraşul este despărţit din «hasul» împărătesc al vizriilor din Uzi-Eialet. Ca guvernatori sunt: un reprezentant al paşei şi un voevod. El guvernează cu o sută de supuşi, adunând şeapte pungi pentru paşa şi patru

pentru el. Cazaua e cu «paia» de 300 de accele Cadiul primeşte şeapte pungi. Are chehaie, spahii, «baidar» (= comandant) enicerесc şi muhtesib. Se compune din trei mahalale cu 1000 case acoperite cu olane şi cu scânduri. *Deoarece aci e Dobrogea, grânele sunt din belşug.* Iarna e geroasă. Apa pentru oraş vine din canalul Dunării. Are o geamie mică dar frumoasă, un han, o baie, şapte şcoli primare, şapte depozite de apă, două cafenele, două prăvălii cu văpsele şi alte vre-o 40 — 50 prăvălii. *Femeile cântăreţe* se numesc aci «ghivendii». Ele sunt multe; umblă din casă în casă şi cântă. Aceaste nu se socoteşte ca ruşine. Toţi «aianii» (— boerii) au pornit-o pe dragoste, iar judecătorul şeriian şi comandantul militar nu sunt în stare să înlăture acest rău, din cauză că poporul nu permite. Aceste femei publice au ruinat mii ds căsnicii, le-au adus la cerşitorie pe femeile oneste şi apot le-au făcut servitoarele lor.

De aci am pornit iarăşi spre sud şi am ajuns în satul *musulman Biulbiulii* şi de acolo în satul *Furnagic*, care e deasemenea *musulman*. Deacolo ne-am dus în satul *Diughengilar*, care e *musulman*, în «nahia» Cerna-Vodei şi deaci în *Ciardaclii* şi *Casaplii* din ţinutul Pazargicului.

Descrierea oraşului Dar-gazian (oraşul învingătorilor), adecă a cetăţii Silistra, acest zid apărător al religiei musulmane.

Mai întâi a fost ocupată de Baiazid Ilderim în anul 794 (1392). *In nomenclatură această cetate puternică se numeşte „oraş valah“*, însă toţi învăţaţii îi spun «Dar-gazian», zid apărător al religiei, căci *dacă cetăţile Silistrei şi Rusciucului n'ar formà ca un zid puternic spre Dunăre, apoi, când aceasta îngheaţă, necredincioşii Valahi şi Moldoveni ar puteà în două zile să ajungă la Andrianopol şi să-l atace fără veste. Doamne, fereşte aceste cetăţi de primejdie în veci!* După legile lui Suleiman-Han, Silistra este oraş de rezistenţă al lui Uzi-eialet. N'are însă defter dar al haznalei (— administrator financiar), defterdar al timarelor şef al arhivei, arhivar şi chehaie, şef şi secretar al ceauşilor, deoarece mai târziu a fost despărţită de Rumelia şi transformată în «eialet». Acest «eialet» are opt sangeacuri: Nicopol, Lozengrad, Vidin, Bender, Akkerman, Uzi-sangeac, Câlbudan şi Silistra, care este reşedinta paşei. Mai sunt două sangeacuri care

se stăpânesc cu «iltizam» (arendă); ele sunt Valahia şi Moldova. Deoarece aci trăesc necredincioşi, Principii acestor două sangeacuri plătesc în fiecare an imperiului turcesc câte 1000 pungi de Rumelia. In fiecare an ei singuri îşi desemnează funcţiunile.

Când se ridică vre-o răscoală, ţinuturile lor se ruinează şi se produce măcel general. Deoarece Valahia şi Moldova sunt cu «iltizam», deaceea acolo nu există «timara» şi «zaimlâc».

In timp de războiu însă Valahia şi Moldova iau parte, împreună cu Paşa Silistrei, aducând câte 3000 de soldaţi, cari se întrebuinţează pentru reparaţiunile cetăţilor, pentru curăţirea valurilor şi aducerea pământului în cetăţi şi pentru fixarea tunurilor.

GORAN I. CIALICOFF

(Din «*Dobrogea Jună*» anul VIII (1912—13).

CRONICA

† **Ioan Bogdan,** mult regretatul profesor universitar și cel mai mare slavist al nostru, mort la 1 Iunie 1919, a avut strânse legături științifice cu Dobrogea. In cursul neobositelor lui cercetări pentru a descoperi texte slave referitoare la trecutul poporului nostru, a avut prilejul să găsească la Tulcea manuscrisul celei mai vechi cronice moldovenești scrisă în limba slavă, cronică pe care el a numit-o «letopisețul dela Bistrița», fiindcă presupunea că a fost scrisă în mânăstirea Bistrița, din județul Neamțu.

Valoarea acestei cronici pentru intoriografia noastră este neprețuită, iar faptul că a fost descoperită în Dobrogea a legat sufletește pe neîntrecutul savant pentru tot timpul vieții sale de această parte a țării. Cât de mare i-a fost durerea când oștile dușmane au ocupat Dobrogea și când prin tratatul dela București ea a rămas în stăpânirea străinului, numai cine îl cunoștea bine, și-a putut da seama.

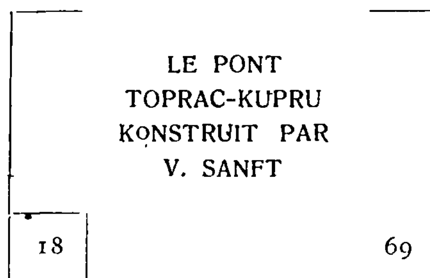
Și dacă atunci când a închis ochii pentru totdeauna, Dobrogea nu reintrase încă cu totul în stăpânirea noastră, el a avut cel puțin mulțumirea să simtă că revenirea ei la țara mumă nu este decât o chestie de scurt timp.

Podul dela Toprak-köprü (jud. Tulcea). Primim următoarele rânduri din parfea d-lui Colonel Ionescu Dobrogeanu, un bun cunoscător al Dobrogii:

Timpu[1], care șterge toate, poate va șterge și inscripția dela podul Toprak-köprü, de lângă Babadag. Pe șoseaua ce vine dela Babadag, la 30 km. departe de Tulcea, în punctul numit Toprak-köprü, adică Podul-de-pământ, este un pod construit în piatră de pe vremea dominațiunei otomane în Dobrogea.

Este al doilea pod ce ne-a rămas dela Turci, primul fiind podul lui Said-Paşa dela Megidia.

La capul despre Tulcea al podului ce ne interesează, stă inscripţia;

Podul este întreţinut în foarte proastă stare şi, de se va continuà aceasta, desigur că în curând inscripţia va dispăreà.

Scriu aceasta pentru cunoştinţa urmaşilor noştri.

Noi informaţiuni despre C. Petrescu, directorul şcoalei româneşti din Silistra. La notiţile publicate de mine în numărul trecut al Arhivei Dobrogei, asupra celei dintâi cărţi româneşti publicată în Silistra, adaug următoarele ştiri ce le-am cules ulterior dela d. N. Droc-Barcian, fostul director al gimnaziului din Giurgiu şi care erà înrudit cu C. Petrescu, autorul acelei cărţi.

C. Petrescu înlocuise în postul de institutor şi director al şcoalei din Silistra pe tatăl său, deci şcoala erà mai veche. După alipirea Dobrogei în urma războiului din 1877/78, Bulgarii liberaţi prin ajutorul armatelor noastre, desfiinţară şcoala românească din Silistra şi Petrescu se refugià la Constanţa, unde se îndeletnicià cu avocatura. Cunoscând bine limba turcă, luă asupra-şi chestiunile de lichidare ale proprietarilor turci sub noul regim. A murit pe la 1880. *N. Cartojan.*

BIBLIOGRAFIA

V. Pârvan, Histria IV. Inscripţii găsite în 1914 şi 1915. [Anal, Acad. Rom., secţia istorică, XXXVIII (1916)]. După reuşitele săpături întreprinse timp de 4 ani în cetatea dela Pantelimonul de sus (vechiul *Ulmetum*) din jud. Constanţa, — despre care am vorbit în revista noastră, vol. I p. 154 — savantul arheolog, d. V. Pârvan, a atacat în anul 1914 măreţele ruine ale celei mai vechi colonii greceşti din Dobrogea, *Istros* sau *Histria*, de pe malul lacului Sinoe, în apropiere de satul Caranasuf, jud. Tulcea. Toţi cei ce au putut să cunoască unele din obiectele antice, ce s'au găsit întâmplător în această localitate, erau siguri că săpăturile sistematice vor da rezultate strălucite, şi în realitate, încă în prima parte a campaniei d-lui Pârvan s'au descoperit, între altele, o serie de teracote vechi greceşti, de cea mai mare valoare arheologică şi artistică.

In lucrarea ce o prezintă publicului asupra săpăturilor întreprinse, şi întrerupte din cauza războiului, autorul studiază numai inscripţiile, rămânând ca celelalte antichităţi să fie publicate în alte memorii, cari sunt în curs de pregătire.

Petrele cu inscripţii găsite la Histria au fost toate scoase din zidurile cetăţii sau ale altor clădiri, căci ele au servit ca materiale de construcţie în epocele mai noi când cetatea a fost restaurată. Din studiul lor rezultă un mare număr de cunoştinţe referitoare la istoria oraşului şi a provinciei Scythia minor, din cari vom menţiona acì numai câteva mai importante.

In primul rând inscripţiile au permis d-lui Pârvan să fixeze cu o precizie destul de mare hotarele teritoriului istrian în timpul imperiului roman (cam pe la 100 d. Cr.) La nord-est acest teritoriu mergeà până la gura *Peuce* a Dunării (gura sf. Gheorpehe-Dunavăţ), iar la nord până la lacul *Halmyris* (Razim), unde se întâlnià cu hotarul satului *Argamum*. De acì o luà spre vest până la cota 106, de unde se urcà spre nord-est până la confluenţa pâraelor Poturi (*Picusculus*) şi Hagiavat (*Gabranus*); urma apoi valea aeestuia din urmă până la izvor, de unde treceà în valea pârâului Beidaut (*Sanpaeus*) şi de acì în valèa pârâului Suflaru (*Turgiculus*) până la confluenţa cu pârîul Casimcea (*Calabaeus*), de unde urmà cursul acestuia până al Mare.

Dealtă parte s'a constatat privilegiile ce le obținuseră Istrianii dela împărații romani, începând cu Claudius și pânăla Traian. Acestea constau în scutirea de vamă în lacul Halmyris și în brațul Peuce, atât pentru comerțul cu pește, cât și pentru exploatarea pădurilor, mai ales de pini, ce se găsiau atunci în Deltă. Pinii se întrebuințau la facerea faclelor și exploatarea lor aci o cunoaștem încă din anul 44 d. Cr. Vama de care erau scutiți Istrianii se numià *portorium Halmyridis et Peuci* și făceà parte din vama țărmului Traciei: *portorium ripae Thraciae*.

Inscripțiile ne descoper și trei guvernatori ai Moesiei, până acum necunoscuți: *Aemilianus, Pomponius Pius* și *Tullius Geminus*, a căror activitate cade între anii 50 — 54 d. Cr.; ele ne mai dau informații noi asupra altor guvernatori cunoscuți: *Flavius Sabinus* (dela 43 — 49) și *Plautus Aelianus* (52 — 53).

O listă de senatori — *album senatorium* — săpată pe o stelă de marmură, ne informează despre reorganizarea senatului orășenesc (probabil sub Adrian) și despre existența de arhivari, cari păstrau actele scirse ale senatului.

Această stelă ne face cunoscut și obiceiul de a se sărbătorì Rosaliile *(Rosalia)*, sărbătoarea morților, și ne arată că cu acest prilej se încununau cu flori de trandafir statuele zeilor și ale împăraților, și se citau în adunarea festivă a poporului numele binefăcătorilor orașului.

Dintr'o inscripție mai veche — de prin veacul IV în d. Chr. — se constată că cultul zeului Apolon Iatros erà încă din primele timpuri introdus în Histria, după cum știm că există și în celelalte orașe pontice.

Emmanuel de Martonne, La Dobroudja, Paris, 1918. Eruditul geograf francez care de multă vreme studiază țara noastră, a fost numit consilier technic al Franței la Congresul de pace din Versailles, și în această calitate i s'a dat și însărcinarea de a face un raport asupra chestiunei Dobrogei. Se știe că Bulgarii și anumite puteri cari susțineau cauza bulgărească la conferința păcii, au făcut o propagandă foarte activă pentru a li se ceda, dacă nu toată Dobrogea, măcar Cadrilaterul, și cercurile pretinse bine informate, din Franța și din Anglia, erau în mare parte convinse, că atât la 1878 cât și la 1913 s'a făcut Bulgarilor nedreptate și că această nedreptate este cauza principală a urei lor contra noastră și a neputinței de a se stabilì o pace durabilă în Balcani.

D-l de Martonne privește chestiunea cu totul obiectiv și studiind Dobrogea din punct de vedere geografic, istoric, etnografic, economic și strategic, lasă ca faptele și cifrele să vorbească.

Din punct de vedere geografic — zice d-sa — Dobrogea nu ține nici de România, nici de Bulgaria. Todeauna a fost geograficește o țară deosebită: în antichitate Scythia minor, în evul mediu

Beidzan, cum îi zice Edrisi, sau Dobrogea cum a fost numită după «aventurierul» Dobrotici.

Istoriceşte însă n'a fost niciodată bulgărească. Au spus-o înşuşi istoricii bulgari Miletici şi Kalukoski. Niciun monument istoric, nici chiar monete, în număr mai mare, n'au lăsat Bulgarii aci.

Cât priveşte etnografia recensămintele ruseşti şi româneşti din 1878 şi 1879 arată pentru judeţul Tulcea o majoritate românească, iar pentru judeţul Constanţa recensământul din 1880 dă o majoritate turco-tătară. Dar imediat după ei vin Românii cu 23 % şi numai apoi Bulgarii cu 13 %. «In definitiv ţara ce a fost dată României de către Congresul din Berlin erà turco-tătară în sud şi sud-est; bulgară şi rusă în nord-est; românească dealungul Dunării. După Turci şi Tătari elementul dominant nu erau Bulgarii, ci Românii» (p. 8).

După recensământul din 1911 Românii formau 55 % din populaţie. Pe câtă vreme numărul Bulgarilor s'a dublat după 1880, al Românilor s'a împătrit.

Această creştere însemnată a populaţiei româneşti se datoreşte de oparte procentului foarte mare al naşterilor (5 %) şi foarte redus al morţilor; de altă parte imigrării. Această imigrare s'a produs în două rânduri: îndată după anexare, între anii 1880—1885, şi în urma noilor distribuţii de pământ dela 1895—1900. Primul contingent de colonişti a fost de vreo 30.000; al doilea de vreo 20—25.000.

Acest aflux nu este fenomen izolat, nici nou. E o continuare a marei mişcări de coborîre spre şes şi corespunde tendinţei irezistibile a rasei româneşti, de a se răspândì din colinele subcarpatine şi din Transilvania, şi unele şi ceialaltă suprapopulate, spre plaiurile şi şesurile roditoare ale Dunării. Incă dela anexare s'a putut vedeà cum Dobrogea, aproape deşartă, s'a umplut de sate româneşti. Ele s'au stabilit la început lângă satele tătăreşti, cari indicau punctele cu izvoare de apă, apoi dublându-se ca număr, au început să formeze noi centre. Colinele dela nordul provinciei, unde dominau Bulgarii, au fost şi ele populate de sate româneşti. *Dacă Dobrogea n'a fost niciodată un pământ bulgăresc, în schimb tinde în mod natural să devină pământ românesc,* — zice d. de Martonne (p. 9).

Autorul aminteşte munca uriaşă depusă de Români pentru ridicarea economică şi culturală a Dobrogei şi încheie: «România are dreptul de a fi mândră de progresul realizat în Dobrogea. Dintr'o ţară mizerabilă, în mare parte turco-tătară, ea a făcut o ţară prosperă, unde majoritatea românească este destinată să devină tot mai mare» (p. 12).

Din punct de vedere strategic «posesiunea Dobrogei este necesară Puterii care vrea să exerciteze o eghemonie necontestată în Balcani şi să domineze gurile Dunării. Pentru acest motiv Turcii au încercat să se stabilească acì în mod solid, aducând colonii şi garnisând cu cetăţi întărite munţii Babagagului şi ai Tulcii, cari dominau balta şi vadurile. Prin platoul dobrogean se trece uşor în câmpiile

Bulgariei şi Traciei; toate năvălirile au urmat acest drum natural. Dacă Bulgaria s'ar putea înţelege cu România, sau dacă ea ar fi dispusă să renunţe la eghemonia balcanică, chestia Dobrogei n'ar exista.

«In caz când România ar vrea să prezinte şi alte argumente decât cele de drept, i-ar fi uşor să arate că Dobrogea îi este mai necesară ei decât Bulgariei. Fără ea Moldo-Valahia este lipsită de orice debuşeu la mare şi ameninţată, ca Serbia, de a fi absorbită de vecinii săi puternici».

«Războiul actual a dovedit în deajuns, că este aproape imposibil!» să se apere însăşi Capitala României, Bucureştii, contra unor forţe importante ce ar înaintà din Carpaţi, când o armată duşmană stăpâneşte Dobrogea (p. 12—13).

In sfârşit Dobrogea are o importanţa economică deosebită nu numai pentru România, dar şi pentru aliaţi. In acest scop autorul citează din ziarele *Taeglischer Rundschau* şi din *Münchener Neueste Nachrichten (1917)* nişte pasagii în care se spune, că Germania nu urmăreşte numaidecât ocuparea teritorială a gurilor Dunării, ci obiectivul ei precis este să menţină Dunărea dela Ratisbona pânăla Brăila sub autoritatea ei şi a aliaţilor ei în aşa fel, încât nimeni să nu poată tulbura pe viitor comerţul german în Balcani.

Cât priveşte Comisiunea Europeană a Dunării ea urmă să fie înlocuită printr'o comisiune a statelor riverane, care să aibă nu numai controlul braţelor Sulina şi Chilia, dar şi a gurii Oceacov.

Raportul d-lui de Martonne, însoţit de două anexe şi o hartă, a avut o influenţă hotărâtoare asupra Conferinţei de pace. Şi dacă Dobrogea a fost salvată, acestui prieten al Românilăr trebuie să-i mulţumim în cea mai mare parte.

C. M.

Lupta pentru apărarea drepturilor româneşti asupra Dobrogei.

Pentru a eliberà Dobrogea din ghiarele duşmanului ce isbutise să ne-o răpească pe la sfârşitul anului 1916, n'a fost de ajuns razboiul crâncen ce l-am purtat cu monstruoasa coaliţie germano-turanică, ci a trebuit să dăm lupte aprige şi împotriva propagandei organizate de învăţaţii bulgari, cari cautau să dovedească prin argumente meşteşugite, că Dobrogea nu este pământ românesc, şi ca ultima noastra stăpânire de 40 ani, n'a fost pentru aceasta provincie decât o lunga epocă de terorizare a diferitelor naţionalităţi şi de uzurpare a civilizaţiei bulgăreşti, ce din vremuri vechi s'ar fi statornicit acolo.

Alăturea de vitejii ostaşi, cari au facut din piepturile lor zagaz contra valurilor nesfârşite de navălitori, carturarii noştri, înarmaţi cu armele ştiinţei, au trebuit sa respinga rând pe rând însinuarile perfide ale carturarilor bulgari, ce cautau sa induca în eroare opinia publică europeana. Şi meritul cărturarilor noştri nu este mai prejos de al ostaşilor. Numai prin sforţarile şi sacrificiile lor comune am putut convinge lumea de dreptatea cauzei noastre şi am putut redobândì partea de peste Dunăre a ţării noastre.

Cu tot succesul neaşteptat, ce Bulgarii îl obţinuseră în campania din 1916, în urma trădarii ruseşti şi a inactivităţii aliaţilor noştri pe frontul sud-european, succes datorit numai sprijinului foarte însemnat în oameni, material de război şi comandanţi ce le-au dat Austro-Germanii, ei nu aveau deplină siguranţă că vor putea păstra stăpânirea asupra Dobrogei. Deci au crezut că trebue să recurgă şi la argumente ştiinţifice, cu cari să dovedească nu numai popoarelor neutre şi celor duşmane, dar chiar aliaţilor lor, că stăpânirea lor acì nu se bazează numai pe dreptul de cucerire, ci şi

pe alte drepturi: istorice, etnografice şi economice, Dobrogea nefiind în realitate decât un stravechi pământ bulgăresc.

In acest scop guvernul bulgar a mobilizat toate forţele intelectuale de cari dispunea, şi atunci au început sa apară la Sofia, la Viena, Berlin, Berna şi Lausanne un potop de broşuri, de reviste şi ziare, scrise în toate limbile şi cuprinzând cele mai neînchipuite argumente menite sa justifice dreptele pretenţii bulgareşti» [1]).

Faţa de această propagandă, susţinuta cu energie de presa şi diplomaţia germană şi austriaca, cărturarii noştri au trebuit să ia şi ei o atitudine hotarâta. Risipiţi în toate parţile lumii în urma ocuparii Românici de duşmani; lipsiţi de organizaţie şi fară legaturi între dânşii; aceşti carturari erau în inferioritate faţa de cei bulgari nu numai din cauza greutaţilor materiale cu cari trebuia să lupte şia starii sufleteşti în care se gaseau, dar şi din cauza lipsei de informaţii ştiinţifice suficiente, de oarece în localitaţile unde se refugiasera, nu puteau avea totdeauna la îndemâna izvoarele necesare.

Şi cu toate acestea ei au reuşit sa adune probe atât de puternice şi de convingatoare în sprijinul cauzei noastre, încât propaganda bulgarească a fost în curând demascata şi redusa la tăcere iar opinia publica europeana a ramas lămurita despre incontestabilile noastre drepturi asupra Dobrogei.

---

[1]) Pentru propaganda aceasta, Bulgarii au înfiinţat la Sofia o organizaţie specială: *Dobrogea*, care a editat o mulţime de lucrări şi a cumpărat numeroase ziare şi reviste europene. Dam aci o listă de cele mai însemnate cărţi publicate de Bulgari în acest scop: *Markoff (Milan)*, Le sort politique de la Dobroudja après le Congrès de Berlin 1878—1916. Sofia 1917. (Şi ediţie germana). *Panoff (P)*, Les atrocités roumaines en Dobroudja, Berne. 1917; *Ischirkoff (D-r A.)*, La Bulgarie et la Dobroudja, Berne 1918. (şi ediţie germană); *Acelaş*, La Dobroudja et les revendications de la Roumanie, Lausanne 1918; *Rizoir (D-r A.)*, Les Bulgares dans leurs frontières historiques, etnographiques, Berlin 1917. (Şi ediţia germană, engleza şi bulgară); Colecţia de studii intitulata Die Dobroudscha (tipărită şi în franţuzeşte şi bulgareşte) cuprinzând: *Ischirkov*, geografia fizică a Dobrogei; *Zlatarski*, Soarta istorica şi politică a Dobrogei; *Miletici*, Bulgarii şi Românii în raporturile lor culturale şi istorice; *Skorpil*, Vechile monumente bulgare din Dobrogea; *Arnaudov*, Folklorul şi Dobrogea; *Cilinghirov*, Renaşterea Dobrogei (1810 1878); *Romanski*, Caracterul naţional al Dobrogei; *Mihailov*, Importanţa economică a Dobrogei; *Mollov*, Dobrogea din punct de vedere politic. Mai adaugăm: *Marrodieff*, La Dobroudja, Sofia. 1918. (Cf. şi Comnène, *La Dobrogea*, p. 202 u.).

I

Era natural ca mişcarea pentru revendicarea României transdanubiane să se producă cu mai multă energie în teritorul ce mai rămăsese liber după ocuparea unei părţi a ţării noastre de către armatele duşmane. In Moldova, unde se retrăsese oştirea românească şi o parte din populaţie, şi în special la Iaşi, unde se găsiau regele şi guvernul României libere şi unde se refugiaseră mulţi dintre carturarii mai de seamă, au răsunat cele mai puternice strigate de indignare contra ocuparii şi barbarizarii Dobrogei şi s'au ridicat cele dintâi proteste contra atitudinei neleale a propagandei bulgăreşti. Iar în fruntea acestei mişcari a stat marele nostru învaţat d. *N. Iorga*, care dispreţuind pericolele şi mizeriile războiului şi ale refugiului, s'a devotat cauzei dobrogene, cu aceiaş abnegaţie cu care a aparat şi cauza generala a poporului nostru. Dupa cum în aceste împrejurari neasamuit de grele pentru ţara şi neamul nostru, neîntrecutul patriot a susţinut cu o energie şi cu o credinţă admirabile speranţa şi încrederea populaţiei civile şi a soldaţilor de pe front, în viitorul mai bun al neamului românesc, tot astfel cu o staruinţa şi cu o credinţa fara seaman a luptat şi pentru salvarea Dobrogei din mâinele duşmanului.

Inca în Aprilie 1917, scurt timp dupa apariţia primelor scrieri de propagandă bulgarească, d. Iorga a publicat o lucrare în limba franceză, întitulata *Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea, Iassy*, Imprimerie de l'État. In aceasta lucrare savantul istoric face o documentată expunere a desvoltarii istorice, etnografice şi culturale a Dobrogei din antichitate şi până în zilele noastre, pe care ne luam voie a o înfaţişa în linii generale:

Scriitorii antici şi monumentele arheologice arată cá în antichitate a existat în Dobrogea (Scythia minor) o puternica colonizare romană şi o întinsă influenţa a culturii romane. Năvalirea Bulgarilor în veacul VII-lea d. Cr. a distrus organizaţia şi cultura romana de acì, fara să fi distrus însa şi populaţia romana sau romanizata a provinciei. Statele înfiinţate de Bulgari nu au fost capabile să dea Dobrogei o organizaţie şi o cultura noua. Ţaratul bulgar cu capitala Preslav n'a stăpânit efectiv Dobrogea, nici celălalt ţarat cu capitala Târnova, moştenit dela dinastia «valaha» a Asaneştilor.

Nu s'a găsit în Dobrogea nici o urmă de viaţă specific bulgărească sau de vreo influenţă culturală a elementului bulgăresc.

Dar ţaratele bulgare n'au avut nici macar o stapânire nominală asupra acestei provincii. In tot cursul evului mediu, până la cucerirea turcească, Dobrogea a fost stăpânită de împăraţii bizantini, în mod direct sau prin «despoţi» trimişi de ei, cum a fost, de pildă, Dobrotici. Oraşele de pe malul Mării Negre şi dela Dunăre au avut cel puţin până în veacul al XIII-lea legaturi comerciale foarte strânse cu Bizanţul şi flota imperîala le ţinea în paza ei. Iar patriarhia din Constantinopol avea autoritatea religioasă necontestata şi numià episcopii acestor oraşe. In interiorul Dobrogei găsim în veacul al XI-lea şefi localnici independenţi, cum era Tatos în Silistra, Chalis, Sestlav, Solomon, Satzas, dintre cari unii au nume ce ar putea fi româneşti sau, în orice caz, ce se întrebuinţau în vechime de Români.

După ce Bizantinii îşi pierd flota, pe la 1200, supremaţia comercială în Marea Neagră trece la Genovezi, dar împăraţii continuă să aibă dominaţia politica, macar formală, pe care o exercita prin «despoţii» lor. Insuşi Mircea stapânea Dobrogea în calitate de «despot».

Ţaratele bulgăreşti nu erau state de cultura şi de progres. Ele n'au avut frontiere determinate, nici o administraţje regulata; ele n'au încercat sa facă în Dobrogea colonizări, n'au înfiinţat sate, nici n'au restaurat oraşele, n'au luat în stapânire pământul ca să-l împartă la locuitori cari să-l lucreze. De aceea Bulgarii n'au putut înlocuì acì stăpânirea politica a împaraţilor bizantini, care s'a menţinut astfel până la cucerirea turceasca.

De altfel ţarii bulgari nici nu au urmarit să înfiinţeze un stat propriu, deosebit de imperiul bizantin, ci tendinţa lor a fost să-l înlocuiască pe acesta, să usurpe stăpânirea împaraţilor din Constantinopol, aşezându-se ei în locul lor. Iar când s'au convins ca Constantinopolul nu-l pot luà, şi-au îndreptat sforţarile spre sud, nu spre nord. Dobrogea n'a intrat în preocuparile acestor ţari.

Pentru imperiul Asaneştilor, întemeiat pe ruinele celui bulgar, provincia noastră de asemenea n'a avut mare importanţa. Ea servià mai mult ca legătură cu Cumanii, cari daduseră Asaneştilor un ajutor atât de eficace în răscoala contra Bizantinilor. Timp de doua veacuri cât a darat acest imperiu, prefacut după moartea lui Asan II (1241) în ţarat bulgaresc, nu găsim nici un demnitar bulgar, care să fi avut vreo auteritate asupra Dobrogei. In schimb întreg litoralul marii, ca şi cetăţile Chilia şi Silistra, sunt în stápânirea

patriarhului dela Constantinopol, deci a împăratului bizantin, iar în veacul al XV-lea găsim și în Vicina (lângă Isaccea) episcopi greci.

In veacul al XIV stăpâniă în Cavarna și împrejurimile ei un «arhonte», Balica (numele e românesc), care depindea de împarat; ceva mai târziu găsim în aceiaș regiune un «despot», Dobrotici, pus tot de împarat. Insuși Mircea cel Bătrân poartă ca stăpân al Dobrogei titlnl de «despot».

Când Dobrogea a căzut sub Turci, aceștia au adus coloniști din Asia, dar i-au așezat numai în jurul cetăților sau dealungul drumului militar ce ducea dela Dunăre în Balcani. Toponimia ne informează în mod precis despre starea etnografică din acel timp. Nume de localitați turcești se întâlnesc în jurul orașelor și prin centrul Dobrogei pe unde treceà drumul militar. In schimb delta are toponimie slavo-română, iar malul Dunării abundă în numiri românești. La mare se mențin unele numiri grecești de localități (Constantia, Mangalia). Nici toponimia, nici izvoarele istorice nu ne semnalează însă prezența Bulgarilor în Dobrogea.

Acești coloniști, ca și Tătarii, aduși mai târziu, trăiau mai mult din prazi și nu constituiau un element de cultură. In fața lor populația românească s'a refugiat spre văile Dunării, unde puteau fi în contact mai strâns cu frații lor din stânga fluviului Această retragere se mai datorește și faptului, că în veacurile al XV și XVI-lea, Domnii țărilor românești fiind în lupte cu Turcii, considerau Dobrogea ca pământ turcesc și faceau dese năvăliri într'însa, din cari unele au ajuns până la Balcic.

Aceasta i-a determinat pe Turci să prefacă Dobrogea tot mai mult într'o tabără întărita sub comanda pașei de Silistra, din care cauză elementul românesc s'a rărit și mai mult. Golul lăsat de Români l-au ocupat atunci Tătarii aduși din Crimeia și din Bugeac.

Dar mai târziu luptele Domnilor noștri cu Turcii incetând și în acelaș timp introducându-se la noi șerbia, țăranii asupriți din țările noastre s'au îndreptat spre Dobrogea, unde gasiau pământ de lucru și nu plăteau decât dijmă. Astfel elementul românesc a început din nou sa se înmulțească și sa se întărească. Calatorii cari au trecut prin această provincie în veasurile al XVII-lea și XVIII-lea nu cunosc decât două popoare: pe Turci și pe Români; prea puțini amintesc pe Bulgari, și aceasta din confuzie sau neștiința.

Atât izvoarele istorice, cât și nomenclatura arată că până în veacul al XVIII-lea n'au existat grupuri mai mari de Bulgari, în

această ţară. Imigraţiuni mai mari de Bulgari s'a produs abia după razboaiele dintre Ruşi şi Turci dela sfârşitul veacului-XVIII-lea şi din veacul al XIX-lea. Aceste războaie au provocat o scădere însemnată a populaţiei turceşti şi tătăreşti din Dobrogea. Pământurile lăsate de ei au fost atunci ocupate de colonişti bulgari, veniţi acì din cauza răului tratament ce-l suferiau din partea Turcilor la ei acasă. Unii dintre aceşti Bulgari au ajuns până la Odesa.

Cu toate acestea, cea mai mare parte a Bulgarilor actuali din Dobrogea au o origine şi mai nouă. Cei din judeţul Tulcea se trag din coloniştii ce s'au înapoiat din Rusia, neputând suferì regimul aspru de acolo; pe câtă vreme cei din judeţul Constanţa sunt în cea mai mare parte «turlaci», păstori din Cotel. De altfel învăţaţii bulgari în scrierile lor dinainte de război recunosc această origine recentă a Bulgarilor dobrogeni. D-l Miletici spunea «Incepând din valea Provadiei, luând ca frontieră linia ferată actuală şi dela Marea Neagră, de lângă satul Imrichor şi până la Dunare, n'am putut găsì nici o localitate cu populaţiune bulgara indigena». Şi continuă: «A crede în existenţa unei vechi populaţiuni bulgare în Dobrogea, în afară de oraşe, ar fi să ne înşelam singuri». De asemenea geograful Işircov: «Ar fi să ne înşelam în mod grosolan dacă am crede — cum se face adeseori — ca există în Dobrogea mai mult de 50.000 Bulgari.

Şi d. Iorga încheie, luminoasa sa expunere cu urmatorul epilog:

«Cu mult mai numeroşi astăzi, Românii au pentru ei caracterul autohton într'o măsură destul de mare, după cum am arătat mai sus, şi amintirile neîntrerupte ale trecutului, care daca a cunoscut invaziile altora, n'a atins niciodată persistenţa îndăratnică ce este una din notele caracteristice ale rasei. Daca a fost aci vreo stapânire, ea nu a fost decât continuarea imperiului, a cărui creaţiune etnică sunt Românii; Genovezii, stăpâni pe Chilia şi pe gurile Dunării, veneau acì ca auxiliari şi clienţi ai Paleologilor, şi urmaşul lor a fost un Domn român, căruia Bizanţul i-a trecut, cu titlul de despot, posesiunea litoralului. El l-a pierdut la Turci, pentru ca după cinci sute de ani, urmaşul său să-l smulgă din nou Turcilor. Iată în câteva cuvinte întreagă istoria acestei provincii, ţară romană a imperiului sub raportul politic, iar sub raport etnografic ţinut dunărean ce intră în sfera expansiunii româneşti.

«Şi în sfârşit, daca natura i-a creat pământul, în schimb in-

teligența și munca Românilor au făcut tot ce se găsea aci înainte de opera de distrugere săvârșită de către Bulgarii «liberatori»....

«Cei ce reclamă astăzi Dobrogea, nu vor putea opune civilizației înfloritoare ce au întâlnit-o acì, decât ruinele ce le-au îngramădit în trecerea lor: părerea noastra este că acest din urmă titlu de proprietate nu prețuește mai mult decât toate celelalte».

Este ușor de înțeles impresia profundă ce a făcut această scriere asupra diplomaților și misiunilor aliate aflatoare atunci în Moldova, pe cum și asupra opiniei publice europene. Pentru intâia oară se dădea într'o limbă universală o expunere complectă asupra desvoltarii istorice a Dobrogei și asupra evoluțiunii poporului romànesc de acolo, expunere bazată pe documente sigure și făcută de un învățat cu renume european.

Dar în afară de această lucrare, d. Iorga a publicat și o întreaga serie de articole de polemică, în cari a combătut parerile diferiților învațați bulgari; de asemenea informații și documente noi privitoare la Dobrogea [1]). Acestea au adus marele serviciu de a informà pe carturarii din Moldova sau refugiați acolo — și cari erau cu totul izolați de restul lumii—despre manoperile propagandei bulgarești; iar de alta parte au îndemnat și pe alți intelectuali români sa ia parte la lupta pentru apararea drepturilor noastre asupra Dobrogei.

Inceputul l-a făcut d. *Al. Lăpedatu*, care în câteva articole din ziarul *Neamul Romănesc* a rezumat cartea d-lui Iorga, punând în curent publicul romănesc cu ideile cuprinse într'însa [2]).

A urmat apoi tânarul geograf dobrogean, d. *C. Bratescu*, care

---

[1]) Articolele d-lui Iorga, referitoare la Dobrogea, publicate în *Neamul Român sc*, ce apărea în Iași sunt:

Ceva despre școala și biserica românească în Dobrogea înainte de anexare (No. 196 din 20 Iulie 1917); *Cum am căpătat Dobrogea?* (No. 268 din 15 Oct. 1917); *Naționalismul bulgăresc și Constanța* (No. 333 din 4 Dec. 1917); *Nouă argumentații bulgarești* (No. 7 din 8 Ian. 1918); *Inaintea unei hărți germane* No. 19 din 20 Ian.); *Ceva nou despre Dobrogea* (No. 50 din 20 Febr.); *O apărare de drepturi* (No. 140-141 din 23 Mai); *Cum am intrat noi în Dobrogea* (No. 144-5 din 27-28 Mai); *Biserici Dobrogene* (No. 170 din 21 Iunie); *Cum își creiază Bulgarii drepturi în Dobrogea* (No. 191 din 13 Iulie); *Incă un Bulgar care ne desprețuește — d. prof. L. Miletici* (No. 192 din 14 Iulie). Tot d-sa a publicat în 1917 o broșură: *Un stat de prada: Bulgaria.*

[2]) V. *Neamul Romănesc*, anul XII (1917) No. 179, 181 și 185. Cf. și *La Dobrogea Roumaine. Bucarest, 1919* p. 136 urm.

pe lângă câteva judicioase articole de polemică cu învăţaţii bulgari Miletici şi Işircov, a publicat în «Neamul Românesc» două studii importante cuprinzând noi argumente scoase din toponimia acestei provincii în sprijinul cauzei româneşti [1]).

Toponimia, spune d-sa, este un bogat izvor de argumente pentru susţinerea drepturilor noastre în Dobrogea. Numele oraşelor şi satelor unei regiuni; numele văilor, colinelor, lacurilor, râurilor, izvoarelor îl dau primii locuitori ai acelei regiuni. Coloniştii primesc de-a gata numele stabilite de băştinaşi şi le transmit generaţiilor viitoare. Escepţie fac numai autorităţile schimbă în mod intenţionat aceste numiri. In Dobrogea afară de câteva sate întemeiate mai târziu, cu caracter de fundaţiuni oficiale, toate celelalte s'au desvoltat pe ruinele celor vechi, păstrându-le cu statornicie numele. Exemplul satului Calachioi, de pe malul Dunării el tipic: deşi a fost cladit în întregime de veterani români şi numit oficial «General Cernat», cu toate acestea tradiţiunea numelui vechi era atât de înradacinată în locuitorii satelor vecine, încât ei l-au numit Calachioi şi aşa i-a ramas numele.

Autorul a cules dintr'un numar de 738 de hărţi originale ale Dobrogei vechi — fără Cadrilater — 3776 de nume toponimice. Dintre acestea 367 sunt nume de sate, celelalte 3409 sunt nume de vai, dealuri, movile, râpe, lacuri, balţi, cruci şi puţuri izolate, ruine, cariere, etc.

Dupa origine sunt: 2337 nume turco-tatare, 1260 româneşti 145 ruseşti, 28 bulgăreşti şi 7 diferite, din cari 4 de origine greceasca 1 italian (Tariverdi din Terraverde) şi 1 de origine ungurească (Varoş, lânga Hârşova). Sau în procente: 61,89% turco-tatare, 33,34% româneşti, 3,84% ruseşti, 0,71 bulgareşti şi 0,22 diferite.

Sunt în Dobrogea regiuni întinse presarate cu sate de Români băştinaşi unde cu greu se poate găsi un singur nume străin. Astfel este jumătatea vestică a judeţului Tulcea şi întreagă regiunea Dunării în judeţul Constanţa, adică tocmai ţinuturile unde sunt cele mai vechi, cele mai importante şi cele mai frumoase aşezări omeneşti şi româneşti ale Dobrogei.

---

[1]) *O nouă contribuţie la chestiunea Dobrogei* (No. 52 din 25 Febr. 1918) şi *Noi contribuţii la chestiunea Dobrogei* (No. 61 din 3 Mart. 1918). Cf şi *La Dobrogea Roumaine* p. 83 urm. Polemica cu Miletici în *N. R.* No. 82-3 (24-25 Mart). cu Işircov in *N. R.* No. 233, 235, 238, 242 din 24 Aug. — 2 Sept. 1918.

Găsim numiri de ape şi privitoare la relieful solului în cel mai curat grai românesc, ca Balta Plosca, Lacul lui Roşca, Grindul Plopilor, Grindul Călugărilor, Balta Ilenelor, Lacul Siminocul, Valea Nucilor, Valea cu Lilieci, Dealul Cheia, Dealul Pietros, Piscul lui Geru, etc. Nume de acestea nu sunt mai puţine de 1208, deci a treia parte din totalul numelor toponimice. Aceasta proporţie dovedeşte cu ce putere a ştiut elementul românesc baştinaş să imprime caracterul său naţional acestor locuri, în timpul vechii stăpâniri turceşti.

Cât priveşte numirile bulgăreşti, 28 la număr, sunt cele mai multe sau traduse din turceşte sau compuse cu numiri turceşti. De pilda Cerna-Voda este traducere după turcescul Cara-su, apa neagră; Dobromir-Culac, Muleeova-iuc, Sarâ-Ivan etc. sunt jumătate turceşti.

Argumentele scoase de d. Brătescu în chip atât de ingenios din studiul toponimiei dobrogene, sunt de cea mai mare valoare pentru dovedirea vechimei şi continuităţii elementului românesc în Dobrogea.

Vederi noi găsim şi în studiile altui tânăr geograf, d. *G. Vâlsan*, profesor la universitatea din Iaşi, publicate tot în «Neamul Românesc». In primul studiu intitulat *Drepturi bulgare şi române în Dobrogea* autorul vorbeşte despre drepturile istorice, făcând o scurtă privire asupra istoriei Dobrogei şi încheind, că singure faptele de cucerire şi dominaţie asupra unui teritoriu nu constitue un drept. Dacă nu sunt însoţite de o operă de colonizare sau de cultură — de civilizaţie, în general — cucerirea şi stăpânirea oricât ar fi de evidente sau de îndelungate, oricât ar căuta să fie intărite prin tractate şi peceţi, nu constitue decât un drept întemeiat pe forţă, deci pe violenţă şi pe nedreptate.

Din acest punct de vedere se poate vorbi despre un drept istoric politic grec, roman, bizantin şi românesc modern asupra Dobrogei, căci epocele de stăpânire a acestor popoare au însemnat un progres şi au dat o fizionomie civilizată Dobrogei. Nici Bulgarii nici Turcii n'ar putea invoca un astfel de drept, căci stăpânirea lor, fictivă sau reală, n'a avut alt rezultat, decât distrugerea civilizaţiei anterioare, perpetuarea sau chiar accentuarea barbariei [1]).

In alt studiu intitulat *Drepturi române şi bulgare în Dobro-*

[1]) *Neamul Românesc* No. 137 (19 Mai 1918).

gea, d. Vâlsan vorbeşte de drepturile etnice şi arată că deşi izvoarele istorice şi relaţiunile scriitorilor nu ne pot informà în mod precis asupra locuitorilor Dobrogei în evul mediu şi modern, totuşi ele menţionează pe Români totdeauna înaintea Bulgarilor.

+ Odată cu cucerirea turcească, situaţia Dobrogei s'a schimbat. Ţarmul drept al Dunării constitue de acum înainte o linie de fortăreţe, ca şi în epoca romană şi bizantină, dar aceste fortăreţe nu mai au numai rolul de a supraveghia ţărmul stâng, ci de a-l atacà. Dobrogea se schimbă într'o mare tabără, unde se găseşte totdeauna o armată gata de a năvăli în Muntenia sau în Moldova. Pentru a asigura alimentarea permanentă a acestei armate, Turcii sunt nevoiţi să întreprindă o vastă colonizare cu elemente turco-tătare în regiunea meridională a provinciei. Regiunea colonizată este acea prin care trecea marele drum militar Şumla-Bazargic-Carasu-Isaccea, pe unde se putea atacà şesul românesc. Celelalte fortăreţe ale Dobrogei, ca Hârşova, Măcinul, Isaccea erau aşezate şi ele la vadurile din spre Muntenia. Deci în timpul dominaţiei turceşti, Dobrogea nu are altă faţadă decât spre Dunăre. In această direcţie se îndreptează toată activitatea ei; litoralul mării e cu totul abandonat. Din această cauză poporul bulgar, îndepărtat de Dobrogea încă din veacul al XV-lea, este împins tot mai spre sud-vest şi izolat cu totul de această provincie prin importanta massă etnică turco-tătară. Această populaţiune în mijlocul căreia Bulgarii nu puteau trăi, s'a menţinut acì timp de cinci veacuri, până astăzi. In 1861 Lejean arata că musulmanii ajungeau până la poalele sudice ale Balcanilor şi la vest până la linia Târnova-Rusciuc. In 1880 erau în Bulgaria — după statistica bulgara — 482.349 musulmani, iar la 1905 aproape 600.000. Astfel mare parte din Dobrogea şi toată Bulgaria orientală devin musulmane. Această situaţie explică în mod evident, că în cursul dominaţiei turceşti nu se putea prezinta nici o împrejurare, care să favorizeze înmulţirea populaţiei bulgăreşti în Dobrogea.

Cât priveşte pe Românii dobrogeni, situaţia era cu totul contrară. Turcii şi Tătarii ocupau în special centrul şi sudul provinciei. Ei nu împedicau, prin urmare, legăturile naturale dintre Românii de pe cele două ţărmuri ale Dunării. Dimpotrivă ţărmul drept era sub influenţa directă a poporului român. Bălţile Ialomiţei şi ale Brailei primeau mereu ciobani români. Domnii români din veacul al XVII-lea şi al XVIII întăresc Mocanilor privilegiile ce le aveau de mai 'nainte, de a-şi paşte oile în bălţile Dunării şi în Do-

brogea. Vadurile dela Silistra, Vadul-oilor (Hârşova), Măcin, Lăţimea şi Isaccea înlesniau circulaţia dela un ţărm la altul, iar oraşe înfloritoare ca Cetatea-de-Floci, Galaţi, Brăila, Chilia, se desvoltară încă de mult în aceste regiuni, din cauza avântului ce-l luase comerţul şi circulaţia. Toate aceste curente de circulaţie converg spre Dobrogea, ca şi râurile însemnate: Ialomiţa, Siretul, Prutul, pe luncile cărora înaintă în ştepă plusul de populaţie românească din dealuri.

Urmerea naturală a acestor fapte a fost creşterea populaţiei româneşti din Dobrogea, ceia ce explică şi existenţa marilor sate locuite de români, pe malul Dunării, ca Dăienii şi Straja.

De altfel toponimia şi tradiţiunea locală confirmă aceasta. Numai o populaţie românească a putul conserva vechile numiri de localităţi, ca Dristor dela Durostorum; Peceneaga, o amintire a poporului cu acelaş nume; Isaccea dela voevodul Saccea din veacul al XII-lea; Hârşova dela «Hârsu de naţionalitate valahă» amintit la 1197 de Nicetas Choniates; Chilia, dela vechea Chele; Portiţa, strâmtoarea prin care lacul Razim comunică cu marea; Sulina, dela vechiul cuvânt românesc «sulinar»-canal. De asemenea poezia populară dobrogeană aminteşte de «Domnul Constantin, boier de Măcin»; de Francii (Italienii) cari vin cu corăbiile; de fata bogatului «Letin» Sava din «târg din Dobrogea»; de «boierii Dobrogei» şi «aianii Chiustengii»; despre oştile moldovene, oltene şi muntene care ajung până la mare [1]).

In sfârşit în articolul intitulat: *Valoarea Dobrogei pentru Bulgaria şi pentru România*, d. Vâlsan arată cât de importantă este pentru noi această provincie, din punct de vedere economic.

Pentru Bulgaria care posedă un litoral destul de întins şi bogat în golfuri la Marea Neagră şi o coastă extrem de favorabilă la Marea Egee, Dobrogea nu constitue decât o peninsulă izolată şi lăturalnică, o limbă de pământ înaintată cu 150 km. între România şi mare. In schimb pentru România ea este piedestalul pe care se sprijină întreg teritoriul dela sudul Carpaţilor. Posesiunea acestei provincii constitue pentru România o condiţie esenţială de desvoltare economică, căci este singura eşire ce ţara noastră o poate avea la mare. [2]).

---

[1]) *N. R.* No. 172—175 (24—27 Iunie 1918).

[2]) *Ibidem* No. 110 (21 April 1918).

Contribuţii importante pentru lămurirea chestiunii Dobrogeĭ au mai publicat şi d-nii *I. N. Roman* şi *A. Petrescu-Malcoci.*

Cel dintâi într'un studiu intitulat *Populaţia Dobrogei vechi după recensământul din 1 Ianuarie 1913,* combătând afirmaţia lui Rizov, fost ambasador bulgar la Berlin, că la 1878 Bulgarii ar fi fost ca număr în fruntea naţionalităţilor din Dobrogea [1]), dovedeşte cu cifrele diferitelor recensăminte, că şi înainte de anexarea Dobrogei la România şi în anul anexării şi după aceia, Românii au avut majoritatea, deşi elementul bulgăresc a crescut într'o proporţie considerabilă.

După recensământul din 1913 erau în Dobrogea, fară Cadrilater, 216.425 Români şi 51.149 Bulgari. Populaţia comunelor urbane era în total de 98.249, din cari 50.100 Români şi 7592 Bulgari; iar populaţia totală a satelor era de 282.181, din cari 166.325 Români şi 43.557 Bulgari.

Românii cari formau 57 % din întreagă populaţia Dobrogei, erau mai numeroşi decât toţi străinii luaţi la un loc, pe câtă vreme Bulgarii, cari formau 13.4 % din totalul populaţiei, nu reprezintau nici măcar a patra parte din cifra populaţiei româneşti.

La oraşe Românii au majoritatea în 11 din cele 14 comune urbane, între cari şi cele două capitale de judeţ, Tulcea şi Constanţa; la sate numărul lor este mai mare decât jumătatea întregii populaţiuni rurale. Celelalte naţionalităţi au şi ele centre unde sunt în majoritate, ast-fel Ruşii in Chilia-veche şi în Mahmudia; Grecii în Sulina. Numai Bulgarii nu au nici un centru al lor în Dobrogea.

Şi cu toate acestea recensămintele arată o creştere nu numai continuă, dar chiar extraordinar de mare, a populaţiunii bulgare în cursul dominaţiei româneşti.

Dacă se compară cifra populaţiunii bulgare dată de recensământul din 1913 — *51.149* — cu cea dată de statistica din 1903 — *41.978* — observăm că în acest interval de zece ani, populaţiunea bulgară a crescut cu 9271 suflete, adică cu aproape 23 %.

Dacă acum comparăm aceiaşi cifră de 51.149 cu cea de *24.915* dată de statistica din 1880, creşterea în timp de 33 ani este de 26.243 suflete, adică mai mult de 105 %.

In sfârşit punând aceeaş cifră alăturea de cea de 5.970 (=1.194

[1]) D. Roman a publicat şi un articol mai mare de polemică cu Rizov, intitulat: *Dr. Rizov, despre Dobrogea şi plebiscit,* în *N. R.* No. 141—143 (24—26 Mai 1918). Alt studiu al d-sale: *Ceva despre «vechimea» Bulgarilor dobrogeni,* în *N. R.* No. 163 (15 Iunie 1918).

familii de câte 5 membri) data de I. Ionescu dela Brad (pe la 1850), găsim în interval de 62 de ani o creştere de 45.179 suflete, adica de aproape 756 0/0.

Concluzia ce se impune considerând aceste cifre este, că a existat un curent continuu de imigrare bulgăreasca în Dobrogea şi cu toate acestea populaţiunea bulgărească n'a putut câştiga o majoritate apreciabilă nu numai faţă de Români, dar nici faţă de celelalte naţionalităţi. Caci după recensământul din 1913 Bulgarii sunt la sate în al doilea rând, iar la oraşe în al patrulea (jud. Tulcea) şi al şaselea rând (jud. Constanţa). Aceasta constitue o noua dovadă de recenta aşezare a Bulgarilor în Dobrogea.

Cât priveşte aşezarea lor, iarăş foarte recentă, în Cadrilater, găsim constatări interesante în articolul d-lui A. Petrescu-Malcoci, *Contribuţii la chestia Dobrogei.* [1]). D-sa arata că în virtutea legii din 1914 pentru organizarea Cadrilaterului, toţi proprietarii de pământ au trebuit să-şi justifice drepturile. Controlându-se cu aceasta ocazie actele de proprietate, s'a constatat că toate pământurile bulgăreşti au avut mai 'nainte proprietari turci, şi că trecerea proprietăţilor dela Turci la Bulgari nu este mai veche de 35 de ani. Nici un act scris în bulgăreşte nu este mai vechi de 30 ani şi toate actele anterioare acestei date sunt «tapiuri» turceşti făcute la Constantinopol. Aceasta dovedeşte că Bulgarii nu s'au stabilit decât în ultimele decenii în Cadrilater, iar această colonizare s'a făcut în mod forţat, căci imediat ce a început să funcţioneze justiţia românească în acest ţinut, s'au pornit o sumedenie de procese de revendicare din partea foştilor proprietari Turci.

De altfel în Cadrilater sunt sate bulgăreşti unde nu există nici un Turc, dar unde cu toate acestea nu se vede nici o cruce în cimitir. Proprietarii şi negustorii bulgari sunt atât de noi, încât nu au strămoşi îngropaţi aci. Cât de redusă a fost influenţa bulgărească se poate deduce şi din faptul că şi astăzi copii bulgari vorbesc turceşte pe străzile Bazargicului, cum de altfel vorbiau această limbă în oraşele din Dobrogea veche, pe la 1880.

Pentru a complecta seria cărturarilor cari au publicat în Moldova contribuţiuni la chestia dobrogeană, trebuie să mai amintim pe d-nii *G. Murgoci*, *Dr. N. Sadoveanu*, preotul *N. Roşculeţ*, profesorul *P. Panaitescu* şi regretatul *A. Metroniu*, cari toţi şi-au pu-

[1]) *Neamul Românesc* No. 87 (29 Martie 1918).

blicat articolele în ziarul «Neamul Românesc». De asemenea nu trebuie să uităm propaganda ce au făcut-o și celelalte ziare ce apăreau în capitala Moldovei, ca L'Indépendance Roumaine, România, Acțiunea Română și Evenimentul, precum și ziarele din orașele de provincie și din Basarabia, cari toate au avut accente duioase pentru pierderea Dobrogei și îmbărbătări energice pentru viitor.

In acelaș timp suntem datori să menționăm acțiunea ce au întreprins-o la Iași un grup de refugiați dobrogeni, în frunte cu d. I. N. Roman, în vederea pacii ce urmă să se încheie între România și Puterile centrale, în primăvara anului 1918. De oarece în preliminarile dela Buftea se stabilise cedarea Dobrogei către Puterile centrale, grupul dobrogean a cerut guvernului Marghiloman sa intervie pentru înlăturarea acestei clauze din tractatul de pace. Pentru acest scop d. Roman a redactat un memoriu, care cuprindea toate argumentele ce pledau pentru drepturile românești asupra Dobrogei. După informațiunile ce le avem, acest memoriu — care e regretabil ca nu a fost publicat — a fost prezintat delegaților austro-germani, dar nu a fost luat în seamă. Se știe în adevar, ca prin tratatul dela București se acorda o mare parte din Dobrogea Bulgariei, iar restul, care deocamdată rămânea să fie administrat în formă de *condominium* de către toți aliații centrali, urma sa fie cedat mai târziu tot Bulgarilor.

Judecând în total activitatea cărturarilor ce au luptat în Moldova pentru cauza dobrogeana, trebuie să recunoaștem, că a avut urmări foarte importante pentru reușita acțiunii noastre. In primul rând ea a deșteptat conștiința despre drepturile noastre asupra Dobrogei în sufletele necajite și deziluzionate ale Românilor indigeni și refugiați și în inimele soldaților dornici de revanșă; de altă parte a creat o atmosferă favorabilă cauzei noastre în cercurile conducătoare ale aliaților, cari în parte fusese câștigate de propaganda energică și intensivă a dușmanilor noștri [1]).

II.

Dacă în teritoriul liber al României s'a putut produce o mișcare atât de frumoasă pentru cauza dobrogeană, în partea de țară

[1]) Pentru a putea fi citite și de străini, articolele publicate în «Neamul Românesc au fost traduse în limba franceză de d-ra A. Demetrescu și reunite într'un volum intitulat: *La Robrogea Roumaine*, Etudes et documents. Bucarest, 1919.

ocupată de armatele dușmane era cu neputința să se întreprindă o acțiune fățișă în acest scop. Administrația militară reprimă cu mijloacele-i barbare orice manifestare a conștiinței naționale, iar regimul de teroare introdus de dușman suprimase toate libertățile.

Cu toate acestea, în preajma încheierii păcii dintre România și Puterile centrale, cunoscându-se intenția acestora de a-ne răpì Dobrogea, s'au găsit și acì câți-va cărturari, cari sfidând orice pericol, au luat apărarea drepturilor noastre asupra acestei provincii. Primul loc între ei îl ocupa savanții profesori universitari, d-nii *D. Onciul* și *S. Mehedinți*.

Cel dintâi, îndeajuns de cunoscut de către toți Românii pentru eruditele sale studii asupra istoriei noastre naționale, a știut să înalțe moralul scăzut al populațiunii cutropite, tocmai în momentul când dușmanii pregătiau României soarta cea mai umilită. In ziua de 13 Februarie 1918, marele profesor a organizat, în calitate de membru al Comisiunii Monumentelor Istorice, o impunătoare manifestație națională pentru comemorarea a cinci sute de ani dela moartea lui Mircea cel Bătrân. Cu această ocazie d-sa a rostit la Mitropolie, în asistența unui foarte numeros public, o înălțătoare cuvântare, în care preamărind pe viteazul voevod și amintind de rolul hotărâtor ce l-au avut Românii în luptele contra Turcilor, a accentuat cu tarie stăpânirea lui Mircea-Vodă asupra Dobrogei și deci implicit drepturile noastre istorice asupra ei [1]).

Aceste drepturi au fost apoi lămurite de d. Onciul, cu argumente scoase din izvoarele istorice, într'un judicios memoriu ce a redactat pentru informarea delegaților dela conferința de pace din București [2]).

«După războiul ruso-româno-turc din 1877-1878 — spune d-sa în acest memoriu — congresul din Berlin a hotărât ca Dobrogea, liberată atunci de stăpânirea turcească, cu populațiune în majoritate românească, să aparțină României.

Această hotărâre a congresului aveà, pe lângă temeiurile etnografice și politice, și o bază istorică. Această țară fusese răpită de Turci dela principatul Țării-Românești, din care făcea parte sub principele Mircea I (1386-1418). După liberarea ei de sub stăpâ-

---

[1]) D. Onciul, *Mircea cel Bătrân*. Cuvântare comemorativă la cinci sute de ani dela moartea lui. Ed. Academiei Române, București, 1918.

[2]) Publicat sub titlul: *Date istorice asupra Dobrogei* în Revista istorică, anul V (1919) pag. 48 urm.

nirea turcească ce a durat 460 ani, la care liberare a coöperat în mod hotărâtor tânăra armată română sub conducerea fericitului întru amintire principe și rege Carol I, ea fu restituită Românici, careia aparținuse mai înainte.

«Stăpânirea Domnului Țării-Românești Mircea, asupra Dobrogei cu Silistra, e constatată prin o serie de documente, din primul lui an de domnie până la sfârșitul lui.

«In tractatele sale de alianță cu regele Poloniei, Vladislav Iagello, din 1390 și 1391, Mircea poartă și titlul de «Despot al țării lui Dobrotici (Dobrogea) și Domn al Dristorului» *(terrarum Dobrodicii Despotus et Tristri Dominus)* [1]. In hrisoavele sale interne, cel dintâi din anul 6895 al erei bizantine (între 1 Septemvre 1386 și 31 August 1387), această posesiune se înfățișeaza sub titlul: Domn de amândouă părțile peste toată Dunărea până la Marea cea mare și cetății Dristorului (—Silistrei) străpânitor». Acest titlu se repetă în hrisoavele lui Mircea până la sfârșitul domniei lui [2].

«Stăpânirea efectivă a Domnului Țării-Românești asupra Dobrogei și Silistrei se adeverește și prin faptul, că în hrisovul din 1387 pentru mânăstirea Cozia, Mircea poruncește căpeteniilor cetății Silistra să respecte și sa păzească dreptul acordat mănăstirii de a pescuì în bălțile dimprejur.

«După supunerea Bulgariei și incorporarea ei ca provincie turcească, în anul 1395, Turcii au ocupat, în războaiele următoare cu Mircea, și posesiunea lui transdanubiana care apoi lipsește și din titlul Domnului până pe la 1403. După încheierea păcii cu Turcii (1402), prin care Mircea s'a învoit să plătească tribut, garantându-se autonomia și întregitatea principatului, el a primit înapoi și Dobrogea cu Silistra. Această posesiune reapare apoi iarăși în titlul lui, mai întâi sub forma: «Domn al multor cetăți turcești» (pe la 1403) [3], apoi ca mai înainte: Domn de amândouă părțile peste toata

---

[1] Dogiel, *Codex diplomaticus Regni Poloniae*, I, 597-598. Hurmuzaki-Densușianu, *Documente privitoare la istoria Românilor*, I. 2. 322, 334.

[2] Documentele originale în Arhivele Statului și în colecția de manuscripte a Academiei Române. Edițiuni: Venelin, *Vlachobulgarskija ili dacoslavjanskija gramoty* (1840); Miletici și Agura, *Daco-Românete* (Sbornik, IX, Sofia 1893); Miletici, *Novi Vlachobălgarski gramoti ot Brașov* (Sbornik XIII, Sofia 1896); Bogdan, *Documente privitoare la relațiile Țării-Românești cu Brașovul și cu Țara-Ungurească* (1905) și în Analele Acad. Rom. S. ist. XXVI (1903).

[3] Hurmuzaki-Densușianu, *Documente* I, 2 (Kaluzniacki, Documente slavone) pag. 825.

Dunarea până la Marea cea mare şi cetaţii Dristorului stăpânitor». Acest titlu se mai repetă încă într'un hrisov al fiului şi succesorului sau Mihail (1418-1420), sub care posesiunea transdanubiana fu pierdută catră Turci. Ocuparea ei definitivă, cronicele turceşti o pun în timpul expediţiunilor lui Mahomed I (1418-1421) contra Ţării-Româneşti (ultima în anul 1419), când, după mărturia lor, au fost ocupate cetăţile Isaccea şi Enisale (în Dobrogea)» [1]).

In această tară, continuă d. Onciul, există o veche populaţiune românească, descedentă din coloniştii români amestecaţi cu baştinaşii Geţi. Acest element s'a menţinut şi sub stapânirea turceasca, întarindu-se prin imigraţiuni de Români din stânga Dunarii. Românii constituiau şi la reunirea Dobrogei la ţara muma elementul cel mai numeros; munca lor stăruitoare şi continua a facut din provincià aceasta, pe care au primit-o dela Turci pustie şi săraca, o ţară prosperă din toate punctele de vedere.

«Tot ce s'a făcut acì în serviciul culturii şi al progresului, în special pentru introducerea unei administraţiuni şi a unei justiţii regulate, pentru înaintarea culturii poporului (înfiinţarea tuturor şcoalelor primare, secundare şi speciale, construcţiuni de şcoale şi biserici, cum şi înfiinţarea unui seminar mahomedan şi a altor institute de cultură), pentru înaintarea culturii pământului, a agriculturii şi silviculturii (ameliorațiuni, plantaţiuni, împăduriri, cultura viţei de vie, a pomilor roditori, a legumelor, a tabacului, a plantelor oleioase şi textile, etc.), a creşterii vitelor (vitele de rasă, herghelii, introducerea şi creşterea oilor de rasă, piscicultura, agricultura, sericicultura, etc.), pentru folosirea bogăţiilor subsolului şi ale mării (ruine, cariere, pescării, instalarea de băi de nămol şi de mare, cu stabilimente de cură, etc.), pentru înaintarea industriei, a comerţului şi a mijloacelor de comunicaţie (construcţiuni de porturi, de şosele de căi ferate, de poduri, etc.) pe lângă o exploatare raţională a izvoarelor de bogăţie şi de producţiune ale ţării, pe temeiul unor serioase studii ştiinţifice, geologice şi biologice, — tot ce s'a făcut şi creat în această privinţă, cu mari cheltuieli ce apasă greu asupra actualei datorii publice a României, este creaţiune românească, opera de cultură românească [2]).

---

[1]) Seadeddin, *Cronica dell'origine e progressi della Casa ottomana* (trad. de Bratutti), I. 344; Leunclavius. *Historiae Musulmanae Turcorum* pag. 473.

[2]) *Progrès de la Dobrodja depuis l'annexion jusqu'aujourd'hui, 1880—1906.* Tableau graphique dressé par ordre du Ministre des Domaines I. N. Lahovary.

«In această lucrare culturală a fost angajată și multă avere particulară românească. Mulți Români au vândut chiar proprietățile lor de dincoace de Dunăre, spre a cumpăra pământ în Dobrogea și a înființă instalațiuni agricole și alte întreprinderi.

«Podul Regele Carol peste Dunăre; instalațiunile portului și silozurilor din Constanța, făcute să corespundă nu numai trebuințelor mai mici ale țării, dar și celor ale comerțului general european; organizarea exemplară a pescăriei; nu mai puțin explorarea arheologică și săpăturile pentru descoperirea resturilor trecutului roman, făcute de învățați români, — acestea sunt opere de cultură care sunt vrednice a fi puse alăturea cu cele mai însemnate lucrări de acest fel din statele cele mai vechi. In abià 38 de ani de administrațiune românească, s'a făcut acì pe toate terenurile culturii materiale și intelectuale. mai mult decât e constatat în cele 12 secole dela sfârșitul dominațiunei romane până la recucerirea românească.

«Astfel Dobrogea, nu numai prin majoritatea populațiunii sale și după desvoltarea sa istorică, e o țară românească; dar și prin ceeace a devenit sub administrațiunea românească, care dintr'o țară de pășunat a făcut, prin muncă și cultură românească, o țară cultivată și înfloritoare; ea e o creațiune nouă și cu totul românească».

De altă parte d. S. Mehedinți, învățatul geograf și bun cunoscător al problemelor dobrogene, a redactat și d-sa pentru conferința păcii dela București, un memoriu, în care pe temeiul argumentelor scoase din studiul geografiei și etnografiei Dobrogei, dovedește drepturile imprescriptibile ale poporului românesc asupra acestei provincii [1]).

După ce arată că din punct de vedere geografic și chiar geologic, Dobrogea este o insulă străină și de Carpați și de Balcani, d-sa insistă asupra intensității și tăriei colonizării și civilizației romane acì.

Până pe la anul 600 d. Cr. elementul roman creștin s'a menținut bine în Dobrogea, dar pe urmă năvălirile barbare întețindu-se, situația se schimbă în rău. Ultimii năvălitori, Turcii, supun definitiv Dobrogea și o țin în stăpânire aproape 500 de ani.

Bucarest, 1907.—Luca Ionescu, *Județul Tulcea* (1904. cu date dela incorporare).— P. T. Sfetescu, *Expunerea situației județului Tulcea pe anul 1913.* — Luca Oancea, *Expunerea județului Constanța pe anul 1913/14.*

[1]) Publicat sub titlul *Observări asupra Dobrogei*, în Convorbiri Literare LI. (1919) p. 74 urm.

«In acest lung spaţiu de timp, cât au durat invaziile barbare, apoi stăpânirea semi-milenară a Turcilor, aspectul cultural, etnografic şi chiar fizic al Dobrogei s'a schimbat considerabil.

«Mai întâi faţada maritimă a suferit o eclipsă aproape totala. Inaintarea aluviunilor Dunarii a sporit cu mult delta, iar prelungirea nisipului pe lângă ţărm a astupat vechile golfuri, unde erau porturile antice. O limbă de nisip a închis laguna Razim aproape complet, lăsând doar o mica *Portiţă*, iar alte golfuri mai mici, către Sud au fost transformate în lacuri.

«Dar nu numai aspectul maritim al vieţii dobrogene se pierde, ci dispare şi cel agricol din interior. In locul numeroaselor sate de plugari din vremea romană, Dobrogea devine iarăş o *stepă*. Elementele nomade, (în special Tătarii) rămân cu totul indiferente faţă de mare. La câteva sute de paşi de malulul mării, satul tătaresc este tot aşa de strain de mare, ca şi horda din Gobi, Mongolia ori stepele Kirghize. Atâta numai, că în loc de cort sau iurta, Tătarul locuieşte în bordei. Urmarea a fost că viaţa pastorală a luat locul cele agricole. Dar spre Nord şi spre Vest, adeca în apropiere de lunca Dunării, de unde radià influenţa plugarilor români, s'au păstrat vechi aşezări româneşti — atât de vechi unele, încât au putut păstra în toponimie amintirea despre epoca navălirii barbarilor (*Pecenega*) [1]).

«Insă radiarea Românilor nu s'a mărginit cu vremea numai la o mică faşie din ţărmul dunărean, ci a luat proporţii mai întinse: a răzbit pe calea fluviala până la mare, iar pe cale pastorală până în interiorul ţinutului dobrogean.

«In adevăr, Dunărea (mai ales în cursul ei inferior, dela Călăraşi-Silistra până la mare) e caracterizată printr'o luncă de o lăţime extraordinară. Intre podişul Bărăganului şi al Dobrogei, uscate amândouă, şesul sau lunca plină de bălţi, de paşuni şi de zăvoaie a Dunării, formează un ţinut *sui generis*, unde viaţa plantelor, animalelor şi a omului capătă o înfăţişare cu totul a parte. Vara, când stepele sunt arse de secetă, lunca e verde; iarna, când frigul e aspru în Dobrogea şi pe Bărăgan, *balta* e un adăpost.

«De acì a urmat, că balta, adică valea propriu zisă a Dunării

---

[1]) Kanitz, *Donau-Bulgarien*, 1879, vol. III. p. 225. Incă în secolul al XV-lea sunt acì «pontische Walachen, die nach griechischen Quellen Italischer (römischer) Abkunft waren».

a devenit un centru de atracţie pentru păstori. Şi nu numai pentru păstorii din vecinătate, ci chiar pentru cei din Carpaţi şi din podişul Transilvaniei. Fenomenul cunoscut pe toată faţa pământului, că populaţia podişurilor tinde a se resfirà peste şesurile dela poale, s'a repetat şi acì. Păstorii din Transilvania pendulau regulat cu turmele lor de sus în jos până la Dunăre, Nistru şi chiar peste Nistru şi până în Marea Neagră. In locul Tătarilor care erau nomazi fixaţi în colibe, nomadismul în stil mare l-au exercitat Românii. Astfel s'a putut vorbì cu drept cuvânt de o «Transilvanie nomadă», «das wandernde Siebenbürgen» [1]).

«Iată o mărturie autentică: Pe linia cea mai depărtată a hotarului format de Carpaţi, unde ei despart podişul Transilvaniei de România, se află o populaţie de pastori, cam de 200.000 de suflete. Ea se ţine ca un lanţ neîntrerupt din Bucovina şi încinge cotul cel mai răsăritean al Transilvaniei, apoi merge în linie dreaptă până aproape de Dunăre, la Porţile-de-Fier. Această populaţie românească are la cele 9 sau 10 trecători un fel de puncte de legătură şi înviorează cu turmele păşunele de pe munte, pornind din satele lor mari. Cât pentru iernatic, turmele sunt duse pe drumurile şi potecile cele numeroase spre gurile Dunării de jos... Masurile vamale snnt astfel întocmite, în cât vitele ţinute de Transilvăneni în România sunt considerate ca vite locale, iar produsele lor sunt importate fără vamă [2]).

«Necesitatea geografică şi economică a fost deci mai puternica decât hotarele politice. Românii din Transilvania, trecând două graniţe: a munţilor şi a Dunării, ajungeau până la M. Neagră, păscând cu turmele lor şi stepa dobrogeană.

«Rezultatul a fost, că dela o vreme, unii au început a se aşeza între Turci şi Tătari, căsătorindu-se cu fete din satele româneşti şi renunţând la dreptul lor de supuşi austriaci. In acelaş timp, când păstorii se afirmau în stepa dobrogeană, lunca Dunării era, fireşte domeniul pescarului român, căci elementele mongolice se arătaseră indiferente nu numai pentru mare, dar şi faţă de viaţa mai dramatică a pescuitului în Dunăre şi bălţi. (Lucrul se explică şi prin scârba

[1]) I. Hintz, *Das wandernde Siebenbürgen*, Kronstadt 1870, p. 4 şi 46, şi Kanitz, *Donau-Bulgarien*, 1879 vol. III p. 310, 228. «Până la 1840 plăteau paşilor din Tulcea 4 parale pe cap de vită şi o oaie din cincizeci».

[2]) I. Ionescu, Escursie agricolă în câmpia Dobrogei, 1850 p. 127 (publicată în limba franceză la Constantinopol).

nomazilor din centrul Asiei față de pește, care e o vietate spurcată). Și astfel cu toată întinderea elementului turc spre Dunăre, pescuitul a fost și a ramas până azi românesc.

««Pe partea de sus a Dunării noastre — dela Porțile-de-Fier până la Silistra — elementul principal, care predomină pe amândouă malurile, sunt pescarii de naționalitate română, care pescuiesc atât în albie, cât și în balți. Dela Silistra în jos încep a-se arătă tot mai mulți pescari de origină străină. Totuși, pe toata aceasta distanță dela Silistra la Tulcea, numărul pescarilor români ramâne covârșitor, căci afară de satul Carcaliu, *toate satele frumoase și bine populate* de pe malul dobrogean sunt *curat românești*, iar locuitorii lor sunt pescari îndemânatici ocupându-se încă *din vechime* cu aceasta meserie.

««Dela Tulcea în jos.... începe amestecul cel mare al naționalitaților. Aci o parte din vechii pescari români baștinași au fost prin multe părți înlocuiți prin noi coloniști: Cazaci, Ruși și Lipoveni.... în timpul diferitelor ocupații rusești. Și azi mai sunt încă batrâni prin satele moldovenești dela Razim, Calica, Sarinasuf, Sarighiol, Enisala, etc. care povestesc cum părinții lor erau primii vătafi la navoade și că *ei* au învățat întâi pe Cazaci să trzgă cu navodul, caci aceștia veniseră aci numai cu cârmacele și setcele»» [1]). Așa dar pe lângă afirmarea elementului român în stepa dobrogeana, ca păstori, avem o afirmare tot așa de firească în lunca Dunării și chiar la mare, ca pescari. — Așa se explică între altele numele Portița, dat ușii prin care marea patrunde în marea laguna Razim.

«Tot aceste împrejurari geografice explica apoi pentru ce in lunga stapânire turcească de aproape 5 veacuri, alături de elementul mongolic, singur neamul românesc, traitor mai ales în lungul râurilor ce se îndreptau spre Dunăre și Mare, și'a putut afirmă continuitatea sa în Dobrogea. (Pentru Turci singura însemnatăte a acestui ținut era cea militară: drumul spre Dunăre, în expedițiile contra Poloniei și Rusiei. Cât pentru Bulgari regiunea toata era ca și neexistentă).

«Lucrul era firesc. In drumul lor spre Dunăre, Turcii au curațat pământul de populația creștină. Bazinul Mariței a fost colonizat chiar sub Baiazid I. Acolo n'a rămas nici urmă de așezări bulgare. Dar și mai strașnică a fost prigonirea elementului bulgă-

---

[1]) G. Antipa. *Pescăria și pescuitul în România*, 1916 p. 741.

resc spre Est, lângă Marea Neagră, unde s'au aşezat mase compacte de Turci pe amândouă crestele Balcanilor până la Dunăre; aşa că chiar *azi*, după emigrari puternice ale Turcilor, sunt regiuni unde ei au majoritatea, dar sunt *multe*, unde elementul bulgar n'atinge nici 20%, iar în Acadânlar nici 10%. Doar munţii Balcani, dacă mai putuseră ocrotì un rest de populaţie bulgărească» [1]).

In afară de aceste doua memorii, chestiunea Dobrogei a fost tratata şi de mult regretatul *Constantin Giurescu*, un distins profesor şi istoric, care din cauza unor anumite împrejurari fusese silit să rămâna în teritorul ocupat. Nu am putut cunoaşte lucrarea lui — care de altfel nu s'a publicat — dar înaltele calităţi cu care era dotat acest învăţat, rapit de moarte tocmai când putea să aducă mai multe foloase ştiinţei româneşti, şi conştienciozitatea ce o punea in toate lucrările sale, sunt garanţii că şi memoriul asupra chestiunii dobrogene era întocmit cu cea mai deplină seriozitate ştinţifica.

Printre cărturarii cari au scris în teritorul ocupat asupra Dobrogei, trebuie sa punem şi pe defunctul secretar al Societăţii istorice, *Al. T. Dumitrescu*, care cu o stăruinţă mai presus de puterile sale — şi care a contribuit sa-l doboare în mormânt — a strâns într'un voluminos manuscris un foarte mare număr de informaţii şi documente privitoare la istoria Dobrogei şi la drepturile noastre asupra ei. Manuscrisul a fost trimis cu mari greutăţi la Iaşi, unde a fost consultat de mai multe persoane, cari adunau material pentru susţinerea cauzei dobrogene.

Este greu de precizat ce influenţă a avut acţiunea cărturarilor din teritorul ocupat, asupra conferinţei de pace, întrunită la Bucureşti. Poate că deciziunea de a nu se ceda întreagă Dobrogea Bulgarilor, cel puţin la început, s'a datorit argumentelor atât de convingătoare cuprinse în memoriile alcătuite de aceşti distinşi şi patrioţi învaţaţi.

III.

In timp ce învăţaţii noştri dela Iaşi şi dela Bucureşti respingeau cu hotărâre argumentele propagandiştilor bulgari şi apărau cu energie drepturile româneşti asupra României transdanubiane, intelectualii refugiaţi în ţările străine luptau şi ei cu înverşunare contra propagandei pe care duşmanii noştri o organizaseră cu sfor-

[1]) Prof. Ischirkoff, *Petermann's Mitteilungen*, 1911 p. 117.

țări mari în țările neutre din apusul Europei. Această propaganda ajunsese maximul de intensitate în primele luni ale anului 1918, când se începuseră pregătirile în vederea pacii dintre România și Puterile Centrale, pace care se credea ca va da o soluție definitivă și chestiunii dobrogene. Elveția mai ales a fost inundata în acest timp de numeroase cărți bulgărești de propaganda, unele traduse sau reproduse după ediții anterioare din Sofia ori Berlin, altele publicate atunci pentru întâia ora. Deasemenea o mare parte din ziarele elvețiene au fost prefacute în organe pentru propaganda bulgărească [1]).

Se înțelege ca această propagandă, care era condusă cu multă dibăcie de profesorul-geograf Ișircov, nu urmărià numai sa provoace un curent favorabil printre refugiații din toata lumea ce se stabilisera în Elveția, ci mai ales să facă o atmosferă prielnică cauzei bulgărești în Franța, care era locul de întâlnire al tuturor personagiilor influente din țările Entantei.

De oarece însă cei mai mulți dintre intelectualii noștri, refugiați în apus, se stabilisera în Paris, au combatut de acolo propaganda bulgarească. In Elveția pare a nu fi fost decât un singur Român care a luptat pentru cauza dobrogeană: d. *N. Petrescu-Comnen*, autorul unei interesante lucrari, publicată la Lausanne în 1918 și întitulată *La Dobrogea (Dobroudja). Essai historique, économique, ethnographique et politique* (Payot et Co.).

In aceasta lucrare d-sa face o scurtă privire asupra Dobrogei în evul mediu și sub dominația turceasca, insistând mai ales asupra unui numar de harți din veacurile XVII și XVIII, cari arata Dobrogea ca o țara deosebita de Bulgaria și purtând numele de «Tartaria» sau «Tataria», din cauza massei mari de Tatari ce locuiau într'însa. Apoi combate cu argumente etnografice teza bulgarească despre majoritatea populației bulgărești în Dobrogea; explica pe larg modul cum ni s'a retrocedat această țară la 1878 și apoi Cadrilaterul la 1913, și în sfârșit arată cât de lipsit de seriozitate este argumentul adus de Bulgari, că la 1878 mulți dintre bărbații noștri politici au fost contra anexarii Dobrogei, precum și afirmarea absurdă despre martiriul Bulgarilor dobrogei în timpul stăpânirii românești.

Dintre învățații elvețieni acela care a susținut cauza româ-

---

[1]) N. P. Comnène *La Dobrogea*, Lausanne — Paris, 1918, p. 202, nota conține lista celor mai însemnate scrieri ale propagnadei bulgărești din Elveția.

nească, și în special cea dobrogeană, a fost d. *Eugène Pittard*, profesor la universitatea din Geneva. D-sa a publicat încă în 1917 o carte intitulată *La Roumanie (Valachie-Moldavie-Dobrudja)*, în care vorbește între altele de importanța geografică a Dobrogei pentru România. Mai târziu savantul elvețian a publicat un articol în *Journal de Genève* (12 Martie 1918), în care își exprimă fară înconjur părerea că Dobrogea se cuvine României [1]).

Dacă în Elveția acțiunea contra propagandei bulgărești n'a fost susținută de toate forțele ce-i puteau veni într'ajutor, în schimb în Franța, și mai ales în Paris, unde se află un mare număr de refugiați români, între cari mulți oameni de știință, s'a putut organiză o campanie serioasă pentru apararea intereselor românești.

Incă în Ianuarie 1918 a început să apară acolo ziarul *La Roumanie*, sub conducerea d-lor *P. Brătășanu, C. Banu, C. Mille* și *E. Fagure* cu menirea, de a informà opinia publică mondială despre problemele privitoare la România și la întreg poporul românesc. Acest ziar a publicat și mai multe studii și articole asupra Dobrogei, între cari locul de frunte îl ocupă studiile eruditului dobrogean, profesor la universitatea din Iași, d. *O. Tafrali.*

Primul său articol intitulat *La Dobroudja et les prétentions bulgares, par un autochtone*, apărut în No. 5 dela 14 Febr. al ziarului, a fost imediat remarcat de cercurile intelectuale franceze, care pe vremea aceia încă nu erau bine informate asupra acestei chestiuni, căci cartea d-lui Iorga, Droits nationaux et politiques des Roumains dans la Dobrogea, publicată în Iași prin Aprilie 1917, nu putuse încă să se răspândească într'o măsură destul de mare, iar de altă parte broșurile tendențioase ale propagandei bulgărești din Elveția inundaseră Parisul.

Celelalte articole ale d-lui Tafrali, publicate în cursul anului 1918 au fost tot atât de bine primite [2]), iar lucrarea d-sale mai întinsă, apărută în Octomvrie, cu titlul *La Roumanie Transdanubienne (La Dobroudja), Esquisse géographique, historique, ethnogra-*

---

[1]) N. P. Comnène, *op. c.* p. 199.

[2]) Articolele d-lui Tafrali, tipărite în *La Roumanie* (1918), afară de cel menționat, sunt: *Dobroudja et Bessarabie* (20 Iunie); *La «Congrès» panbulgare de Babadag* (4 Iulie); *Chantage bulgare, faiblesse allemande* (18 Iulie); *La Dobroudja — les erreurs de la propagande bulgare en Suisse* (19 Sept.); *La Dobroudja méridionale — Problème roumain, polonais, tchéco-slovaque* (15 Mai 1919). *La Dobroudja et les pretentions bulgares* (8 Mai 1919).

phique et économique (Paris, Leroux) a fost primită cu deosebită simpatie de critica franceză [1]).

In această lucrare d. Tafrali, stapân pe un foarte bogat material bibliografic, expune pe scurt desvoltarea istorică a Dobrogei din antichitate și până în zilele noastre, insistând mai ales asupra situației geografice, asupra vieții culturale, asupra stăpânirilor politice, asupra evoluțiunii etnografice favorabilă elementului românesc și asupra importanței economice a Dobrogei pentru România. Concluziunile la cari ajunge sunt urmatoarele:

«1. România Transdanubiană, cunoscuta mai mult sub numele de Dobrogea, prezintă o individualitate distincta fața de restul Peninsulei Balcanice.

«Din punct de vedere geologic ea se diferențiaza și de Carpați și de Balcani. In era primara ea a constituit pivotul care a permis formarea Moldovei și Valahiei.

«Din punct de vedere geografic, Dobrogea este in mare parte o stepa, care se apropie de stepa Băraganului muntean și a Basarabiei. Ea este cu totul deosebita de regiunea învecinata, paduroasa și abondenta în ape, Deliormanul, adică regiunea nord-estică a Bulgariei.

«Grecii, Romanii și Bizantinii cari au fost rând pe rând stapânii provinciei, o considerau ca o țara deosebita de Bulgaria actuala sau Moesia inforioara a Romanilor. Alipind Dobrogea la regiunile scitice, care corespund cu Basarabia și Rusia meridionala, ei au numit-o Scythia minor.

«2. Dobrogea a cunoscut toate mizeriile invaziunilor și războaielor din trecut. Situată chiar pe frontiera care separă lumea barbară de lumea civilizata, ea a fost din timpurile cele mai departate și pâna astazi, o prada ușoară pentru toți năvalitorii, cari au devastat-o rând pe rând.

«Dela întemeierea orașului Tomis, în veacul al VII-lea în, d. Cr. și până în zilele noastre, Dobrogea nu a cunoscut decât doua perioade, când viața s'a putut desvoltà în toata libertatea și siguranța; două momente într'adevăr înfloritoare: stapânirea romana, dela începutul veacului al II-lea până la mijlocul veacului al III-lea, al erei noastre, și cei 38 de ani de stapânire românească. Restul

[1]) Cf. darea de seamă a lui G. Schlumberger în *Journal des Débats* din 13 Decembre 1918 și a lui Louis Forest în *Le Matin* din 28 Decembre 1918.

nu este decât o succesiune nesfârşită de scurte perioade de linişte relativă, alternând cu razboaie şi invazii distrugătoare.

«In prima epocă de înflorire, Romanii au implântat în Dobrogea, odată cu steagurile lor victorioase şi civilizătoare, germenul naţiunii române. In Dobrogea ca şi în Dacia, Romanii, colonişti sau legionari, amestecându-se cu indigenii: Daci, Geţi şi Sciţi, au dat naştere naţiunii române. Columna lui Traian din Roma şi monumentul ridicat de acelaş împarat la Adam-Clissi, în centru Dobrogei, pastrează amintirea operei ce au îndeplinit Romanii pe malurile Dunarii de jos.

«Dintre toţi barbarii cari au navalit în Dobrogea, numai Pecenegii, Cumanii şi Turcii s'au aşezat în mod stabil, pentru o perioada de timp mai mult sau mai puţin lunga. Toţi ceilalţi, chiar şi Bulgarii, numai au traversat-o.

«In adevar nu se gaseşte în Dobrogea nici o urma de stabilire bulgărească sau altfel. Hordele lui Asparuc, trecând Dunărea, s'au stabilit pe la mijlocul veacului al VII-lea în triunghiul format de oraşele Varna, Şumla şi Silistra. Ruşii lui Sviatoslav le-au alungat de acolo în veacul al X-lea. Ţarii bulgari având ochii aţintiţi mereu spre sud, spre Constantinopol şi mai ales spre Salonic, n'au dat nici un interes stepelor din Scitia mica, unde oraşele odinioara atât de înfloritoare, nu mai formau decât o gramadă de ruine, unde pamântul ramânea nelucrat, unde apa lipsea, unde, în sfârşit, nu era nimic de pradat. Acest «deşert scitic» nu putea atage prin nimic atenţia sau lacomia lor.

«Bizantinii, moştenitorii Romei, au ramas stapâni ai provinciei atât cât le permiteau invaziile barbare. Dar n'au renunţat nici odata sa considere aceasta provincie ca ar fi încetat de a ţine de coroana imperiala bizantina.

«Biserica creştina, auxiliar preţios al politicei bizantine, avea şi ea motive destul de puternice ca sa nu abandoneze pe nenorociţii sai fii sufleteşti din Dobrogea. Reprezentanţii ei au fost de o abnegaţiune şi un curaj sublim în împlinirea operei lor creştine în aceste meleaguri mereu pustiite de barbari. Mulţumita bisericei nu s'a stins aci flacara civilizaţiei cu toate furtunile deslanţuite; mulţumita ei micul numar de indigeni, cari s'au îndaratnicit sa ramâna alipiţi de pamântul sfânt al patriei, şi-au putut păstra intacta credinţa creştina şi speranţa în zile mai bune; mulţumita bi-

sericei și-au putut ei conserva obiceiurile și tradițiunile bizantine și respectul datorit împăratului din Constantinopol.

«Când năvălirile au încetat definitiv, Bizantinii și-au putut restabilì autoritatea la miaza-noapte. In veacul al XIV-lea și-au instalat aci guvernatori de ai lor, dintre care unii par a fi fost de origine româneasca, cum era Balica, arhontele din Cavarna, ori slava, ca despotul Dobrotici, adevărat condotier oriental. Dobrotici a guvernat, în numele Bizantinilor, regiunea Varnei și Cavarnei. Autoritatea lui se întindea probabil și asupra Dobrogei. A fost chiar un moment când s'a proclamat independent. In a doua jumatate a veacului XIV, Domnii Muntenici, în special Mircea cel Batrân, luara în stăpânire Dobrogea, dar nu au pastrat-o mult tîmp. Cucerirea turceasca a pus capat stapânirii lor. Cinci veacuri în urmă, siliți de razboi, Turcii au trebuit sa o dea îndarat Românilor.

3. Din punct de vedere etnografic, România de peste Dunare este un adevarat mozaic de naționalitați. Singuri Gagauții și o parte dintre Români pot fi considerați ca autohtoni. Toți ceilalți nu sunt decât imigrați. Patru naționalitati locuiesc în Dobrogea în numar mai mare. In Dobrogea veche stau în primul loc Românii, cari formeaza 55% din totalul populațiuni; Bulgarii nu ajung decât abia la 14—17%; Turcii și Tatarii 11%, deși numarul lor a crescut considerabil prin anexarea Dobrogei meridionale în 1913. Rușii nu formează decât 10% din populațiune.

4. In 1878 România luà în stapânire o regiune desorganizata și aproape pustie, unde era totul de creat: administrație, instrucție drumuri, comerț, industrie, agricultură. Muncitorul român transformă „deșertul scitic“ care era Dobrogea, într'o țara înfloritoare.

«S'a introdus acì o administrație copiata după cea din Apus. S'au acordat locuitorilor drepturi civile și politice, garantate de constituție, de cari se bucurau și ceilalți locuitori din regat. S'au creat numeroase școli și spitaluri, s'au construit șosele și linii ferate; s'a transformat orașul Constanța într'un adevărat port modern.

«Astfel România îndeplinind în Dobrogea o operă de civilizație, de care poate fi mândră cu drept cuvânt, și-a câștigat drepturi noi asupra acestei provincii, cari se adaugă celor de ordin geografic, istoric, etnografic și economic».

Activitatea d-lui Tafrali la Paris nu s'a marginit numai la publicarea de articole și studii asupra Dobrogei. D-sa a apărat cauza dobrogeană și cu ocazia deosebitelor întrevederi ce a avut cu per-

soane influente la conferința păcii, cum au fost d-nii De Martonne și Lacombe consilieri tecnici pentru chestiunile românești, și d. Leeper delegat al Angliei la conferință.

De altă parte, însărcinat de comitetul «L'Effort de la France et de ses Alliés» d-sa a ținut mai multe conferințe în diferite orașe, cum a fost de pildă, Nantes și Clermont-Ferrand, unde vorbind de chestiunea româneasca, a insistat în deosebi asupra problemei dobrogene.

Astfel, putem spune, că eruditul dobrogean și-a facut pe deplin datoria față de pamântul în care s'a născut și unde-și are îngropați stramoșii.

Dintre ceilalți cărturari cari au aparat în Franța cauza dobrogeană, menționăm pe harnicul corespondent bucureștean al ziarului *Le Matin, d. Lebrun* care a publicat o broșură, *La Dobroudja, Paris 1918*, și *d. Em. Antonescu*, autorul lucrării *Le rapt de la Dobroudja*, în publicația *Les nationalités opprimées et l'Entente, Nice 1918*. Și unul și celalalt tratează cu multă competința chestiunea drepturilor noastre istorice asupra acestei țări. De asemenea consacră câteva pagini chestiunii dobrogene și d. *G. G. Mironescu* în lucrarea sa *Aperçus sur la question roumaine, Paris 1919*, arătând că a revendicà Dobrogea ar fi pentru noi același lucru ca și cum ar fi pentru Franța revendicarea Ardenilor, ori pentru Belgia a Anversului. Dobrogea a fost invadata și ocupată de dușmani, ca și restul țarii; aceștia fiind învinși trebuie să o părăseasca cum au părăsit și celalalte teritorii ocupate.

Nu trebuie să uităm nici pe ceilalți intelectuali români, cari au scris articole pentru susținerea cauzei dobrogene, în ziarul *La Roumanie*, cum sunt d-nii *Gr. Bilciurescu, Tr. Lalescu, N. P. Comnen, Emil Fagure, I. Fermo, Dr. Th. Ionescu, Many ,C. Mille* și *G. Mironescu*. Fiecare a contribuit într'o anumită măsură sa lămurească opinia mondială asupra dreptății cauzei noastre.

Iar dintre învațații francezi merită o mențiune speciala d. *Em. de Martonne*, care într'un scurt dar substanțial raport, adresat conferinței de pace dela Versailles și publicat sub titlul *La Dobroudja Paris (Impr. Nationale) 1918*, a făcut una dintre cele mai frumoase și mai juste apărări ale drepturilor noastre asupra Dobrogei [1])

Am schițat după izvoarele ce am putut avea la îndemână acti-

[1]) Lucrarea a fost analizată în *Arhiva Dobrogei*, II p. 150

vitatea depusă de cărturarii noştri pentru cauza dobrogeană şi lupta purtată de ei contra propagandei bulgăreşti [1]).

La această luptă au luat parte, foarte probabil, şi alţi intelectuali de ai noştri, pe cari fară voie i-am omis, din cauză că în împrejurările actuale este foarte greu sa-se obţină informaţii complecte asupra unei chestiuni, nu numai din străinatate, ci chiar şi din interiorul ţării.

Scopul ce ne-am propus, şi pe care credem că l-am realizat, a fost, întâi, să aratăm cât de mare serviciu au adus aceşti carturari diplomaţilor, cari se însarcinaseră să apere drepturile României în faţa congreselor de pace dela Bucureşti şi Versailles; şi al doilea, să dăm putinţa Dobrogenilor liberaţi de sub efemera cutropire a duşmanilor, să poată cunoaşte numele acelora cari au contribuit, alăturea de soldaţii români, la salvarea lor. Căci daca Dobrogea ni-s'a retrocedat de către conferinţa păcii din Versailles, fără ca măcar sa-se fi pus în discuţie această chestiune, se datoreşte în mare parte şi acţiunii patriotice a acelora, cari au luptat cu armele ştiinţei pentru apararea ei».

CONST. MOISIL.

---

[1]) Cu ocazia acestei lupte s'a dovedit din nou marea importanţă şi utilitate ce o au revistele ştiinţifice regionale. *Arhiva Dobrogei* deşi era abia la începutul existenţei sale, a adus servicii reale celor ce au apărat cauza dobrogeană. Studiile publicate în această revistă le găsim citate în scrierile d-lor Iorga, Tafrali. Comnen. etc.

INVAZIA BARBARĂ DIN 1916—1918
IN JUDEȚUL TULCEA

Scriu acest articol — rezumatul lucrărilor comisiunii instituite pentru constatarea abuzurilor și crimelor făptuite de armata bulgară și de minoritatea bulgărească dobrogeană, rămasă la vetre — pentru generația actuală și pentru cele viitoare. El poate servì ca document istoric pentru pretinsa civilizație a poporului bulgar și ca o rușinoasă și veșnică pată pe conștiința lui morală.

Să știe urmașii noștri cu ce neam sălbatec ne învecinăm spre miază-zi; și să mai știe la ce se pot aștептà din partea acestui neam «otrăvit și ros de invidie și ură».

Pe noi nu ne miră ororile și cruzimile săvârșite de armata bulgară. Ele sunt caracteristice popoarelor care au stat secole întregi într'o robie degradatoare și care în toată această îndelungată perioadă nu și-au putut face o altă educație decât aceia a urii, a răsbunării și a sălbătăciei. Dar e revoltătoare conduita Bulgarilor dobrogeni, cari nu s'au împărtășit cu nimic din blânda și creștineasca fire a sufletului românesc cu care au venit în contact. Caracterul lor turanic a rămas refractar influențelor binefăcătoare ale civilizației morale.

Și armata noastră a pătruns în 1913 în Bulgaria. Dar câtă deosebire în conduită! Oștirea noastră a dat dovadă de noblețe, ocrotind și viața și avutul populației din statul vecin, care s'a ales cu beneficii bănești extraordinare. In schimb, invazia bulgară în Dobrogea a lăsat numai ruine, pustiu și jale pe urma ei, ca în timpurile de barbarie ale lui Asparuc tiranul. Și să se știe încă, să se fixeze bine în suflete că nu numai armata bulgară, a cărei mentalitate și procedee sălbatece le cunoșteam din

Serbia, Macedonia şi Tracia, *dar şi ocrotiţii noştri, oaspeţii noştri de ieri, de alaltăeri, Bulgarii dobrogeni, au participat cu aceeaş ură şi duşmănie la exterminarea vieţelor şi avutului românesc,* deşi de pe urma noastră ei n'au avut decât linişte şi putinţa de a se îmbogăţì.

* * *

Oraşul Tulcea a fost ocupat de armata bulgară în ziua de 22 Decembrie 1916, la orele 3.20. Prima patrulă erà comandată de locot. Nanof. Comandant militar al oraşului a fost numit colonelul Mihailof, care lucrà sub ordınele generalului Colef. Trupele ce s'au stabilit în oraş au fost: Regimentul 6 şi 11 de marş; Reg. 69, 73, şi 82 de infanterie; 3, 6 şi 9 de cavalerie şi Reg. 1 de artilerie.

Oraşul a fost predat de fruntaşii români ce mai rămăsese, în cap cu d-l Al. Calafateanu. *Evreii au ieşit în întâmpinarea inamicului cu pâine şi sare* [1]). Numai decât administraţia noastră a fost înlocuită cu cea bulgară. Românii au fost luaţi ca ostateci şi mai ales preoţii din sate, cari au fost supuşi unui tratament sălbatec: au fost culcaţi în grajduri şi lăsaţi să sufere de foame Noaptea nimeni n'aveà voie a ieşì afară pentru trebuinţe, pe care şi le făceau acolo unde locuiau. Aceste fapte sunt povestite de Ion Poharìu. Antoniu, I. Chirciu, I. Tănăsescu, A. Glichi şi M. Pădeanu.

S'au internat nu numai bărbaţii, ci şi femeile şi copii, cari erau supuşi la lucrări peste puterile lor. Munciau numai pentru o hrană mizerabilă şi insuficientă, iar în caz de refuz, li se suprimà mâncarea şi erau bătuţi până la sânge.

Nu numai armata, dar *mai ales Bulgarii dobrogeni conduceau jafurile, distrugerile şi violurile, aţâţând bestialitatea soldaţilor.* Familia d-lui Avramide din Tulcea a fost batjocorită şi scuipată de nevestele comercianţilor bulgari, de d-nele Pavlof, Ivanof, Pacef şi Teodorof, care acum locuesc nesupărate în oraş. *Fetele Bulgarilor conduceau pe soldaţi la casele româneşti spre a fi distruse, iar femeile şi fetele batjocorite.* Domnişoarele Elena şi Angela Marcof — surorile lui Ion Marcof, fost ofiţer de rerervă în armata română şi mai apoi organizator de bande — au îndemnat la distrugerea caselor lui Mihail Papadatos.

---

[1]) Şi cu vorbele: Bine a-ţi venit. *îngerilor*. să ne scapaţi de robia românească! N. R. (C. B.)

In tot judeţul sunt săpate tranşee, nu în scopul unei apărări, cât mai aleş de a pune la muncă populaţia românească istovită de foame şi a distruge clădirile. Fiecare persoană, fără deosebire de sex şi etate, erà obligată să sape zilnic un şanţ lung de 2 m., lat de 1 m., şi adânc de 1 m. 60, şi vai de acela care nu-şi terminà porţiunea de lucru! Erà bătut până murià. Intre multe alte cazuri, se citează şi acela al copilului Gheorghe al Barbarei Lupu — de 11 ani — din comuna Sarighiol, mort din bătaie.

Şi cum nu erà să meargă mână 'n mână Bulgarii din Tulcea cu cei din ţara vecină, când *copii, fraţi şi rude de-ale lor servesc încă dinnaintea răsboiului în armata bulgară!*

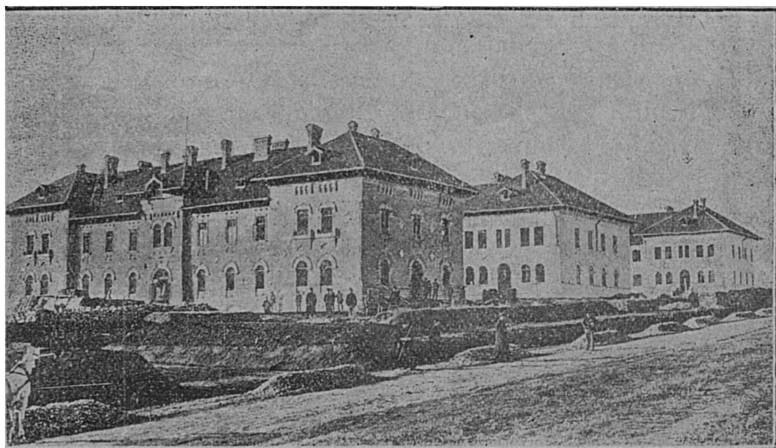

Fig. 1.— Cazarma vânătorilor din Tulcea, înainte de răsboi.

Petre Chircef are un frate sublocotenent în Bulgaria; Petre Hagi Ivanof are doi copii cari, după ce au învăţat carte românească în liceul din Tulcea, s'au făcut ofiţeri în Bulgaria. Un cumnat al acestuia este colonelul Cilinghirov. Atanase Demirof, fost consilier comunal şi judeţean, are pe fiul său ofiţer deasemenea la Bulgari. Stoiciu Malciu este cumnatul colonelului Colef, etc.

Pe când Românii suferiau de foame şi de lipsa de adăpost, petrecerile Bulgarilor Tulceni cu ofiţerii bulgari se ţineau lanţ în casele lui Marcof, Rafael Mateef, Ilie Grecof, Dinu H.

Stoicof. Mai ales acesta din urmă serveà cu însufleţire armata şi funcţionărimea bulgărească venită în Dobrogea.

Rechiziţiile degeneraseră în jafuri. Erà o *hoţie oficială*, după cum foarte bine o califică raportul cercetărilor. Bulgarii — militari şi civili — luau dela Români după plac: vite, mobile, produse, obiecte casnice, etc.

Clădirile publice şi chiar bisericile n'au fost scutite de distrugeri. In multe s'au instalat grajduri. Cuartiruirea la populaţia românească. unde mai rămăseseră casele întregi, se făceà dând

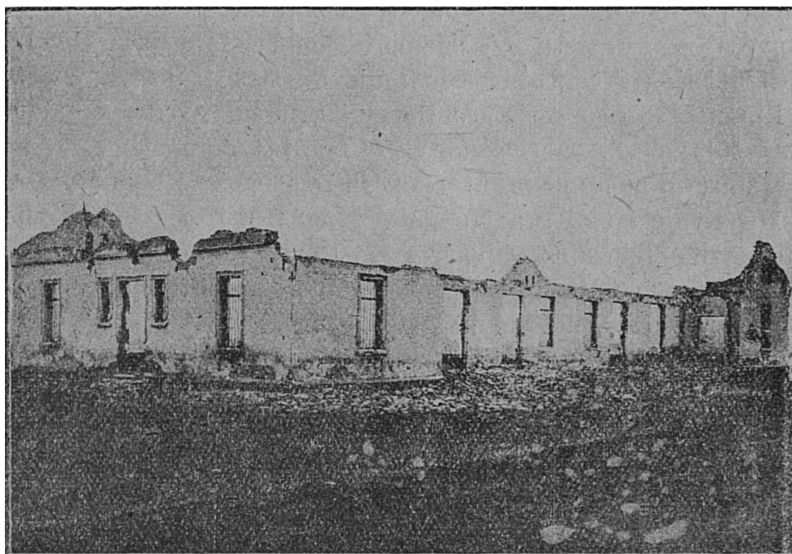

Fig. 2. — Cazarma vânatorilor din Tulcea, după război,

afară pe proprietar, care rămâneà pe drumuri iarna. Bieţii oameni, alungaţi din căminurile lor, se adunau câte trei, patru familii la un loc, într'o înghesuială penibilă. Se aveà o grije deosebită mai ales pentru femei şi fete, spre a le scăpà de furia bestìală a Bulgarilor, dar în zadar. *Se pângărià totul cu o satisfacţie şi o cruzime diabolică.*

In Tulcea se aflà o comisiune, prezidată de colonelul Cobacief, care din îndemnul Bulgarilor dobrogeni: Vladimir Radef din Constanţa, ai cărùi părinţi şi fraţi locuesc în Tulcea, Nicola Prodanof — cel cu tăbăcăria —, Ivan Ivanof zis Lumânăraru,

Stoian Coief, Dranovski şi alţii, *a alcătuit un tablou de toate casele româneşti ce trebuiau dărâmate.*

In primele zile ale ocupaţiei s'au distrus localurile publice; iar în primăvara anului 1917 s'a dat ordin populaţiei româneşti să evacueze oraşul. După aceea începură jafurile şi ruina. Şi erà o sistemă de a distruge numai case româneşti. Aşà, casa lui Prodanof Nicola stă intactă, în timp ce casele Românilor din prejur sunt numai ruine. Lângă clădirea neatinsă a lui Ivan Ivanof Carali stau ruinele casei lui Ghilis. Casa preotului Livovschi nu se mai cunoaşte, pe când alături stă trufaşă casa nemţoaicei Flamm. S'a dărâmat până la temelie localul şcoalei primare No. 2 din str. 14 Noembrie, fiindcă împiedicà clădirile morii lui Nicola Stoief, rămase în fiinţă. Pe str. D. Sturza, locuită de Bulgari, se află casa profesorului Cristea. Astăzi e una cu pământul.

Măreţul monument al reanexării Dobrogei, precum şi statua lui Mircea de lângă grădina publică, au fost ridicate ca trofee; iar postamentele au fost sparte cu dinamită. Cu o furie deosebită s'au năpustit Bulgarii asupra bustului lui Neniţescu, pe care l-au aruncat în Dunăre.

Tribunalul a fost transformat în grajd. Prefectura şi toate clădirile autorităţilor, au fost jefuite şi ruinate.

Casele particulare, distruse în Tulcea, aparţin la 669 proprietari Români şi Greci: pe când casele bulgăreşti şi ovreeşti au rămas intacte şi sunt îndopate de mobile furate. Părtaşi la jafuri cu armata şi pòpulaţia bulgară erau şi Lipovenii şi Ovreii. Aceştia din urmă făceau şi spionaj şi îmi pare rău că n'am la îndemână memoriul d-lui Calafateanu, spre a cità nume proprii.

Se pornise *o goană sălbatecă după tot ce erà românesc.* S'au tipărit ziare, broşuri şi memorii; s'a înfiinţat la Babadag «liga dobrogeană», uzând de siluire şi minciună; s'au ţinut congrese pentru stârpirea Românilor. S'au înfiinţat şcoli primare cu profesori bulgari, civili şi militari, obligând populaţia românească să le frecventeze. Comitetul de aprovizionare refuzà să deà alimente acelora cari îndrăzniau să ceară şcoală în limba naţională. Singure limbile germană şi ovreiască erau tolerate.

Liceul local a funcţionat cu trei clase, având profesori din Bulgaria. Serviciul divin în oraş se făceà numai la biserica bulgară de un preot adus din Rusciuc, anume Teodor Pungirof.

Catedrala română a fost înconjurată cu șanț ca nimeni să nu poată intrà în ea. Noroc că nu s'au surpat temeliile. Biserica S-ții Impărați, după ce a fost jefuită, a fost și pângărită de drept-credincioșii noștri vecini.

Preotul Lebedev, pentrucă n'a ieșit înaintea armatei bulgare, a fost bătut, dându-i-se 25 ciomege în spate. Preoții Moruzov și Savenco, denunțați de evreul Iție Moscovici că slujesc în românește și că pomenesc familia noastră regală, au fost bătuți îngrozitor, apoi surghiuniți în Bulgaria la Cârjali.

Bisericile din județ au servit de magazii; unele chiar de grajduri. Altele au fost distruse sau li s'a dat foc, cum sunt cele din Topolog și Casimcea. Cea mai măreață biserică din județ este acum o ruină.

Bogatul sat românesc Casimcea a fost ars în întregime de Reg. 73 inf. bulgăresc în prima retragere dela 14 Oct. 1916. Din 250 case n'au mai rămas decât 10—15 cocioabe. *In satele bulgărești sau nemțești, numai gospodăriile veteranilor sunt distruse,* pe când celelalte sunt mai înfloritoare ca oricând. Dacă vreun Bulgar sau Neamț, aveà 50 oi înainte de răsboiu, acum are 200—500. Și ce e mai dureros pentru lipsa de măsuri a administrației noastre, este că *bieții Români săraciți își recunosc oile lor și nu le pot luà. Li se spune: «prin judecată». Dar când va fi aceasta?*

Dările se încasau arbitrar și fără niciun control. Numai din orașul Tulcea s'a încasat în timp de doi ani, suma de 1.500.000 lei. S'au făcut pentru județ cercetări separate, care însă sunt departe de realitate, deoarece lipsesc registrele. S'au adunat în mod silit sume fabuloase pentru crucea roșie bulgară și pentru armată. Se citează ca model de pungășie oficială cazul locuitorului Vasile Mocanu din Văcăreni care a fost silit să doneze 200 lei.

Crimele, violurile, schingiuirile, arestările, întrec orice închipuire omenească. Un tablou amănunțit de toate acestea s'a dat locotenentului francez Boissier, pentru a fi trimis la locuri competente, ca să se vadă ce neam feroce trăește în Europa veacului al XX-lea, în Balcanii tuturor crimelor și nelegiuirilor.

S'au violat copii, femei și bărbați de toate etățile! S'au împușcat locuitorii români pentru fapte imaginare și numai din pofta sălbatecă de a omorî. De semnalat este faptul că *violurile*

s'au practicat mai ales asupra femeilor și fetelor veteranilor, cari i-au scăpat din robia turcească, și a mobilizaților. Ovreii serviau de călăuze. Din mulţimea cazurilor anchetate, voiu cità câtevà; iar celelalte cazuri se pot cunoaşte din lista ce o dăm la urmă și care totuşi e departe de a fi completă. Dintr'un simţ de pudicitate, atât femeile cât şi bărbaţii refuză în mare parte a mărturisì practicele rușinoase la care au fost siliți; iar nenorociții

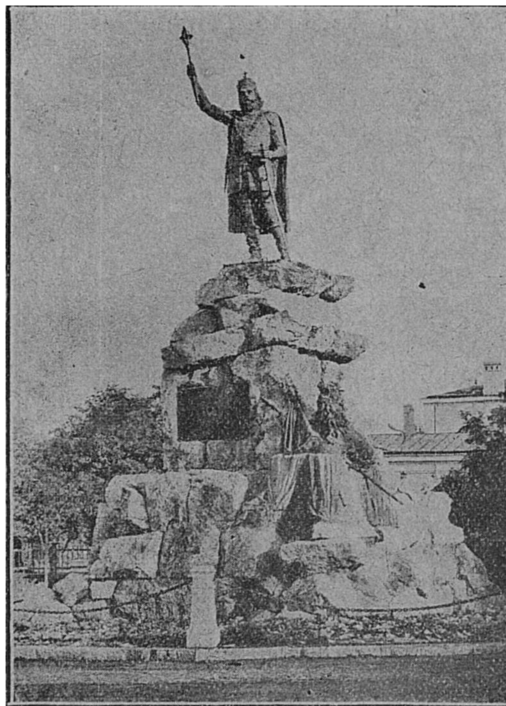

Fig. 3. — Monumentul lui Mircea cel Batrân, înainte de război.

cari și-au luat lumea în cap, în urma acestor sodomii bulgărești, nu se întorseseră încă la facerea anchetei.

La Jurilofca Germanii au pus la plug în ziua de Paști pe femeile veteranilor români. Ele au mai fost întrebuințate în locul cailor, pentru a trage căruțele.

In Ciucurova. Dumitru Filipov de 16 ani și Dumitru Iosif de 12 ani, au fost violați de Turci.

La Sarichioi Bulgarii au ridicat o spânzurătoare în care a murit Teoclit Mihai pentru simpla bănuială c'ar fi scris peste Dunăre.

Locuitorii Ion Ciapura, Ion Nichita şi Lovin Martin din Sarighiol au fost împuşcaţi pentru a li se lua produsele şi banii.

Preotul Simion Foti şi sora sa, ambii din Morughiol, au fost strangulaţi. Gheorghe Partenie şi sora sa Evdochia au fost omorâţi cu baionetele de soldaţi bulgari, pentru bani; apoi au fost aruncaţi într'o groapă, unde au stat trei zile, după care timp s'a dat voie neamurilor să-i îngroape.

Bătaia se aplica în chip sălbatec. Elena Dumitru Tăbăcaru

Fig. 4. Ruinele monumentului lui Mircea cel Batrân.
(în fund palatul pescăriilor statului)

din Sarinasuf a primit 50 de lovituri, pentru că trecând cu căruţa, a stârnit praf, tocmai pe când trecea un ofiţer bulgar. Dumitru Ene Mihai, gospodar fruntaş din Agighiol, a fost bătut crunt, jefuit şi *plimbat tot satul în pielea goală.*

Cu două zile înaintea retragerii armatei bulgare, *colonelul Balanoff, comandantul reg. 2 de cavalerie, a dat ordin soldaţilor săi să prade şi să omoare!* Işi poate oricine închipui te-

roarca satului Sarighiol în fața ferocității deslănțuite a acestor barbari.

Copii de 2—5 ani au fost bătuți până la moarte! Se citează cazul Gherghinei Ivreș și a Mariei Bogdan din Pecineaga, precum și a lui D-tru Bucoveanu, din Dorobanțul, ca mai caracteristice.

Maria Iosif P.... de 70 ani și Verona St.... de 80 ani, au fost violate; de asemenea au fost violați moșnegii Sandu St.... de 90 ani și Iosif P.... Toți aceștia sunt din satul Râmnic. *Preotul C. Prof.... din Chiuciuc-chioi a murit nebun, după ce a fost violat.*

Locuitorul Stan Stănescu, gospodar fruntaș din Râmnic, a fost omorât cu împunsături de sabie pentru bani și. *neputându-i scoate din gură dantura de aur, soldați bulgari i-au tăiat falca cu sabia.* A fost ținut patru zile mort sub cer, după care timp s'a dat voie soției să-l îngroape.

Dumitra P.... din Nalbant a fost violată în fața soțului și copiilor. Maranda H.... din Frecăței a fost violată în fața ficei ei, care de groază a murit.

Ca culme a nerușinării, *soldații bulgarii au violat pe plăpânda fetiță de 11 ani. Iordana M. M.... ziua în amiaza mare, pe șoseaua din mijlocul satului Niculițel. Preoteasa Zinca D.... din Niculițel a fost necinstită, după ce preotul a fost dat afară din cameră.*

Costache Solomon din comuna Principele Nicolae a fost împușcat, pentru că s'a opus la necinstea copilei sale. Ion Acceleanu din Balabancea, moșneag de 70 ani, a fost împușcat și apoi spânzurat, pentru că s'a opus soldaților bulgari de a-i viola fetele.

Nița Rada Rusu din Ortachioi a fost desbrăcată în drum și apoi bătută.

Foarte multe femei au murit din cauza violurilor repetate ale cetelor de soldați bulgari. Multe au rămas gravide.

Spitalul de leproși din Tichilești avea numai doi bolnavi. Ceilalți fugiseră. Pe aceștia doi, Bulgarii i-au lăsat să moară de foame și de frig, iar cadavrele lor au fost arse. Spitalul a fost dărămat până la temelie.

La biserica din Alibeichioi Bulgarii au privit nepăsători cum Turcii scoteau ochii sfinților de pe icoane.

In comunele Alibeichioi, Meidanchioi și altele, *demobilizații români au fost constrânși prin bătăi grozave a se pune în serviciul armatei bulgare.*

La Topolog, Austriacii au înrolat în armata lor forțat pe toți tinerii români din sat.

La retragerea armatei bulgare, Ion Marcof din Tulcea, locotenent în rezervă din armata noastră, a format o bandă armată împreună cu Nicola Șoșoi, Gh. Luțcanof, Ion Tabacof și alții *și au atacat satul românesc Somova, omorând câți-va locuitori. La Niculițel au jefuit marginea satului, dar n'au putut înainta mai departe, opunându-li-se locuitorii înarmați.* Au fost lupte și morți din ambele părți. *Și totuși, familia acestui criminal stă nesupărată în Tulcea. unde sfidează lumea cu obrăznicia ei.*

La intrarea autorităților române, la 26 Noembrie 1918, orașul Tulcea era o ruină, un oraș pustiu. Tot județul de asemenea. Sate întregi fuseseră făcute una cu pământul. O jale grozavă dela un capăt la altul al nefericitului județ. Nici bandele lui Asparuc nu cred să fi dat dovadă de atâta sălbătăcie.

In oraș, toată strada portului și cheiul Dunării erau țesute cu sârmă ghimpată și brăzdate de tranșee fără folos. numai ca să dărâme casele. Cercul militar e ars și ruinat până la pământ. Pe frumoasele străzi de odinioară, Isaccea și Carol, nu mai sunt nici zece clădiri intacte. In dreptul caselor vezi parapete de pământ, iar zidurile sunt străpunse și sparte de creneluri și goluri, spre a se comunica dela o încăpere la alta. Va trebui timp de zeci de ani și cheltuială de milioane spre a ridica din nou orașul la ceeace a fost mai înainte. Cât despre județ, nu se va putea reface nici în două decenii, dacă nu se va veni în ajutorul nenorociților locuitori, rămași lipiți pământului.

Am citit odinioară o lucrare a lui Camille Rousset, care povestea și descria starea de sălbăticie a Dobrogei în timpul expediției franceze din războiul Crimeii. *Nu găsesc o diferență prea mare între starea provinciei în 1854 și aceea de acum.*

Grădina publică din Tulcea, tribunalul și prefectura sunt distruse. Clădirea administrației pescăriilor a rămas numai cu pereții; primăria de asemeni; conducta de apă a fost stricată; lumina electrică desființată.

Când a intrat bandele sălbatice în oraș, au distrus la început numai clădirile și monumentele publice. Cazărmile, în care au iernat până în primăvara anului 1917, au fost ruinate mai târziu. Cazarma Reg. 33 și a Batalionului 10 de Vânători, care au costat milioane, au rămas cu câteva ziduri. Din cazarma

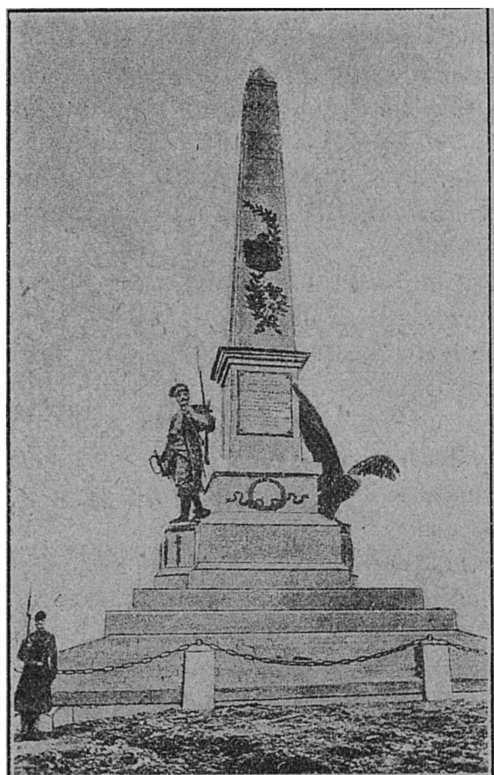

Fig. 5. — Monumentul reanexării Dobrogei, înainte de răsboi.

Reg. 10 călărași, a Reg. 73 infanterie și din arestul preventiv se mai văd zidurile și câte o urmă de acoperiș.

Și când te gândești că Bulgarii veniseră în Dobrogea cu gândul de a rămânea, te întrebi ce mentalitate de primitiv fără simțul culturii trebuie să aibă acel popor, care distruge clădiri de care s'ar fi putut servì el însuș! Și nu găsești o altă explicare de cât în ura tiranică și în pornirea sălbatică a unui

neam inferior, de a desființa tot ceea ce amintește existența și valoarea culturală a unui popor nobil.

Lăsăm acum să urmeze o listă a crimelor și nelegiuirilor comise de armatele bulgare, listă care, după cum am mai spus, e departe de a fi complectă. *Să rămâie document istoric pentru generațiile ce vor veni, ca material pentru caracterizarea psihologiei etnice a poporului bulgar și ca o veșnică rușine, ca un păcat al lui Cain, pe conștiința morală a acestui popor barbar, care se pretinde creștin și civilizat în veacul al XX al luminii.*

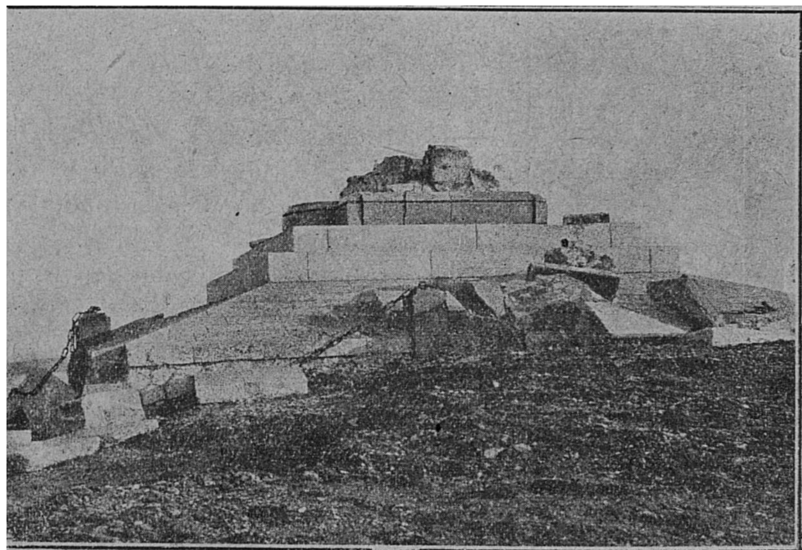

Fig. 6. — Monumentul reanexărei Dobrogei, după rasboi.

Plasa Isaccea

I. Comuna Niculițel.

1. *Violuri*: Ioana C. Ț. . . , lauză de 6 zile, a fost violata de trei soldați bulgari. Ilinca D. C. . . . . de 30 ani, Sofia C-tin T. . . de 35 ani, Tudora E. B. . . . de 50 ani, Ilinca M. M. . . . . Marica C. . . , violate de soldați bulgari. Tudora E. T. . . . și Anica Gh. E. T. . . , nora și soacra, violate în acelaș loc și timp. Marioara St. D. . . . , de 18 ani. virgina, siluita; a nascut un copil, care a murit. Iordana M. Moise M. . . , fetița de 11 ani, violată ziua pe

ulița satului. Preoteasa Zinca D. . . . . , **siluită,** după ce preotul a a fost dat afară din casa.

2. *Râniri, bătăi, omoruri:* Enache Mocanu a fost împuns cu baioneta, fiindcă s'a opus să-și deà fata spre batjocură. Lui E. P. Tănase. întors din răsboiu, i s'a luat carul cu boi și a fost bătut până ce a murit. Ilie I. Ștefan de 13 ani și Ileana I. Ștefan de 18 ani, au fost uciși în bătaie.

II. Comuua Principele Nicolae.

1. *Violuri:* Virginia C. . . . . . de 21 ani, Caterina R. . . . de 25 ani, Dumitra Chiriac P. . . . de 24 ani, Domnica B. . . . de 32 ani, Olga C. . . . . . de 22 ani, Safta Cl. . . . de 60 ani, Anica St. . . de 50 ani, Maria B. . . . de 35 ani, Gherghina I. C. . . de 27 ani, Paraschiva T. D. . . de 35 ani, Aglaia C. S. . . . de 28 ani, violate. Constanța B. . . de 23 ani și Maria R. . . de 28 ani violate în acelaș timp. Vasilica C. . ., al carui soț a murit în răsboiu, siluita de Bulgari. Catinca V. P. . . . de 40 ani, siluita de cinci soldați la rând. Bița Gh. . . . ., siluita.

2. *Bătai, omoruri:* Calița Bucur și Vasile Solomon, batuți crunt. Costache V. Solomon, împușcat fiindcă s'a opus la violarea fetelor. Doi leproși orbi din spitalul dela Tichilești au fost lasați sa moara de foame și frig în 1917. Cadavrele lor au fost arse. Spitalul dărâmat până la pământ la retragerea Bulgarilor.

III. Comuna Meidanchioi.

1. *Violuri cu bataie:* Ioana I. . . de 45 ani, Ileana V. C. . . de 20 ani, Iordana St. Cr. . . . de 38 ani, Gherghina V. . . de 38 ani, Anica T. . . . de 40 ani, Ioana P. . . ., Cristina B. . . . . de 38 ani, Mița Ro. . . . . de 18 ani, au fost violate și batute pentruca s'au opus. Unora li s'a spart și capul. Caterina Tim. . . de 30 ani a fost violata, apoi ucisa. Ileana și Mena M. . . ., una de 21, cealaltă de 45 ani, au fost violate de soldați bulgari. Maria I. B. . . de 30 ani, violată de Turci. Ileana I. H. . . de 27 ani, siluită de doi soldați Turci.

2. *Bătai, furturi, omoruri:* Gheorghe Ion de 80 ani și C-tin Cimeanu de 70 ani, au fost bătuți rău și jefuiți. Stoica Onu de 65 ani, mort din bătaie. Gh. Pipiriceanu, ucis. Anica Perniala de 80 ani, ucisă în bătai.

Românii din această comună au fost ridicați cu familiile lor și duși în satul Ac-cadân, unde au fost ținuți arestați. Cei ce au dat bani, și-au căpătat libertatea.

IV. Comuna Ortachioi.

1. *Violuri urmate de nebunie și moarte:* Ileana C. Dincu de 34 ani, siluita de soldați turci și bulgari, a încbunit. Tudosia Tolecaru de 65 ani, siluita. De spaima a înebunit și a murit. Catinca Pipiriceanu de 70 ani, siluita. A murit în suferințe. Catinca M. . . . de 30 ani, ridicata cu forța de lânga soțul ei și siluită. Sevasta H. Bicinșcă de 60 ani, siluită. s'a înbolnavit și a murit. Deasemenea Zamfira I. Oiță de 40 ani, Gherghina Agache de 30 ani, Lucia Bucur de 25, Lina Oița de 30 și Ecaterina Toader, siluite salbatec. Tinca As. . . de 20 ani, violată și bătută rau de soldații bulgari.

2. *Jafuri, batai, omoruri:* Iani Lulca de 60, jefuit, batut, omorît. Husein Ariș de 60 ani, batut de soldați bulgari cu arma în piept, a murit. Ibraim Memet, de 28 ani, mort din bătaie. Idem Atu Ali de 60 ani; idem Ion Timofte. Ilie Oprea de 55 ani, ucis în batai de locotenentul bulgar Borhov. Ghergdina A. Chiusa și Maria S. Biciușca, batute grav. Deasemenea Maria Popescu. Onofrei Cojocaru ucis în bataie. Rița Radu Rusu, Dina I. Popescu și Elena Onofrei Cojocaru, batute grav și lasate în pielea goala. Marin a Saftei, batut fiindca s'a opus la violarea fetelor sale.

V. Comuna Balabancea.

1. *Violuri:* Ioana C. G. . . . de 45 ani, Afenia P . . . . de 35 ani, Varvara D. . . . de 30, Varvara C. B. . . de 46, Floarea C. B. . . de 20, M. B. . . de 70, V. C. . . . de 58 și Gherghina I. P. . . . de 58 siluite. Afenia P. . . . . a ramas și cu un copil.

2. *Bătai, omoruri, împușcări:* Mihalache Crețu de 75 ani și Vasilca Țurcanu de 80 ani au fost uciși în bătăi. C. Scurtu de 60 ani. bătut grav și arestat. Ion Durlea de 45 ani, C. Balan de 30, Calina Grigoraș de 45, C. Baluța de 17, Nastase D. Nastase de 50 ani, A. Grosu de 50, Gh. Pochihone de 70, V. Grosu de 60, Datu Nicolae de 60, C. Culeanca de 70, C. Durba de 70 ani: batuți grav și arestați. Morți din bătae sunt următorii: Vasile I. Pușcașu, Trifan Grigoraș de 50 ani, Dumitru Grosu de 65, D Arion de 36, Gh. Culeancă de 51, Ion. V. Iosif de 60, Nastase Mocanu de 50, Iacob Pacurschi de 60, Ion V. Pușcașu 65 și Ion Crețu de 30. Bătuți crunt au fost: Pavel Grosu de 56 ani, V. B. Mocanu de 45, Dumitru Culeancă de 45, Ion Grosu de 60, Sandu Gavrilă de 40, Anton Nicon de 70, Maria Pușcașu de 40 și Gh. Bluță de

2F ani. Au fost luaţi ca spioni şi împuşcaţi: Tudora Ilie, Petre Gavrila şi Andrei Puşcaşu.

Ion Acceleanu de 70 ani, opunându-se la bestialitaţile soldaţilor bulgari, a fost împuşcat şi apoi spânzurat de o salcie la marginea satului.

VI. **Comuna Isaccea.**

1. *Violuri urmate de moarte:* Sofia Gh. . . ., Paraschiva St. N. . . . şi Ileana St. . . ., violate şi batute de bulgari. Nastasia I.

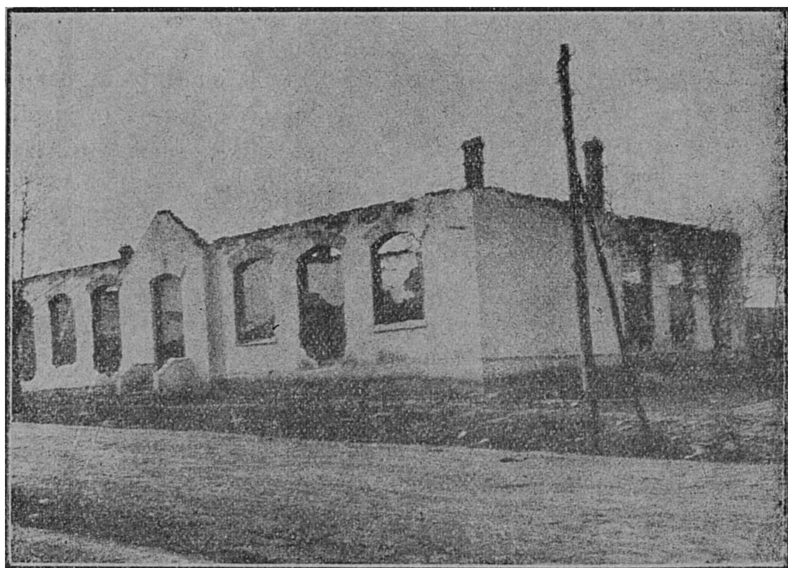

Fig. 8. Ruinele şcoalei din satul românesc Casimcea (jud. Tulcea).

T. . ., siluita şi maltratata, din care cauza a murit. Alexandra M. R. . . ., copila de 13 ani, violata de un ofiţer bulgar. Dochia M. R. . . . siluita.

2. *Jafuri, batai, omoruri:* Petrache Bozagiu (ramas surd), Moise Vaisenberg, Emil Ionescu şi Vasile Filip, batuţi crunt de soldaţi bulgari. Nichita Tanase, jefuit şi batut. I s'a luat soţia cu forţa şi dusa în Bulgaria, în timp ce soţul era ţinut arestat. Aoski Pavel, batut crunt din ordinul colonelului Cuţaroff, pentrucă n'a voit a-şi da lucrurile din casa. N. Niculescu omorât în bataie. Deasemenea V. Mitea.

VII. **Comuna Luncavița.**

1. *Violuri cu moarte*: Alexandru Ion de 25 ani, opunându-se a se da de bună voie, a fost închisa în casa și s'a dat foc casei. A pierit ca o eroina a onoarei Vasilca V. de 25 ani, violată la rând de 8 soldați bulgari. A murit. Rămân pe urma ei doi copii între

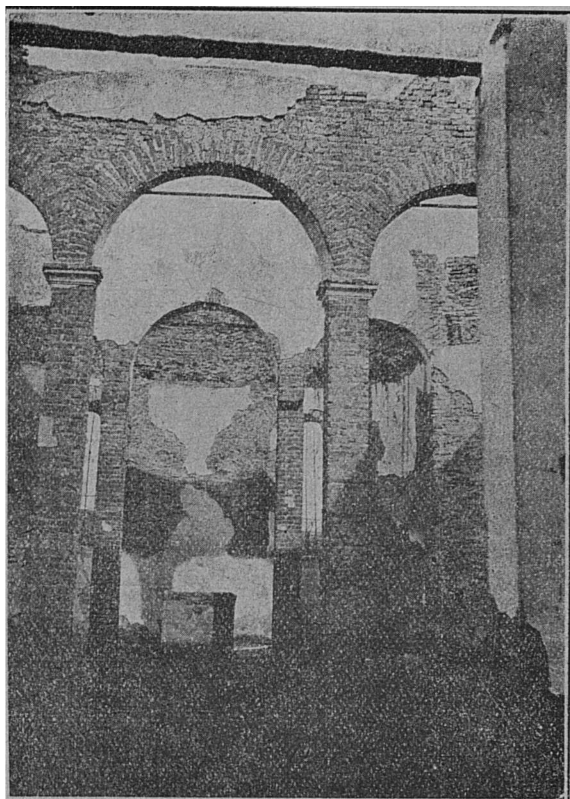

Fig. 7. Ruinele bisericii din satul românesc Casimcea (jud. Tulcea).

4 și 7 ani. Soțul mobilizat. Nuța M. S. . , de 20 ani, violata la rând de opt soldați bulgari, din care cauza a murit. Chira D. P. . . . de 25 ani, siluita. Soțul mort în razboiu. Maria D. C. . . . . de 26 ani, siluită.

2. *Bătai crunte*: Zamfir Ionescu, crunt batut, fiindca s'a opus la violarea fetelor lui Vasile Gâsca adapostite la el.

Plasa Cataloi

I. Comuna Cataloi.

1. *Violuri*: Fetițele Maria Ch. R . . . de 14 ani și Ileana Ch. R . . . de 12 ani, siluite de soldați bulgari. Femeile Tițiana D. R . . , Paraschiva I. M . . și Tudora Ch. R . . , siluite și batjocorite.

2. *Bătăi grave. omoruri, furturi*: Ion Costache, batut grav de mai mulți soldați bulgari pentru bani; i s'au luat 315 lei, prețul a doi cai ce-i vânduse. Soția lui Șt. Cegan batută grav, din care cauza a murit. Tudor Infroim și soția, batuți rau, schingiuiți și strapunși cu baioneta în spate. Soția lui Gr. Mihai a fost crunt batuta, fiindca s'a opus sa-și dea copila de 13 ani spre siluire. A murit din bataie. Lui Gh. Cegan i s'a pus lațul de gât și așa a fost ciomagit, pâna ce a dat banii sai economisiți: 9043 lei. Ion Iftoiu a fost grav batut și schingiuit, până ce și-a dat cei 48 lei ce-i avea. Apoi a fost internat. Maria C. Nisipeanu a fost crunt batuta pentru ca nu și-a predat copila de 14 ani spre siluire. Gh. Tanase a fost batut rău, apoi i s'a pus foc casei.

II. Comuna M. Cogălniceanu. Din cele 100 familii de veterani, au ramas în comuna numai cinci. Restul s'au refugiat. Cei ramași au suferit chinurile cele mai grozave.

Au murit din bataie: sergentul Al. Alexandru, Ion Stanciu. Nicu Dumitru și Vasile Nicola. Stoica Paraschiv, dupa ce a fost omorât, a fost aruncat în fântâna. Iordache Volniceanu a fost batut și strapuns cu baioneta în spate. Preotul Costache, sosind în sat dupa demobilizare, a fost grav bătut de șeful bulgar al garnizoanei.

Toate casele veteranilor au fost distruse.

III. Comuna Nalbant.

1. *Violuri*: Sanda C. I . . , siluită, are un copil. Dumitra A. Pl . . , siluită în fața soțului și copiilor. Tudosia I. I . . . siluita. Soțul i-a fost internat și a murit. Soția și fica lui C. I. Arion, au murit după ce au fost siluite brutal. Mița Anton Pl . . , bătuta, amenințată cu moartea, apoi siluita.

2. *Jafuri, devastări, omoruri*: Ion Sagoreanu a fost jefuit de avutul său de Bulgari. Ana Gavrila, batută, jefuită și amenințata cu moartea spre a-și preda pe cele două copile, care se refugiasera. Soțul ei a fost internat și a murit de mizerie.

Reg. 35 și 36 de infanterie bulgărească a distrus toate casele veteranilor.

IV. Comuna Teliţa.

Violuri: Mariţa Gh. D . . , Zoiţa V. B . . , Maria N. O . . , Ileana N. O . . . , Gherghina I. Ar . . . . , Tudora I. P . . . . . Niculina T. Cr . . , Tecla S. Şt . . , siluite. Soţia şi sora lui Ion C . . . . , bătute grav şi siluite. De asemenea şi fica acestuia de 17 ani. Alexandrina T. M . . . . , bătuta, jefuita şi siluita. Idem soţia lui Leonte I . . Maria I. P . . , jefuita şi siluita, a ramas cu un copil. Dupa Stanca I. B . . . . . s'a tras cu puşca, ca să stea; a fost grav batută şi siluita. Nastasia S. S . . , siluita şi pusă la munca, fiind şi batrână, a murit. Dochiţa V. Us . . , Profira C. L . . , Tudora P . . . , batute grav, siluite şi jefuite. De asemenea Aniţa N. O . . . .

2. *Jafuri, omoruri*: Mihail Panait, H. Galescu, Anton Buloi, Tanase Petre, Iacob Atipov au fost jefuiţi de armata bulgara. Acesta din urmă a fost ameninţat cu puştile şi aşa i s'a luat 1000 lei. Tudora Vasile a fost înjunghiata cu cuţitul şi a murit. Batrânul Ion Eupure a fost crunt bătut de soldali bulgari şi a murit. Copilul E. Toma Larie, orfan, a fost jefuit de cei 50 lei ai lui, singurii bani ce-i avea pentru întreţinerea sa şi a celer cinci fraţi mai mici. Pavel Grigore a fost crunt bătut şi jefuit de 400 lei. Socrul lui Ilie Vasile a fost ucis în bataie şi i s'a luat 5000 lei. Artona V. Costache Ion, crunt batută; de asemenea un copil al ei, care a şi murit. Preotul Marin Popescu a fost internat în Bulgaria, unde a suferit chinuri grozave.

V. Comuna Frecăţei.

1. *Violuri şi bătai*: Rada D. R . . , Floarea I. B . . , Rada I. Gh. M . . , siluite. Voica D. G . . . a fost grav batuta şi siluita. A ramas cu un copil, Maranda H . . . batută şi siluita brutal în faţa copilei sale Frăsina, care a murit de spaima. Vasilica M. C . . . , Agripina I. D . . . , batute şi siluite în mai multe rânduri. Soţia lui Ene C . . , veteran, siluita brutal.

2. *Jafuri, batăi, omoruri*: Sandu Miron şi I. Doluchian au fost împuşcaţi. Soţia lui Hristu T. Teodorof, soţul fiind mobilizat, a fost jefuită de bani şi ameninţata cu moartea. De spaimă s'a îmbolnavit şi a murit. Ioana T. Teodorof a fost batuta crunt de un ofiţer bulgar, din care cauza a murit la câte-va zile. Magdalena Gh. Moşescu a fost bătuta şi înţepată cu baioneta. Gh. Mitrea a fost împuns cu baionetele pentru bani. Zamfir Burcui, batut grav, a zacut un an. Soţul Tudorei Boghescu a fost bătut grav, apoi im-

pușcat. Casa i-a fost devastata. Ion Petre, veteran, a fost crunt bătut, ca sa dea 200 lei. Anton Antonache de asemenea pentru 400 lei

VI. Comuna Parcheș.

Batai crunte: Românii din acest sat au fost batuți fara nici o vina de soldații bulgari. Din batae Motea I. Iosipescu a rămas surda. Anton P. Vasile a fost batut cu ciomagul din care cauză a stat bolnav două luni. Lui Niculae Ilie Niculescu i s'a spart capul așa de grav, în cât a zacut 13 luni în pat. Niculae Leonte a fost internat, batut crunt, din bataie a orbit și a murit. Copilul Vasile Graur, pus la munci peste puterile lui, a ramas infirm. Preotul Gh. Andreescu a fost batjocorit și amenințat cu moartea. Preoteasa, de asemenea, a fost insultata și batuta.

VII. Comuna Somova.

Batai urmate de moarte. Petre M. Platica și doi copii ai sai au fost stâlciți în bataie. Copii au murit. Nicolao Nița, Ștefana Axente Popa, Ion Nița, au fost crunt bătuți. Doi copii ai lui Ion P. Platon au murit de mizerie și torturi în timpul internarii. Gh. Simion, a fost batut grav și închis. Vasilica Luca și Petre Bujor au fost striviți în bataie. Soția lui Petre Dobrișanu a fost împușcata la retragerea Bulgarilor.

VIII. Comuna Câșla.

Violuri: Sofronia N. G . . . de 18 ani, violata de un ofițer bulgar, are un copil. Profira A. A . . . . a fost siluita de mai mulți soldați bulgari în șir.

2. *Bătăi*: Ion Ștefan a fost batut grav, dupa întoarcerea din demobilizare. Paraschiv Dragan a fost crunt batut de soldații bulgari i s'au sfarâmat toți dinții din gura, a fost ținut apoi închis 4 zile și nu i s'a dat drumul până ce n'a dat înca 200 lei peste cei 900 dați mai înainte.

Plasa Casimcea

I. Comuna Canlâ-Buceag.

Violuri, omoruri, batai: Maria An . . , Gh. B . . . . , Maria T. G . . . soția lui C. D . . . și un copil al acestuia au fost batuți și omorâți de soldați bulgari. Ecaterina I. Gh . . a fost siluita și maltratata.,

II. Comuna Casimcea.

1. *Siluiri*: Maria Gh. Vl . . . , Ana P. B . . . . . , Dobrița Gh. L . . , Io . . . . Elena, A. M . . . . , Marioara și Eliza M

Neacşa I. M. . . , Stanca D. A. . . , Paraschiva I. M. . . , au fost violate de Bulgari.

2. *Bătai, omoruri*: Ion Niţa Aldea şi Gavrila Frecea au fost împuşcaţi de bulgari la retragere. Radu Rucareanu, omorât de Bulgari, soldaţi din 5 infanterie, a fost aruncat într'o groapa. Ana O. Roşculeţ a fost ucisa pentru bani de soldaţi turci. Maria I. Dumitrescu a fost batuta de Germani şi a murit sub siluire. Neacşa Gh. Constantin a fost taiata cu sabia de soldaţi bulgari.

III. Comuna Corugea.

1. *Violuri*: Smaranda L. . . . , Ana S. . . . . , Antonia Gh. O. . . . şi Elisabeta N. V. . . . au fost violate de Turci.

2. *Omoruri*: Ion Stoica a fost ucis de Turci fara vină. Ion St. Raţa ucis de Bulgari, fara vina. Ion Vasile a fost omorât de Bulgari pentru bani.

IW. Comuna Cuciuc-chioi.

Sudomii şi omor: Preotul Const. Tr. . . . . , prins de Bulgari, a fost batjocorit, pederastiat şi torturat. A înebunit şi a murit peste puţin timp.

V. Comuna Râmnic.

1. *Violuri*: Paraschiva V. C. . . , Maria R. Br. . . . , Safta D. S. . . , Sanda I. A. . . . . , Verona S. . . . de 80 ani, Maria N. . . , Apostol Maria, St. I. . . . . Dumitra D. S. . . , Neaga N. P. . . , Silica I. S. . . , Dachiţa I. I. . . , Bucura N. A. . . , Dumitra M. . . . , L. . . . Ana Ion St. B. . . . şi fica sa Ana, Marica I. P. . . . de 7 ani (!), toţi aceştia. barbaţi şi femei, au fost violaţi de Bulgari. De asemenea Maria T. D. . . . . , Biţa T. D. . . . , . şi Paraschiva I. M. . . . , o copila de 13 ani. Sanda S. . . . de 90 ani şi Iosif P. . . . , au fost violaţi de soldaţi bulgari pederaşti!

2. *Omoruri, jafuri*: Stan Stănescu a fost asasinat de doi militari bulgari, dintre cari unul se numeşte Gheorghe Vamci (?) din regim. 4 cavalerie, Varna. Damian Stan, Manca D. Stan, Ion Alexandru, Radu Bobeanu şi Ion Bardie au fost înpuşcaţi de soldaţi bulgari. Bisericile au fost jefuite; s'au ridicat şi clopotele.

VI. Comuna Vasile Alexandri.

1 *Violuri*: Elena D. L. . . . şi Dochiţa G. C. . . . au fost siluite de trei soldaţi bulgari. Maria H. D. . . , siluita de un soldat bulgar, are un copil. Maria P. R. . . , Tinca D. M. . . , Anica Stan D. . . :

siluite de trei soldaţi turci. Maria I. R. . . . . . siluită de Bulgari. Maria R. . . ., Ioana C. . . ., Sofia I. T. . . ., Draga V. O. . . ., Paraschiva I. B. . . . . şi Veta C. . . . . au fost siluite de soldaţi bulgari şi turci. Elena C. C. . . ., siluita de Turci, a rămas moarta. Sultana G. Al. . ., siluită de 5 soldaţi turci, a murit. Teodor M. . . a fost pederastat de 5 soldaţi turci.

2. *Furturi, bătai, omoruri:* Ilie Filip, batut pentru a da bani, a murit. Gh. Mitim a fost împuşcat fără vină de soldaţi turci. Gh. Bucureşteanu a fost împuşcat de turci pentru bani. Ion D. Despa, de 13 ani, bătut crunt de Bulgari, a ramas infirm. Anton Martin a fost omorât mişeleşte pe câmp de soldaţi bulgari.

Plasa Topolog

I. Comuna Cârjelari.

1. *Siluiri:* Dochiţa M. C. . . ., Tudora D. B. . . . şi Frusma D. B. . . au fost siluite de mai mulţi soldaţi Bulgari.

2. *Batai omoruri:* Constantin Negruţă, Stan Diaconu şi Bran Neagu au fost omorâţi de soldaţi bulgari. Neculai Gh. Moşoiu, Oprea Patea şi Andrei Nedelcu, au murit în urma groznicelor batai suferite din partea soldaţilor bulgari. Gh. Ion a fost împuşcat din placere de soldaţi bulgari. Gh. S. Tareatu a ramas infirm, cu o mâna fracturata în urma cruntelor bătai primite dela Bulgari. Neculai Smadu, Ana D. Baciu, Petre Radu şi Rada Gr. Simion, au fost crunt batuţi şi jefuiţi de soldaţi bulgari. Li s'a luat 2920 lei. Ana Lazar Chira a rămas nebună de pe urma bătăilor bulgareşti. Dochiţa N. Baiu a murit din batai crunte.

II. Comuna Picineaga.

1. *Siluiri:* Miţa Deacu I. . . . a fost siluita de mai mulţi soldaţi bulgari. Gherghina I. T. . ., siluita de Bulgari, a suferit batai groaznice; de asemenea şi copilul ei de 12 ani a fost astfel lovit, în cât a raposat. Vasilica O. T. . ., siluita în mod barbar de Bulgari, a raposat. Cristina Vl. . . E. . ., Catinca R. I. E. . ., Anica D. T. . ., Petrana N. Vl. . . ., Zamfira N. Vl. . . . şi Tudora C. A. . ., siluite de soldaţi bulgari. Catinca E. . . ., Petrana Vl. . . . şi Tudora A. . au ramas şi cu câte un copil. Lazarina Vi. . . a fost siluita de 7 soldaţi bulgari.

2. *Bătai, omoruri:* Pavel Paraschiv, Costache Tase, P. Avram, N. Ştefan, Marin Vlad, Iorga Negrişanu, Ilie Nedelcu, Vlad Gurga

Maria Grigore și Postolea Biserică, batuți grav de soldați bulgari. Naria Nenciu, batută crunt, a raposat. Șt. Iancu a murit din cauza batailor. Dragan Dumitrescu și soția sa, bătuți crunt de soldați bulgari. Copilul lor de 3 ani, lovit, a murit. Femeii Dinca Istodor i s'a ucis copilul de 4 ani cu o lovitura de topor de către soldații bulgari. Gherghina I. Turaș, batută crunt și siluită. Copilul ei de 2 ani a murit din lovituri.

III. **Comuna Dorobanțul.** Aci întreaga populație a fost batuta și maltratata de soldați bulgari.

1. *Siluiri:* Iulica I. N. . ., violata de un caporal bulgar, Al. Teodorof, coloana de pae, divizia IV. Sora lui Anghel Sc. . . . a murit, siluita brutal. Lui Constantin Gh. A. . . i s'a smuls fica sa Maria de 3 soldați bulgari, cari au siluit-o în mod barbar. Lui Zaharia Z. . . ofițerul bulgar, maiorul Gh. Canasisky, i-a smuls fata, violând-o și lasând-o cu un copil. Fata a murit peste puțin. Ana Gr. L. . .. siluita de un ofițer bulgar dir regim. 13 artilerie.

2. *Batai, omoruri:* Batuți crunt: Anica Gh. Stroe, Ion Palanca, Gh. Florea, I. Raducan, Gh. Renta, Gherghina G. Olteanu, Maria R. Juiga vaduva, Maria G. Primaru, Șt. M. Munteanu, I. Rogojină, N. Găurcanu, Gh. Colceru, Zaharia Bogdan, Maria Petrovici, Ion Lapușneanu, Pricop Raileanu, Ion Mureșanu, Tanase Sarchiz, Ion Militaru, Ion Olteanu și Petre Bancota. Soțul Mariei Ștefan, om de 55 ani, a raposat terorizat. Ana Ion Secareanu și soțul ei, bătuți crunt de Bulgari. Soțul a răposat. Dumitru Bucoveanu, batut crunt. Doi copii ai sai, unul de 7 și altul de 1 an, au fost calcați în picioare de soldați bulgari și uciși. Costache, Munteanu, îngrozit de bataile Bulgarilor în sat, a murit. Soțul Elenei Dumbrava, a decedat, fiind batut crunt. Soția lui Petre Scarlat, îngrozită de barbariile soldaților bulgari, a murit de frica. Batrânul Mihail Șerban a murit sub bătai. Șt. I. Olteanu a decedat în vrâsta de 65 ani, fiind cumplit batut de Bulgari.

IV. **Comuna Topolog.**

1. *Siluiri:* Maria I. C. . . B. . . . . Ana I. C. B. . . ., Maria B. C. . . ., Maria M. C. . . ., Maria I. I. . . ., Maria Gh. I. I. . . Ana M. D. M. . . ., Maria I. D. M. . . ., Maria M. M. . . ., Maria Gh. M. . . ., Voica St. G. M. . . ., Zinca N. T. . . ., Ștefana N. Ch. . . . au fost siluite de soldați bulgari. Cea din urmă a rămas

și cu un copil. Paraschiva I. B. . . ., Ioana M. D. M. . . ., Elisabeta G. G. . . ., Lina D. . . ., siluite de soldați turci.

2. *Bătăi, schingiuiri, omoruri:* Tudor I. Secarea, Manole Munteanu, Ana M. Munteanu, N. Coman, I. Costache, Ana P. Opriș. Zamfira N. Tudor, Ghiorghelană, Maria N. D. Daianu, Ana Gr. Simionescu. Cristina I. Ganea, Ion Laureanu, Ganea Maria, Gh. Barbatu și Rada Dudu, au fost bătute în mod burbar, din care cauza au raposat. Neculai I. Butoi și soția sa Elena, maltratați de soldați turci, din care cauză le-a murit și copilul nou nascut. Rapira I. Rașina, batuta grav de capitanul bulgar Ivan Popof din Reg. 9 divizia 4. Dragulin Ion, Constantin A. Neagu, Nicolae Radaciua, Ion Griere, Ion I. Pedestru și Gh. Danilă, batuți crunt și jefuiți de soldați bulgari. Maria V. Munteanu, Zafiu Lealu, Maria G, Borzea. Gh. I. Tănase, bătuți și amenințați cu moartea de soldați bulgari. Gh. Padureanu, Marghioala Gh. C. Șerban, Ion G. Zabara, Gh. Banu, Costache Ganea, Moș Petrea Liba, Nicolae I. Badea, Gh. N. Olteanu, Gh. R. Avram, Dobre Iorga, Maria N. Avram, Coman Simion, Ion Iancu, Aneta R. Balțelu, Nicolae I. Chijdea, Safta B, Fașeanu, Ion Vrânceanu, Gh. I. Iancu. Aron Brezeanu, Dobre Țuțui. Moș Dumitru Cristea. batuți și jefuiți de armata bulgara și turca. Iordan Druga, Moise bârsan, Spiridon Ionașcu, Simion Cernila, Nicolae I. Roșoiu, Ion Roșoiu, Ion A. Tudor, batuți și jefuiți de armata turca. Petre Cioroiu batut crunt împreuna cu soția sa! d'n batae omului i s'a tras moartea. Neculai Munteanu și Maria Gh. Barbatu batuli crunt de bulgari. Fen eia a fost jefuita de 500 le de soldați turci. Dumitru Gavrila, Ion Cojanu, Elena Gh. Pana și Toma Costantin au fost ridicați și deportați de soldați turci.

V. Comuna Mircea-Vodă.

1. *Siluiri și moarte:* Fanuța V. T. . . și Maria I. V. . ., siluite de mai mulți soldați bulgari, au raposat.

2. *Batăi, furturi:* Gh. Vladescu, batut grav și jefuit de 800 lei de soldați bulgari. Vasile Tudor și Tudor Constantinescu, batuți crunt de Bulgari.

VI. Comuna Dăeni.

Batai grozare: Culea Gârliceanu. Gh. Roșca și Dina St. Doboș, batuți crunt de soldați bulgari, au răposat. Aron Tataru, Ion I. Stamate, Zamfira Corcodel, Angkeluța Stamate, Sudorache St. Marin Negoița Margineanu, Nastasia C. Maxim, Ileana V. Ionița, C-tin

Frecuş, Şt. Corcodel şi Rada P. Moise, batuţi crunt în mai multe rânduri de soldaţi Bulgari.

VII. Comuna Urumbei.

Violari urmate de moarte: Vasile Gh. . . . , Vaduva Reveica N. D. . . , Mardare N. . . . şi David M. . . . , violaţi salbatec de soldaţi bulgari, au raposat. Frusina F. R. . . . . , siluita barbar, a raposat. Vaduva Anica Marin Z. . . . , violată barbar de Bulgari, a stat cinci saptamâni bolnava în pat. Ana Simion D. . . . , Ana V-le T. . . , Marina V. Gh. . . . , Sanda Ap. . R. . . , Ion G. O. . . , Dumitra N. G. . . . , Ion R. M. . . . . , Vaduva Elisabeta N D. . . , Stanca N. D. . . , Frusina N. D. . . , Vaduva Solomia Gh C. . . Voica St. T. . . , Maria V. C. . . , Ştefan Tr. . . . , Dobriţa I. Gh. P. . . , Neculai S. . . . Ioana N. S. . . , Gh. M. . . . . . şi Calina C. . . . T. . . . toţi aceştia, barbaţi şi femei, au fost violaţi în mod barbar de soldaţi bulgari.

VIII. Comuna Făgăraşul Nou.

1. *Violari urmate şi de moarte:* Gheorghe C. . . , Vaduva Z. . . . A. R. . . . . Radu N. . . . , Anton R. . . . . , Constantin Gh. . . . , Gheorghe Z. A. . . , Tinca I. A. . . , Neculai U. . . . Maria N. I. . . . , Bucur G. . . , Maria B. G. . . , Ion B. G. . . , Dragomir B. G. . . , Vaduva F. . . . C. B. . . , Elena I. N. B. . . . Frusina St. S. . . . , Anica Al. A. . . , Maria Al. A. . . , Stanciu I. O. . . . şi Vaduva R. . . . P. . . , toţi aceştia, barbaţi şi femei au fost violaţi în mod barbar de soldaţi bulgari. Ion O. . . . , V-le V. M. . . . şi Paraschiva A. P. . . , au fost violaţi barbar, din care cauza au raposat. Femeia Voica N. M. . . , violata de Bulgari, are un copil de sex femenin.

Plasa Babadag

I. Comuna Babadag.

1. *Violuri:* Ioniţa C. . . . . N. . . . . , Ioana V. Tri. . . . şi Smaranda V. Tri. . . , violaţi cu sila de soldaţi bulgari. Sevastiţa Ştefan M. . . , Constantin I. . , Anica şi I. . . . Mandache C. . . , bărbaţi şi femei, au fost violaţi de soldaţi bulgari. Soţia lui Stavarche I. P. . . , siluita de trei soldaţi bulgari.

2. *Jafuri, omoruri:* Fotache Famaca a fost aşa de crunt batut, în cât a înebunit şi peste câte-va zile a raposat. Petre Petrescu de 60 ani, jefuit, schingiuit şi internat în Bulgaria în satul Dublanzina

a raposat. Marița I. Grosu a fost ținuta nemișcata, cu armele în piept, de soldați bulgari, pâna ce i s'a luat tot din casă, ziua în amiaza mare. Soldații erau conduși de fiul lui Cazacu din Babadag

II. **Comuna Sarichioi.**

1. *Violuri:* Alexandra I. D. . . ., Pauna M. M. . . ., fiecare de câte 15 ani; Ileana N. G. . . de 30 ani și Paraschiva I. C. . . de 35 ani, precum și alte femei care nu vor sa marturisiasca, violate de Bulgari.

2. *Jafuri omoruri:* Ivan Ciopura, Ivan Nichita și Lovin Martin, au fost împușcați de Bulgari în retragere, pentruca n'au vrut sá dea bani. In sat s'a ridicat o spânzuratoare, în care a murit Teohit Mihci și Onofrei Leopat din Tulcea, pe motiv cà trimit scrisori peste Dunare.

Românii au fost siliți sa-și vânda casele și pamântul la streini. Așa este cazul femeii Manda Teoharide.

III. **Comuna Jurilofca.**

Aci numai casele veteranilor au fost darâmate. Românii au fost forțați sa plece din sat și sa-și vânda tot avutul la Lipoveni La început au stat aci Bulgarii, pe urma Germanii.

Violuri: Augustina D. D. . . . . ., de 14 ani, a fost violată de Germani. Aceștia au pus bir și pe copii. Bulgarii au siluit pe Mița I. B. . . . și pe sora sa. Femeile veteranilor au fost puse la plug în ziua de Paști și la ham la căruțe, ca sa care apa pentru armata.

IV. **Comuna Camber.**

Aci casele veteranilor au fost distruse.

1. *Violuri:* Tudora St. D. . ., Jela J. . ., Marinca M. M. . . M. . . ., Elena M. C. . . . ., Tudosia M. P. . . . ., violate brutal. De asemenea Ioana I. Fr. . . . și Niculina S. N. . . . .

2. *Jafuri, omoruri, devastări:* Paraschiva Dumitru de 70 ani, batută crunt pentru bani. Fica sa, Lucreția, siluita. Locuitorului Constantin D. Ion i s'a pus foc casei în fața sa. Apoi omul a fost deportat în Bulgaria.

V. **Comuna Slava Rusă.**

1. *Violuri:* Ioana N. . ., Anica Gh. B. . ., Stana Șt. D. . ., Anica I. . . „ Ileana P. Ar. . . ., Motea P. . . ., Lina P. B. . . . violate brutal de Turci. Aceasta din urma a fost siluită în fața tatălui

ei, Constantin B. . ., Docsana D. M. . ., Balaşa I. . . Ţ. . ., Paraschiva P. T. . ., Irina P. P. . . . şi Nistina Şt. . ., siluite de turci. Acsinia M. I. . ., siluită de patru soldaţi turci, a răposat peste trei săptămâni de suferinţe. Soţia lui Ilie Co. . . . . din Başpunar, siluită. Lina Voicu N. . . . . şi fica ei, Rada N. . . ., siluite de Turci. Anica M. . . . N. . . ., Maria soacra lui Ion Sp. . . . . ., femeie de 50 ani, siluite de Turci. Maria C. Br. . ., siluită în faţa soţului ei de doi soldaţi turci, soţul fiind legat şi batut. Femeia a murit imediat, la 13 Decembre 1916.

VI. Comuna Başchioi.

Sat curat bulgăresc, în afara de veteranii înproprietariţi aci, cari toţi s'au refugiat. Nu se constată nici un viol săvârşit de armata bulgară. Numai femeile C. C. . . de 55 ani, Damiana C. . . de 50 ani şi fata Vâla V. . . au fost siluite de armata rusă.

VII. Comuna Ciucurova.

Aci a fost armată turcă, pe urma bulgara. Copilul Dumitru F. . . de 16 ani a fost violat de Turci. Femeile Ioana R. . . T. . . şi Maria I. A. . . ., violate în aceeaş cameră în acelaş timp de 2 Turci. Fetele Iva I. M. . . . şi Maria A. . ., siluite. Maria M. . . ., violata pe ambele parţi. Dumitru I. . . de 12 ani, violat de doi Turci. Toate aceste violuri au fost constatate de un colonel-medic turc, sosit în anchetă.

VIII. Comuna Zebil.

Petrana I. . . şi Marina P. B. . . ., violate brutal.

Plasa Ţulcea

I. Comuna Morughiol.

In acest sat populaţia este în majoritatea ruseasca.

1. *Violuri*: Au fost multe însa nu sunt marturisite, afara de cazul Caterinei Gr. P. . ., de 24 ani, violata de un ofiţer bulgar şi ramasă cu un copil.

2. *Schinguiri şi omoruri sălbatice*: Preotul satului, Simion Foti şi sora sa Domnica, au fost crunt batuţi pentru a da bani. In urmă preotului i s'a tăiat capul, iar femeia a fost strangulată cu o fringhie de către soldaţii bulgari în unire cu Gheorghe Cratiu Casapu, din Reg. 9 cavalerie. Gh. Parfenie şi soţia sa au fost omorâţi cu baionetele pentru a preda haine şi au fost aruncaţi într'o groapa,

punându-se gunoaie peste cadavre. Dupa o saptamâna s'a dat voie familiei sa-i îngroage.

II. Comuna Malcoci.

Violuri, omoruri: Varvara II. . . , românca de 20 ani. a fost siluită de insuși comandantul Reg. 9 infanterie bulgara. Soția lui Vasile M. . . . . , bătuta crunt de Bulgari pentru a da bani, a decedat dupa o jumătate de ora. Comuna fiind locuita în majoritate de Germani, nu s'au constatat multe cazuri.

III. Comuna Sarinasuf.

1. *Violuri*: Aftinia Tudor M. . . . . , violata la rând de soldați bulgari. Gafia G. . . . a fost batuta rau și siluita în fața soacrei sale legate cu funia.

2. *Bătai crunte, jafuri, omoruri*: Husein Memet Ali, nevoind a da lucruri din casa, a fost taiat cu sabiile de soldați bulgari. Ileana Luchena Cârpa-veche de 16 ani, nevoind a da lucruri din casa, a fost crunt batuta de soldați bulgari, până ce a murit. Paraschiva Bucur, Maria Larie, Gherghina Covata, Pauna I. Balan, Maria D. Gavrila, Margita-Leona St. Piclea, Stana Piclea, Ileana Eftenie Ștefan, Maria Gh. Balan, Chilia P. Hincu, Anica St. G. Popa și Sofia A. Ungureanu au fost batute crunt de soldații și primarii bulgari, pentru refuz de a da lucruri din casa și de a face angarie fara plata. Elena D. Talacanu, trecând cu caruța pe șoseaua satului și stârnindu-se praf, pe când trecea un ofițer bulgar, a fost târâta de soldați bulgari la primarie, unde i s'au dat 50 de bice pe spate.

IV. Comuna Beștepe.

1. *Violuri*: Panaghia N. Br. . . . . , siluita de șase soldați bulgari la rând, a dat naștere unei fetițe. Tudora A. R. . . , de 22 ani, violata, are un copil. Soția lui N. St. . . . . . a fost siluita în fața copilului ei. Paraschiva St. . . . . siluita. Irina T. S. . . . . . . și fica sa au fost chinuite și fica violata de 15 Bulgari în șir. Dochița N. R. . . . violata de 4 Bulgari la rând.

2. *Bătăi, omoruri*: Maria D. Maxim de 20 ani, batuta, schingiuita, a răposat. Sofia II. Petre, chinuita barbar, a raposat. Maria Arion Mongâru schingiuita barbar.

V. Comuna Agighiol.

1. *Violuri*: Ghergina I. M. . . , Tasia St. R. . . , violate de soldați bulgari la rând. Floarea R. Ț. . . . , violată are un copil.

Anghelina I. Dr. . . . de 17 ani, violata de ofiţerul bulgar Arnautu. Axinia I. M. . . . . de 17 ani, violata într'un grajd de soldaţi bulgari la rând. Vasilica N. . . . Elena P. . . . violate brutal. Elena P. B. . . . siluita de 5 soldaţi bulgari la rând. Ofiţerii bulgari au siluit prin amenințare cu moartea pe Dominica C. T. . . . femie de buna condiţie şi au profitat de dânsa săptamâni întregi cu râdul. Scapând din supravegherea lor, a fost descoperita şi dusa în comuna Sarighiol, unde ofiţerii bulgari au siluit-o. Azi zace bolnava. In localitate a fost divizia XII de cavalerie bulgara, având ca şef pe generalul Marcoff.

2. *Crime, bătai*: Sub ochii acestui general s'au mai petrecut urmatoarele nelegiuri: Ion Cocoş a fost ridicat în bătai crunte şi deportat în Bulgaria, de unde nu s'a mai întors, fiind ucis. Dumitru E. Mitan a fost jefuit şi fiindca s'a opus, a fost batut crunt şi plimbat gol în tot satul. Doi soldaţi ruşi, prinşi în sat, întârziind a se retrage, unul a fost tăiat bucaţi cu săbiile, iar altul de groaza s'a înpuşcat singur cu revolverul.

VI. Comuna Sarighiol.

1. *Violuri*: Gafiţa I. J . . . violata, are o fetiţa. Sora acesteia Frusina E. A. . . . de 14 ani, violată de soldaţi bulgari la rând Marina I. S. P. . . . şi Anexia I. T. . . . violate în acelaş timp, la Ion Gavrila, care a fost dat afara. Nedelea T. B. . . . şi fica sa, Chira V. . . . violate. Chira a ramas însarcinata. Sanda A. V. . . . siluita pe câmp. Ileana T. B. . . . . siluita, a raposat. Maria C. B. . . . . Chiţa I. C. . . . . Ioana N. N. . . . violate brutal de Bulgari. Anica Tr. D. . . . cu soţul în razboiu, violată, a rămas însarcinată.

2. *Batăi, omoruri, nelegiuiri:* Ion David şi Irimia Iordan au fost crunt batuţi pentru a da bani. Chiţa Vrajmaşu a fost vânduta Bulgarilor de ajutorul de primar Dumitru Sava Dumitrof. Gheorghe al Varvarei, zis Gh. Lungu, de 11 ani, neputând suporta munca la tranşee a fost batut şi ucis.

Cu doua zile înaintea retragerii Bulgarilor, colonelul Bananof, comandantul Reg. 2 cavalerie a comunicat soldaţilor că se retrage, spunându-le sa facă în sat ce vor voi. A fost o teroare neînchipuita. Salbatăciile s'au ţinut lanţ.

Plasa Măcin

1 Comuna Măcin.

1. *Violuri*: Anica P. T . . . de 34 ani, Elena T. M. . . . . . de 18 ani, Anica T. M. . . . . , de 42 ani, Stanca Gh. Ch. . . . de 28 ani, Maria C. I. . . . . de 32, Ileana C. P. . . . de 38, Stoiana M. A. . . . (internata în spitalul din Babadag în urma violurilor brutale), violate de soldaţi bulgari în şir. Caterina D. M. .. . . de 19 ani, Dumitra D. M. . . . de 18 ani, Margareta P. P. . . de 13 ani şi copila Elita P. P. . , siluite şi necinstite brutal de soldaţi bulgari. Reveca S. S. . . , Miţa Caloiu C. . . . de 15 ani, Neaga M. . . . , Dumitra D. . . , Maria C. M. . . . . Alexandra St. I. . , violate brutal de soldaţi bulgari în şir. Margareta M. M. . . . , violata brutal, a raposat.

II. Comuna Carcaliu.

1. *Violuri:* In aceasta comuna se afla divizia XVI de inf. bulgara, cu maiorul Kovcioff şi capitanul Coruvici. Satul e mai ales lipovenesc. Dintre românce, Fanica C. . . . . de 32 ani, a fost siluita de soldaţi bulgari în şir. De asemenea Smaranda Gh. D. de 24 ani. Tasia C. B. . . de 40 ani, siluită, a raposat. Magdalena Gh. G. . . . , Anghelina I. S. . . . de 26 ani, cu soţii morţi pe front, au fost siluite brutal. Luxandra R. G. . . . de 28 ani, batuta şi siluita de Bulgari, a raposat, lasând orfani 3 copii. Flistra N. C. . . . . de 28 ani siluita la rând. Gherghina G. G. . . . de 20 ani, siluita, are un copil.

2. *Batai, jafuri*: Vasila Nazâru de 65 ani, a fost crunt bătuta şi jefuita. Dragan Dragulescu de 56 ani, crunt batut şi jefuit de soldaţi bulgari. Şt. Rusescu cu soţia crunt bătuţi şi jefuiţi. Condrat Grigore de 72 ani, maltratat şi crunt batut.

II. Comuna Turcoaia.

Violuri: Ileana P. V. . . de 30 ani, Maria L. . . de 26, siluite brutal de soldaţi bulgari în şir. Cea din urmă a rămas însărcinată. Ilinca D. M. . de 24 ani şi Ioana S. A. . . . de 26, cu soţii mobilizaţi, au fost siluite barbar.

IV. Comuna Traian.

1. *Violuri*: Dina D. Ş. . . siluita de soldaţi bulgari conduşi de bulgarul Gh. Conda.

2. *Omoruri*: Năstase Tudose, telefonist, a fost împuşcat.

V. **Comuna Cerna.**

Aci avea sediul divizia IV de infanterie bulgara, cu generalul Keselof, locot.-col. Atanasoff, locot, Sacopski și Kismengeff. Populația româna s'a refugiat. Au ramas din ca cinci familii. Satul e pe trei sferturi bulgaresc. Nu s'au putut constata violuri și crime.

VI. **Comuna Greci.**

1. *Violuri*: Bianca R. . , italianca, virgina de 19 ani, siluita de 9 soldați bulgari. Paraschiva Gh. T. . . . , Teodora Gh. C. . . . de 20 ani, Paraschiva D. C. . . . de 20 ani, Rița D. C. . . . . de 20 ani, Catinca B. . . L. . . de 26 ani, ascunzându-se în padure, au fost descoperite de soldați bulgari, cari le-a violat, amenințându-le cu arma. Ileana M. P. . . . . de 36 ani, violată de soldați bulgari la rând, a ramas suferinda. Maria D. A. . . de 19 ani, Iordana M. V. . . . de 22 ani, siluite la rând de soldați bulgari. Ioana M. A. . . de 40 ani, siluita, are un copil. Maria C. . . , virgină de 20 ani, Nastasia N. P. . . . , siluite brutal. Maria B. . . . . de 18 ani, siluită, a rămas cu un copil. De asemenea Ioana A. . . . și Liza M. . . . . de 18 ani și Ileana C. . . . de 38 ani.

2. *Batai, nelegiuiri*: Vaicu Stan de 38 ani, demobilizat, a fost grav batut și i s'a spart capul de soldați bulgari. Gheorghe I. Caramlau de 19 ani, crunt batut și luat cu car cu boi, nu s'a mai întors

VII. **Comuna Văcăreni.**

1. *Violuri*: Anica I. M. . . . de 31 ani, Iordana Gh. I. . . de 40, Vasilica B. . . . de 40, Paraschiva P. M. . . . de 30 ani au fost barbar siluite de soldați bulgari.

2. *Bătăi, omoruri*: Anica T. Magoș a murit din bataia Bulgarilor.

In aceasta comuna au cantonat Reg. 16, 19, 48 infanterie și 5 artilerie.

VIII. **Comuna Jijila.**

Aci icoanele dela biserica au fost profanate, scoțându-se ochii sfinților cu baionetele. In localitate au fost regimentele bulgarești 48, 49 de infanterie și 5 artilerie. A fost și armată germana.

1. *Violuri*: Marița Gh. R. . . de 27 ani, violata, a rămas cu cu un copil. Sanda I. P. . . G. . . de 29 ani, siluită de soldați bulgari la rând, a ramas suferinda. Ioana I. B. . . . . virgină de 22 ani, siluită de 7 soldați la rând. A născut un copil care a murit. Niculina R. P. . . . . de 30 ani, violată în repetite rânduri, are o

fetiţa. Vasilica S. . . . T. . . . de 35 ani siluită brutal în repetite rânduri. Domnica T. B. . . . . siluita la retragerea trupelor bulgare. De asemenea Ioana P. V. . ., virgină de 22 ani. A rămas însărcinată. Niculina D. R. . . de 20 ani, siluită brutal. Gherghina C. . . . de 36 ani, Ştefan B. . . de 25, virgină, Safta C. . . . de 27 ani, Stanca B. . . . de 32 ani, Ileana P. M. . . . de 35, Maria C. . . . de 30, Ileana S. . . . de 36, Florica B. . . . virgina de 25 ani, siluite brutal, au ramas toate cu câte un copil. Toate au fost moşite de moaşa Ana din localitate.

2. *Batai grave*: Ilinca P. Samoila de 60 ani, batuta crunt pentruca a refuzat a da gratuit o oaie soldaţilor bulgari, a rămas suferinda.

Soldaţii români demobilizaţi, întorcându-se la vetre au fost forţaţi să intre în armata bulgara facând diferite servicii.

Populaţia, cu mic cu mare, a fost obligata sa urmeze la o şcoală bulgara înfiinţata acì, ca sa înveţe bulgareşte.

Toate aceste nelegiuiri, savârşite de Bulgari şi înşirate mai sus, sunt încа departe de 'a fi complete. Ancheta ce s'a facut, a fost în pripa. Rezultatele ei nu-s decât o icoană palida a ceeace e în realitate. Trebuie sa strabata cineva întreg judeţul, ca sa vada ruina grozava a oraşelor şi satelor noastre dintre care multe sunt aproape desfiinţate; sa auda din gura populaţiei nerefugiate povestirea însufleţita şi vie a tuturor acestor violuri salbatice, bàtai grozave şi crime îngrozitoare, ca sa-şi faca o idee justa în ce iad s'a sbatut nefericita populaţie romanească ramasa la vetre şi pe ce mâni criminale a ramas ea şi avutul ei. Sa nu se priveasca uşor şi în treacat pornirea salbatecа a Bulgarilor de a desfiinţa tot ce este românesc în Dobrogea.

Punem faţa în faţa şi câte-va fotografii, din care se vede cum aratau cladirile şi monumentele noastre înainte de rasboiu şi în ce stare le-au lasat Bulgarii.

15 Sept. 1919.

COLONEL IONESCU DOBROGEANU
Tulcea

CONTRIBUȚIUNI

LA

STUDIUL AȘEZĂRILOR TĂTARILOR ȘI TURCILOR

IN

DOBROGEA *).

Elementul cel mai numeros care a populat Dobrogea între veacurile XV și XIX, imprimându-i un anumit caracter particular în ce-iace privește dezvoltarea ei, și care a lasat un foarte mare numar de numiri topice cu caracter special turanic, este elementul musulman *tataro-turc*.

Așezarea acestui element în ținuturile dobrogene nu este decât un fragment din marea opera de colonizare care s'a facut în peninsula balcanică, după ce formațiunile politice creștine și-au perdut independența lor, fiind substituite de noua putere osmana. Aceasta colonizare a fost mai puternica în regiunea Bulgariei rasaritene și a litoralului Marei-Negre, întinzându-se astfel și asupra *Deliormanului* și *Dobrogei* până la gurile Dunarii.

* * *

Cu mult înainte de stabilirea definitiva și de extinderea puterii turcești în Europa, Dobrogea cunoaște o prima așezare osmanlâie.

Dupa ce Mihail Paleologul, refugiat la curtea *Selgiucizilor* și apoi întors înapoi la Constantinopol, își începuse domnia ca întemeietor al dinastiei Paleologilor, scoțând ochii legitimului moștenitor al tronului, Ioan fiul lui Laskaris, — doi din marii demnitari ai

*) In acest articol urmărim *numai* așezările turco-tătare, făcând abstracțiune de știrile ce pomenesc pe Români, sau alte neamuri.

lui Ali-Behadâr, cantând sa asedieze pe sultanul Roknedin în Iconium și nereușind, s'au îndreptat spre Constantinopol, punându-se la dispozițiunea împaratului de acolo.

Câștigând câteva victorii în slujba împăratului prin părțile Bulgariei, ei au obținut permisiunea sa-și așeze cetele de Turcmeni, de cari erau însoțiți, pe un «*iurt*». Așezarea acestor familii în numar de 10—20.000 s'a facut sub conducerea lui *Saltuk-dede*, în anul 1263; venind din Nicomedia, prin Scutari s'au stabilit în Dobrogea.

Bizuindu-se pe numarul și vitejia acestora, un fugar selgiucid, *Aseddin Keikavus*, care fusese constrâns de fratele sau Rokneddin Kiligiarslan sa se refugieze în Constantinopol și sa-i lase acestuia tronul, concepù planul, — sub influența lui Ali-Behadâr, — sa puna mâna pe tronul împaratului din Constantinopol. Trădat de un Grec, confidentul sau, Assedin Keikavus împreuna cu familia lui și unii sfetnici este aruncat în închisoare, iar alții sunt uciși în grele chinuri.

Din îndemnul lui Rokneddin Kiligiarslan, fratele lui Aseddin, *Berkeșan*, șeful Tatarilor din Kipciac, trecù Dunarea pe ghiața și înainta pâna sub zidurile Constantinopolului, de unde lua pe Aseddin care fugise la Ainos. Intorcându-se înapoi cu dânsul, Berkeșan transporta cu el în Crimeia toata colonia turceasca din Dobrogea [1]).

Cu armate numai, Turcii intrara mai înainte de anul 1389, anul luptei dela Cossovo, în Dobrogea și pe lânga țarmurile Dunării lânga Silistra și Nicopole [2]).

Hammer, crede ca în anul 1391, dupa ce *Tokatmitci*, hanul Tatariei mari, fusese zdrobit aproape cu desavârșire de catre Timurchan, iar țara sa distrusă, avù loc navalirea Tatarilor din Kipciac, pe amândoua părțile Dunarii, în Basarabia și în Dobrogea [3]).

In 1417 sultanul Mahomed, în campania pe care o întreprinde împotriva lui Mircea, întărește localitatea *Ieni-Saleh*, lânga satul romănesc Ienisala de astazi, în marginea lacului Razim și în apropierea Babadagului, precum și Isaccea, *Sagcim*, la cel mai bun vad de trecere peste Dunăre, odata cu transformarea Giurgiului într'un cuib turcesc, ca și a Nicopolei mici sau Turnului. In aceste cetați se așează Osmani ca străjeri, iar în jurul lor, cu timpul începù sa se desvolte o viața speciala care avù ca urmare o înmulțire a elementului turcesc [4]).

Invaziunea lui Vladislav, regele Ungariei, în 1444, terminata cu grozava înfrângere dela Varna, făcând vizibilă slaba poziţiune a Turcilor în Bulgaria răsăriteană, sugera ideia unei puternice colonizări cu elemente musulmane.

Această colonizare, începută pentru ţinutul Filipopolului şi a Stara-Zagorei cu colonişti din provincia Saruchan a Lidiei, în vremea sultanului Murad I (1362—1389) şi continuata sub Baiazid I (1389—1402) pentru regiunea dintre Adrianopol şi Stara-Planina, s'a întins treptat-treptat şi dealungul coastelor Mării-Negre până la gurile Dunării. coprinzând astfel şi fostele posesiuni de odinioara ale lui Dobroţici. Colonizarea pornită din motive strategice a avut ca urmare formarea unei masse compacte de populaţiune turceasca în regiunile pomenite, înabuşind şi stânjenind desvoltarea istorica a populaţiunilor printre care s'a introdus acest nou element strain [5].

Andreas del Palaggio, un martor ocular al luptei dela Varna, ne înfaţişeaza această provincie ca un «desertum», pustiu, care nu trebuie interpretat în sensul unei lipse desavârşite de populaţie ce totuşi exista în numar mic, fiind formata din Vlahi, Cumani, Greci şi Bulgari. Chiar după 1444, colonizarea turceasca nu era înca aşa de puternica, caci *Donado da Lezze,* care ia parte la expediţiunea dela sfârşitul lui Martie 1476 împotriva lui Ştefan cel Mare, arata ca drumul dela Varna şi până la Dunare, l-a facut sultanul în zece zile, suferind lipsa tuturor celor necesare unei armate, din cauza locurilor sălbatece şi nepopulate. Expediţionarii erau nevoiţi sa faca sapaturi în nisipul de pe marginea marii, pentru ca sa-şi potoleasca setea cu apa ce ieşea în acele gauri; sa-şi acopere caii şi vasele în care-şi preparau mâncarea, împotriva lacustelor cari erau aşa de multe, încât formau nouri ce intunecau soarele, iar când se aşezau jos, le rodeau steagurile, sacii de merinde, etc. Drumul nu-l faceau decât în timpul nopţii [6].

Alaturi cu aceşti colonişti turci, aduşi din Anadolia, au mai fost aşezaţi în Dobrogea şi Tătarii din parţile sudice ale Basarabiei şi din nordul Mărei-Negre, cu cari s'a mai colonizat regiunea Vardarului, a Zagorei bulgare — Sagra Turcilor — şesul întins *Filibes* (Filipopole), câteva districte din Tesalia şi regiunea Uskiubului (Scopiei).

Aşezându-se la Dunarea de jos şi în Dobrogea, Tatarii erau de cel mai mare ajutor sultanului în toate expediţiunile razboinice, căci ei traiau despărţiţi de grupul cel mare tataresc, intr'un fel de

neatârnare, călcând și pradând mereu hotarele vecine. Dobrogea întreaga devine la inceputul acestui veac, împreuna cu sudul Basarabici, o raià tătarească. De aceia era sistematic pradată nu numai țara dintre Prut și Nistru, dar chiar și aceia până la Siret și la Nord până la Hotin 7).

Dela începutul veacului al XVI-lea, izvoarele polone mai cu seama, încep a-i pomenì, sub numele de *Tartari Dobricien* și *Tartari Dobricienses*, ca atacând și pustiind marginele acelei țari. In numarul celor 30.000, cari navalesc în Polonia la anul 1512, se coprind și *Tatari Dobrogeni*. Aceștia din urma erau aduși din *Chersonezul Tauric* și trei mii dintre dânșii, neocupați cu alta ceva, nu se țineau decât de prazi și jafuri 8).

Până la creiarea beglerbegatului de Silistra, Tatarii din Dobrogea ca și cei din Bugeacul Basarabiei sudice, țineau de beglerbegul de Rumelia. Tatarii dobrogeni deci nu aveau o organizațiune independenta ca cei din provinciile hanului, ci erau supuși direct administrațiunii otomane 9).

Relațiunile de calatorie de pe la sfârșitul veacului al XVI-lea, ne arata în unanimitate, ca majoritatea populațiunii ținutului de care ne ocupam, era formata din Turci și Tatari, ce locuiau cu deosebire mijlocul Dobrogei, incepând din regiunea Babadagului mai cu seama, și continuându-se astfel până în regiunea Deli-ormanului și mai departe în Bulgaria rasariteana. Dupa toate probabilitațile și dupa resturile satelor tătărești de astazi, Tatarii locuiau mai cu seama ținuturile de stepa, iar Turcii parțile mai paduroase sau pe litoralul Mărei Negre, împingând spre Dunare populațiunea româneasca, care începe sa fie și ea pomenita mai des la începutul veacului al XVII-lea.

Paul Giorgiu, care calatorește prin 1590, ne da o interesanta descriere a Dobrogei. Dupa ce arata ca aceasta regiune este seasa și fară nici un fel de vegetație arborifera, — din care cauza locuitorii se servesc de tizic ca sa faca focul — și dupa ce face cunoscut ca se simte o mare lipsa de apa, trecând la descrierea etnografică, adauga ca aceasta țara e locuita pe malul marii de creștini, în ținuturile: Charar, Maluch, Costanza, Mangalia, Irosto, Balcic și Varna; în Orachovera, Cavarno, Corbir, Eiherrena, Franga, Novosello și Galatta locuiau și creștini și Turci, afara de Balcic unde se aflau numai creștini; mijlocul provinciei «in terra ferma»

îl ocupau Turcii în urmatoarele ţinuturi: Zatuchio, Baba, Carassui Cassasui, Pastarghi şi Provadia.

Din aceasta rezultă că regiunea *interioară* a Dobrogei, dela Babadag în jos şi până la Bazargic, era ocupata numai de elementul turco-tătar.

După ce Paul Giorgiu arata ca cunoaşte bine Bulgaria şi starea creştinilor de acolo. de oarece a călătorit mult, — «cu care prilej am dobândit în acea parte cunoştinţe despre ţara Bulgariei şi despre situaţiunea creştinilor, ca şi despre obiceiurile turceşti» — spune ca starea elementului creştin, anterioară anului 1590, nu mai era aceiaş şi după aceasta dată. Viaţa cumpătata de mai înainte a ienicerilor începuse a fi uitată şi părăsită, iar în locul ei apăruse traiul comod şi plin de plăceri al familiei, din care cauza creştinii începusera a fi apăsaţi de grele dări «afară de muncile pe cari erau obligaţi sa le îndeplinească». Mai constată că «ienicerii, de cari sunt pline toate satele şi ţinuturile din Bulgaria» erau mult mai numeroşi în 1590 decât mai înnainte, când numărul lor era foarte redus [10]).

Informaţiunile lui Paul Giorgiu sunt complectate de alte ştiri din anul 1596, printre cari cu aceia a lui *Marco-Venier* către dogele de Veneţia, în care se spune că, sub conducerea unui frate al hanului tătarasc, s'au aşezat în Dobrogea 40.000 de Tătari ce traiau numai din prăzile pe cari le făceau în ţinuturile vecine. Aceşti Tatari întăriau numarul locuitorilor Turci, — «*Türggische Inwohner*» pe cari veşti din 1587—1599 ni-i indică în mod foarte precis ca locuiau în Dobrogea, unde erau atăcaţi de Cazaci, care-i luau şi pe ei în robie, cum s'a întâmplat în 1587, când Babadagul, «castel turcesc», a fost distrus de către aceştia, iar tot ceiace s'a găsit, împreună cu copii şi femeile, a fost luat de năvălitori [11]).

Dousa, în anul 1597, în drumul spre Constantinopol, trece pe la Ismail, oraş foarte bogat în pescării, relatând că a văzut «sate multe unde oamenii locuesc în bordee subterane»; sate locuite «de oameni foarte urâţi cu un caracter nestatornic, viclean şi prefăcut».

La înnapoiere călătorul, urmând drumul pe uscat, vede în parţile Provadiei creştini ce locuiau în niste case în cari puteau să intre numai pe brânci.

Trecând pe la «Bazargicum» în vreme de iarnă — era la 12 Decembrie — îşi urmează călătoria în tovărăşia unor Turci, şi

după ce străbătù oraşul *Carasu*, cam pe unde e Megidia de astazi, intră în câmpia întinsă pe cari locuitorii o numeau «*Tatarski pole*».

Numele deci arată ca locuitori pe Tatari în aceste părţi.

Ajungând la «Babanı», Babadag, nu-i gaseşte decât ruinele de oarece o năvălire a Cazacilor, în 1587, îl distrusese cu desavârşire.

De acì prin satul *Monaster* (Mânăstirea sau Niculiţelul de mai târziu) nume ce ar indică un sat de creştini — trecù Dunarea pe la «satul Obluczica sau cum îl numesc Turcii, Saczy» (Isaccea). [12]).

«In câmpurile cele întinse ale *Dobrogei*, peste Dunare, ce se întind dela Marea-Neagră spre Ungaria, şi dela Dunăre până la Provadia Bulgariei, pe unde este locul de trecere al ambasadorilor şi negustorilor Poloniei, când se duc la Constantinopol, sunt aşezaţi cu locuinţa *in dese, dar mizerabile sate, peste şase mii de Tătari, amestecaţi cu Turci*, indatoraţi de a sta gata la orice porunca a sultanului turcesc, dar mai cu seamă ies la oaste, sau mai bine la pradă cu hanul, principele hoardei tatarice».

Această scurtă descriere etnografica a Dobrogei, din 1599, ne arata în mod precis prezenţa elementului turco-tatar acolo. [13]).

In preajma anului 1600, e vorba în Dobrogea de o populaţiune sau mai bine zis de o categorie militară, formata din «*Acanzii*», cari după afirmaţiunile scriitorului «sunt agricultori» şi obligaţi în acelaş timp, în virtutea unor anumite scutiri, sa ia parte la razboaie.

Alăturì de dânşii se mai gaseau inca vreo 2000 de «*Gibeli*» adeca oameni îmbrăcaţi în zale, locuind «la ruinele zidului care se întinde în regiunea Sogdiana, dela oraşul Silistra şi până la Constanţa, care este la Marea Neagră» [14]).

In legătură cu apariţiunea Achingiilor la marginile împaraţiei turceşti şi deci şi în Dobrogea, Drinov crede că această aşezare de elemente militare cu caracter de populaţiune stabilă în sate, cu gospodării şi familii întemeiate, datează din timpul sultanului Murat II (1574—1595). In a doua jumătate a veacului al XVI; ienicerii înmulţindu-se în mare număr şi atingând cifra de 30—40.000, au început să se răscoale şi să facă tulburări în Constantinopol. Sultanul s'a hotărât atunci ca să îndepărteze aceste elemente turbulente din reşedinţa sa, fixându-i mai cu seamă în provinciile de margine, unde ei au început să se căsătorească şi în vremurile de linişte au început să se îngrijească de hrana familiilor lor şi de întreţinerea gospodăriilor. De atunci datează aşezarea unui număr de ieniceri, ca populaţiune stabilă, în Dobrogea, Deliorman şi Gorilovo [15]).

Tatarii din Dobrogea, mai mult decât Turcii, erau foarte temuţi în ţinuturile vecine, din cauza sălbatecului obiceiu de a luà şi robi, pe lângă jafurile celelalte pe cari le faceau. Nu sunt puţine veştile dela sfârşitul veacului al XVI şi începutul celui de al XVII, cari povestesc pomenind cu groaza numarul mare de robi luaţi de Tatarii dobrogeni, robi cari se gaseau din belşug în Dobrogea, ajungând de acì pâna şi în casele publice din Constantinopol. Strabatând toate informaţiunile din aceasta epoca, adica sfârşitul veacului al XVI şi începutul celui urmator, constatam ca elementul turco-tatar se menţine neîntrerupt în Dobrogea, ba chiar se înmulţeşte, fàra ca totuşi sa putem şti macar cu aproximaţie care va fi fost numarul pe care-l atingea, din cauza variatelor cifre pe cari le gasim în izvoare [16]).

Dintre cele doua categorii de Tatari, *Gebeli-Tatar* şi *Motras-Tatar,* cari locuiau în Dobrogea, cei dintâi încasau dela robii aduşi în această provincie o dare numita «*ispenge*», dare care mai târziu a fost trecutà în folosul vistierii ţarii [17]).

Bazargicul ne apare în 1612, la negustorul italian *Tommas Alberti*, ca un oraş de Turci — «città dei Turchi», — fara ca sa mai avem dela dânsul alte informaţiuni etnografice despre Dobrogea. deşì din enumararea unor localităţi ca «Carages» «Bulbul», «Karadschik», prin care a trecut calatorul, se vede caracterul particular turanic al unei parţi din provincie [18]).

In luptele cari se dau în anul 1624 între Şahinghirai, unul din hanii tătareşti din Crimeia, şi Cantemir, un alt şef tataresc, dupa ce primul pustiì cu Tatarii sai malurile Dunarii, Akkermanul, Chilia, Ismailul şi Giurgiul şi voì sa puna mâna şi pe Babadag, îi aparù înainte Cantemir cu 30.000 «*Tatari din Tataria dobrogeană şi din regiunea dobrogeana*» şi-l batù atât de cumplit, încât Dunarea curgea sătula de sânge tataresc [19]).

Cel care ne înfăţişeaza în mod complect şi cu multe şi foarte interesante amanunte Dobrogea la mijlocul veacului al XVII, este calàtorul turc *Evliia Celebi.*

Insemnările lui au servit ca izvoare foarte preţioase lui Hammer pentru istoria imperiului otoman şi prin urmare autenticitatea şi bogăţia informaţiunilor lui nu pot fi puse la nici o îndoiala, avându-se în vedere că Hammer a fost un adânc cunoscator al istoriei turceşti, al limbilor orientale şi un sigur stapânitor al tuturor izvoarelor ce-l calăuziau în această materie [20]).

Plecând dela Constantinopol în anul 1651 şi trecând prin

Cecmegeaua mare și mică, Silivria, Ciorlu, Poloz, Aitos, Cenghe, Novo-Selo, Provadia, Şumen, Razgrad, Rusciuc, Giurgiu, şi apoi prin Şistov-Nicopole, se întoarce la Silistra.

Ceiace ne povesteşte, atunci când face călatoria prin Dobrogea, este foarte preţios pentru a ne putea da seama de înfaţişarea etnografică a provinciei de care ne ocupăm.

Mangalia îi apare ca «un mare port», ca un oraş foarte vechiu vazându-se și atunci la poarta orașului fundamente de cetate şi ca un oraş «frumos și înfloritor», Erà «vacuf» (proprietate eclesiastica), fiind reședinţa de plasa, — cazà —, cu *paià* (un venit de trei sute de accele), și făcea parte din vilaietul Dobrogea - Silistra. Mai avea *serdar* comunal (comandantul ienicerilor); *muhtesib* (în vechime primar și șef de poliţie, acum perceptor); și *subașa* (agent însarcinat cu strângerea dijmei). Populaţiunea orașului era formata din mulţi negustori ce traiau în case solide de teama Cazacilor.

Alaturi de acești negustori — a căror naţionalitate n'o putem ști — se aflau mulţi Greci și Evrei. Majoritatea *aianilor* o formau *Lazii* «ai caror părinţi au fost robi».

Multe procese se ivesc mai cu seama între Lazi și Evrei, cari se judeca dupa legile șeriane. Orașul are o geamie «cu mulţi credincioși», cum nu e alta în aceste parţi, șapte școli primare, trei hanuri, vre'o trei sute de pravalii, un mic *bezisten*, (prăvălie pe ambele laturi ale strazii, deasupra careia exista un singur acoperiș), o baie mica, șapte cafenele, vre-o 300 depozite lânga port și alte localuri, Mangalia fiind un centru comercial.

Numarul pravaliilor, magaziilor și școlilor nu e exagerat, caci mai departe el adauga ca «în raport cu orașul, pravaliile sunt puţine, caci portul e mare și se expediaza prin el cereale pentru Constantinopol». In împrejurimile lui sunt vii și grădini, iar în partea vestica se afla chiar o *techeà*, «Mucharem Babà», casa de rugăciuni a calugarilor derviși.

Dupa ce descrie satul *Giuiumlii*, ce era zaimlic (proprietate feudala) cu o sută de case și o geamie, *locuit numai de musulmani*, și unde apa se scoate cu caii din puţuri adânci de optzeci de coţi, ne spune ceva despre productivitatea Dobrogei, unde bună-oară, dintr'o kila se recolteaza 50—60, ceiace face ca populaţiunea să nu refuze plata zecimilor «zaimiilor».

In privinţa populaţiunei Ewliia arata clar, ca dupa ce Baiazid a cucerit aceste parţi dela *Bulgari*, *Valahi*, *și Moldoveni*, coloniza

aici soldaţi tatari din Anadolia. Din încrucişarea acestor soldaţi cu Valahii au rezultat *Citacii*, cari în vremea călătoriei lui, locuiau mai cu seamă interiorul Dobrogei. Limba acestora prezintă particularitaţi pe cari Ewliia, desigur un bun cunoscător al limbei turceşti, le găseşte mult deobsebite de limba comună turcă *).

Ewliia Celebi face deosebire între «*dobrogeni*» şi «*deliormanlii*», cari, deşi voinici şi curagioşi, totuşi sunt «popoare deosebite»., Tatari nu par să fi fost nici unul din aceste doua neamuri, de oarece el face totdeauna menţiune când e vorba despre aceştia.

«Kiustendje», în care suntem duşi acum, nu e un oraş prea bogat şi prea frumos, de oarece a fost de multe ori prădat de Cazaci: Este cază, depinzând de Cerna-Voda din vilaetul Silistrei, având o suta cincizeci de case acoperite cu olane şi scânduri subţiri, cu încă o mahala, o geamie «mica dar frumoasa» lânga port şi câte-va prăvălii. Năvălirile tătareşti umpluse de groază pe locuitorii târgului. Tradiţiunea pe care o întrebuinţează Ewliia ca izvor informativ, spune ca s'a sapat aici un val, ce lega Cerna-Voda cu Constanţa, transformând astfel regiunea Babadagului, Tulcei şi localitatea Beştepe într'o insula. Cu piatra acestui val au fost cladite satele din apropierea lui.

Dela «Kiustendje» spre «Karaharman» se trece printr'un sat tatarasc — numele nu ni-l indica — compus din două sute de case cu geamie şi meşid.

Caraharmanul — care dupa Ewliia Celebi îşi are numele dela «harmanul» sfântului Sarâ-Saltâc Bei, a fost odinioara port. Cetatea aşezata pe malul marii «la braţul Dunarei», avea o forma patrata ucrata în piatră, întarita cu şapte turnuri de tipul «balamez» (calibru mare), cu o circumferenţa de o mie de paşi, coprinzând în mijlocul ei numai douazeci de case, fiind cladita ca sa apere aceste parţi de atacurile Cazacilor. — «De când s'a facut această cetate,

---

*) Aceste expresiuni sunt: *heşer* = pepene galben; *heşerea* = pepene verde; *ciogaci* = soare; *calaic* = roabă; *carra* = adă (imperativul dela a aduce); *paital* — mânz; *paitala act* = adapă mânzul; *copain* = limba ta; *napain* = ce să lucrez; *defche* = fata unei roabe: *mececli* = ciumă; *biurec* = căciulă; *o'c beni* = aşteaptă-mă; *aidi ver* = spune-l; *ociac* = foc; *chioin* = vatră; *ociac carra* = adă foc; *keremec* = ilicul tău; *aidi vereim* = să-l spun; *seleam aindăm* = salut vouă. *ciorbagi ne aiar aida* = spune ce lucrează agalele (stăpânii) tale; *takirle* = cu amânare; *şikiast oldum* = m'am îmbolnăvit; *iundum clonu dâr* = mânzul iepei mele; *paital djedi* = stuful cailor; *eidi câr* = e bun; *cadelmi merrat*=nume de om.

aici și la Babadag nu se mai ivesc Cazaci». — Orașul făcea parte din cazaua Babadagului, vilaetul Silistrei și avea trei sute de case «acoperite cu olane și scânduri subțiri, o geamie lângă port și șaptezeci până la optzeci de hanuri negustorești pline cu tot felul de mărfuri».

Clima e grea, apa se bea din Dunare, caci unul din cele cinci brațe ale ei, cel mai mic, care se presupune sa fi fost făcut din timpul dominațiunei creștinilor, e al Caraharmanului.

Spre Babadag, se trece prin satul *Cierâcci*, bogat, având o sută de case, cu geamie și cu zaimlic și renumit pentru pepenii buni și gustoși cari se cultiva aici [21]).

Descrierea «marelui oraș Babadag», dupa Ewliia Celebi, e foarte interesantă și ne arată ca și în el, ca și în celelalte parți ale Dobrogei, elementul mahomedan era cel mai numeros. Orașul deși fusese de mai multe ori atăcat și devastat de Cazaci, totuși avea acum o populațiune așa de numeroasa — numarul nu ni-l da — încât pentru trebuințele acestei mulțimi era nevoie de trei geamii, multe *mescide*, sau case de rugăciuni în cari Vinerea nu se oficiaza nici un serviciu, trei seminarii, douazeci de școli primare, opt hanuri, trei bai publice, vre-o șaptezeci particulare, trei sute nouazeci de pravalii fara bezisten. Cele mai multe din aceste pravalii erau «latinesti», adica raguzane, și în ele se vindeau stofe, arcuri și sageți. Avea opt cafenele, câteva tabăcării — credem ca erau deasemenea raguzane — și unsprezece techele (schituri) pentru derviși.

Prin urmare un mare centru comercial și religios. Orașul coprindea trei mii de cladiri cu un etaj, apoi saraie înalte cu doua etaje, și alte case. El era reședința cadiului spahiilor, a serdarului ienicerese, al șeikul — islamului, a nacâbului șerifian (reprezentantul șerifilor din Meca), a muhtesibului și a chehaiei comunale. Ca produse particulare Ewliia amintește «strugurii, pânea alba, laptele acru și mustul pe care-l beau *Tătarii* și care e renumit».

Orașul era întărit la apus cu o mica cetățuie ramasa neispravită, iar la răsărit de cetatea Enisala «unde traesc numai ciobani».

Babadagul era *has* de pașă și voivodalâc *).

Satele cari intrau în circumscripția lui erau în numar de o suta **).

---

*) Venit particular al Sultanului cedat de acesta vreunui vizir sau altcuiva (?)

*) Călătorul notează următoarele sate prin care a umblat ca să ia producte: Hergheledji (?), Siubiulilas (?), Chiuciuc-Sarâ (?), Dolic (?), Sapangia (Sabangia), Agighiol (Hagighiol), Sarâ-nasuh (Sari-nasuf), Cara-Habil (Caraibil), Ahmed-

Multe din aceste sate, deşi au fost parasite de musulmani în repeţite rânduri în timpul razboaelor, există cu aceleaşi numiri şi astăzi. Ele ne dovedesc şi mai mult, prin caracterul lor turanic, ca dela început au fost întemeiate de populaţiune musulmană, care s'a aşezat cea dintâi într'o regiune goală şi nepopulata, după cum am văzut ca apare centrul Dobrogei la sfârşitul veacului al XV-lea.

Creştini se pare că existau în orăşelul *Astrabad* care, întins la poalele unui deal, era reşedinţa agalei ienicerilor şi a subaşei, având gradini, vii, cinci sute de case frumoase cu olane şi scânduri subţiri, hanuri, cârciume, bragagerii. Musulmanii erau puţini. Oraşelul avea «*multe biserici*».

De aici prin «sate înfloritoare şi bogate» se ajunge în oraşelul *Cara-Muratlii*, aşezat într'un şes întins, şi *locuit numai de Tătari*, cu o mie de case, o geamie acoperita cu scânduri subţiri, doua hanuri, zece prăvălii şi trei şcoli primare.

Un alt oraşel în interiorul Dobrogei e *Carassu* (azi Megidia) care îşi trage numele dela mlaştinile ce se formeaza pe vale când

---

Facâ între Caraibil şi Calica, acolo unde se termina dealul Sarighiolului, la sud de cota 82, in marginea balţilor ce se desfac din lacul Razim şi unde se vede astăzi vechiul cimitir turcesc. Insemnat *Ahmed faki* în acelaş punct se află şi pe harta: *Zur Übersicht der Kriegs-Operationen zwischen den Russen und den Türken.* Ein Auszug aus dem Generals *Chatof Karte in IV Blättern, St. Petersbourg* 1854; *Tatar-Ceamurli* [Ceamurlia?] *Sarâghiol* [*Sarighiol*], *Concaz* Congaz]. Hagilari [Hagilar], Tereselnic [Trestenic?], Nalbant [Nalbant], Cazăl-Hissar (?), Camber Camber], Armutli [Armutlia]. Karca (?), Bas-Chiupriu (?), Bahsais (?). Hinclii Cineli]. Atmagea Atmagea], Ciucurlu-ova [Ciucurova], Catalâ-Dere [Cataloi?], Eschi-Baba [Eschi-baba], Csigtai de sus (?), Csigtai de jos (?), in traducere românească], Gargalâc de sus, Gargalâc de jos [traducere românească, cele două Gorgalâce de astăzi], Demlicu de jos [traducere românească?], Deli-Ali (?), Sinelii (?), Liuftii-Bei (?), Turco-Ciamurli [una din Ceamurliile de astazi], Aiclâ-Bei (?), Arnautlii (?), Hagi-Ivaz (?), Cazâldja-Veli (?). Casâmdja [Casimcea], Caciamac [Caciamac]. Eschi (?), Cudji-Bei (?), Uzun-Inchan (?), Tarac-Sofu (?), Culeli (?), Ghevgherlii (?), Chirecilic (?), Ciuncari (?), Caradjic-chioi (?), Orăşelul Ester-Buiuc [poate Esterul], Pazarlii [Pazarlia], Bilial Câşla (?), Dana-Hagi (?), Orăşelul Kara-Muratlii [Caramurat], Chiustelii (?), Carastai (?), Durhanlar (?), Hodja-Ali (?), Cara-Cuiuului (?), Cicrâcci [Cicrâcci], Seih-Aman (?), Aşa-Taşa-Agâl [Taşaul?], Sucara (?), Taşa-Agâl [Taşaul], Arnautlii (?), Mustah-Fazân [?], Caraharman-Cale (?), Sultan (?), Carapilitlii [Carapelit], Iuvagi-Abdulbari (?), Techeri-Verdi [Tariverdi], Cogelac [Cogelac], Aidân (?), Sarâchioi [Sarichioi], Caranasuh [Caranasuf], Casaplii [Casapchioi?], Diughengii (?), Sofulari (?), Gani-Budjal (?), Caraman—Ienisala—Cale [Enisala?], Iaila [Iaila], şi Inchan—Ceşme [Inan-Cismè].

se revarsă Dunarea, facându-se «apa neagra». Orașelul avea o mie de case «acoperite cu olane și scânduri», o geamie «mica dar frumoasa», o baie, șapte școli primare, șapte depozite de apa pe care o primeau printr'un canal ce venea din Dunare, doua cafenele, doua pravalii cu vopsele și alte vre-o 40—50 pravalii, fiind împarţit în trei mahalale. Se gaseau și multe femei cântăreţe «ghivendii», ce umblau din casa în casa și cântau, obiceiu care nu se socotea ca rușinos. Multe casnicii s'au stricat din aceasta pricina fara ca totuși aceasta deprindere sa se poata stavili.

Mergând mai departe spre sud prin satele *Biulbiulii* (azi Biulbiul) *Farnadjic*, (?) *Diughendjilar*, (?) *Ciardaclii* (?) și *Casaplii* (?), Ewliia Celebi trecu în ţinutul Bazargicului [22]).

In 1654 *Paul de Alep*, observa la Constanţa, în Dobrogea, ca această ţara *a fost colonizata după supunerea ei cu Tătari mahomedani, adica Turcomani din Asia, in locul creștinilor alungaţi de aici de sultanul Mahomed.* Coloniștii proveniau din Caramania și parţile Alepului. Așezarea noului element strain s'a facut «ca sa întareasca malurile Dunarii, în contra inimicilor sai creștini, caci e o provincie marginașa, și ca sa întareasca hotarul Rumeliei care e opusă Dunarei, Moldovei și Valahiei. Toate locuinţele lor (ale coloniștilor) sunt pe malurile Dunarei și sunt cladite din lemn și trestie» [23]).

Strabatând Dobrogea, în drum spre Constantinopol, ambasadorul regelui Poloniei, *Palatinul de Kulmie*, pe la anul 1677, menţioneaza mai întâi Isaccea, unde cea mai mare parte din locuitori sunt *Greci, Armeni, Bulgari, Evrei și Turci* «având doua moschei acoperite cu plumb, multe pravalii sarace și unde «nu se vazura în oraș sclavi» de oarece fusesera ascunși.

Dupa ce ramase o zi [10 Iulie] «lânga un sat numit *Catana* (poate Cataloi), între munţi» intra în Baba, oraș care avea patru moschei și o mulţime de case zidite «orașul fiind destul de mare, așezat între munţi, dar fără ziduri, și nici întarituri împrejur» Străzile erau pavate, dar strâmte. In oraș se gaseau mulţi sclavi; însuși călatorul nostru cumpara unul.

«In acest târg se vede Marea Neagra». Dincolo de oraș «*este un mic pârâiaș unde se trece pe un pod de piatră: de acolo începe regiunea Dobrogea, unde sunt două sute de sate în cari locuesc Tătarii.* Sunt o sută cincizeci de boeri... pe cari ei îi numesc *timari*: ei sunt aici câte-va mii pentru ca sa prade și sa ia robi».

Pâna la Bazargic strabatù următoarele localitaţi: «Mouftoucouslasi», «Inanchari» de unde trecù prin mijlocul unui sat de Tatari numit «Stairweti» şi de aici prin «Carasout» aşezat pe lacul «Carayon», nu departe de Marea Neagra, prin «Usounalymari», «Cetnale» «Fagimusli» sat care aparţinea fratelui vizirului defunct şi unde se gasea o frumoasa moschee şi un palat frumos sau serai şi mult vin. Deacì se îndreapta către regiunea Deliormanului.

Toata regiunea Dobrogei, adauga el, e lipsită cu desăvârşire de padure şi apa se gaseşte cu foarte multa greutate 24).

In aceiaşi vreme *Cornelio Magni* nu cunoaşte în Dobrogea decât pe *Tătari* 25).

Cantemir, printre informaţiunile pe cari le da asupra Dobrogei adauga ca: locuitorii ei sunt de origina Turci şi au venit aici din Asia, dar astăzi se numesc Citaki şi sunt renumiţi prin singulara lor ospitalitate» 26).

Cantemir relateaza, un fapt, povestit de gazduitorul lui din satul Alibegu [Alibei-chioi], care ne arata până la evidenţa ca creştinii trebue sa fi fost numeroşi in Dobrogea, de oarece sărbatorile creştine erau observate chiar de catre Turci. Acest turc bogat îi istoriseşte lui Cantemir ca ei serbeaza pe Sf. Foca, de oarece se pomeneşte din strabuni ca într'un an Turcii au trimis în acea zi la lucru «*pe lucrătorii creştini*», deşì aceştia au refuzat la început sa lucreze în acea zi, şi ca au fost aprinse carele cu grâu la întoarcere spre casa, de către un om batrân. Focul a mistuit nu numai acele care încarcate, dar întinzându-se mai departe au ars şi grânele cari erau carate acasa.

De atunci şi Turcii serbeaza, cu aceiaşi religiozitate, ca şi creştinii sarbatorea Sf. Foca *).

Iubitorul de antichităţi *La Mottraye* cunoaşte în trecerea lui prin aceste parţi la anul 1714 «*Carassou*», sat mare «unde cumparai dela un *grec* doua medalii», apoi *Alibechioi* «alt sat mai mici» *Codgiali*, «care nu este mai mare: toate trei cu case rele» şi *Baba* «târg mare şi frumos» de unde, lasând drumul care duce la Isaccea spre stânga, trecu prin Tulcea «sat aşezat pe o ridicătura, la picioarele căreia este un mic fort cu şapte turnuri, tocmai pe un braţ al

*) *D. Cantemir, Istoria imperiului otoman*, Bucureşti 1877 pag. 309 nota 123.
Această legendă circulă şi astăzi printre Românii din Dobrogea, căci am auzit-o şi eu povestită de un Român în Comuna Sarinasuf, jud. Tulcea, care era originar din satul Calica, acelaş judeţ.

Dunării.,.» Nedându-ne nici o informaţiune mai precisă asupra populaţiunei dinspre Dobrogea, se îndreptă în calătoria sa, mai departe la Ismail [27]).

Inşirând localităţile *Tultzin*, *Babbadach*, *Kaybaly*, *Danna-Keur* şi *Kabady* din provincia dobrogeană, prin cari a trecut în anii 1737—1738, şi raportându-se la populaţiune, *Jean Bell d'Antirmony* adaugă că «Bulgarii urmeaza ritul grecesc şi locuesc cea mai mare parte în sate; oraşele în general (e vorba în acest loc de Tulcea) sunt locuite de Turci».

Faţă de alte informaţiuni etnografice din aproape aceiaşi vreme din cari rezulta ca satele Dobrogei coprindeau o puternica populaţiune rurala musulmana, aserţiunea calătorului pomenit mai sus ni se pare nu tocmai întemeiată, ci superficiala.

Prin Bulbuler, Karamer, Giuvemler, Michmandar, Mangar, Bolgar, Bosmanzé, Bulbuler, «sat care este turcesc» îşi face drum *Boscovich*, în provincia noastra la anul 1762. Intâlnind localitaţile Karasu şi Lefzé ajunge la Baltazichioi, sat care avea doua grupuri de case: «în una din aceste gramezi locuesc Turci şi în cealalta creştini Bulgari».

Trecând printr'o câmpie necultivata. acoperita cu scaeţi şi cucuta de înalţimea omului, ajunge la Sara-Kioi «sat creştin». In drumul spre Macin întâlneşte satele *Dagachioi* «sat mare compus din trei sute de case, atât Turci cât şi Bulgari» *Taschburun* «format din cinci zeci de case turceşti şi bulgareşti» şi apoi o localitate pe care n'o numeşte şi ai carei locuitori «vorbiau limba valaha», şi Jenikioi «un catun de cincizeci până la şaizeci de case».

Pe malurile Dunarei gaseşte un sat numit *Mocrova* care «în limba slavă înseamnă umeda», diferite *Ciftilik*-uri şi în sfârşit «*Maczin*» cu «case bune şi câteva moschee cu minaretele lor [29])».

* * *

Urmarind mai departe în veacul al XVIII, soarta acestui element în provincia dobrogeană constatăm ca el se menţine în mod precumpănitor. Pe unele hărţi geografice întâlnim însemnat peste întreaga provincie: «*Tatars de Dobrutz*» sau «*Dobruzische Tatarei*» [30]).

In 1793 Tulcea şi Isaccea erau locuite numai de Turci şi după cât reiese din informaţiunile aceluiaş calator şi Sulina avea tot o astfel de populaţiune [31]).

La sfârşitul veacului al XVIII-lea şi inceputul celui urmator, Dobrogea împreuna cu populaţiunea locuitoare într'ânsa a avut foarte mult de suferit din pricina necontenitelor rasboaie dintre Ruşi şi Turci, cari începuseră încă din 1768. Locuitorii au părăsit-o în nenumarate rânduri lasând satele pustii; chiar cele cari mai rămasese populate erau foarte rari, aşa că de-abia se puteau întâlnî ici şi colo la mari distanţe. Unele din satele părăsite fusese cu desăvârşire distruse, aşa ca atunci când cei plecaţi s'ar fi reîntors, trebuiau să le facă din nou [32].

Dupa razboiul dela 1828—1829 mai cu seama, întreaga Dobroge nu numara decât aproximativ vre-o 40.000 de locuitori, după ceiace ne arată statistica marei harţi ruseşti, unde satele sunt însemnate cu numarul de case pe cari le aveau atunci; unele din cele locuite poartă de asemenea indicaţiunea daca locuitorii erau creştini sau mahomedani.

Pe lânga aceasta avem indicate şi localitaţile ramase pustii dupa aceste rasboaie, putând astfel sa vedem care era situaţiunea populaţiunei atunci. Ceia ce putem constata este ca multe sate pe cari le-am vazut populate de Turci sau Tatari sunt acum pustii. Ruşii au transportat cu dânşii, în cursul rasboaelor, din Dobrogea nu numai pe Bulgarii cari veniau aici fugind din părţile Bulgariei rasaritene, ci mai cu seama pe Tatari carî venisera odinioara în Dobrogea din parţile Crimeiei [33].

In 1850 «aproape jumatate din locuitorii Dobrogei sunt osmanlâi — Turcii de rasa şi de limba...

«Turcii ocupau coastele Marii-Negre, Valahii malurile Dunari iar Tatarii interiorul. Tatarii alungaţi din Crimeia s'au stabilit în Basarabia. *După căderea Ismailului au trecut Dunărea şi au colonizat Dobrogea.*

«In mai multe rânduri şi în interval de 44 ani, au parasit ţara de 3 ori. Acei cari s'au întors după ultimul rasboi, au ocupat cazalele cele mai fertile. Aceasta colonizare a ţinutului de Tătari, a dat Dobrogei numele de «*Ţara Tătarilor*» [34].

Numarul Tatarilor cari au trecut Dunarea împraştiindu-se în Dobrogea şi în toata Bulgaria rasariteana ar fi fost de 12.000 [35].

Harta etnografica a lui I. Ionescu, anexata la lucrarea sa «*Excursion agricole dans la plaine de la Dobroudja*», ne arata că Turcii locuiau, numai ei, în urmatoarele sate:

Adamkeulisé, Polouktscheu, Berindjé, Karaboik, Kokardjé,

Moultchou, Arakadjkeui, Isoufanlar, Talisman, Kobadin, Bogazcheui. Mourfatlar, Mecmeltcha, Tatladjak, Touzla, Assitolikeni, Tchirgueuli. Lasmaa-Iessi, Baltadjechti, Hirsowa, Saticheui, Anadolicheui, Palaz, Memet, Karaerman, Kassimtcha, Troumbetcha, Alifaki, Kaialider, Hadji-Omer, Eskibaba, Daoulcha, Kirgilar, Ak-punar, Yailla, Djafer-Islam, Akadin, Kerenik. Guetchetou.

Amestecaţi cu alte naţionalităţi Turcii se mai gaseau şi în urmatoarele sate:

Kiatchpunar [jumătate Turci, jumatate Bulgari], Kiosséler [doua părţi Bulgari, una Turci], Alakmbutkoissi [jumătate Turci jumatate Tătari], Perikli [jumătate Români, jumătate Turci], Karanasiu [doua părţi Bulgari, una Turci], Kodjalak [trei parţi Tătari, una Turci], Turkrimlik [jumătate Români, jumătate Turci], Ouroumbey [doua parţi Turci, una Români], Karamak [doua parţi Bulgari, una Turci], Baba [o parte Bulgari, una Români şi una Turci], Kafsanlar [jumatate Români, jumătate Turci], Kamena [două parţi Bugari şi una Turci], Ortacheui [jumătate Români şi jumatate Turci], Tcherna [doua părţi Bulgari, una Turci], Balabantcha [o parte Români, trei Turci], Teresenik [jumatate Români, jumatate Turci], Tchelik [jumatate Români, jumătate Turci], Gretchi [jumatate Români, jumatate Turci], Matschin [doua treimi Turci şi una Români], Frekatzei [jumatate Români, jumătate Turci], Toultscha [doua parţi Bulgari una Români şi una Turci], Kischla [jumătate Români, jumatate Turci], Saktscha [o treime Turci, una Români şi una Bulgari].

In al doilea rând dupa Turci, cei cari ocupau cele mai numeroase sate erau *Tătarii*. Ei se aflau, singuri în următoarele localitaţi:

Idmis, Enibubál, Osmanfalul, Eskibulbul, Karakeui, Boaztchik, Deftchea. Dokouzolu. Umourlcha. Nadartcha, Alakap, Borlak, Kiortchisme, Kapoudji, Bilaltar, Danakesi, Karamourat, Kodjali, Sudgarali, Tchekirdschi, Kargalik, Kavaagik, Ister, Pazanli, Guelendjik, Tchatal-Orman, Kerechik, Terzicheui, Kartal, Tatar-Rimlik, Dugouindji, Inantchichmi, Koutchoukeui, Meemelcha, Karapellel, Saraince, Ariklar, Chemchiler, Koiounpunar, Rahman, Ramazan, Kalfa, Aiguramet, Testemell, Kaniboudjak, Topalouo, Armoutli, Tatar-Petscheneki, Kongaz, Ienikeui, Hadjilar.

Amestecaţi cu alte naţionalităţi, în afara de Turci, şi cari s'au aratat mai înainte, Tătarii se mai aflau încă în satele: *Tariverdi* [jumătate bulgari, jumătate Tătari], *Kamber* [doua părţi Tătari şi una Bulgari].

In general deci, gruparea Turcilor și Tatarilor, dupa cazale (plăși) ar fi fost următoarea:

No. curent	NUMELE CAZALELOR	No. satelor	No. familiilor de Turci	No. familiilor de Tatari
1	Tulcea	9	105	—
2	Isaccea	11	183	—
3	Măcin	18	501	15
4	Hârșova	33	165	688
5	Baba	71	557	1.075
6	Kustendje	37	352	442
7	Mangalia	36	405	5
8	Balcic	84	620	
9	Bazargic	89	1.192	—
	Total	388	4.800	2.225

Tătarii ca pastori erau mai mult nomazi, iar atunci când se fixau într'un loc formau sate compuse din colibe sau case mici, înalte de doi sau trei metri și construite din gard de nuele, lipite cu balegă de vaca. Acoperișurile erau în general din stuf sau pamânt și numai prin parțile Tulcei se întrebuințau țiglele [36]).

In 1856 Turcii locuiau în districtul Constanța urmatoarele sate și orașe: Kustendje, Anadolchioi, Pallas, Lasmalessi, Tekirgueul, Asidoluc, Mohkamedjé, Asandjé, Mouroatlar, Kubadin, Kocardja, Ienidja Burandja, Adamkelisse, Jousufanlar, Multchova, Talisman, Bulutch, Arabadji.

Tătarii se aflau în: Nadartcha, Alacapou, Omurtcha, Kendek-Karakeui, Mahmoudkeui, Idris, Eski-Bulbul, Eni-Bulbul.

După rasboiul Crimeii, Tatarii cari luasera parte la el, nemai simțindu-se bine acolo, au trecut în Dobrogea, întemeind orașelul *Megidia*, în onoarea sultanului Abdul-Megid, cu o populațiune de 12.000 locuitori. Ubicini, dupa izvoare rusești, evaluiaza la 12.000 de indivizi numarul acelora cari au luat parte în aceasta noua emigrațiune [37]).

In legătura cu această noua așezare a Tatarilor în Dobrogea avem prețioasele marturii ale unui martor care a participat la aceasta imigrare.

Tătarul *Suleiman Menlibai*, care mi-a povestit cele ce urmează are vârsta de 75 de ani şi trăeşte înca în satul Caraibil din Judeţul Tulcea.

Povestitorul meu avea atunci vârsta de 10—12 ani și fusese nascut în parțile Crimeii, unde după afirmațiunile lui, parinții săi aveau numeroase turme de oi și cirezi de vite.

Incepând, dupa razboiul Crimeii — dupa *buxgunul Crâmului*, cum spune el, — sa se faca recrutari pentru oastea ruseasca și printre acești Tatari, cari fusese scutiți până acum de acest tribut catre împarație, Tatarii din Crimeia — din îndemnul și sub sprijinul moral și material al Turcilor, — s'au hotărât sa se stramute în împarația turceasca.

Emisarii turci, au reușit astfel sa determine un puternic curent de emigrare printre acești Tătari.

Transportați pe vapoare până la Constanța au fost debarcați în Dobrogea pe toamnă și apoi porniți în spre nordul Dobrogei ajungând spre sfârșitul lui Octombrie în marele sat gagauțesc *Beidaut*, unde cu ajutorul angariilor, facute de populațiunea creștina de prin împrejurimi, li s'a facut bordeie în una din marginile acestui sat. In aceste bordeie au stat toata iarna aceea; iar tot ceia ce li era necesar ca lemne etc., erau aduse de catre locuitorii creștini din satele megieșe, dupa porunca și în deaproape supravegherea administrațiunei otomane din Dobrogea. In primăvara anului urmator au fost transportați tot de catre Găgăuții din Beidaut și locuitorii satelor vecine, în cotul Bugeacului, adică în regiunea coprinsa între brațul Sf. Gheorghe și marele lac Razim, regiune care după marturisirea povestitorului nostru, era aproape pustie, caci dela satele de astazi Calica și Sarighiol cari existau ca sate mari locuite de Români, nu se mai întâlnea nici un sat acolo unde astazi sunt localitațile: Caraibil, Sarinasuf, Beibugeac, Morughiol; în Dunavațe erau, dupa spusele lui, numai câteva case de *Mocani*, dupa cum puțini Români se gaseau înca în Mahmudia, Beștepe și Malcoci.

Prislava avea 2—5 case și Pârlita vre-o 10 locuințe de pescari.

Dealurile *Cairaec* erau acoperite cu meșelic, care se găsea deasemenea și pe înaltele dealuri Beștepe. Acolo unde e astăzi *Curcuzul* și în partea de apus a satului Beștepe existau păduri mari.

Aduși în cotul Bugeacului, acești Tătari au fost așezați pe niște «*sâliști*», întemeiindu-se satele Caraibil, Sarinasuf, Beibugeac și Morughiol, cari nu existau și sporindu-se prin prezența lor saracacioasele așezari dela Dunavețe, Mahmudia și Beștepe. Pretutindeni unde s'au stabilit li s'au facut bordeie și li s'au adus lemnele necesare, de locuitorii satelor Calica, Sarighiol, etc.

Statul turcesc li-a dat câte un bou de fiecare casă. Aşa fiind Tàtarii se prezinta ca întemeietorii satelor din acest ţinut pustiu.

Când elementul românesc a început să se înmulţească şi sa se aşeze in aceleaşi sate alaturi de ei, precum şi Bulgarii cari începuseră să vină în acest colţ de prin Beidaut, Babadag, Potur, Tatarii simţindu-se din ce în ce mai stingheriţi în acest mediu de populaţiune creştină, se ridicau ducându-sè în «Dobrogea», adică în regiunea judeţului Constanţa, în părţile Bulgariei răsăritene, sau chiar în mai îndepărtate regiuni ale împărăţiei turceşti unde se simţeau mai bine într'o puternică masa turco-tătară.

Suleiman Menlibai, îmi adauga, ca ceia ce se vede astazi in aceasta regiune ca element tatar, este aproape nimic faţa de numarul mare care s'a aşezat în acea vreme.

Aşa numai se poate explica prezenţa acestui element într'o regiune care era însemnata ca pustiita pe harta etnografica a lui I. Ionescu, în anul 1850.

Povestitorul nostru, observa, ca alte transporturi de Tatari din Crimeia s'au aşezat în «Dobrogea» adică în întinsurile judeţului Constanţa.

Le Jean localizeaza elementul turc în valea Babadagului, în împrejurimile Hârşovei şi în alte câteva puncte izolate, iar pe cel tatarasc ni-l arată ca întinzându-se în centrul Dobrogei şi scoborându-se foarte puţin la sud de valul lui Traian. Tatarii se ocupau foarte puţin cu agricultura; îndeletnicirea lor de predilecţie era creşterea vitelor [38]).

Ei stateau sub ascultarea unui *han*, care-şi avea reşedinţa în *Tchiatal-Orman* [39]),—pe care însă Allard ni-l arata locuind în *Alcapo*—, şi-şi pastrau cadii lor proprii, nerecunoscând alta autoritate superioara otomana afară de aceia a Paşei-muchir din Ruşciuc. In vremea când Peters facea calătoria lui prin Dobrogea aceasta autonomie nu mai exista [40]).

K. F. Peters cercetând Dobrogea între anii 1865—1867, arata ca Tatarii locuiau regiunea păraiaşului Taşaul-Casimcea, care se varsa în lacul Taşaul la capul Midia, dealungul vaii Carasù, întinzându-se chiar şi la sud de această regiune şi ocupând un ţinut de 40 mile patrate. La mare ajungeau la sud de Kara-Orman, amestecându-se cu satele bulgăreşti ce se înfiripau atunci, dar foarte rar traind cu ei la un loc, iar spre sud satele lor ocoleau limanul Taşaul şi lacul Canara până la Palas. Graniţa vestică se lăsa 1 1/2

mila germană la răsărit de Hârşova, înconjura Allah-Bair, întâlnea Karasù la Cebilichioi şi coprindea cu o cotitura mare satele dela sud-vest de Mahmudchioi, Spaapunar, Cocargea şi altele.

Spre sud granița se întindea spre Bazargic în ținutul mahomedan şi bulgar, îndoindu-se foarte nehotărât şi disparând înspre coastele mării.

Viscovich credea ca emigrarea Tatarilor din Crimeia în Dobrogea ar fi atins cifra de 60.000 suflete, dintre cari jumătate au murit de boli, pentru combaterea cărora guvernul otoman s'a îngrijit sa aducă doctori, stabilindu-i în centrele bântuite de epidemii.

Aceasta emigrare tătărească a amestecat pe vechii Tătari cu noii colonişti ridicându-se astfel numarul populațiunei dela 200 la 500 pe o milă pătrată. Amestecul se putea observa mai bine în oraşul Megidia, unde centrul era ocupat de vechii Tatari, ca negustori sau chiar agricultori, iar noii veniți locuiau în numeroasele colibe dela periferia târguşorului. Cei noi veniți s'au strecurat şi s'au aşezat în toate satele dela Macin până la Raşova şi dela Cara-Orman până la Mahmudia [41]).

Ici şi colo au întemeiat sate noua sau au început sa populeze unele din cele parăsite în urma grozavelor războaie dela începutul veacului.

In *Dunavăț*, odinioară un înfloritor sat rusesc, se aşeaza numai noua populațiune tatarească [42]); deasemenea în Beibugeac, Murighiol, în Sarai la sud de Daeni şi în alte multe sate nouă.

In Dunavaț, spune Peters, că a vazut tatăroaice, cari cu mândrie purtau înca în nas mari inele de argint [43]).

Turcii se găseau într'un numar mai mic, urmând numai în al doilea rând ca populațiune în Tulcea, Sulina, Constanța şi Megidia. In Babadag numarul Tatarilor şi al Turcilor era cam deopotriva.

Amestecați cu Tatari, Români şi Bulgari sau cu noii oaspeți ai ținutului dobrogean, Cerkezii, erau Turci în satele ce urmeaza:

Greci, Cerna, Hanciarca cu 15 case locuite de Turci şi Bulgari, Acpunar şi Ortachioi, între Macin şi Babadag, Hassanlar, Rahman, Ali-faki şi altele în regiunea sud-vestică dealurilor Babadag-Macin, Baltăgeşti cu 15 case turceşti, 35 tătăreşti şi 67 cercheze, Terdischioi, Satischioi şi altele la sud-vest de Hârşova, Anadol şi Karachioi la nord de Constanța, Asiduluc la sudul aceluiaş oraş.

Peters cunoaşte ca locuite numai de Turci, satele *Kanatalfa* şi *Cârgelar* la vest de Babadag.

Impartiţi în: 2000 agricultori şi meseriaşi, 300 funcţionari administrativi şi religioşi şi 4500, cari ar fi reprezentat numarul celor ce formau puterea militara, Turcii atingeau în total cifra de 700 capi de familii [43].

Dupa datele statistice adunate de *A. Ritter zur Helle von-Samo*, pe baza hârtiilor ataşatului militar de pe lânga însarcinatul de afaceri al Austro-Ungariei la Constantinopol, rezulta ca în anii 1873/74 elementul musulman din sangiacatele Tulcea şi Varna se ridica la cifra de 110.717 faţă de elementul creştin care era în numar de 60.937. Repartiţiunea acestei populaţiuni după cazale ar fi fost urmatoarea [44]:

		Localitaţile	Locuitori bărbaţi		TOTAL
			Musulmani	Nemusulmani	
Sangiacatul Tulcea	Kazaua Tulcea	17	1.419	7.713	9.132
	Nahia Isaccea	10	34	2.649	2.683
	Kilia	9	15.706	15.011	30.717
	Mahmudia	11	6.124	8.934	15.058
	Kazaua Sene (Cerna-Vodă)	12	15.950	301	16.251
	Babadag	58	12.326	3.672	15.998
	Măcin	26	12.022	909	12.931
	Constanţa	34	1.395	2.598	3.993
	Hârşova	39	163	850	3.013
	Megidia	56	2.192	1.313	3.705
	Total	272	67.331	44.150	111.481
Sang. Varna	Kazaua Varna	68	8.002	5.170	13.172
	Provadia	91	10.081	4.119	14.200
	Balcic	72	6.333	3.618	9.951
	Bazargic	109	13.040	3.381	16.421
	Mangalia	75	5.930	499	6.429
	Total	415	43.386	16.787	60.173

Jireček în 1876, constata ca massa Tatarilor se afla în *Dobrogea de nord*, unde se stabilise în numar de peste 50.000; Turcii se gaseau mai mult în sudul Dobrogei [45].

Dupa doi ani numai, în 1878, alte informaţiuni arata că Tatarii, în numar de 60.000, formau majoritatea relativă a populaţiunei din Dobrogea, unde ocupau un teritoriu de vre'o patruzeci de mile patrate. Ei se ocupau cu plugăria, creştera cailor şi cămilelor şi faceau transporturile de mărfuri din launtrul ţării spre litoralul Marii-Negre.

Turcii, în numar de 2500 se gaseau în paşalâcul Tulcei [46].

In raportul pe care prefectura de Tulcea îl înnainta casieriei generale în 21 Decembrie 1878 se constata ca erau 123 capi de familie musulmani sau 583 de suflete în Macin; pentru al^te plaşi sau localitaţi nu se mai spune nimic de oarece informaţiunile acestea privind fiscul, nu interesa gruparea pe naţionalitaţi a populaţiunei [47].

Dupa următorul tablou al lui *Ubicini* se poate vedea care era numarul şi împarţirea elementului musulman în Dobrogea, dupa cazale, faţa de celalt element eterogen, în anul 1879 [48]:

Numele Cazalelor	No. satelor şi oraşelor	Musul mani	Nemusul-mani	TOTAL
Tulcea	17	2.838	15.426	18.264
Isaccea	10	68	5.298	5.366
Kilia	9	31.412	30.022	61.434
Sulina	12	31.900	602	32.502
Mahmudia	10	12.248	17.868	30.116
Babadag	58	24.652	7.344	31.996
Măcin	26	24.044	1.818	25.862
Constanţa	34	2.790	5.196	7.986
Hârşova	39	326	1.700	2.026
Megidia	56	4.384	2.626	7.010
Total general .	271	**134.662**	87.900	222.562

Prin urmare din totalul de 222.562 de suflete, majoritatea, în număr de 134.662, o formau musulmanii.

Statistica lui *Bieloserkovici* nu coprinde nici un Turc, nici un Cerkez, ci de-abia câţi-va Tătari, cari pentru tot sangiacatul Tulcei, abia atingeau cifra de 131 capi de familie, grupaţi în modul urmator pentru jud. Tulcea; districtul Tulcea, corespunzator cu plasa Tulcea avea 127 familii şi districtul Babadag 3 familii, reprezentând 10 % din populaţiunea judeţului [49].

Din tabloul statistic anexat la sfârşitul lucrarei baronului *d'Hogguer*, în 1879, rezulta urmatoarea repartiţie a elementului turcesc şi tătaresc în Dobrogea:

Oraşul Tulcea: Tatari 224, Turci 300;
Districtul Tulcea: Tatari 464, Turci 520;
» Babadag: » 516, » 1192
» Constanţa » 4624, » 1388
» Cernavoda-Hârşova Tătari 180, Turci 264
» Macin: Tatari 304, Turci 1052:
» Sulina: » 112, » 96;

Adica in total erau 6424 Tatari și 4812 Turci in toată Dobrogea veche românească [50]).

Dupa o statistica germana din 1879, totalul populațiunei din Dobrogea era de 116.732 de locuitori, din cari 24.314 erau Români, 16.479 Bulgari, 13.986 de diferite naționalități și *56.000 Mahomedani* [51]).

Prima expunere oficială a Județului Tulcea, în anul 1879, arata urmatoarea împarțire a familiilor Turcilor și Tătarilor;

PLĂȘI ȘI ORAȘE	Turci	Tătari	TOTAL
Plasa Babadag	579	259	838
Tulcea	45	208	253
Măcin	446	—	446
Sulina	155	43	198
Orașul Mahmudia . . .	74	—	74
Isaccea	102	—	102
Total . . .	1.401	510	1911

Din o alta statistica oficiala din 1879, pentru județul Tulcea rezulta ca Turcii erau în numar de 1180 de capi de familie cu un procent de 8.8 % și Tatarii 568 de familii cu un procent de 4.2 % din totalul populațiunei județului care atingea cifra de 13.555 familii [52]).

In 1880 cifra generala pentru toți Tatarii din Dobrogea era de 29.476 [53]).

Elementul cel mai numeros turco-tatar se afla in jud. Constanța, unde plașile Constanța, Megidia și Mangalia erau locuite în mare majoritate de populațiune tatara venita între 1853—1856.

Erau relativ numeroși Tatarii în plașile Hârșova și Silistra-Noua.

Populațiunea turca propriu zisă locuia în deosebi plasa Silistra-Noua unde se gaseau numeroși în satele: *Ghiuvegea* și *Tekechioi*. In plasa Mangalia, sate exclusiv turcești erau: *Hoscadàn*, *Acargea*, *Vallah*, *Daulichioi*, *Mustafaci*, *Icrebiler*, *Carachioi*, *Amzaci*. In plasa Constanța numai satele *Hasiduluc* și *Lazmahale* se puteau numi turce , pe când în plășile Megidia și Hârșova populațiunea turca locuia la un loc cu cea tatara, formând totuși totdeauna mahalale deosebite.

Cifra totala era 14.947 suflete Turci și 22.584 Tatari [54]).

In ținutul Dobrogei-Noua, Jirecek arată ca în anul 1881 ele

mentul musulman era de 62.092, iar în 1888 se ridica la 71.367 pentru ținutul Silistrei, reprezentând, după sub împărțirile administrative, procentul următor din întreaga populațiune [55]):

DISTRICTELE	TURCI	
	Anul 1881	Anul 1888
Balcic	40.0	38.8
Dobrici	55.3	53.1
Silistra	33.1	23.5
Bazaurt	75.2	—
Chaskioi	83.9	—
Kurt-bunar . . .	—	81.1
Akkadânlar . . .	—	90.1
Tutrakan	61.4	64.8
Balbunar	78.7	75.4
Bjala	42.6	31.2

Pentru vechea Dobroge româneasca, în anul 1882, cifrele urmatoare arata numarul Turcilor și Tatarilor: jud. Tulcea 9300 Turci și 8530 Tătari, iar jud. Constanța 14.947 Turci și 22.584 Tatari [56]).

Pentru intervalul 1880—1902 elementul turco-tatar, ramâne aproape staționar, în jud. Constanța, cu mici variațiuni ici și colo dupa cum se poate vedea din alăturatul tablou [57]).

	TURCI				TĂTARI			
	1880	1890	1900	1902	1880	1890	1900	1902
Plasa Constanța . .	1.649	1.635	1.561	1.549	6.060	6.083	8.052	6.503
» Hârșova . .	1.245	672	1.143	971	1.437	2.286	1.466	1.305
» Mangalia .	2.122	1.825	1.867	1.507	9.101	8.621	8.848	7.865
Megidia . .	298	454	748	1.080	5.517	6.473	6.461	5.029
Silistra-Nouă	5.812	3.428	2.601	2.400	1.383	2.219	1.704	1.156
Total . . .	11.126	8.014	7.920	7.507	23.498	25.682	26.531	21.858

Dupa aceiași situațiune a jud. Constanța din 1904 numărul total în anul 1902 al Turcilor era de 7.507, iar al Tatarilor de 21.867, pentru intregul județ, repartizați pe comune după felul cum se află înșirați în tabloul următor:

Cum se aflau grupați Turcii și Tătarii, pe comune, în județul Constanța în anul 1902.

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI Cetățeni ro-mâni	TURCI Supuși străini	TATARI Cetățeni ro-mâni	TATARI Supuși străini
Plasa Constanța				
Or. Constanța	154	323	761	350
Caraharman	101	6	54	—
Peletlia	5	—	—	—
Traian	—	—	—	—
	106	6	54	
Caramurat	—	—	327	—
Carol I	—		350	
Dorobanțu	—	—	162	
	—	—	512	—
Caracoium			79	
Cavargic	—	—	—	
Cicrâcci	—		—	—
Cogealia	—		249	
Mamaia	—		35	—
Palazu mic	—	—	3	—
Tașaul	91		158	
	91	—	524	—
Cobadin	156	7	568	—
Gargalâc-mare			37	—
Gargalâc-mic	—	—	1	1
Șahman	—	—	181	
	—	—	219	1
Hasancea	—	—	538	4
Mahometcea	—	—	247	—
	—	—	785	4
Murfatlar		11	145	28
Nazarcea	4	6	137	
Omurcea	5		411	21
	9	6	548	21
Palaz mare	133	19	168	
Anadolchioi	78	147	44	158
Canara	—	—	233	23
Horoslar	—		26	—
	211	166	471	181
Esteru	—	—	61	
Ghelengic	—	—	217	10
Pazarlia	—	—	74	—
Seremet	—		94	—
	—	—	446	10

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI Cetățeni ro-mâni	TURCI Supuși străini	TATARI Cetățeni ro-mâni	TATARI Supuși străini
Agigea	12	—	144	—
Hazidulue	169	10	4	—
Laz-mahale	19	—	36	
Techirghiol	90	3	353	11
Plasa Hârșova	290	13	537	11
Calfa	—	—	—	—
Corugea	—	—		—
Haidar	—	—		—
Mahometcea	—	—	107	—
Rahman	—	—	—	
Ramazanchioi	—		—	—
	—	—	107	
Cadi-Cășla		—	—	
Ciobanu	—	—		—
Daeni	—	—	10	—
Gârliciu	—	—	—	—
Ghisdarești	—	—	—	
Tichilești		—	—	
Hârșova com. urb.	471	212	164	25
Aigâr-Amet	—	—	125	
Ostrov	—	—	—	
	—	—	125	
Balgiu	—	—	—	—
Carapelit	—	—	63	
Dulgheru	—	—	—	—
Saraiu	—	—	72	—
	—	—	135	
Capugiu	—	—	114	—
Cartal	—		—	—
Erchesek	—	—	—	
Muslubei	—	—	—	
Muslui	—	—	267	—
Pantelimon	—	—		—
Satischioi	65	—	7	
Siriu	5	—	259	—
Terzichioi	—	—	52	
	70		699	—
Topalu	—	—	—	—
Boascic	—	5	—	
		5	—	—
Dueran	—	—	—	—
Topolog	121	31	30	10
	121	31	30	10

NUMELE SATELOR ŞI ORAŞELOR	TURCI		TATARI	
	Cetaţeni români	Supuşi străini	Cetaţeni români	Supuşi străini
Făgaraşu-Nou .	—	—		—
Urumbei	61	.		
	61	—	—	
Plasa Mangalia				
Agemler	—	—	226	4
Cioban-Isa . . .		—	76	—
Sofular	—	—	—	—
	—	—	302	4
Azaplar	2	—	446	89
Caraclioi	107	8	72	
Eribiler	44	27	—	—
Mustafaci . . .	37	16	12	1
	190	51	530	90
Alibei-chioi . . .	20	—	—	—
Calfa-chioi . . .	—			—
Canli-Cineur . .	—	—	252	
Car.omer	12	—	239	—
Cerchez-chioi . .	—	10		—
Douluchioi . . .	89	—	—	
Docuzaci	33	5	—	—
Mamuslia . . .		—	—	—
Ghiuvenlia . . .	82		74	—
	236	15	565	-
Cavaclar	—	-	127	—
			128	7
	—	—	255	7
Becter	—	—	79	—
Cazil-Murat . .	-		96	—
Merdeveli-Punar	—	—	65	—
Terzi-Veli . . .	—		43	—
	—	—	283	—
Acargea	—	—		—
Cadichioi	7		18	—
Casimcea	—	—	—	
Chiragi	11	2	292	7
Deli-Uruci . . .	—		101	10
Hoşcadiu	59	21	—	—
Papucci	—	—	—	—
Valala	37	5	—	—
	114	28	411	17
Amzacea	141	3	99	—
Edilchioi	—		220	8
Enge-Mahale . .	17		14	—
Uzundar	-	—	167	
	158	3	500	8

NUMELE SATELOR ŞI ORAŞELOR	TURCI		TATARI	
	Cetaţeni români	Supuşi străini	Cetăţeni români	Supuşi străini
Casîcci		—	123	2
Buiuc-Enghez . .	13	7	206	9
	13	7	329	11
Ascilar	—	.	197	—
Baspunar		—	—	—
Copucci		1	—	—
Gheringec . . .	32		401	6
Haidarchioi . .	—		—	—
	32	1	598	6
Mangalia	201	37	201	-
Carlichioi . . .	—		—	—
Muratan-mare .	—	—	117	—
» -mic . .	1	—	180	—
Urluchioi . . .		—	—	
Musurat	64	—	316	—
	65	—	613	17
Abdulah	37	—	88	—
Ebechioi	80	—	196	—
Osmanfacâ . . .	—	—	242	—
	117		526	
Osmancea . . .	1	—	387	15
Mangen-Punar .	—	—		—
Perveli	—	—	474	6
Tuzla	105	36	57	19
	105	36	531	25
Acbasi	—	—	190	7
Caricula		3	—	—
Hagilar	—		240	64
Ilanlâc	10	19	—	—
Sarighiol	—	—	149	29
	10	22	579	100
Mangea-Punar .		—	—	
Tatlageac-mare .	62	1	128	4
Tatlageac-mic . .	—	2	316	18
	62	3	444	22
Topraisari . . .	—	—	498	—
Plasa Medgidia				
Alacap	—	—	17	
Cheostel	—	—	162	—
Docuzol	—	—	86	—
	—	—	265	—

NUMELE SATELOR ŞI OɑAŞELOR	TURCI		TATARI	
	Cetăţeni români	Supuşi străini	Cetăţeni români	Supuşi străini
Biul-Biul mare .	4	3	277	—
mic . .	—	—	397	—
Endecarachioi . .	—	—	252	—
Turc-Murfat . .	27	—	—	—
	31	3	921	—
Beşaul	—	—	236	—
Carabacâ	—	—	—	—
Caugagi	—	—		—
Kertic-Punar . .	—	—	212	4
		—	448	4
Caratai	—	—	511	8
Hagi-Cabul . . .	—	—	—	—
	—	—	511	8
Borungea	—	—		—
Chioseler	—	1		—
	—	1	—	—
Cerna-Vodă . .	387	12	7	11
Alibei-Ceair . .	—	—	—	—
Cocargea	—		29	—
Sususali-Bei . .	—	—	—	—
	—	=	29	—
Cochirleni . . .			—	
Ivrinea		—	—	—
Adam Klissi . .	—	2	—	—
Arabagi	69	—		—
Enigea	—	67	—	—
Iusfanar	—		—	—
Mulciova . . .	302			-
Polucci	..			
	371	69	—	—
Caciamac	—	—	294	
Idris-Cuius . . .	4	19	247	5
Mahmut-Cuiusu .	—		287	1
Mircea-Vodă . .	—		.:.	—
Peştera	—	—	—	—
	4	19	828	6
Megidia	121	62	1321	28
Rasova	—	—	—	—
Vlahchioi . . .	—	—	—	—
		—	—	—

NUMELE SATELOR ŞI ORAŞELOR	TURCI		TATARI	
	Cetăţeni români	Supuşi străini	Cetăţeni români	Supuşi străini
Seimenii-mari . .	—	—		
Seimenii-mici . .	—	—	—	
Baltăgeşti . . .	—	—	—	—
Chiorcişme . . .	—	—	205	—
Saragea	—			-
Ţaşpunar	—	—	182	
	—	—	387	—
Azizea		-	—	—
Celibichioi . . .	—		30	
Defcea	—	—	220	—
Derinchioi . . .	—			—
Facria	—	—	—	—
Geabacu		—	—	—
Satu Nou . . .	—	—	—	—
Tortoman . . .	—	—	—	
	—		250	—
Plasa Silistra				
Aliman	—			
Almalâu	1		—	—
	1			
Asarlâc			—	—
Cherim-Cuius . .	—	—	—	
Chiol-Punar . .	—	—		
Bacramdede . .		—	624	
Cealmargea . . .		—	34	—
	—	—	658	—
Beilic		—	-	—
Demircea	—	—	—	—
Bugeac	—	1	—	
Canlia	—	—	—	
Caranlâc	19		38	—
Curu-Orman . .	164	—	36	
	183	1	74	
Dobromir din deal	64	5	17	
Dobromir din vale	81	—	—	
	145	5	17	—
Carvan-mare . .	9	—	14	—
Carvan-mic . . .	5		—	—
Velichioi	130		—	
	144	—	14	—

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TATARI	
	Cetaețni români	Supuși străini	Cetățeni români	Supuși străini
Cara-Amat . . .	—	—	—	—
Cuzgun	—	—	—	—
Urluia	—	-	-	-
Enisenlia	67	—	8	
Bazarghian . . .	38	—	40	
Ciucur-chioi . .	103	—	99	—
Nastradin . . .	34		33	—
Techechioi . . .	107	—	36	—
	349	—	216	—
Gârlița	19	—	—	—
Galița	—		—	—
	19	—	—	—
Cuiugiuc	139	12	—	—
Esechioi	151	13	104	—
	290	25	104	—
Calaici	323	—	—	—
Ghiuvegea . . .	33	2	—	—
	356	2	—	—
Coslugea	—	—	—	—
Lipnița	—	—	—	—
	—	—	—	—

NUMELE SATELOR ȘI ORAȘELOR	TURCI		TĂTARI	
	Cetățeni români	Supuși străini	Cetățeni români	Supuși străini
Baspunar	208	—		
Cara-aci	55	—		
Dumircea . . .	—	—	—	—
Hairanchioi . . .	48			—
Skender	100	—	—	—
	411	—	—	—
Mârleanu	—	—	—	—
Oltina	2		—	—
Câșla	—	—	—	—
	2	—	—	—
Ostrov	17	8	4	—
Parachioi . . .	—	—	—	—
Regep-Cuius . .	226	6	56	
Techederesi . . .	200	—	13	
	426	6	69	—
Pârjoaia	3			—
Sa'u Nou . . .	7			—
	10	-	—	

TOTAL GENERAL

PLASA	TURCI		TĂTARI	
	Cetațeni români	Supuși străini	Cetățeni români	Supuși străini
Constanța	1.017	532	5.897	606
Hârșova	733	248	1.270	35
Mangalia	1.304	203	7.552	322
Medgidia	914	166	4.972	57
Silistra-Nouă	2.353	47	1.156	—
Total	6.311	1.196	20,847	1.020
	7,507		21.867	

In județul Tulcea numărul Turcilor, în anul 1904, era de 3351 de suflete, iar cel al Tatarilor de 2160 de suflete, reprezentând cei dintâi un procent de 2.48 %, iar ceilalți 1.59 % din totalul populațiunei acestui județ care atingea cifra de 136.213 suflete. Repartițiunea lor era după cum urmează:

Cum se aflau grupați Turcii și Tatarii, pe Comune, în județul Tulcea, în anul 1904. (După Luca Ionescu, Jud. Tulcea, Dare de seamă prezentată Consiliului Județean. București 1904).

No. curent	PLASA ȘI COMUNA	Turci	Tatari
	Plasa Babadag		
1	Alibe-chioi		252
2	Armutlia	30	22
3	Atmagea	—	—
4	Babadag	393	18
5	Baschi-oi		—
6	Beidaud	—	
7	Canlâ-bugeac . . .		—
2	Caraman-chioi . .		—
9	Caranasuf	—	177
10	Casap-chioi	3	
11	Casimcea	47	120
12	Ceamurli de jos . .	—	.
13	Ceamurli de sus .	78	
14	Ciucurova . . .	40	13
15	Cogelac	29	—
16	Congaz	—	
17	Enisala		—
18	Jurilofca	6	—
19	Nalbant	239	—
20	Orta-chioi	301	
21	Potur		-
22	Sari-chioi		
23	Slava Rusă . . .	1	—
24	Țoxof	—	566
25	Zebil	—	—
	Total . . .	1.167	1.172
	Plasa Măcin		
1	Balabancea . . .	110	—
2	Carcaliu	—	—
3	Cârjelari	19	210
4	Cerna	33	12
5	Coiumpunar . . .		—
6	Greci	181	15
7	Isaccea	646	—
8	Jijila	1	—
9	Luncavița	—	—
10	Măcin	544	22
11	Pecineaga	—	1
12	Pisica		—
13	Satu-Nou	—	—
14	Turcoaia	8	—
15	Văcăreni	2	—
	Total . . .	1.544	260

No. curent	PLASA ȘI COMUNA	Turci	Tatari
	Plasa Sulina		
1	Chilia-Veche . . .	—	
2	Caraorman	—	—
3	Sfiștofca	—	
4	Satu-Nou	—	—
5	Sft. Gheorghe . .	1	
6	Sulina	195	3
	Total . . .	196	3
	Plasa Tulcea		
1	Agighiol		—
2	Beștepe	—	2
3	Cataloi	—	—
4	Câșla	60	—
5	Frecăței	117	—
6	Mahmudia	—	122
7	Malcoci	—	—
8	Meidan-chioi . . .	—	—
9	Morughiol . . .		77
10	Nicolițel	2	—
11	Parcheș	—	—
12	Sarighiol	—	—
13	Sarinasuf	36	324
14	Satu-Nou	1	
15	Somova	—	—
16	Telița	—	—
	Total . . .	216	525
	Recapitulație		
1	Plasa Babadag . .	1.167	1.172
2	» Măcin . . .	1.544	260
3	» Sulina . . .	196	3
4	» Tulcea . . .	216	525
5	Orașul Tulcea . .	228	200
	Total . . .	3.351	2.160

In 1905 aveam în jud. Constanța 23.208 Tatari și 7.245 Turci, iar în jud. Tulcea 2.160 Tătari și 3.351 Turci [58]).

In 1910 statistica pentru județul Constanța găsește că Turcii erau în număr de 6.766 și Tătarii în număr de 21.659, la cari s'ar putea adăuga suma de 2.343 ce reprezinta pe Țiganii Turci și creștini [59]).

Pentru județul Tulcea expunerea situațiunei județului din 1913 arată cifra de 4.341 Turci, 1.706 Tătari și 584 Țigani turci [60]).

Recensamântul bulgar din 1910 stabilise pentru jud. Durostor și Caliacra, cari formează astăzi noua Dobroge românească, numărul de 106.830 de Turci și 11.584 de Tătari. Ei locuiau mai cu seama partea de apus a ținutului, unde în unele parți se aflau în mase compacte, ca între *Balabanlar, Akkadanlar, Kurtbunar* și noua frontieră româna-bulgară. Această regiune din noua Dobroge românească face parte din centrul regiunii Deliormanului, ținut păduros, care începând din valea *Beli-Lom,* aproape de Razgrad, se continua către sud până în valea râului Provadia înnainte de Șumla și la nord până în Dunăre. După cum am aratat mai sus, acest ținut a fost foarte puternic colonizat cu Turci explicându-se astfel predominarea elementului musulman încă și astăzi.

«Turcii din Deliorman, cunoscuți sub numele general de *Iuruci*, se disting prin statura lor înnaltă și prin constituția lor puternica. Pentru aceasta populațiunea bulgară vecina îi numește «*Gadjali*», cuvânt turc care însemnează «oameni puternici».

Elomentul turc era mai numeros încă înnainte de 1877. Dupa această dată și mai cu seamă în anul 1881 un foarte mare numar de Turci au emigrat din această parte; în locul lor au venit Bulgari, fie din părțile Traciei turcești, fie din părțile Dobrogei vechi române [61]).

Chiar mai târziu districtele cari ofereau cele mai compacte mase de Turci erau: Balcic, Dobrici, Kurtbunar,..,. Silistra Turtucaia [62]).

Ultima statistica românească din 1913, constata că totalul populațiunei musulmane atingea pentru întreaga Dobroge veche română cifra de 41.442 suflete, reprezentând 10.9% din totalul populațiunei, descompunându-se în 21.350 Tătari cu 5.6% și 20.092 Turci cu procentul de 5.3%, după următorul tablou [63]):

Elementul turc și tătar așezat în orașele și orășelele Dobrogei-vechi după recensământul incheiat de direcțiunea statisticei din Ministerul de Domenii la 1 Ianuarie 1913.

No. curent	ORAȘUL	Turci	Tătari	TOTAL
1	Constanța	2.451	277	2.728
2	Cernavoda	759	40	799
3	Cuzgun	35		35
4	Hârșova	853	14	867
5	Mangalia	433	145	578
6	Megidia	312	1.574	1.886
7	Ostrov	57	—	57
	Jud. Constanța	4.900	2.050	6.950
1	Tulcea	601	74	675
2	Babadag	313	36	349
3	Chilia-Veche		—	
4	Isaccea	681	11	692
5	Mahmudia	27	100	127
6	Măcin	715	—	715
7	Sulina	311	—	311
	Jud. Tulcea	2.648	221	2.869
	Dobrogea	7.548	2.271	9.819

Elementul turc și tătar urban și rural din ambele Județe ale Dobrogei-vechi după recensământul general din 1913.

No. curent	Naționalitatea	Jud. Constanța			Jud. Tulcea			Dobrogea			%
		Urbana	Rurala	Totala	Urbana	Rurală	Totala	Urbana	Rurala	Totala	
1	Tătari . . .	2.050	18.159	20.209	221	920	1,141	2.271	19.079	21.350	5.6
2	Turci . . .	4.900	10.033	14.933	2.648	2.511	5.159	7.548	12.544	20.092	5.3
		6.950	28.192	35.142	2.869	3.431	6.300	9.819	31.623	41.442	10.9

Pentru județul Durostor, — caci o situațiune complecta a județului Caliacra nu ne-a putut sta la îndemâna — dăm tabloul următor, dupa care se poate mai bine urmări numărul și localitățile elementului etnic care ne interesează, în anul 1914;

Cum se aflau așezați Turcii și Tătarii în județul Durostor la 1 Decembrie 1914. (După „Expunerea situațiunei Județului Durostor" (1914) de I. N. Comărășescu.

No. curent	DENUMIREA COMUNEI	Turci	Tatari
	Plasa Silistra		
1	Alfatar	3	—
2	Babuc	—	
3	Calipetrova	—	--
4	Cainargeaua-mare .	1.005	
5	» -mică .	1.019	
6	Caraorman . . .	—	
7	Chiose Aidin . . .	979	175
8	Pândicli	76	
		3.082	175
	Plasa Turtucaia		
1	Antimova	139	
2	Belica	260	43
3	Covangilar	3.383	—
4	Denizler	979	—
5	Senova	691	
6	Satul-vechiu . .	—	—
7	Tureșmil	2.592	—
		8.044	43
	Plasa Acadânlar		
1	Acadânlar	4.101	–
2	Docecelar	5.517	—
3	Rahman Așiclar .	1.752	
4	Siniru-Nou	712	
5	Sungurlar	2.903	—
6	Uzul-chioi	4.158	—
		19.143	—

No. curent	DENUMIREA COMUNEI	Turci	Tatari
	Plasa Doimușlar		
1	Aidemir	—	
2	Balabanlar	5.461	140
3	Bozna	3.169	—
4	Cocina	1.896	—
5	Doimușlar	2.763	
6	Aschioi	343	—
7	Popina	—	
8	Srebârna	—	—
9	Vetrina	-	—
		13.632	140
	Plasa Sarsânlar		
1	Ahmatlar	3.337	
2	Astvat-chioi . . .	2.887	
3	At-chioi	1.086	
4	Atmageaua-tătărească . .	2.815	–
5	Cadi-chioi	204	—
6	Chiose-Abdi . . .	3.408	
7	Garvan	—	—
8	Rahova de jos . .	1.246	
9	Sarsanlar	2.871	
10	Vishioi	1.917	—
		19.731	
1	Silistra (oraș) . . .	5.960	—
2	Turtucaia (oraș) . .	2.962	—
		8.922	—

Tablou de numărul locuitorilor Turci și Tătari pe întregul județ Durostor

		No. locuitorilor pe comune urbane	No. locuitorilor pe comune rurale	Total general
1	Turci	8.922	63.632	72.554
2	Tătari	—	704	704
		8.922	64.336	73.258

In general suma totală a Turcilor și Tatarilor în amândoua Dobrogile — cea veche și cea nouă — este de *208.666* de suflete, cari după județe sunt repartizate astfel [64]):

DISTRICTUL		TĂTARI	TURCI
Constanța	Oraș . . .	2.050	4.900
	Sat	19.159	10.033
	Total .	21.209	14.933
Tulcea	Oraș . . .	221	2.648
	Sat	920	2.511
	Total .	1.141	5.159
	Total general .	22.350	20.092
	Caliacra . .	9.419	58.405
	Durostor . .	2.957	95.443
	Total .	12.376	153.848
		166.224	

Calculând dupa acest tablou procentul pe care-l reprezinta în fiecare judeţ, gasim următoarele cifre:

Jud. Tulcea: Tătari 0.7 %, Turci 3.0 %
» Constanța: » 10.1 %, » 7.2 %
» Caliacra: » 6.2 %, » 38.2 %
» Durostor: » 2.2 %, » 71.2 %

* * *

Puternicul element de colonizare, musulman, așezându-se mai cu deosebire în rasăritul, centrul și sudul Dobrogei, regiuni ce vor fi fost atunci slab populate, a imprimat toponimiei Dobrogei, un caracter aproape cu desăvârșire turanic.

Ceace este mai caracteristic e faptul ca nu gasim decât foarte rar resturile vechilor numiri de localitați din epoca romană sau bizantină, cum e cazul mai frequent în părțile Rumeliei sau ale Traciei mijlocii și rasăritene. Lipsa unor astfel de resturi topice, chiar sub cea mai barbară formă reprezentata prin graiul turco-tătar, ne-ar face sa credem că numele unor astfel de localitați din epoci mai vechi începusera să fie parăsite sau uitate cu desavârșire

din cauza tot mai marei lipse de populaţiune în vremea când elementul osmanlâu se aşeaza puternic şi definitiv în parţile de odinioară ale Scythiei minor.

Din cele 3.776 numiri topice ale Dobrogei vechi, dintre cari 367 sunt nume de sate, iar celelalte 3.409 sunt nume de vai, coline, dealuri, lacuri, râuri, balţi etc., 2.338 sunt nume turco-tatare, reprezentând astfel un procent de 61.89 0/0 din totalul numirilor toponimice a întregei Dobroge vechi româneşti — socotindu-se aceasta cifra dupa harta cea mai amanunţita, adica la scara 1/10.000 — ceiace ne arata că aproape trei sferturi din totalul acestor numiri se datoreşte aşezărilor elementului de care ne ocupam [65]).

Uneori se întrebuinţează numiri de pasari pentru a insemna o localitate ca:

Atmudjea [pasare de prada, uliu] sat în jud. Tulcea;
Balabancea [erete; *balaban* nom d'un épevier ou faucon blanc à tète épaisse;], sat în jud. Tulcea la sud-vest de Nicoliţel;
Bülbül [privighetoare], doua sate în jud. Constanţa;
Cuzgun [corb] sat în jud. Constanţa;
Cartal [vultur] sat în jud. Constanţa la rasarit de Hârşova;
Gargalâc [ciorărie], doua sate în jud. Constanţa: Gargalâcul mare şi Gargalâcul mic sau cum sunt însemnate pe altè harţi: Tatar Gargalâc şi Bulgar-Gargalâc;
Palaz [cloşca şi uneori însemneaza şi puiu] sat la nord de Constanţa;

Se întâlnesc uneori numiri topice în strânsa legatura cu numele de arbori sau plante:

Armutlia [poate în legatura cu *armud* = para] sat în jud. Tulcea la nord-vest de Babadag;
Cara-agaci [etimologic înseamna: copacul negru; ulm], sat în jud. Caliacra la sud-vest de Bazargic;
Kyzil-agaci [Copacii roşi];
Cavaclar şi *Caracli* [plopii]
Cilic [pe lânga semnificaţia de oţel, mai are şi pe aceia de *fragu* şi *butaş*, cu cari credem că e mai în strânsă legatura localitatea *Cilic* din jud. Tulcea];
Ghelingic [lalea sălbateca, dedeţel; uneori însemnează şi nevastuica], se găseşte satul cu acest nume la sud de satul Pantelimonul de jos în jud. Constanţa;
Orman [pădure], e întrebuinţat des în compunere cu alte vorbe:
Cara-Orman [pădurea neagră], *Ceatal-Orman* [pădurea despicata], *Deli-Orman* [padurea nebună] etc;
Pelit sau *Pelid* [însemnează stejar], e întrebuinţat sub forma *Carapelit* [stejarul negru], sat în jud. Constanţa şi Durostor;

Uzum [vie] de unde *Uzum-bair* [dealul viei]. Se află deal cu acest nume la cota 194 între Slava-rusa și Slava-cerkeză, altul la răsărit de Cataloi între cotele 141—202, iar altul la apus de satul Camber între cotele 214—193. Se mai găsesc încă în Dobrogea o mulțime de localități cu acest nume, ceiace însemnează ca cultura viței de vie era răspândita odinioară în Dobrogea...

Unele sate ne arată ocupațiunile sau alte particularitați ale locuitorilor:

Azaplar [satul Azapilor], localitate în jud. Constanța la rasarit de Mangalia:
Arabagilar [harabagii] localitate pe șoseaua Silistra-Turtucaia;
Bazarghian [negustorul] sat lânga Cuzgun, jud. Constanța;
Calfa [băiat] sat in plasa Hârșova;
Capugi [portar], sat în plasa Hârșova, com. Șiriu;
Casap-chioi [satul macelarilor] pe malul lacului Razim între Sariurt și Caranasuf;
Cârjelari [satul Cârjaliilor?] localitate în jud. Tulcea la rasarit de Pecineaga;
Caucagi [zurbagii sau harțagoșii] sat în plasa Megidia, jud. Constanța;
Corangilar [crescatorii de albine, apicultorii). sat în jud. Durostor;
Dulgher [tâmplar] sat în jud. Constanța;
Hamamgia [aceia care ține o baie] sat în jud. Tulcea;
Kiradji [chirigii, acei cari fac carănșerie] sat în jud. Constanța;
Nalbant [potcovarul] sat în jud. Tulcea;
Odagii [cei cari țin odai] sat în jud. Durostor;
Terzi-chioi [satul croitorilor], sat în jud. Constanța la rasarit-sud de Hârșova;

Deasemenea în legatura cu animalele se întâlnesc numiri de localitați printre cari însemnăm:

Aigâr-Amet [Amet armasarul] sat în jud. Tulcea la răsarit de Ostrov; vorba se întrebuințează și ca nume de persoană.
Cara-Coci [berbecii negri sau oaia sălbatecă: *ovispoli*], sat la sud-vest de Acadânlar, în jud. Durostor;
Coium-punar [fântâna oii], sat mic la nord de Aigâr-Amet în jud. Tulcea:
Coium-tepe [dealul oii]
Congaz [viermele de gunoi: *Congaz* = Mistkäfer (Gymnopleurus)], sat în jud. Tulcea la nord de Babadag;
Curt-bunar [fântâna lupului], sat pe șoseaua Silistra-Bazargic;
Taușan [iepurile], cota 170 la sud-vest de satul Coiumpunar jud. Tulcea; Se întâlnește și în multe compuse.
Teké [țapul; sub forma *Tekké* înseamnă mânăstire de dervișii] se găsesc văi însemnate cu acest nume;

Tekirghiol [lacul lui Tekir; *Tékir* înseamna însa mreana și roșioara sau ochiana (un fel de peşte mic)], lac la sud de Constanța *).

Se gasesc coprinse în numiri câte odata și populațiunile pe cari așezarea Tatarilor sau Turcilor le va fi întâlnit aici sau cari vor fi avut oarecari legaturi caracteristice cu aceste locuri. Așa bunaoară.

Anadol-chioi [satul Anadolenilor] lânga Constanța;
Arnaut-chioi [satul Arnauților sau Albanezilor]
Bulgar-Amsali sat disparut astazi, existent însa pe marea harta ruseasca a razboaelor din 1828-1829, având mai puțin de 5 curți;
Laz-mahalà [mahalaua Lazilor] sat în jud. Constanța;
Urum-bei [princepele grec; caci *Urum* se întrebuințeaza în limba turca ca sa numeasca populațiune greaca. cf. *Jirecek in Archaeologisch-ephigraph. Mittheilungen* X p. 169], sat în jud. Tulcea;
Vlah-bair, Vlah-chioi, o movila, o padure și un sat, toate așezate pe malul Dunarei între Rașova și satele Mârleanu-Aliman;
Vlahlar [Vlahii] sat situat puțin mai la sud de Ekrene [66]).

Uneori iata ce însemneaza denumirile turcești întrebuințate ca numiri topice:

Ac-bunar [fântâna alba] sat în jud. Tulcea, la sud-est de Cerna;
Accic-tepe [dealul alb sau dealul de argint], la sud de Isaccea;
Altân-tepe [dealul roș sau dealul cu arama], deal care conține mine de cupru în sudul jud. Tulcea;
Baba-dag [muntele stramoșului], în jud. Tulcea;
Bair [movilă] cu compusele lui: *Cara-bair* movila neagra] lânga Dunavatul de jos, *Taș-bair* [movila de piatra];
Baș-bunar [fântâna capeteniei] sat în jud. Tulcea, plasa Babadag, între Topolog și Slava-rusa;
Baș-chioi [satul capeteniei], în jud. Tulcea la nord-vest de Babadag;

*) Acești câțiva termeni în strâns raport cu păstoritul, arată ca ocupațiunea păstoritului a avut un rol însemnat în viața coloniștilor Turci și Tătari din Dobrogea.

Cele câteva numiri amintite mai sus împreună cu o mulțime de localitați cari se găsesc în Dobrogea și cari poarta numele de *cășlă* [ce înseamnă pe lânga locuință de iarnă Winterwohnung' cf. *Vambery. Die primitive Cultur des Turko-tatarischen Volkes* pg. 25, și lieu de campement et de vaine pâture pour les bestiaux pendant l'hiver», *Barbier de Meynard* l. c. II, 594], ne trimit la viața nomadului rătăcitor, care izbit de însușirile naturale ale fiecărei localități le și numește cu termenii în legatură cu aceste caracteristice. Așa e cazul așezărilor ungurești în pustia Tisei, a Românilor macedoneni ce-și numesc locurile după «chetre (stânci) [chiatra laie] după livezi, după lunci, după fântâne și șipote, și tot asemenea s'a întâmplat cu Tătarii din Bugeac.

Băltăgești [dela baldag = mâner de sabile sau topor] sat în jud. Constanța;
Bei-bugeac [cotul beiului] sat în plasa Tulcea, jud. Tulcea;
Bogaz [gâtlej, varsare] denumirea gurilor Dunării la varsarea lor;
Bugeac [colț, unghiu] sat în jud. Constanța, la nord de Ostrov și deal în fața Galaților :);
Bunar [fântână] întrebuințat mai mult în cuvinte compuse;
Burun [nas, cap, promontoriu] întrebuințat mai mult în vorbe compuse ca *Taș-burun* [cap de piatră], promontoriu în lacul Razim, lângă Jurilofca;
Cadi-Câșla [câșla cadiului] și *Chedi-chioi* [satul chediului];
Caceamac [țesala; în limba Tatarilor de azi din Dobrogea inseamna și mamaligă], sat pe șoseaua Casimcea-Pantelimonul de sus;
Cairac [teren alunecos, povârniș], deal la nordul Comunei Sarinasuf;
Camber [din forma *amber?* care înseamnă chilimbar?] sat la nord-vest de Babadag;
Canarà [abator, măcelarie; mai rareori înseamna stânca] sat la nord-vest de Constanța;
Calaiei [servitor, rob] sat la frontiera veche a Dobrogei, în jud. Constanța;
Caralar [negrele] sat la sud-vest de Acadânlar jud. Durostor;
Cara-su [apă neagra și mal adânc] vale între Cernavoda-Constanța;
Chemanlar [arcașii? dela cheman = arc] sat în jud. Durostor;
Ceatal [furca], localități unde se bifurca cele trei brațe ale Dunarii;
Câșla [stâna] sat în jud. Tulcea lânga Somova;
Ceair [fâneață], întrebuințat pentru numiri de vai;
Ceamurlia [glodariile] sate în jud. Tulcea;
Cherhanà [locul unde se aduce peștele și se sărcaza], numele punctelor de pescarie din delta;
Chioi [sat] întrebuințat în foarte multe compuse ca: Anadol-chioi, Alibei-chioi, Orman-chioi, Orta-chioi, Baș-chioi, Cala-chioi, Caraman-chioi, Casap-chioi, Ceauș-chioi, Ceelen-chioi, Celebi-chioi, Cuciuc-chioi, Dere-chioi, Duna-chioi, Emir-chioi, Eni-chioi, Hairan-chioi, Ienidze-chioi, Eschi-chioi, Kujubei-chioi, Karassu-chioi, Karaveli-chioi, Kurudză-chioi, Kadi-chioi, Laz-chioi, Mahmut-chioi, Meidan-chioi, Mansir-chioi, Sari-chioi Satis-chioi, Terzi-chioi, Usat-chioi. etc.

Notă. Aceste considerațiuni de natură topică ne silesc să credem ca Osmanlâii din Dobrogea la început se ocupau mult și cu păstoritul, petrecând vara în corturi de pâslă ce puteau adăposti 14—16 familii, iar iarna în case de lemn cât se poate de proaste după cum ne informează și Paul de Alep (*l. c.* pg. 42): «Toate locuințele lor sunt pe malurile Dunării și sunt clădite din lemn și trestii», neținând niciodată la locuințe mai frumoase și mai solide ba chiar, «habotnicii musulmani își băteau joc de nebunia și vanitatea creștinilor, aceste capre» și «maimuțe», cari păreau că-și clădesc locuințe pentru veșnicia interzisă oamenilor».

Curu-culac [valea seacă] [culac = ureche și vale, curu = sec] vale în plasa Megidia;
Dèdè [bunic] în compuse ca Bairam-dèdè [sărbătoarea bunicului];
Dèrè [vale] întrebuințat mai ales în compunere;
Dervent [strâmtoare];
Gaidar [cruzii, perfizii, trădatorii]
Ghecet [trecere] localitate în fața Brailei, in jud. Tulcea;
Ghiol [lac, baltă] întrebuințat într'o mulțime de compuse ca: *Adjè-ghiol* [lacul sărat], *Sari-ghiol* [lacul galben], *Moru-ghiol* [lacul albastru], *Tekir-ghiol* [lacul lui Tekir];
Ghiuregeà [șes, întins] sat în jud. Constanța;
Hagilar [pelerinii] sat în jud. Tulcea;
Hasarlâc [fortăreață mică]
Hisar [fortăreață, întăritură], întrebuințat în compuse ca *Toprak-issar* [locul întărit] sat în jud. Constanța;
Iaïla [locuință sau tabără de vară] sat în plasa Măcin, pârâu pe tritorul acelui sat, *Iaïla-bair*, deal pe teritorul comunei Babadag;
Ieni [nou] întrebuințat foarte des în compuse ca *Ieni-chioi* [satul-nou];
Ierkessek [brazdă (Erdeinschnitt)] sat în jud. Constanța;
Iil = an ['*ara-bi-yil* = an de 354 zile; ar fi oare numele satului *Caraibil* din Comuna Sarinasuf, jud. Tulcea?]
Iman-cișmé [ceșmeaua imanului], sat în jud. Tulcea. *Iurt* [pământ de locuit] în compuse ca *Sari-iurt* [pământ galben] sat în jud. Tulcea;
Mandra [târlă, stână [bercail, parc du betail cf. *Barbier de Meynard* l. c. I. 721] localitate deasupra satului Agighiol, înspre Enichioi, jud. Tulcea;
Meșelic [dela mési'alé = tufan, luminiș] numele unei mici pădurici lângă Beș-tepe;
Megidia [numită de Sultanul Abdul-Megid, (glorioasă) târg în jud. Constanța;
Orta [mijloc] în compuse ca *Orta-chioi* [satul din mijloc] sat în jud. Tulcea;
Pazarlia [târg] sat în jud. Constanța;
Potur [îndoitură, cută a terenului; uneori înseamnă și pantaloni] sat în jud, Tulcea;
Rahman [pomanagiu, milog], sat în jud. Constanța:
Ramazan [sărbătoarea] întrebuințat în compuse ca *Ramazan-chioi;*
Seimeni [o parte din ieniceri purtau acest nume *] sat în jud. Constanța pe malul Dunării.
Sarà-nasuf = [nisip galben] sat în jud. Tulcea ca și *Cara-nasuf* [nisip negru];

---

*) *N. Iorga. Istoria armatei românești* București 1919 vol. II pg. 125 nota 2: «Hi [Semeni] sunt natione Thracum collecti pedites, audax et expeditum, verum inconstans ac seditiosum militiae genus .

Sarai [aşezare, palat] sat în jud. Constanţa;
Silistra [fluer];
Su [apă] în compuse: *Cara-su* [apă neagră] vale în jud. Constanţa;
Tèpè [vârf, colină] întrebuinţat des în compuse ca *Beş-tepe* [cinci coline] sat şi dealuri în jud. Tulcea;
Topal [schiop] sat în jud. Constanţa;
Toprak [loc];
Tuzla [sarata] sat în jud. Constanţa pe malul Mărei-Negre;
Varoş [mahala întărită; provine din ungurescul Varos] sat lângă Hârşova;
Zebil [cişmeà] sat în jud. Tulcea.

Nu puţine din localităţile Dobrogei au terminaţiunea *cig*, *gic* sau *lar* ca: Boazgic, Beilic, [Ghelingic, Alfatar, Alaklar, Sofular, Singurlar etc. forme ce se găsesc repetate des şi spre sud, dealungul coastelor Mării-Negre şi în toată Tracia [67]).

* * *

Intregul conglomerat turco-tătar din Dobrogea e astăzi într'o complectă decădere

Ducând o viaţă deosebită de a celorlalte elemente ale populaţiunei, e silit chiar prin aceasta să se menţină într'un fel de rezervă care-l împedică ca să fie un factor activ şi de progres, în ori şi ce direcţiune, pentru viaţa provinciei dobrogene. Deşi li s'au dat o mulţime de privilegii în ceia ce priveşte regularea vieţei publice cât şi a diferitelor raporturi dintre dânşii în conformitate cu prescripţiunile lor religioase, totuşi se pare că se simt stingheriţi şi de aceia la anumite intervale au emigrat şi emigrează, ducându-se în Turcia europeană sau asiatică.

Locuind în sate lipsite de orice vegetaţie, Tătarii mai ales ocupă ţinuturi asemănătoare celor din stepă, pe când Turcii sunt aşezaţi, în judeţul Tulcea mai cu osebire, în regiunea dealurilor şi pădurilor. Refractari noilor condiţiuni de viaţă modernă, ei se ocupă încă în mod rudimentar cu plugăria şi creşterea vitelor, cu deosebire a cailor; Turciî din oraşe se îndeletnicesc şi cu negustoria.

Astăzi atât Turcii cât şi Tătarii sunt un element paşnic şi onest, care este ameninţat să se stingă încetul cu încetul, urmând par'că declinul pe care fatalitatea li l-a hărăzit şi aici ca şi în fosta împărăţie turcească aşa de puternică şi de ameninţătoare odinioară.

ALEXANDRU P. ARBORE.
Profesor la liceul din Sibiiu

NOTE

[1]) *Hammer-Purgstall, Geschichte der goldene Horde în Kiptschak das ist der Mongolen in Russland* Pesth 1840, p. 176, 179—180 *Hammer-Ioseph. Geschichte des osmanischen Reiches* Pesth (erste Ausgabe) vol. I pg. 121; vol. III pg. 202 și 799—800; vol. VIII pg. 254; Ibidem... (zweite verbesserte Auflage) Pesth 1836 vol. I pg. 117;

C. Jirecek, Geschichte der Bulgaren pag. 380 (după Hammer).

Asupra înmormântării lui Șsaltukdede la Babadag, există tradițiunea și în veacul al XVII, căci Evleia Celebi amintește despre ea.

[2]) *N. Iorga, Geschichte des rumänischen Volkes* I 281.

[3]) *Hagi-Calfa* Tab. cronol. anno 793 (= 1391) apud. *Ioseph von Hammer, Gesch. osm. Reiches* (1834) vol. I pg. 187.

[4]) *N. Iorga, Gesch d. osm. Reiches* vol. I. p. 375; N. Iorga, *Gesch. d. rum. Volkes* I. p, 303, II p. 388· N. Iorga, *Chilia și Cetatea Albă* p. 69—70; *D. Onciul, Mircea cel Bătrân* (cuvântare comemorativă la cinci sute de ani dela moartea lui, București 1918 nota 29.

Chronica dell'origine e progressi della cassa ottomana composta da Saidino Turco eccellentissimo historico în lingua turca. Parte prima.... Tradotta da vincenzo Brotulti Ragusco.... Viena 1649 pg. 343—344:

«Quidi partitose arrivò alla ripa del Danubio. Onde l'esercito vittorioso d'ordine Regio passò all'altra banda del Danubio, e scoise la Valachia.

De più ordinò, che alla ripa del detto fiume fabricassero un gran città chiamata jer-ghioschi (= Giurgevo). Et anco fece restaurare e rinovare le Fortezze di *Sachgi* (= Saccea) e di *Ieni-Sala* (San-Giorgio).

In tanto gl'exursori ottomani saccheggiata la Valachia, e menati via fanciulli beli come il sole, e fanciuli vaghe comme la rosa, sene ritornarono con varie spoglie alta Corte Regia».

[5]) *G. Miletici, Das Ostbulgarische* în Schriften der Balkan-Commission der Kaiserlichen Akademie Wien (1903) [linguisticche Abtheilung] col. 12;

C. Jrecek, Das Fürstenthum Bulgarien pag. 140; *N. Iorga Gesch. d. osm. Reiches* I. pag. 207, 259, 260, 460;

G. Hertzberg, Die Ethnographie der Balkan-Halbinsel im 14 und 15 Iahrhundert în Peterman's Mittheilungen 1878 (24 Band) pg. 126, 133—134; *C. Jirecek, Etnograficeski promenenia vă Bălgaria otă ocnovanieto na Kniajestvoto* în *Sbornik* (Sofia) V pg. 501, 504; *M. Drinor, Istoricesko osreatlenie vărhă statistikata na narodnostitea vă istocinata castă na Bălgarskoto Kniajestroto* în *Periodicesko Spisanie* (1884) VIII pag. 73:

C. Jirecek, Einige Bemerkungen über die Überreste der Petschenegen und Kumanen în Sitzber d. Kön. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften (philosophische-historische-philologische Classe) 1884 p. 18 nota.

C. Jirecek în *Archäologisch-epigraphische Mittheilungen* X (1886) p. 130.

[6]) *Donado da Lezze, Historia Turchesca* (1300—1514) publicată adnotată, împreună cu o introducere de I. Ursu (ed. Academiei Române) 1919. (Vezi introducere pag. XLIV-XLV și în text, pag. 86—87: Hora levato il campo sequitando l'arena oveno spiaza di mare maggiore dove havessimo gran fortuna et disagi, primo per non esser vi ni ville ni habitationi per spatio di due buone

giornate dal Castello di Varna in poi et di fin'all Danubio per 8 giornate, et piu, *si trova ne gente et luochi salvatichi*, privi d'acque dolci, dove n'havessimo gran disagio cher per porechi giorni non havessimo altra acqua che quella del mare, dove facevano dulle buse nella salbia apresso la riva del mare et di quella bevevano, et così ne havevano, ch'altra acqua non si poteva trovare.

Item *in questo diserto, il quale si chiama Abrozit* fossimo assaltati da quantità di cavalette grosse, incangiate, berettine et rosse che tanta quantità ne sequitava, che non è cosa che si potesse creder da chi non l'ha visto. Erano si gran nuvole di quelle locuste ch'oscuravano il sole. et quando si mettevano a terra rosegavano sin ale paviglioni, i sachi da biscotti le sesse da capo, non si poteva cucinare, che come erano dissoperte le pignatte erano piene di queste animali. Li cavalli non si poteva tenere ch'era forza di continuo tener le sachete al muso, et coverti tutti si all'orechie si che per queste stavano serrati nelli paviglioni et la notte cavalcamo.

Quando fossemo per una giornata appresso *un ramo del Danubio*, il campo fece tra il di et la notte due alloggiamenti, siche passato di poco mezzo giorno li levassimo a gionger all'equa dolce etiam per fuggir la furia delle cavalette. (pag. 155--156).

Il 3° Sangiacato si chiama Malgara overo Chiersaluch (Kurk-kilise?). Questo va per gran longhezza sopra il Mar-Maggiore et ha un gran stretto che *dura per due giornate et piu et si chiama deserto De Brozie* et avanti che s'entra nel deserto sopra il riva de Mar-Maggiore si trova una terra dito Varna, et sopra la Campagna arente, a detto luoco si trova gran quantità d'ossa, che già fu rotto da Turchi un essercito d'Ongari, poi si trova Malgara ch'è una città appresso un monte et passato detto monte s'entra nel sangiaccato di Siliistria.

4° «Sangiacato si è Silistria, il quale va fin al Danubio (et la citta di Silistria,) è murata sopra il Danubio lontan dal Mar-Maggiore 15 miglia, qui vi è il passo che passa il Danubio, et ha di *moltoe ville*. Questo sangiaccato tiene sopra il Danubio, miglia 60, fine Avedin.

Sotto questo sangiacato è *Licostomo et Moncastro*, et avanti che mi parto del Mar-Maggiore diro d'un altro sangiaccato».

Pentru felul cum se delimita regiunea Dobrogei să se vadă încă: *Giacomo di Pietro Luccari, copioso ristetto degli annali di Rausa*, Venetia 1605 pag. 52, 53;

Hans Schiltbergers Reisbuch nach der Nürnberger Handschrift herausgegeben von D-r Valentin Langmantel. Tübingen 1885 pag. 52;

Laonicos Chalcocondylas (ed. Bonn) pag. 326.

[7]) *N. Iorga, Gesch. d. rum. Volkes* I pg. 369, II p. 11. Cf. *N. Iorga Studii și Documente cu privire la istoria Românilor* IX p. 76: «Li Tartari della Bassarabia, detti Bugeac, sono, del Piccolo-Nogai venuti ad abitare, da 100 anni, lì, per tenere in freno li Moldavi, li quali all'antiquoi solevano ribellare più volte contra la Porta».

[8]) *Acta Tomiciana* vol. II No. XCVI pg. 103, No. CXXVII pag. 129; vol. III pg. 112 (Anul 1512); vol. III No. MDXIV pap. 170 (Anul 1514): «Habet insuper Turcarum imperator Tartaros proprios ex praedicto *Taurica Chersoneso* acquisitos et in colonia nuncupata *Dobricza* ad Danubium trans Moldaviam seu Valachiam locatos, quorum tria circiter millia nulla accersiti mercede militant. Qui etiam una cum Turcis frequentius tam in Hungariam per

Danubium trajicentes quam in regnum Polonie et Mg. duc: Lithuanie clam et furtim excursiones faciunt per plana loca Moldaviae seu Valahie traiecto flumine Tyrass qui in multis locis vado transitur, terras illas accidentes».

Hurmuzachi-Densusianu vol. II partea 3-a No. CXLVI pag. 158. *Hurmuzachi* XI No. CCLIII pg. 151 (anul 1503 Februar 6, o scrisoare din Lemberg). *Ibidem* No. IV p. 578 (Iulie 25, anul 1555 ştiri din Constantinopol despre răscoala de lângă Dunăre a unui pretendent turc: Consistit autem adhuc in eodem loco, Varnae scilicet, que *Turcis Dobrigzia* nuncupatur, apud Danubium, non longe a Bolbuchiehe (Oblucița?) lacu....

9) *N. A. Constantinescu, Intinderea Raialelor* în Anuarul seminarului de geografie şi antropogeografie Anul 1911 pg. 47, 51.

N. Iorga, Acte şi Fragmente I pg. 189: «...aderant dobrucenses et bilohrodenses Tartari, *subditi Turcarum imperatoris* .

10) *Vicentio Makuscer: Monumenta historica Slavorum meridionalium...* vol. II pg. 243: Questa Dobruccia per la marina è habitato da christiani, e vi so in essa queste terre: Charar, Maluch, Costanza, Mongalia, Irosto, Balcich e Varna et li cassali delli Christiani pur su la marina sono Orachovera, Cavarno, Corbir, Eiherena, Franga Novosello et Galatta, nessuna di queste terre è habitato da soli Turchi ne ancho da Christiani eccetto che in Balcich, dentro per questo paese in terra ferma e habitato da Turchi et vi sono le infrascritte terre: Zatuchio, Baba, Carassuni, Cassasui, Pastarghi e Provadia. In Sasancci et Babassi c' habitano anco li Turchi nelle quale per ciascuna di esse vi è maggior numero di Christiani, che di Turche . *Ibidem* pg. 249.

Pentru identificarea localităţilor de mai sus să se vadă: *C. Jirecek, Einige Bemerkungen...* pag. 17, M. Drinov in *Periodicesko Spisanie* (Sreadito) 1884 An. VII p. 1—24; *Al. P. Arbore* în *Arhiva Dobrogei* An. I. p. 21—22. In privința localităţei *Charar*, credem că ar fi vorba de satul Caraorman «unde se varsă una din gurile Dunărei» şi pe care *Francois de Pavie, baron de Fourqueraux*, în descrierea călătoriei sale din 1585 îl enumără după Varna, Bengala (Mangalia) şi Constanța. (N. Iorga, *Acte şi Fragmente cu privire la istoria Românilor* vol. I pag. 34 nota).

11) *Hurmuzachi* XI No. CCLIII pg. 151 (Lemberg 1583 Februarie 6), No. CXVI pg. 671 (Constantinopol 1584 Maiu 7), No. CLXII pg. 702 din Constantinopol 28 Oct. 1587: von den Cosaken aber komen abermalss gewisse Zeittungen dass sy fürnembs turkisch Castell Baba genandt in Gründt vihört ünd ausgebrendt, die Turken alle niedergehaust und das übrig alles sampt Weib ünd Kündt davon gefueret «—*Hurmuzachi* III 1 (Aus Wien von 21 Iannuary Anno 1595): Die Moldauer ünd Wallachen, thuen Ihenhalb der Thonaw dem Feindt grossen Schaden. Die Gegent *Dobrochian* und Markten verbrandt, die *Türggische Inwohner* nüdergehaut, das Viech wechk getriben, ünd das Landt gar bisz auf Drinopol verhängt».

Hurmuzachi IV² No. CLXXV pag. 211: ma colui affirmo che quelle gente non erano *del Re di Tartaria* ma dell fratello del Re quali passati a Dobrizza al numero per quanto vien detto di 40 mille, vivevano di preda allo campagna.... (An. 1596).

Hurmuzachi XII No. DLVI pag. 365-366 (1598 Iunie 29) despre o pregătire războinică a Tătarilor din Dobrogea; No. DLXXI pag. 374 (Alba Iulia.

1598 Iulie 14), ştiri despre mişcările Tatarilor din Dobrogea; No. DCXIII pag. 404 (Caşovia 1598 Octombrie 8); No. DXXXV pag. 352 (Gherghiţa 1598 Mai 21).

[12]) *Georgii Dousae* de itinere suo Constantinopolitano epistola. Anno 1599 pag. 81-82 «Babam venimus, urbem, aliquantum ex ruderibus conjicere licebat, aliquando maximam: sed a Cosakis hodie misere diruta ac solo aequata iacet».

[13]) *Balthassaris Waltheri: Brevis et vera descriptio rerum* ....in *Tesauru de Monumente istorice* de *A. Papiu Ilarian* Bucureşti 1862 tom. 1 pag. 38.

[14]) *Lazarus Soranzius, Ottomanus sive de rebus turcicis liber unus, in tres partes divisus,* 1600. Cap. XVII pag. 39: *De Acanziis et Haiduchis. De provincia Dobruccia.*

«Qui Acanzii vocantur ut plurimum agricolae sunt, sed falluntur qui eos Haiduchis Hungarorum comparant, cum illi equites, hihipedites militare soleant. Nec recte eos a Iovio et aliis scriptoribus recentioribus voluntarios milites appelari puto; cum propter exemptiones ipsis concessas in bellum proficisci cogantur, sepique tamen Zingarorum vel Tartarorum more integras regiones depraedando pervagantur et devastant. In *Dobruccia* Bulgariae provincia ut plurimum ad Danubium desident et morantur.

Cap. XXXI pag. 79: Praeter eos quas modo enumeravimus Tartarorum gentes, alii quoque eiusdem nationis reperiuntur qui *Gibeli* vocantur, quorum ad plurimum sunt 2000 machaera, arcu, galea et lorica in bello utuntur, unde *Gibeli* id est, loricati dicuntur. In *Dobruccia* provincia ultro Danubium sita, habitant ad ruinas Muri, quae in Sogdiana regione ab urbe Silistria Constantiam usque, quae est ad Pontum Euxinum, pertingunt.

Hie murus ab Imperatoribus Graecis quondam aedificatus dicitur. Hosce Tartaros Turcae saepisime in bellum vocant ut aliis persuadeaut Tartaros Crimaeos sibi auxilio venisse. cf. *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, conditum a Carolo Dufresne Domino du Cange. Parisiis 1840 tom. I pag. 38: *Acanzii.* Genus militiae Turcicae. Iovius tom. I liber 14: «In laevo Sinam Bassam eunuchum eum Asiatico equitatu constituit, antecedentibus Acanzis qui sunt voluntariae militiae equites, ex vario gentium genere, spe praedae, ad bellum acciti (Rursum): Hos Acanzes, hoc est Antecursores vocant, et plerumque centum millium equitum numerum implent; quod eis ad spem praedae Tartari e Taurica et Getae ex Valachia gregatim misceantur».

[15]) *M. Drinov in Periodicesko Spisanie* (1884 VII) pag. 71.

[16]) *Hurmuzacki* XI No. XXV pag. 597 (Constantinopol 1577 Iunie 26 şi 4 Iulie) ......*Constantinopoli et Dobrucze* omnes domus omniaque hospitia plena sunt mancipiorum..... Quare petit etiam rex meus Serenissimus ut, chiausio Suo Majestatis homino adiuncto Constantinopoli, in Sansiako Bellogradiensi et Silistriensi, nec non *Dobrucze* ubicumque et apud que (m) cumque ex subditi Suae Majestatis temporibus predictis ablatis inventi furent, citra moram restitui mandet.

Hurmuzachi IV² No. CCXXV pag. 256 (7 Octombrie 1601): «Di Moldavia sono capitate lettere, che ei predetti *Tartari dela Dobrizza* havevano trascosso la Valachia, e presse da cinque mille anime....; *Hurmuzachi* XII No. MCLXVI pag. 802 (Constantinopol 1600 Martie 24... «et con li *Turchi di Dobrizza.*

Hurmuzachi IV² No. CCXXV pag. 256 (7 Octombrie 1601); No. CCCXXX pag. 328 (25 Iulie 1611); «...*Tartari di Dobrigia...* al numero di 10 milia; No. CCCLI pag. 335 (16 Iunie 1612) — despre niște Tatari — nu se spune de unde sunt — cari trec în număr de 8000, în Dobrogea; *Ibidem* XV partea II, No. MDCCCXXXVIII pag. 957 (Iași 1626 Sept. 27; *Ibidem* XII No. DDXX pag. 1054 (1600 Octombre).

N. Iorga, Studii și Documente XX No. X (1604 Sept. 14) pag. 493-494: «Des Tatar-chans leiblicher-Sohn, sei mit vierczig Tausende Tartaren underhalb Giechisch-Wesenberg in die *Dobriza* angelagt. *Hurmuzachi* IV² No. CCCL pag. 334 (1612 Maiu 5) ...Baba, Varna et Misevria luochi multi richi et abondanti *di gente per la maggior parte Mahumetana*».

N. Iorga, *Studii și Documente* XX frag. CCCCII pag. 440 (1613 Iunie 19);

N. Iorga, *Studii și Documente* IV pag. 116 «...alcunilochi et ville turchesche ; *Hurmuxachi* vol. I Supl. I No. CCLXX pag. 177 (Pera 1618 Aprilie 21) ...Dobressa qui est une province de deça le Danube habitée de Tartares».

N. Iorga: *Studii și documente* IV pag. 117 «Bazargich terra che sede in mezzo di quella parte di Bulgaria che si chiama *Dobrucia*, ch'è tra il promontorio del monte Hemo et la foce del Danubio, *abitata tutta di Turchi et Tartari* .

17) *Ioseph von Hammer; Des osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung dargestellt aus den Quellen seiner Grundgesetze* Wien 1815 2 vol., vol. I pag. 288.

cf. *A. C. Barbier de Maynard: Dicționnaire turc-francais*, Paris 1881-1886 vol. I pag. 47: *ispendj* corrupt du pers. *pendjik* qui siginfie *quint*. On donnait ce nom à la part du cinquième, prelevé autrefois par les sultans ottomans sur les prisoniers de guerre. Ce fut Mourad I-er qui, pour la première fois, établit cette taxe au profit du, beit-ul-mal (trésor); chaque prissonier fut evalué à 120 aspres .

18) *Viaggio a Constantinopoli di Tommaso Alberti* publicato da Alberto Bachi della Lega, Bologne 1889 pag. 21 și urmat. (după Buletin de l'institut p. l'étude de l'Europe sud-orientale An. II (1915) pag. 235).

19) *Hammer-Purgstall, Geschichte der Chane der Krim unter osmanischer Herrschaft* Wien 1856 pg. 112.

20) *I. von Hammer, Des osmanischen Reiches Staatsverfassung* vol. II pag. 455, vorbind despre izvoarele nouă ce trebuesc întrebuințate ca să se înțeleagă mai bine istoria Turcilor adaugă: «...diess sind *die Reisen Ewlia Tschelebis*, eines gelehrten Türken und praktischen Geschäftsmannes, der, von stäter Reiselust getrieben, die weiten Länder des osmanischen Reiches von Sultan Murad des IV bis Mohammed des IV Regierung, vierzig Iahre lang in allen Richtungen ununterbrochen durchreiste, und in hoherm seine Reisebemerkungen und Tagebucher zusammeutrug. Sowohl wegen des ausserordentlichen Werthes und der Seltenheit dieses Werkes als wegen des mit dem unsirigen verwandten Inhaltes desselben durfte eine umständlichere Kunde als die schon irgendwo anders gegeben, von der Entdeckung und dem Inhalte der Reisen Ewlia's, hier willkommen sein.

Pag. 465 Reise Ewlia's von Konstantinopol nach Rumili im Geleite des abgesetzen und zum Staathalter von Oczacow ernannten Grosswesirs Melek

Ahmed Pascha im Iahre (1060) 1650. Gross ünd Klein Tschekmedsche, Silivri, Borgas, Aidos, Parawadi, Schumno, Hesargad, Rustschuk, Giurgowa, Sistow, Nigeboli, Silistra, Hadschi-Oghli basari, *Baltchik, Kavarna, Mankalia, Kustendsche, Kara-Chirman, Baba daghi mit Sprachproben der dobrudischen Tataren* .— Traducere română *în Arhiva Dobrogei* II, p. 134.

[21]) Pentru pepenii dobrogeni se mai poate aminti încă: *Extracte din cronica polonă lituana a lui Mateiu Strykowski* (1540—1580) în Columna lui Traian an. II (1871) pag. 110: ...Pepenii verzi, un fruct mare și dulce și apos se produce numai în Bulgaria și în câmpia *Dobrogei.* I-am mâncat și în Muntenia, dar aduși de peste Dunare .

[22]) *Narration of travels in Europe, Asia und Africa in the seventeenth century by Erliya Efendi* translated from the turkisch by the Ritter *Ioseph von Hammer* London 1834. Traducerea românească în *Dobrogea jună* An. VIII No. 7, 8, 9, 10 și 11 din 1912 și *Arhira Dobrogei,* II pap. 134.

[23]) *The Travels of Macarius Patriarch of Antioch writen by his attendant archdeacon, Paul of Aleppo in Arabic,* translated by F. C. Belfour A. M. Oxon London MDCCCXXIX 2 vol., vol. I pag. 41—42:

On ouf left were Romelia, Silistria, and Barja on which wehad now anded whereof all the inhabitants ore Moslem Tartars. For the Sultan Mahomet when the conquerend this province removed the christians from it and peoped it with these Tartares. Most of them are from Caramania and from our Contury. This he did to fortify the banks of the Danube againts their enemies the Christians; as it is frontiér province, and the Coundary of Romelia which is opposite the Danube, and of Moldavia and Walachia. All their habitations are upon the banks of the Danube, and are built of word and reeds .

Edițiunea *Cioran,* a lui Paul de Alep, (București 1900) nu coprinde această parte.

[24]) *N. Iorga, Acte și Fragmente* I pag. 93—94.

[25]) *Cornelio Magni: Quanto di più curioso* etc. Parme 1678 pap. 328 și urm. și 450 sgg. (după Bulletin de l'institut p. l'etude de l'Europe s-or. II, 10 12 pag. 236.

Iohan Christoph Wagner: Delineatio provinciarum Pannoniae et Imperii turcici în Oriente (Augsburg 1684): ... s'au găsit multe ruine antice dela Dunăre și până la Tomi (Constanța) pe cari le-au zidit împărații bizantini și această parte de țară se numește *Basarabia și e locuită de Tatari ce se numesc Dobruces* și de ei se servesc Turcii în expedițiile lor cele mai însemnate. Ei servesc cu puțină plată și se mulțumesc după terminarea campaniei cu o haină și cu ducați; dar prada pe care o fac le rămâne lor. Ce pagube a adus acest neam creștinătății, din nefericire e în proaspăta amintire a oricui. Orașele lor sunt: Tighinea, Cetatea Albă, Ismail și Chilia (§ 183—186 și § 187 pag. 43). După *Arhira Dobrogei* vol. II No. 1 (1919) pag. 85.

[26]) *D. Cantemir, Istoria Imperiului ottoman* pag. 309 nota 123:

«Dobrogea. Este o provincie situată dincoace de muntele Emu și se întinde dealungul Dunărei dela Drăstor, în România până la gurile acestui fluviu. Toată țara e numai un șes; o câmpie vastă, fără fluviuri, fără selbe; numai la extremitatea de aproape de Drîstor este o pădure pe care Turcii o numiau *Deli-Orman* sau pădurea nebunilor.

Locuitorii ei sunt de origină Turci și au venit aici din Asia, dar *astăzi se numesc Citaki* și sunt renumiți prin singulara lor ospitalitate».

Despre Citaci amintește și *Engel, Geschichte der Bulgaren in Mösien* pag. cf. *M. Drinov* în *Periodicesko Spisanie* VII (1884) pag. 72.

[27]) *Voyage* de *S-r A. dela La Motraye en Europe en Asiè et en Afrique* (à la Haye) 1727 2 vol. vol. II pag. 9, 14, 205.

[28]) *Jean Bell d'Antirmony, Voyage depuis St. Pétersbourg en Russie dans diverses contrées de l'Asie* III Paris 1766 în *Uricarul XXIV* pag. 231—232.

[29]) *Ioseph Boscovich, Voyage de Constantinople en Pologne* pag. 149, 151, 152, 158, 167.

[30]) Vezi hărțile: *Rizzi Zannoni* din 1774, *Kriegstheater oder Graenzkarte Oesterreiches, Russlands und der Turkei* din 1788, de asemenea harta lui *Bauer și Schmid.*

[31]) *Ioseph Mikoscha, Reise eines Polen durch die Moldau nach der Turkei* (aus dem polnisch übersetzt von M. Samuel Gottlieb Linde) Leipzig 1793 pag. 23, 24, 28.

[32]) *E. Ritter, Briefe über Zustände und Begabenheiten in der Turkei aus den Jahren 1835 bis 1839.* Berlin 1841 pag. 163.

[33]) *Moltke, Campagnes des Russes dans la Turquie d'Europe en 1828 et 1829* pag. 36: Cet état des choses existe surtout depuis que les Tartares de la Crimée, qui s'y étaient autre fois refugiés en ont été renvoyés par les Russes après la Campagne de 1828 .

Populațiunea în orașe se menținea la începutul veacului al XIX, căci în 1819 Silistra avea 5.000 locuitori, iar Babadagul 5—8.000. cari credem că erau în majoritate Turci sau Tătari.

cf. *I. M. Lichtenstein, Statistische Übersicht aller europäischen Staaten nach ihrem neuesten Zustände* Wien 1819.

Mutarea Tătarilor în Crimeia de către Ruși, după războiul din 1828 mai cu seamă, făcea poate să se observe, din cauza lipsei lor în Dobrogea că *arbitrar mai sunt socotiți Turcii din Dobrogea ca Tătari»* deși în 1844 se păstra încă termenul de *Dobrogea tătărească*, de oarece vorbindu-se de Hârșova cari avea 5.000 de locuitori și de Babadag cu 7000 se adaugă pentru acesta din urmă «Babadag, *în Dobrogea tătărească* aproape de lacul Razem, face un mare comerț și ocupă o bună pozițiune militară .

Rudtorffer Fr. Militär-Geographie von Europa (zweite Auflage) Prag 1839 pag. 534; *Fuchereau* de *St. Denys, Histoire de l'Empire ottoman, depuis 1792 jusqu'en 1844* Paris 1844 pag. 55.

[34]) *I. Ionescu, Excursion agricole dans la plaine de la Dobrodja*, Constantinople 1850 pag. 82.

[35]) *Kanitz, la Bulgarie danubienne et le Balkan* pag. 48.

[36]) *D-r C. Allard, la Bulgaire Orientale* pag. 82—83; *Idem, Mission médicale dans la Tartarie de Dobroudscha* pag. 58 *și la Bulgaire Orientale* pag. 8, 118;

K. F. Peters, Grundlinien zur Geographie und Geologie der Dobrudscha in Denk. der Kais.—König.— Akademie der Wiessenschaften Wien 1866 mit geolog. Karte.

37) *A. Ubicini et Pavet de Courteille, État présent de l'empire ottoman* Paris 1876 pag. 25.

38) *Le Jean, Ethnographie der europäischen Turkei* pag. 33.

39) *Ibidem. pag. 36.*

40) *K. F. Petrs Grundl. zur Geographie und Geologie der Dobrudscha* pag. 53 nota 1.

41) *Ibidem. pag. 53.*

42) *K. F. Peters Vorläufiger Bericht über eine geologische Untersuchung der Dobrudscha* pag. 8.

43) *K. F. Peters, Grundlinien...* pag. 53: In ersterem [d. i Dunavetz] sah ich Frauen noch mit Stolz ihre grossen silbernen Nasenringe tragen».

43) *K. F. Peters, Grundlinien...* pag. 54.

Cifrele referindu-se la elementul mahomedan, pe cari le dau diferiţi autori pentru intervalul 1850—1877, variază. uneori chiar simţitor delu unii la alţii:

Joanne Ad: Itinnéraire descriptif, historique et archéologique de l'Orient, Paris 1861 pag. 313: Tartares de la Dobrudscha 8.000 .

Poujade E: Chretiens et Turcs Paris 1859 III pag, 260;

C. Sax, Geographische-ethnographische Skizze von Bulgarien [Das Donau-Wilaejet] în Mittheilungen der k. k. geogr. Gesellschaft Wien Bd. XII, 1869:

Sangiacatul Tulcea avea 39.133 mahomedani faţă de 17.928 creştini şi saugiacatul de Varna 58.689 mahomedani şi 20.609 creştini.

44) *A. Ritter zur Helle von Samo, Die Völker des Osmanischen Reiches* [Beiträge für Förderung orientalischer Studien aus den Papieren des früheren Militär Attaché's der k. u. k. österrishisch-ungarischen Botschaft in Constantinopel] Wien Carl Gerold 1877 pag. 43.

45) *C. Jirecek, Geschichte der Bulgaren* Prag 1876 pag. 576: Ihr Hauptgebiet [der Turken] ist die *sudliche Dobruza* von Razgrad und Sumen bis an's Meer;...

...«Tätaren [über 50.000] haben sich im vorigen Jahrhundert in *der nordlichen Dobrudza*».

Ravenstein dă cifra de 184.000 mahomedani pentru toată Dobrogea.

46) Ziarul *Timpul* (Bucureşti An. III (1878) No. 193 din 2 Septembrie.

47) *Luca Ionescu, judeţul Tulcea. Dare de seamă prezentata consiliului judeţean.*

48) *A. Ubicini, la Dobroudja et le Delta du Danube* în Revue de Geographie 1879 pag. 246.

49) *Luca Ionescu, l. c.* pag. 25—29.

50) *Baron d'Hogguer, Renseignements sur Dobrodja* (son état actuel, ses ressources et son avenir) Febrier 1879, Bucarest 1879.

51) *Lorenz Diefenbach, Völkerkunde Osteuropas insbesondere der Haemushalbinsel und der unteren Donaugebiete* 2 vol. Darmstadt 1880. Vol. I. pag. 18: «Die Dobroudscha oder Dobrudscha (vgl. Kanitz in Ausland 1878 No. 40), ein ethnisch buntscheckiges Land hat seither mancherlei Wechsel erlitten. Wir kommen unter namentiich bei den Rumänen und den Bulgaren darauf zürück und bemerken hier nur statistich ethnische Angaben aus der «Darmst. Z. 1879 No. 78: 116.732. Bewohner, darunter [56.000 *Mohamedaner,* 24.314 Rumänen, 16 476 Bulgaren, 13.936 von verschiedenen Stämmen .

[52]) *Luca Ionescu* l. c. pag. 34—35.

[53]) *La Dobrogea roumaine* Bucarest 1919 pag. 74.

[54]) *Expunerea generală a situațiunei jud. Constanța.* Dare de seamă făcută consiliului județean în ziua de 18 Ianuarie 1881, de către prefectul județului *Remus N. Opreanu,* tipărită în *Farul Constanței* An. II No. 36—37 din 18 și 25 Ianuarie 1881.

[55]) *C. Jirecek, Das Fürstentum Bulgarien* pag. 133.

[56]) *I. A. Nazarettean: Notițe istorice, și geografice asupra provinciei Dobrogea,* Tulcea 1882 pag. 27.

[57]) *Sc. Vârnav, Situațiunea județului Constanța* pe anul 1904.

[58]) *C. D. Pariano, Dobrogea și Dobrogenii,* Constanța 1905 pag. 4.

[59]) *I. G. Ghica, Expunerea situațiunei jud. Constanța* București 1910 pag. 18.

[60]) *P. Sfetescu, Expunerea situațiunei județului Tulcea.* Tulcea 1913 pag. 15.

[61]) *D-r St. Romansky, Carte ethnographique de la nouvele Dobroudja roumaine* [Extrait de la Revue de l'Académie des sciences bulgares» XI] Sofia 1915 pag. 15.

[62]) *Lubor Niederle, La race slave.* Statistique, démographie, antropologie Traduit de tchèque par Louis Leger. Paris 1911 pag. 192—194.

[63]) *La Dobrogea roumaine* pag. 93—94.

[64]) *S. Mehedinți, Observări asupra Dobrogei* în Convorbiri Literare. Anul 1919 No. 1 pag. 79.

[65]) *C. Brătescu, Contributions à la question de la Dobrogea* în La Dobrogea roumaine pag. 87.

[66]) G. Popa — Lisseanu, *Cetăți și orașe greco-române în noul teritoriu al Dobrogei,* București 1914 pag. 16.

[67]) Pentru fixarea senzului toponimiei ne-am folosit de următoarele lucrări:

A. C. Barbier de Meynard: Dictionnaire turc-francais Paris, Ernest Leroux 2 vol. 1881—1886.

Fr. Miklosich, Die Türkischen Elemente in den sud-ost und ost europäischen Sprache [griechisch, albanesisch, rumänisch, bulgarisch, serbisch, kleinrussisch, polnisch], Wien 1884 pag, 13, 15 etc; *Fr. Miklosich, Die Turkischen Elementen....* Nachtrag zu den unter gleichen Titel in XXXIV und XXXV Bande der Denkschriften gedruckten Abhandlung Wien 1888; *Herman Vambery Die primitive Cultur des Turko-Tatarischen Volkes,* Leipzig 1879 pag. 177, 178 etc.

Herman Vambery, Das Turkenvolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen Leipzig F. A. Brockhaus 1885 pag. 193;

Joseph von Hammer, des Osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung vol. II. pag. 137.

N. Iorga. Geschichte des Osmanichen Reiches vol. I. pag, 460,

DOUĂ „PERIPLE" ALE MĂRII NEGRE

Pentru cunoașterea mai amănunțită a coastelor Dobrogei și Basarabiei în antichitate, precum și a întregii M. Negre în general, publicam în acest număr al, Arhivei două «periple» ale Pontului Euxin, dintre care unul aparține lui Arrian, iar celălalt unui Anonim

Prin periplu înțelegem plutirea dealungul coastelor unei mari. Navigația în antichitate n'avea îndrăznelile timpurilor moderne, mai ales că și mijloacele tehnice lipseau. Ea se făceà prin ajutorul corabiilor cu pânze, la care se adăugau și vâslele necesare pentru cazul când liniștea aerului lăsà pânzele să cadă moarte. Pe lângă aceasta, corabierii rareori se încumetau să taie marea deacurmezișul, ci navigau tot în zarea coastelor, spre a se puteà refugià în porturi când se apropià vre-o furtună. In literatura geografică «periplu» însemnează descrierea țărmurilor unei mări, cu toate capurile, golfurile, porturile, curiozitățile, bogățiile și popoarele din vecinătate.

I. **Flavius Arrianus Nicomedensis**, un discipol al lui Epictet, era Bithynian de loc. In timpul împăratului Adrian ajunge prefect al Cappadociei. Scrie «Historia Indica» — un supliment la istoria lui Alexandru cel Mare —, «*Periplus Ponti Euxini*» și alte opere.

Periplul Mării Negre cuprinde trei părți.

1. Descrierea coastelor dela Trapezunt la Sevastopole (§ 1—§ 16);

2. Descrierea coastelor dela Bosporul Thracic până la Trapezunt (§ 17—§ 25),

3. Descrierea coastelor dela Sevastopole sau Dioscuriada până la Bosporul Thraciei, adică țărmul de N și W al Marii Negre. (§ 27—§ 37). Această a treia parte a Periplului ne interesează și pe noi, ca Români. Insă partea cea mai utilă din opera lui Arrian este cea dintâi, fiindcă autorul vorbește acì din propria sa experiență și fiindcă partea corespunzătoare din Periplul lui Marcian și din cel Anonim, lipsește.

Acest fel de orânduire a materialului se îndepărtează de obiceiul geografilor vechi. Cauza este următoarea: în timpul când Arrian și-a intreprins călătoria sa dealungul coastelor M. Negre, el era prefect al Cappadociei. Această provincie cuprindea și Armenia-mică, iar pe țărmul mării se întindea dela Amisus până la Dioscuriada sau Sevastopole. Rarele castele romane din spre răsărit erau amenințate de barbari, după cum se vede și din spusele lui Arrian. Așa Albanii, sub Pharasman Iberul, se rîdicară cu razboiu în contra Romanilor [Dio Cassius LXIX, 15], cam pe la 136 d. Cr. In așteptarea acestor atacuri, Arrîan inspectează castelele și se îngrijește de ziduri, valuri, garnizoane, arme și merinde. Această inspecție Arrian o făcù în anul 131 sau 132 d. Cr. El sosește din interiorul Cappadociei, unde nu știm ce va fi facut, la țărmul mării, la Trapezunt, în al cărui port se adăpostià flota romană. Dela Trapezunt începe periplul.

Rezultatul inspecțiilor sale, ca persoana oficială, Arrian îl comunica împăratului Adrian printr'o scrisoare latina. La aceasta el alătură și o descriere mai familiara, în grecește, a calătoriei sale, pe care o completă și cu periplul celorlalte țărmuri ale Mării Negre, pe care el n'a avut prilejul să le viziteze, dar pe care le cunoaștea din descrieri anterioare.

Nu numai pentru valoarea sa științifica, dar și pentru calitațile ei literare, opera lui Arrian este vrednica de atenție. Acest periplu ni s'a transmis cu oarecare trunchieri, fiindca Procopius [în De bello Goth. IV, 14 p. 535 ed. Bonn] și Leo Diaconus [IX, 6], citeaza pasagii din Arrian, care totuși lipsesc in scrierea acestuia. Deastfel, ceeace afirma Leo Diaconul despre origina scitică a lui Achille. nu poate fi din Arrian, care în § 34 are alte convingeri. Probabil ca legenda lui Leo Diaconul e din acelaș isvor, după care și cronicarul byzantin Malalas [p. 97 ed. Bonn] afirmă ca Achille «conducea armata Myrmidonilor, numiți astázi Bulgari»: στρατὸν τῶν λεγομένων Μυρμιδόνων τότε. νῦν δὲ Βουλγάρων.

II. **Periplul anonim al Pontului Euxin** aparține unui geograf bizantin, dintr'o vreme mai târzie. Din el lipsește descrierea țărmurilor dela râul Apsarus până la Maeotida. Izvoarele utilizate pentru alcătuirea lui sunt urmatoarele:

1. Marciani epitome peripli Menippei.
2. Arriani periplus
3. Anonymi periegesis iambica

4. Pseudo-Scylacis periplus
5. Un izvor necunoscut.

In traducerea noastră s'au dat indicaţii amănunţite asupra provenienţii fiecărui pasaj din Periplul anonim al Mării Negre. Din Marcian autorul şi-a împrumutat mai ales orânduiala materialului; din Arrian a luat scurte notiţe geografice, istorice, sau mitologice; iar ştirile mai bogate despre originea oraşelor şi popoarelor, precum şi despre obiceiurile lor le-a luat din Anonymi periegesis iambica. Autorul Periplului *anonim e un compilator. El reproduce numai*, adăugind ici colo, câte o ştire nouă, uneori nu fără greşeli.

Data redactării Periplului *nu e anterioară sec.* V d. Cr. *Ea* se deduce din urmatorul amanunt: *în § 38 se spune ca portul* Hyssus se numeşte acum Susarmia. Numele de Hyssi portus apare în Tabula Peutingeriana şi în Notitia imprerii;
iar la Procopius — în De bello Gothico IV, 2 — acelaş loc se numeşte Susurmaena. Deci Periplul a fost scris dupa primele doua izvoare şi mai aproape în timp de Procopius: probabil în sec. V d. Cr.

Intre Periplul lui Arrian, Periplul anonim şi Strabo, sunt oarecare diferenţe în succesiunea localităţilor şi în distanţele în stadii. Dăm aci un tablou comparativ privitor numai la coasta românească dela limanul Nistrului până la Varna:

		Arrian	Per. anonim	Strabo		
Basarabia	Dela fluviul Tyras până la Turnul lui Neoptolem.	—	120 st.		600 st.	900 st. Strabo p. 303.
	Apoi până la Cremniscus:	—	120 »	—		
	Turnul Antiphili	—	330 »			
	gura Psilon a Istrului	870st.	300	—		
Dobrogea	» a doua gură a Istrului	60	60 »		300 st. p. 306.	
	» » gura numită Pulchrum	40	40	—		
	gura Naracum	60 »	60 »	—		
	gura Sacră	120	120	.		
	Istropole	500	500 »	500	st. Strabo p.319	
	Tomi	300	300 »	250		
	Callatis	300	300 »	280		
	Caron-portus	180 »	180 »	—		
	Tetrisiada	120 »	120 »	—		
	Bizone	60 »	60 »	—		
	Dionysopolis	80 »	80 »	—		
	Odessus	200 »	200 »	—		

Traducerea şi aproape toate adnotaţiile celor doua Periple ce urmează, s'au făcut după textul editat de C. Müllerus: Geograph graeci minores, vol. I, Paris 1882.

C. BRĂTESCU

Nota. Știri despre coastele Mării Negre în antichitate au mai dat: 1. Menippus din Pergam, trăitor sub împărații August și Tiberiu; 2. Marcian, care prelucreaza Periplul lui Menippus; dintre scriitorii mai vechi: 3. Agathon (citat în Schol. Apol. Rhod. II, 1015); 4. Alexander Polyhistor (citat de Steph. Bizant.); 5. Polemon (în Suidas F. H. III p. 125); 6. Despre Heraclea, port la M. Neagra, au scris: Herodorus, Nymphis, Promathidas, Callistratus; 7. Despre Odessus au scris: Heraclides și Demetrius din Odessus; iar *Demetrius din Callatis a dat o descriere foarte îngrijita a Marii Negre. El este cel dintâi geograf dobrogean, originar din Mangalia.* 8. Despre Bithynia au scris: Demosthene, Asclepiade, Artemidor Ascalonitul; 9. Despre Mithridate au scris: Diophantus și Theophanes Mytilenaeus; 10. La Romani Sallustius, in acea parte unde vorbește despre Mithridate. In literatura mai nouă, De Brosses ne-a lasat o lucrare: Le periple de l'Euxin tel qu'on peut présumer que Salluste l'avait écrit, vers la fin du troisième livre de son histoire . 11. Un cunoscător al Pontului Euxim, dintre scriitorii romani, e Ammian Marcellin: XXII, 8. 12. Mai e și Procopius, care ne dă știri în De bello Gothorum IV. Pe lânga acești scriitori mai mărunți, cunoștințe despre coastele Mării Negre ne-au transmis și marii istorici din antichitate, precum: Herodot, Strabo, Plinius cel Batrân etc; apoi Ovidius, Scymnus din Chios, Ptolemaeus, Hippocrates și alții. C. B.

EPISTOLA LUI ARRIANUS către TRAIAN [ADRIAN]

în care se gasește și Periplul Pontului Euxin

Augustului Imparat Cezar Traian Adrian
multa sanătate dela Arrianus. [1]

1. Am ajuns la Trapezunt, oraș grec, cum scrie și celalalt Xenophon. [2] El are vedere spre mare și e o colonie a Sinopenilor. Și cu mare bucurie am privit Marea Euxina din acelaș loc, de unde și celalalt Xenophon și tu ați privit-o.

---

[1]) Acest Periplu se află în Codex Heidelbergenseis 398, fol. 30—40. Fu editat întâia oară de Sigism. Gelenius la 1533; apoi de Fr. Iacobus Bastius. Leipzig 1809. Numele de Traian și l-a luat împăratul Adrian dela cel care-l adoptase, sau se credea că l-a adoptat.

[2]) Xenophon, Anab. 4, 8, 22. Inceputul abrupt al acestui Periplu se explică prin aceea că, odată cu această epistolă scrisă în grecește, Arrian trimise împăratului și o scrisoare latinească, în care el, ca prefect al Cappadociei, relata oficial amănuntele călătoriei sale și dispozițiile pe care le-a luat. In călătoria sa Arrian a cercetat interiorul provinciei și din părțile răsăritene ale ei — probabil din Armenia Minor, care pe atunci făcea parte din Cappadocia — unde se înpriji să întărească castelele și garnizoanele, veni la Trapezunt. Dela Trapezunt începe Periplul.

2. Iar acì se înalța niște altare, însa dintr'un soiu de piatră aspră, așa în cât literele sapate în ea nu se disting bine; pe urma inscripția *greceasca e plină de greșeli*, ca și *când* ar fi fost scrisa de barbari. Drept aceea am rânduit ca altarele sa se cladească din piatra albă, iar inscripțiile sculptate pe ele sa aiba literele clare. Aici statua ta e frumoasa numai ca ținută, căci privește spre mare; încolo nici nu seamana cu tine și nici nu are vre-o frumusețe deosebita. De aceea trimite o statue demnă sa-ți poarte numele și cu aceeași ținuta, caci nu e loc mai potrivit ca acesta sa-ți faca numele pe veci nemuritor.

3. Au cladit și un templu din blocuri patrate de piatra, vrednic sa fie bagat în seama; însă statua lui Mercur e mai prejos și decât templul și de cât locul. Și tu, daca găsești cu cale, trimite-mi o *statue* a lui Mercur de vre-o cinci picioare, caci una de marimea aceasta va fi, pe cât îmi dau eu cu socoteala, potrivita cu templul Și mai trimite o a doua de patru picioare pentru Philesius [Apollo]. Caci nu mi se pare lucru nepotrivit ca el să fie partaș la templu și altare cu moșul sau. Și așa, în drumul sau, unul va aduce jertfa lui Mercur, altul lui Apollo Philesianul, altul poate amândurora. Și unii și alții vor fi pe plac și lui Mercur și lui Apollo: lui Mercur, cinstind pe nepotul sau; lui Apollo, preamarind pe unchiul sau. Și iată că și eu am adus jertfa un bou în acest loc, nu ca Xenophon în portul Calpes, caruia, lipsindu-i dobitoacele pentru sacrificiu, a fost silit să taie un bou rapit dela jug [1]); mie mi-au dat orașenii *din* Trapezunt o vita de soiu. Acesteia i-am cercetat măruntaele și am facut libațiuni. Nu mai e nevoie să spun pentru cine am inalțat primele rugi: tu, pe lânga că-mi cunoști firea, te cunoști prea bine pe tine insuți, ca sa-ți dai seama că toata suflarea se cade sa înalțe rugaciuni pentru fericirea ta, chiar și aceia cari n'au vazut atâta bine dela mila ta, cât am vazut eu.

4. Pornind din Trapezunt, ne-am coborât în ziua întâia până la portul Hyssus [2]), iar pe pedeștrii de acì i-am pus la exerciții; caci cohorta aceasta, precum știi, e compuna din pedeștri și cei

---

[1]) Xenophon: Anab. VI, 4, 25.

[2]) Râul Hyssus, după care s'a numit și portul, e la 180 stadii de Trapezunt. La această depărtare se află azi localitatea Surmeneh. Numele acesta și l-a căpătat pe timpul lui Procopius, care în De bell. Goth. IV. 2 p. 463, 21 ed Bonn, pomenește de localitatea Susurmena [Σουσσύρμαινα.

douăzeci de calărași îi are numai pentru servicii; însă și pe aceștia din urmă i-am pus să arunce cu lancea.

5. De aci am plutit, la început mânați de niște adieri, care dimineața suflă dinspre fluvii, fără însă să lăsam lopeţile din mâini; caci de reci, erau reci aceste adieri, cum e scris și la Homer;[1] însa, dacă te zorești, ele sunt prea slabe, ca să te poata dúce. După aceea se lăsă o liniște, în cât ne folosiram numai de lopeți. La urmă de tot un nor înălțat fara să prindem de veste, s'a rupt mai vârtos dinspre partea Crivățului, stârnind un vânt violent care, cazându-ne drept în fața, era gata-gata sa ne rapuie. Caci, cât ai bate din palme el a umflat marea și un potop de apa năvăli în corabie, nu numai prin partea lopeților, dar și pe lângă pupa și prora. Vorba poetului:

Și noi o aruncam afara iar ea navalia din nou.

Și valul ne venià în fața, dar am treeut și peste asta vâslind din greu și, macar ca numai noi știm cum, am ajuns la Athena.

6. Caci este și în Pontul Euxin o localitate ce poartă acest nume. Ea are un templu elin al Athenei dela care, după părerea mea, își trage și numele. Se mai afla aci și o cetate părăsita; apoi un port încapator numai pentru puține corăbii, cărora în timpul verii le poate oferì adapost înpotriva vântului de miazăzi — Notus — și chiar al celui de răsărit — Eurus —; ar putea scăpà el corăbiile care intră într'ânsul, și de vântul de miazanoapte — Boreas; de Aparctias însă nu și nici de vântul care în Pont se chiamă Thrascias, iar în Grecia i se zice Sciron. Când sa se înopteze, tunetele năpraznice și fulgerele bântuiau peste mare și vântul nu mai era acelaș, ci se schimbase în vânt de sud — Notus — și peste puțin în vânt de Sud-est, Africus. De acum portul numai era sigur pentru corăbii. De aceea, înainte ca marea să se înfurie cu desăvârșire, am tras pe uscat atâtea corăbii câte puteau să încapa în locul acela, Athena, afara de o triremă care, pornind spre o stâncă, a ancorat în afară de orice primejdie. Iar pe cele mai multe corăbii le-am îndreptat spre țărmul vecin, tragându-le peste plaje, așa încât toate ramasera nevătămate, afară de una pe care, cârmind-o fără de vreme, a prins-o valul, isbind-o de țărm și a srărâmat-o. Totuși nu s'a pierdut nimic din ea: nici pânzele, nici sculele corabierești, nici vieți omenești; ba încă am strâns până și cuiele și am pus să se rada smoala, astfel ca la construirea unei noi corăbii, să n'avem

[1] Od. 5, 469.

nevoie decât de lemne bune pentru acest scop; şi ştii că prin părţile Pontului astfel de lemne se găsesc din belşug. Două zile nu s'a potolit furtuna aceasta şi, vrând nevrând, am rămas acolo. Dar nici nu se cădea să trecem pe lângă Athena din Pont, ca pe lânga un port pustiu şi neînsemnat.

7. Pornind de acolo sub revărsatul zorilor, am cautat să înfruntăm valurile care ne izbiau în coastă şi când s'a luminat bine de ziuă şi Crivaţul prinse să sufle domol, el a potolit marea şi a făcut-o să amuţească. Şi înainte de amiază, străbătând cinci sute de stadli [1]), ajunserăm la Apsarus, unde sunt aşezate cele cinci cohorte. Am plătit solda oamenilor, am inspectat armele, întariturile valul şi pe bolnavi; am văzut ca este provizie din belşug. In epistola scrisă în latineşte se afla tot ceeace gândesc eu despre acestea. Iar localitatea Apsarus se zice că se numia odinioara Apsyrtus; căci aici spune tradiţia că Medea ar fi ucis pe Apsyrt. Numele a fost alterat mai târziu de către barbarii din împrejurimi, dupa cum au mai fost schimonosite şi multe alte nume. Astfel se zice ca Tyana Cappadociei se numia odinioară Thoana dela Thoas, regele Taurilor, care urmărind pe Oreste şi Pylade, ar fi ajuns până în aceste locuri, unde fu rapus de boala.

8. In drumul nostru dela Trapezunt am trecut pe lânga urmatoarele fluvii: Hyssus, de unde portul cu acelaş nume, care se gaseşte la o departare de 180 stadii de Trapezunt; Ophis, [2]) la vre-o 90 stadii de portul Hyssus şi desparte ţara Colchilor de Thiannica [3]); apoi râul Psihròs [4]) — Rece — la o departare de vre-o 30 stadii de Ophis; după aceea râul Kalòs [5]) — Frumos — care se afla la o depărtare de asemenea de 30 stadii de râul Psihròs. Vecin cu el este râul Rizius, [6]) la o departare de 120 stadii de râul Kalòs. Dela

---

[1]) Cinci sutn de stadii nu putea străbate corabia, pe un vânt nefavorabil. în jumătate de zi. Probabil e o greşeală de transcriere, căci în § 8 se dau 287 stadii dela Athena până la Apsarus.

[2]) Azi localitatea se numeşte Of, iar râul Sulanlu-Su.

[3]) Thiannica: O variantă a numelui e Sannica (lectura propusă de Holstenius). Numele vine dela neamul *Sanni*-lor cari, după Strabo, nu-s alţii decât Macrocephalii, sau Macronii pe cari Scylax îi pomeneşte în teritoriul Trapezuntului. Mai târziu s'au numit Tzani, iar ţara lor: Tzanica. Pe la Trapezunt aceşti Macrocephali se numiau Thianni, iar spre Colchida: Sanni.

[4]) Astăzi se numeşte Baltagi-su;

[5]) Şi azi se numeşte la fel: Kalopotamos...

[6]) Rizius, azi Rochis-Su.

acesta la 30 de stadii e un alt râu: Ascurus;[1] apoi, la 60 stadii depărtare de Ascurus, un oarecare Adienus.[2] De aici până la Athena sunt 180 stadii. Vecin cu Athena, la o depărtare de vre-o șapte stadii de dânsa, este râul Zagatis.[3]. Iar când am pornit dela Athena, am dat peste Prytanis,[4] unde se află și palatul lui Anchialus. Râul Prytanis e la o depărtare de 40 stadii dela Athena. Vecin cu Prytanis este râul Pyxites;[5] între dânsele sunt 90 stadii. Dela Pyxites la Archabis[6] sunt iarăș 90 stadii; dela Archabis la Apsarus 60 stadii.

9. Pornind dela Apsarus, am trecut noaptea pe lângă Acampsis,[7] așezat la vre-o 15 stadii de Apsarus; iar râul numit Bathys[8] — Adânc — e departe de dânsul cu 75 stadii; iar Acinasis[9] e departe de Bathys cu 90; și tot la 90 stadii de Acinasis se află Isis.[10] Râurile Acampsis și Isis sunt navigabile, iar dimineața vin dinspre ele niște vânturi destul de puternice. Dela Isis am trecut pe lângă Mogrus.[11] Intre Mogrus și Isis sunt 90 stadii. Și Mogrus este navigabil.

10. Deacì am plutit spre Phasis[12] care e la 90 stadii depărtare de Mogrus. Din toate fluviile cunoscute mie, Phasis este acela care are apa cea mai ușoară și cu cea mai ciudată culoare. S'ar putea dovedì ca e ușoară cântărind-o, dar mai ales ținând seamă ca ea plutește de-asupra mării și nu se amestecă cu dânsa. Tot astfel spune și Homer[13] despre Titaresius ca ar fi plutind peste Peneus, cum plutește undelemnul. Și iarăși, dacă cine-va ar cufunda o urna în apa fluviului, care plutește deasupra marii, ar scoate apă dulce; dacă însă ar cufunda-o mai adânc, ar scoate apă sarată. Nu e vorba, tot Pontul Euxin are apă cu mult mai dulce decât mările vecine și cauza e că fluviile, care se varsă într'ânsul, sunt peste măsura

---

[1]) Ascurus, azi: Asforos-dere.

[2]) Adienus, azi: Canlâ-dere.

[3]) Zagatis, azi: Sucha-dere.

[4]) Prytanis, azi: Furtuna-Su.

[5]) Pyxites, azi: Vițeh-Su.

[6]) Archabis, azi: Arhavi, sau Arhaveh-Su.

[7]) Acampsis, azi: Ciorveh-Ciai.

[8]) Bathys, azi: Țulhuda-Su. Numele cel vechiu trăește azi în numele orașului și promontoriului Batum.

[9]) Acinasis, azi: Ciuruc-Su.

[10]) Isis, azi: Șef-Catil, sau Șacvatil.

[11]) Mogrus: azi Chegoli.

[12]) Phasis, astăzi: fl. Rion.

[13]) Homer, Iliada: 2,754.

de numeroase şi de mari. Iar dovada că apa este mai dulce, dacă mai este nevoie de dovadă, fiindcă este de ajuns să o guşti, este că locuitorii de pe lângă mare îşi duc acolo toate vitele la adăpost şi se vede cum acestora le place apa; ba încă se zice că le prieşte mai bine decât apa dulce.[1] Iar culoarea fluviului Phasis este ca aceia a apei ce conţine plumb sau staniu; dacă insa o laşi sa se liniştească, ea se limpezeşte bine de tot. De aceea s'a născut obiceiul printre corăbieri ca, aceia cari intra în Phasis, să nu mai păstreze apă la dânşii; ci, îndată ce au intrat pe albia fluviului, sa arunce toată apa cea veche din corabie. Daca nu fac aceasta, credinţa este că plutirea nu le va fi uşoara. Iar apa fluviului Phasis nu se strică, chiar daca o ţii şi zece ani; ci se îndulceşte şi mai tare.

11. Când intri în Phasis, se vede pe partea stângă o statuă a zeiţei Phasiana care, ţinând seamă de ţinuta corpului, te face să crezi că este Rhea: şi ea ţine în mâni un chimval[2]) şi tronul ei sta pe nişte lei; iar zeiţa stă în aceeaşi poziţie ca şi opera lui Phidias, ce se află în templul Cybelei din Athena. Tot acolo mi-au arătat ancora corabiei Argo, care totuşi, fiindcă este de fier, nu-mi vine sa cred că este veche, — măcar că prin marime se deosebeşte de ancorele de astăzi şi forma ei are ceva ciudat —, ci dintr'o vreme mai dincoace de expediţia Argonauţilor. Mi-au aratat însa şi nişte sfaramaturi de piatra tot dintr'o ancoră şi acestea mai de grabă mi-ar veni să cred ca sunt rămăşiţele din ancora corabiei Argo. Incolo n'au mai dat peste nici o amintire despre întâmplarea lui Iason.

12. In ceeace priveşte castelul, în care se află 400 militari[3]) aleşi unul şi unul, am gasit ca e aşezat pe o poziţie tare din natura ei şi ca cei ce vin cu corabiile acì, n'ar putea afla un adapost mai bun. Un îndoit val încinge zidul. Odinioară zidul era de pământ cu turnuri de lemn. Acum şi zidul şi turnurile au fost clădite din cărămidă arsă; s'a întărit temelia, s'au adus maşini de razboiu, într'un cuvânt s'au luat toate măsurile să nu se poată apropia vre-unul din barbari, iar strajile sa fie în afara de orice primejdie de a fi în-

---

[1]) Despre deosebirea de culoare şi sărătură între apa Mării Negre şi a Mării Egee au scris în antichitate şi Aristot: Probl. XXIII, 6; Polybius: IV, 42. Strabo: I. p. 49; Macrobius: Sat. VII, 2; Ammian XXII, 8, 46; Philostrat. Imagg. I, 13. După Uvert III, 2, p. 173.

[2]) Instrument muzical.

[3]) Despre garnizoanele romane din castelele aşezate pe acest ţărm, vezi şi Procopius : De bello gothorum, IV, 2 p. 466.

presurate. Și de oarece era nevoie ca însuși portul să fie sigur, nu numai pentu corăbii, ci și pentru toate clădirile din afară de castel, făcute de cei ce s'au liberat din armată și de câți-va negustori, am găsit cu cale ca dela cele două valuri de pământ cu care e încins zidul, să mai trag un șanț, până la fluviu și astfel să încing adapostul de corăbii și clădirile din afară de zid.

13. După Phasis am trecut pe lânga Charies,[2] un râu navigabil. Intre ele două sunt 90 stadii. Iar dela Charies am strabătut până la Chobus[3] drum de alte 90 stadii. Aci ne-am coborât din corabii: din epistola mea, scrisa în limba latina, vei înțelege din ce cauză și vei afla și cu ce m'am îndeletnicit. Pornind dela Chobus am trecut pe lânga Singamis,[4] un rau navigabil, care s la o depărtare de 210 stadii de Cobus. Vecin cu Singamis este râul Tarsuras:[5] departarea dintre ele este de 120 stadii La 150 stadii de Tarsuras se află râul Hippus[6] și la 30 stadii de Hippus. curge Astelephus.[7]

14. Trecând pe lângă Astelephus, am ajuns la Sevastopol[8] înainte de amiaza zilei în care pornisem dela Chobus, strabatând dela Astelephus 120 stadii. Prin urmare, în aceeași zi am platit solda oamenilor, am inspectat caii și armele, am fost de fața când faceau sărituri calareții, am vazut bolnavii și proviziile și am dat ocol zidului și valului de aparare.—Dela Chobus până la Sevastopol sunt 630 stadii; iar dela Trapezunt la Sebastopol 2260. Sebastopole însa odinioară se numia Dioscurias și este o colonie a Miletului.

---

[2]) Charies: azi?

[3]) Chobus: Copi.

[4]) Singamis: azi Gagida.

[5]) Tarsuras: azi Țoriha.

[6]) Hippus: azi Osingiri.

[7]) Astelephus: azi Tamiche. Pentru toate aceste râuri, vezi și Tabula Peutingeriana; Geographus Ravennatus V, 10 și II, 12; Ptolemoeus: V, 10; Scylax: § 81 și Plinius VI, 4, 14.

[8]) Sebastopol, odinioară se numia Dioscurias, colonie a Miletului, după cum se spune mai jos. După legendă, a fost zidită sau de Dioscuri, sau de Amphitus și Telchius, tovarășii lor și intemeetorii neamului Heniochilor. Vezi Plinius VI, 5, § 16; Solin c. 19; Ammian XXII, 8, 24; Strabo p. 496; Justin XLII, 3 etc. Lângă oraș se află râul Anthemunte (Plinius VI, 5 § 15), numit de Strabo p. 499, Charis; iar de alții Chrysorrhoas. Azi se numește Salamacho. Pe timpul lui Plinius, Dioscurias era pustie; însă acolo se afla un castel, numit Sebastopole. (Procop. B. G. IV, 4 p. 473, ed. Bonn.) Azi pe acelaș loc e satul Isgaur, lângă capul Iscuriah. Vezi și Strabo p. 47, 125, 497, 499.

15. Iar în drumul nostru am trecut pe lânga urmatoarele neamuri: vecini cu Trapezuntinii sunt, precum este scris și la Xenophon, [1]) Colchii. Iar poporul cel mai războinic și cel mai dușmanos Trapezuntinilor, el îl numește Drilli; mie însa mi se pare că aceștia sunt Sanni; căci de războinici sunt foarte războinici până în ziua de azi și sunt dușmani de moarte Trapezuntinilor și trăesc prin locuri tari, iar neamul lor n'are rege. Altădata plătiau tribut Romanilor; de când însa s'au dat la hoții, nu-l mai platesc: și, dac'o vrea Dumnezeu, or sa plateasca ei iarași, ori le vom stârpi neamul. Vecini cu ei sunt Machelonii și Heniochii, al căror rege este Anchialus. Cu Machelonii și Heniochii se învecinesc Zydriții, supușii lui Pharasman; iar cu Zydriții se învecinesc Lazii. Regele Lazilor este Malassas, pe care tu l-ai pus în scaunul domniei. Vecinii Lazilor sunt Apsilii, cărora le poruncește Iulianus. Acesta ține domnia dela tatal tău. Vecini cu Apsilii sunt Abascii, cu regele lor Rhesmagas. Și acesta și-a primit domnia tot dela tine. Vecinii Absacilor sunt Sanigii, în caror țara se află Sebastopole; iar regele Sanigilor este Spadagas, adus de tine pe tron.

16. Pâna la Apsarus am plutit tot spre rasarit, în dreapta Pontului Euxin. Și am recunoscut ca Pontul Euxin se întinde în lungime până la Apsarus. Caci dela acest loc înainte plutirea noastră tot spre miaza-noapte a fost, până la râul Chobus și mai departe până la Sigamis. Iar dela Sigamis am cârmit-o spre laturea stângă a Pontului până la râul Hippus. Iar dela Hippus până la Astelephus și Dioscuria am văzut muntele Caucazului, cam de înalțimea Alpilor Celtici. Și mi-au atras luarea aminte asupra unui vârf al Caucazului, al cărui nume e Strobilus unde, spune legenda, ca Prometheu a fost înlanțuit de Hefaistos, din porunca lui Zeus.

17. Iată acum localitățile și drumurile dela Bosporul Thracic până la Trapezunt. Hieron Jovis Urii se află la o departare de 120 stadii de Byzanț; și acolo gura Pontului, prin care intri în Propontida, este foarte îngustă. Iți spun dealtfel lucruri pe care le știi. Plutind dela Hieron spre dreapta, întâlnești râul Rhebas, [2]) care se afla la 90 stadii de Hieron Jovis. Vine apoi Capul Negru — Melaena [3]) — la 150 stadii. Dela Capul Negru la râul Artanes, [4]) unde se afla o

[1]) Xenophon, Anabasis 5, 2, 2.

[2]) Rhebas, azi: Riva, un râuleț.

[3]) Capul Negru—Melaena: azi îi păstrează numele capul numit Cara-Burum.

[4]) Artanes, azi: Cileh.

staţie pentru corabii mici în faţa templui Afroditei, de asemenea 150 stadii. Dela Artanes la râul Psilis,[1]) 150: acolo vasele mici ar putea trage lângă o stânca ce se înalţa nu departe de gura râului. De acì până la portul Calpes[2]) sunt 210 stadii. Iar ce fel de port este Calpes şi ce fel de staţie şi că într'ânsul se afla un isvor cu apa rece şi limpede· că vecine sunt nişte paduri de lemne bune pentru construcţia corabiilor şi ca padurile au vânat din belşug, toate acestea s'au spus de Xenophon cel bătrân.[3])

18. Dela portul Calpes pâna la Rhoes,[4]) o staţie pentru vase mici, sunt 20 stadii. Dela Rhoes la Apollonia,[5]) o mica insula nu departe de uscat, sunt alte 20 stadii. Pe ţarmul acestei insule e un port. De aci la Chelae, 20 stadii. Dela Chelae pâna la varsarea lui Sangarius[6]) în Pont, 180 stadii. De aci la gurile lui Hyppius[7]) alte 180 stadii. Dela Hyppius pâna la emporiul Lillius sunt 100 stadii; şi dela Lillius la Elaeus,[8]) 60. De aci la Cales,[9]) alt emporiu, 120 stadii. Dela Cales la râul Lycus[10]) 80 studii. Dela Lycus la Heraclea, oraş grec doric, o colonie a Megarei, 20 stadii. In Heraclea este un adapost pentru corăbii.

19. Dela Heraclea pâna la Metrous, 80 stadii. De aci pâna la Posidium,[11]) 40 stadii; iar de aci la Tyndaridae, 45; apoi pâna la Nymphaeus sunt 15 stadii. Dela Nymphaeus până la râul Oxina[12]) sunt 30. Şi dela Oxiaa pâna la Sandaraca,[13]) 90 stadii. Sandaraca este un adăpost pentru corăbii mici. De aci pâna la Crenidae sunt 60 stadii; iar dela Creniadae până la emporiul Psylla,[14]) 30 stadii De aci la Tium, oraş grec ionic aşezat la mare, o colonie a Miletului, sunt 90 stadii. Iar dela Tium pâna la râul Billaeus[15]), 20

[1]) Psilis: un râuşor pe care azi se află satul Megid-chioi.
[2]) Calpes, azi: Kerpe liman.
[3]) Xenophon: Anabasis 6, 4 1 şi următ.
[4]) Rhoes, azi Ialangi Chefchen.
[5]) Apollonia, azi insula Chefehen-adasi.
[6]) Sangarius, azi râul Zaharia.
[7]) Hyppius, azi râul Melen.
[8]) Elaeus, azi Chuvalli Iskeleh-su.
[9]) Cales, azi Cocolah.
[10]) Lycus, azi râul Chiligi-su.
[11]) Posidium, azi capul Ciauş-Agasi.
[12]) Oxina, azi râul Coseh-Oxina.
[13]) Sandaraca, azi Sungaldaic pe râul Ciuruc.
[14]) Psylla, pe unde e azi capul Calimli.
[15]) Billaeus, azi râul Filijas.

stadii. Dela Billaeus până la râul Parthenius, sunt 100 stadii. Până aci locuesc Thracii Bithyniei. Despre dânşii pomeneşte şi Xenophon [1]) în istoria sa, zicând că ar fi cei mai razboinici dintre locuitorii Asiei şi că în ţara lor armata Grecilor a pătimit multe, dupa ce Arcazii s'au despărţit de trupa lui Chirisophus şi Xenophon.

20. De aci încolo începe Paphlagonia. Dela Parthenius până la Amastris, oraş grec, unde e şi staţie pentru corabii, sunt 90 stadii. De aci până la Erythini [2]). 60; şi dela Erythini până la Cromna, alte 60 stadii. De aci până la Cytorus [3]), unde e un adăpost pentru corăbii, 90 de stadii. Dela Cytorus până la Aegiali [4]), sunt 60. Până la Thymen [5]), 90. Până la Carambes, 120. De acì la Zephyrium [6]) sunt 60. Dela Zephyrium până la zidurile Abonului [7]), un oraşel, sunt 150 stadii. ìAc adapostul pentru corabii nu e tocmai sigur; însă ele tot s'ar putea pune în siguranţă daca furtuna nu e prea mare. Dela zidurile Abonului până la Aegineta [8]) sunt 150 stadii.

21. De acì până la emporiul Cinolis [9]), alte 60 stadii. Şi la Cinolis ar putea sa se adaposteasca corabiile în timpul verii. Iar dela Cinolis, până la Stephanes. unde e un adapost sigur pentru corăbii, sunt 180 stadii. Dela Stephanes până la Potami, 150. De acì sunt 120 până la capul Leptes. Şi dela capul Leptes până la Armenes [10]), 60. Acolo e un port. Şi Xenophon pomeneşte de Armenes. Apoi până la Sinope sunt 40 stadii. Sinopenii sunt colonişti ai Miletului. Dela Sinope la Carusa [11]), unde e loc de ancorat pentru corabii, 150 stadii. De acì la Zagora [12]) tot 150. Şi de acì până la fluviul Halys sunt 300 stadii.

22. Acest fluviu era odinioară hotarul regatului lui Croesus şi al Perşilor, iar acum curge în imparăţia Romanilor, dar nu dela miazăzi, precum scrie Herodot, ci din spre răsăritul soarelui; iar

[1]) Xenophon: Anabasis 6, 3.
[2]) Erythini, azi: ţărmul stâncos dela Delicli Cili.
[3]) Cytorus, azi Cidros sau Chidros, Chidras.
[4]) Aegiali, azi ar fi Cara-Agaci.
[5]) Thymen, azi Timteh.
[6]) Zephyrium, azi Carjani.
[7]) Zidurile Abonului, unde e azi oraşul Ineboli.
[8]) Aegineta, azi Inichi sau, după altă părere, Hagi Veli Oglu Ischelesi.
[9]) Cinolis, azi Chinolu.
[10]) Armenes, azi Akliman.
[11]) Carusa, azi Gersch.
[12]) Zagora, azi Ghezere, la gura râului Ac-su-Ciaic.

unde se varsă în Pont, el desparte ogoarele Sinopenilor de acelea ale Amisenilor. Dela fluviul Halys până la Naustathmus sunt 90 stadii; acolo este și un lac [1]). De acì la Conopeum [2]), alt lac, 50 stadii. Dela Conopeum până la Eusena [3]) sunt 120. Apoi pâna la Amisus 160. Amisus [4]), oraș grec și colonie a Athenienilor, stă lângă mare. Dela Amisus până la Portul Ancona, unde se varsă Iris în Pont, sunt 160 stadii. Dela gura lui Iris până la portul Heracleum, 360. Aci e și stație pentru corăbii. De acì până la fluviul Thermodon [5]), sunt 40 stadii. Acesta este fluviul unde se zice că au locuit Amazoanele.

23. Dela Thermodon până la râul Beris [6]), sunt 90 stadii. Apoi până la râul Thoaris [7]), 60. Dela Thoaris pâna la Oenoe [8]), sunt 30. Dela Oenoe până la râul Phigamus [9]), 40. De acì la castelul Phadisanes [10]), 150. Apoi până la orașul Polemonium [11]), 10 stadii. Dela Polemonium până lr capul numit Iasonium, sunt 130 de stadii. De acì la insula Cilicilor [12]) 15 stadii. Dela insula Cilicilor la Boon [13]), unde e o stație pentru corabii, 75 stadii. Apoi până la Cotyora [14]), 90. De dânsa pomenește Xenophon [15]) ca de un oraș și zice că e o colonie a Sinopenilor. Astăzi însa e un sat și nici acela mare. Dela Cotyora la râul Melanthium [16]) sunt vre-o 60 stadii.

24. De acì la Pharmatenum [17]), alt râu, 150; și apoi la Pharnacea, 120. Această Pharnacea se numia odinioară Cerasus, colonie și dânsa a Sinopenílor. De acì la insula Arctiada, 30 stadii, apoi

1) Un lac, azi Hamaulâ-ghiol.
2) Canopeum, azi Cumgeas, într'un loc lutos.
3) Eusena, azi capul Cagalu, sau la gura râului Gordon.
4) Amisus, azi Samsun.
5) Thermodon, azi Termeh.
6) Beris, azi Melici.
7) Thoaris, azi Tureh.
8) Oenoe, azi Unieh.
9) Phigamus, azi Gervis-dere.
10) Phadisanes, azi Fatsa.
11) Polemonium, azi satul Puleman, lângă râul Puleman Ciair.
12) Insula Cilicilor. azi Hoirat Caleh-adasi.
13) Boon, azi Vona.
14) Cotyora, cam unde ar fi azi Buzuc-caleh.
15) Xenophon, Anabasis, 5, 5, 3.
16) Melanthium, azi Melet Irmac.
17) Pharmatenum, azi Bazar-su.

până la Zephyrium [1]), 120. Acolo e o stație pentru corăbii. Deaî Zephyrium la Tripolis [2]), 90 stadii. De acì la Argyria, 20 stadii. Dela Argyria pâna la Philocalea [3]), 90. De aci la Coralla [4]), 100. Dela Coralla până la Muntele-sacru [5]), 150. Dela Muntele-sacru la Cordyla [6]), unde e și stație pentru corăbii, 40. Iar dela Cordyla până la Hermonassa [7]), 45; și acì este o stație. Dela Hermonassa până la Trapezunt, 60 stadii. Aci tu ai grijă să se construiasca un port, căci mai înainte nu era de cât o stație, unde numai vara puteau ancorà corăbiile.

25. Depărtările locurilor ce se găsesc între Trapezunt și Dioscuria, le-am ăratat mai sus, când am dat distanțele dintre fluvii. Dela Trapezunt până la Discouria, numită acum Sevastopole, se însumează laolaltă 2260 stadii.

26. Acestea sunt locurile ce le întâlnești, dacă plutești dela Byzanț spre dreapta, până la Dioscuria, care e un castru la hotarul imperiului roman. pe partea dreaptă pentru cei ce intră în Pont. Așa dar, când am aflat de moartea lui Cotys, regele Bosporului Cimmeric, m'am străduit mult să-ți dau lămuriri și despre drumul până la Bospor, pentrucă, dacă ai avea vre-un gând și asupra Bosporului, să-l poți îndeplinì, cunoscând și periplul acelor parți.

27. Deci daca pornești din Dioscuria, găsești o primă stație la Pityunte [8]), la o depărtare de 350 stadii. De acì la Nitica [9]), 150 stadii. Acì locuià odinioară un neam scythic, fapt de care pomenește și istoricul Herodot [10]). El însă spune că acești oameni mănâncă păduchi, părere care și astăzi mai există privitor la dânșii. Dela Nitica până la râul Abascus, sunt 90 stadii. Borgys [11]) se află la o departare de 120 stadii de Abascus; iar Nesius [12]), unde se înalță promontoriul lui Hercule, e la o departare de 60 stadii de

---

1) Zephyrium. azi Sefreh.
2) Tripolis, azi Tireboli.
3) Philocalea, azi Elehi.
4) Coralla, azi Chereli.
5) Muntele-sacru. Ieron oros, azi Ioros.
6) Cordyla, azi Acjac-caleh.
7) Hermonassa, azi Platana.
8) Pityunte, azi Pitsunda.
9) Nitica, cam pe la gura râului Reproa, unde e satul Gagri.
10) Herodot, Istoria IV, 109.
11) Borgys, azi Liapipsta.
12) Nesius, azi cap. Constantinovschi, sau Adler.

Borgys. Dela Nesius până la Masaetica [1]), sunt 90 stadii. De acì la râul Achaeunte [2]), sunt 60 stadii. Acest râu face hotar între Zilchi și Sanigi. Regele Zilchilor este Stachemphax, care ține domnia dela tine.

28. Dela Achaeunte la promontoriul lui Hercule, sunt 150 stadii. De acì până la un oarecare cap, unde e o stație adăpostita contra vânturilor Thrascia și Boreas, sunt 180 stadii. De aci până la așa numita Vechea-Lazica [3]). sunt 120 stadii. De acì până la Achaia Veche [4]), 150; apoi până la portul Pagre [5]), 350. Iar dela portul Pagre până la Portul-sacru [6]), 180. De acì la Sindica, 300 stadii [7]).

29. Dela Sindica pâna la Bosporul numit Cimmeric [8]) și până la Panticapaeum [9]), un oraș al Bosporului, sunt 540 stadii. De acì la fluviul Tanais [10]), sunt 60. Se zice că el e hotarul între Europa și Asia. El trece prin marea Maeotidei [11]) și se varsă în Pontul Euxin. Totuși Aeschyl, în «Prometheu liberat», numește fluviul Phasis ca hotar între Europa și Asia. Căci în această tragedie Titanii vorbesc astfel către Prometheu:

Am venit
Muncile tale, Prometheu,
Și chinul cătușelor să-l vedem.

Apoi, enumărând țările pe care le-au cutreerat, adaugă:

Aici de două ori: al Europei
Și al Asiei, — marele hotar, Phasis...

Iar ocolul, jur împrejur, al mării Maeotice se zice că ar fi ca la 9000 stadii.

30. Dela Panticapaeum până la satul Cazeea [12]), așezat la mare

[1]) Masaetica, azi râul Mattsa.
[2]) Achaeunte, corespunde azi cu Socea-Psta.
[3]) Vechea Lazica, ar corespunde cu Nebug.
[4]) Achaia-Veche, ar fi azi Hapsuco.
[5]) Pagre, azi lângă baia Ghelengic, sau pe la Mezib-Phiat.
[6]) Portul-sacru, ar fi azi lângă baia Sugeac.
[7]) Sindica, unde e azi Anapa.
[8]) Bosporul Cimmeric, azi strâmtoarea Cherci sau Ieni-cale.
[9]) Panticapaeum, în apropiere de actualul Cherci.
[10]) Tanais = Donul.
[11]) Marea Maeotidei, azi Marea Azovului.
[12]) Cazeca, azi satul Taș-Cacic.

sunt 420 stadii. De acì la Theodosia, oraș nelocuit, sunt 280 stadii Și aceasta a fost un vechiu oraş grec, ionic, o colonie a Milesienilor a cărui amintire se pomeneşte în multe scrieri. De acì până la portul pustiu al Scythotaurilor [1]), 200 stadii. De acì până la Lampas [2]), oraș Tauric, 600 stadii. Dela Lampas până la portul Symbolus [3]), de asemenea Tauric și acesta, sunt 520 stadii; și de acì în Chersonesul Tauric [4]), 180. Dela Chersones până la Cercinitis [5]), sunt 600 stadii: iar dela Cercinitis la Portul — frumos — Kalòn, — tot scythic și acesta, sunt alte 700 stadii.

31. Dela Portul-frumos până la Tamyraca [6]), sunt 300 stadii. In interiorul Tamyracei se află un lac, nu mare însă; și de aci până la gura lacului, alte 300 stadii. Și dela scurgerile lacului pâna la Eona [7]), sunt 380 stadii; și de acì până la fluviul Borysthenes [8]), 150. Dacă iei cursul lui Borysthenes în sus, dai de o cetate greacă, cu numele Olbia [9]). Dela Borysthenes până la o insulă mică, pustie și fară nume [10]), sunt 60 stadii; iar de acì până la Odessus [11]), unde e stație pentru corăbii, 80. Vecin cu Odessus, la o depărtare de 250 stadii, este portul Istrianilor [12]), Vecin cu acesta e portul Isiacilor [13]), la o depărtare de 50 stadii. Iar de acì până la gura Istrului, numită Psilon [14]), sunt 1200 stadii. Locurile ce se află între ele sunt pustii și fără nume.

32. Cam în dreptul acestei guri, dacă plutești drept spre

---

[1]) Portul Scythotaurilor, prin apropiere de Sudac, sau Uschiut.

[2]) Lampas, azi ruinele numite Malaia Lampada.

[3]) Symbolus, azi Balaclava.

[4]) Chersonesul Tauric, azi ruinele dela W. de Sevastopol.

[5]) Cercinitis: după unii, aproape de capul Cozlof; după alții, lângă capul Tarcan.

[6]) Tamyraca, un promontoriu din «Drumul lui Achille, numit azi Tender.

[7]) Eona, la capătul de apus al «Drumului lui Achille

[8]) Borysthenes, azi fl. Nipru.

[9]) Olbia, de fapt, nu era pe Borysthenes (Nipru), ci pe Hypanis (Bug.), pe malul drept. Ruinele sale se văd lângă satul Ilinschi, în locul numit Stomoghili 100 movile, sau tumuli) la 6 mile rusești de confluența Bugului cu Niprul.

[10]) O insulă mică, pustie..., azi Berezan.

[11]) Odessus, cam unde e azi Carabaș.

[12]) Portul Istrianilor ar fi, după unii, pe lacul Odesei de azi; după alți la localitatea Dofinovscaia.

[13]) Portul Isiacilor ar fi la Malaia Fontana.

[14]) Gura Istrului, numită Psilon, este gura Chiliei.

largul mării, din cotro suflă vântul Aparctias, se află o insulă căreia unii îi zic «Insula lui Achille», alţii «Drumul lui Achille» şi alţii o numesc «Insula albă», Leuca [1]), după culoarea ei. Se zice ca Thetis a scos-o din mare pentru fiul ei şi că acolo locueşte Achille. Intr'însa se afla un templu al lui Achille şi o statue, lucru din vremea veche. Iar insula este pustie de oameni şi capre nu prea multe pasc într'însa; şi pe aceastea, cei ce trag acì, se zice că le jertfesc lui Achille. In templu se mai văd şi multe daruri oferite eroului: cupe şi inele şi pietre preţioase. Toate acestea sunt dăruite lui drept mulţumire. Şi sunt şi inscripţii, unele latine, altele greceşti, în fel de fel de metri, aducând laude lui Achille. Sunt şi câteva pentru Patrocle. Căci, oricine vrea să fie plăcut lui Achille, cinsteşte odată cu el şi pe Patrocle. Şi multe păsari s'au pripăşit în insula: pescărei, cufundari şi ciori de mare [2]) fără număr. Aceste păsari poartă de grije templului lui Achille. In toate zilele, dis de dimineaţa, ele coboară în zbor până la mare; apoi după ce-şi udă aripile, se întorc în grabă la templu şi-l stropesc. Iar când şi-au terminat lucrul, ele împodobesc ca mai înainte întinsul cu aripile lor.

33. Şi iată ce se mai povesteşte de alţii: dintre cei cari coboara pe insulă, unii aduc ei înşuşi pe corăbii animale pentru jertfă, dintre care pe unele le sacrifică, iar pe altele le lasă libere în cinstea lui Achille. Unii vin însă acolo siliţi de furtună şi animalul pentru sacrificiu îl cer dela zeu. Ei întreabă oracolul dacă este spre binele lor sa sacrifice animalul ales la întâmplare din turma care paşte. Şi lasa jos şi preţul, cât gasesc ei cu cale. Iar dacă oracolul nu încuviinţează caci este un oracol în insulă — ei adaugă la preţ şi dacă acesta tot nu se învoeşte, mai pun ceva. Iar când oracolul îngaduie, ei cunosc că preţul este îndestulător. Atunci victima se opreşte dela sine şi nu mai fuge. Şi toată această grămadă de argint este daruită eroului drept preţ al animalelor jertfite.

34. Iarăş se mai zice că Achille se arată unora în vis, când se apropie de insulă, iar altora chiar în timpul navigaţiei, dacă nu sunt departe de ea, şi-i povăţueşte în ce parte a insulei e mai bine să tragă şi să arunce ancora. Alţii pretind că Achille li s'a fost aratat aievea, ca şi Dioscurii, pe catarg, sau la capătul anterei. Şi spun că Achille se arată numai întru atâta se lasă mai prejos decât Dioscurii, fiindcă aceştia din urmă se arată clar şi pretutindeni

1) Leuca, azi insula Şerpilor.
2) Lari, fulicae, coturnices marinae.

navigatorilor și când se arată îi scapă de nevoi; pe când Ahille se arata numai când te apropii de insula lui. Unii pretind că și Patrocle li s'a arătat în vis. Iar eu le-am scris acestea despre Insula lui Achille, auzindu-le din gura acelora cari, ori ei au tras în insula, ori au aflat cele povestite dela alții. Și, după a mea parere, nu sunt lucruri de necrezut. Căci sunt încredințat că dacă cineva este erou, acela e Achille; iar această credință mi-o dă noblețea și frumusețea lui, sufletul sau tare și împrejurarea că de tinerel a plecat dintre noi oamenii, că a fost cântat de Homer, că statornic a fost în dragoste și în prietenie până într'atât, în cât n'a voit sa mai trăiască în urma celor ce-i fuseseră dragi. [1])

35. Dela gura Istrului, numită Psilon, până la adoua gură, [2]) sunt 60 stadii. De aci până la gura numită Kalòn [3]) sunt 40; și dela Kalòn la Naracon, [4]) a patra gura a Istrului, sunt 60 stadii. De acì la a cincea, [5]) 125; și de acì la orașul Istria, [6]) 500 stadii. De acì la orașul Tomis [7]) 300 stadii. Dela Tomis la orașul Kallatis [8]) unde e și adapost pentru corabii, alte 300 stadii. De acì până la portul Carilor, [9]) 180 stadii. Iar regiunea din jurul portului se nu-

[1]) Insula lui Achille, sau Leuca, Albă, azi insula Șerpilor, e confundată de unii cu «Drumul lui Achille» numit azi «Tender», un perisip foarte lung și îngust între Crimeia și Odesa. Știri despre această insulă în antichitate ne dau: Arctinus în Aethiopida (Photius cod. 239); Stesichor într'o palinodie (Pausanias III, 19, 13); Pindar în Nem. IV, 49; Euripide în Androm. 1260, și în Iphig. în Taurida, 435. Dintre geografi: Scylax § 68 p. 58. Lycophron, Cass. 186; Scymnus, 792; Antigonus, Mirab. 134; Conon. Nar. 18; Strabo p. 125, 306; Mela II, 7, 2; Plinius IV, 26, 27; Solin c. 13; Ptolemaeus III, 10 și, după el, Tzetzes, Hist. XII, 937; Pausanias III, 10; Maximus Tyr. Diss.; Philostratus, Heroic. 20 p. 313 ed. Didot; Ammian, XXII, 8, 35; Dionys, 541; Avienus, parafrasatorul său, 720; Priscian, 498; Tzetzes ad. Lycophr. 185; Eustath ad Dionys, 545, 680, 692, ad Homer. p. 1696. Dintre moderni, vezi Ukert III, 2 p. 443. In românește d-l Popa Liseanu a dat o monografie frumoasă asupra Insulei Șerpilor în antichitate.

[2]) Probabil, aceea pe care Ammian și Solinus o numesc Stenostoma.

[3]) Kalòn stoma, ar fi gura Sulinei.

[4]) Naracon, ar fi St. George.

[5]) A cincea gură e aceea pe care alți geografi o numesc Ieron-Sfântă. Despre numărul gurilor Dunării, părerile în antichitate au fost felurite. Vezi Ukert III, i p. 360.

[6]) Istria, sau Istropole, într'o peninsulă nisipoasă la sudul lacului Razim. în dreptul satului Caraharman. Orașul a fost explorat de d-l V. Pârvan.

[7]) Tomis = Constanța.

[8]) Kallatis = Mangalia.

[9]) Portul Carilor, cam pe la Șabla.

meşte Caria. Dela portul Carilor până la Tetrisiada,[1] sunt 120 stadii. De aci până la Bizone,[2] un loc pustiu, sunt 60 stadii. Dela Bizone la Dionysopolis,[3] 80 stadii. De aci la Odessus,[4] unde e port pentru corabii, sunt 200.

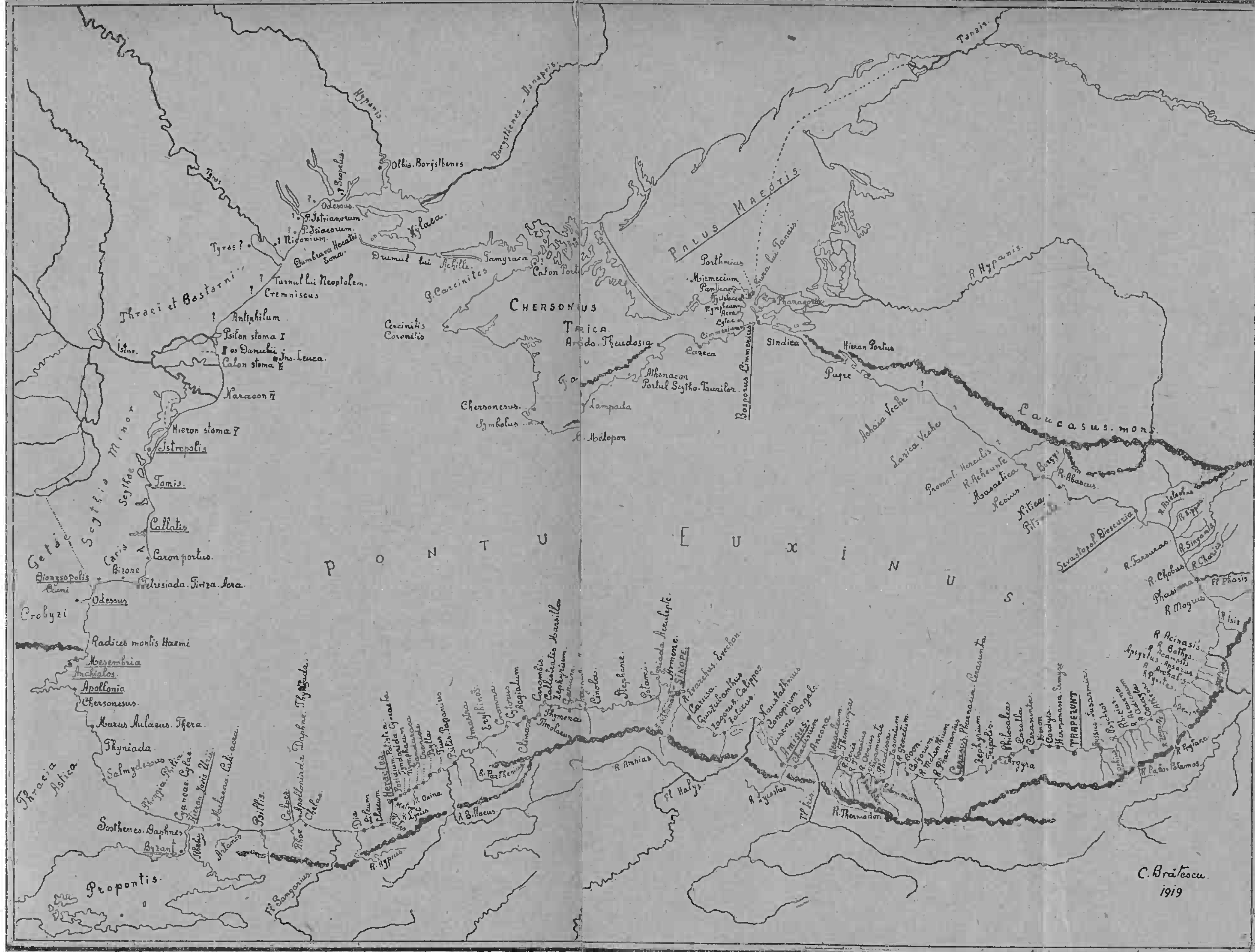
36. Dela Odessus până la poalele munţilor Haemus,[5] care se prelungesc până în mare, sunt 360 stadii. Şi aci e un adapost pentru corăbii. Dela Haemus până la oraşul Mesembria[6] unde e staţie pentru corabii, 90 stadii. Iar dela Mesembria până la oraşul Anchialus,[7] sunt 70 stadii; şi dela Anchialus pâna la Apollonia,[8] 180. Toate aceste oraşe sunt greceşti, aşezate în Scythia,[9] spre stânga acelor ce plutesc în Pont. Dela Apollonia până la Chersones,[10] unde e adăpost pentru corăbii, sunt 60 stadii. Iar dela Chersones până la zidul Aulaeus,[11] sunt 250. De aci pâna la ţărmul Thyniadei,[12] 120.

37. Dela Thiniada la Salmydessus,[13] sunt 200 stadii. Despre acest ţinut a pomenit şi Xenophon cel Batrân[14] şi până aci, zice el, ca a patruns armata Grecilor, pe care o conducea el, când la urma de tot s'a razboit cu Seuthes Thracul. Şi iarăşi multe scrie el cu privire la lipsa de apăposturi pentru corăbii prin partea locului; că pe aci corăbiile sunt asvârlite la ţărm de furtunile naprasnice şi că Thracii din vecinătate se sfâşie între dânşii pentru rămăşiţele naufragiilor.

Dela Salmydessus până în Phrygia,[15] sunt 330 stadii. De aci la Cyaneae, 320. Acestea sunt vestitele Cyaneae despre care spun poeţii că odinioară erau ratăcitoare şi că printre ele a trecut prima corabie, Argo, ducând pe Iason în Colchida. Iar dela Cyaneae

---

1) Tetrisiada = Capul Caliacra.
2) Bizone = Cavarna.
3) Dionysopolis = Balcic.
4) Odessus = Varna,
5) Haemus = Munţii Balcani. Distanţa e dată până la capul Emineh.
6) Mesembria şi-a păstrat şi azi acelaş nume.
7) Anchialus şi-a păstrat numele până azi.
8) Apollonia, azi Sozopolis.
9) E de notat extinderea Scythiei până la sud de Balcani.
10) Chersones, cam pe la Thera.
11) Aulaeus, pe la Ahteboli.
12) Thyniada, azi capul Cura sau Ainata.
13) Salmydessus, azi oraşul Midia.
14) Xenophon, Anab. 7, 5, 7.
15) Phrygia, cam pela Filia, lângă Cap. Caliongic.

PONTUS EUXINUS
PALUS MAEOTIS
CHERSONESUS TAURICA
Caucasus mons
Thraci et Bastarni
Scythia Minor
Getae
Crobyzi
Thracia Astica
Propontis
Olbia. Borysthenes
Odessus
Tyras ?
Drumul lui Achille
Tamyraca
Calon Portus
Istor.
Psilon stoma I
Calon stoma
Ins. Leuca
Naracon
Hieron stoma
Istropolis
Tomis
Callatis
Caron portus
Bizone
Dionysopolis
Odessus
Radices montis Haemi
Mesembria
Anchialos
Apollonia
Chersonesus
Thyniada
Salmydessus
Byzant
Propontis
Psillis
Heraclea
Amastris
Cinola
Sinope
Armene
Amisus
Fl. Halys
R. Thermodon
Cerasus
TRAPEZUNT
R. Hypanis
Tanais
Hypanis
Borysthenes – Danapris
Tyras
Hylaea
Cremniscus
Antiphilum
Cercinitis
Coronitis
G. Carcinites
Chersonesus
Symbolus
Lampada
Theudosia
Athenaeon
Portul Scytho-Taurilor
Bosporus Cimmerius
Porthmius
Phanagoria
Sindica
Hieron Portus
Pagre
Sevastopol Dioscuria
Fl. Phasis
R. Isis
R. Acinasis
R. Prytane
R. Calos Potamos
R. Parthenius
R. Billaeus
Fl. Sangarius
R. Amnias
R. Iris
C. Brătescu
1919

până la Hieron Jovis Urii, unde e gura Pontului, sunt 40 stadii. De aci la portul Daphnes, [1] numit și [Maenomena, 40 stadii. Dela Daphnes la Byzanț, la 80 stadii. Iată dar și localitățile dela Bosporul Cimmeric până la Bosporul Thracic și la orașul Byzanț [2].

CONST. LĂZĂRESCU
Directorul Liceului din Constanța

PERIPLUL PONTULUI EUXIN

cuprinzând și descrierea continentului, sau a locurilor din Asia și Europa, precum urmează: periplul Bithyniei de lânga Pont; periplul Paphlagoniei; periplul celor doua Ponturi; periplul țarmurilor Europene ale Pontului Euxin;

de un *Anonim* sau, dupa cum se spune, de *Arrian* [3].

[Arrian lui Traian Hadrian August, sănătate!]

1. Lânga Bosporul Thracic, la gura Pontului Euxin, pe țarmul Asiatic, din dreapta, unde locuește neamul Bithynilor, se află un loc ce se numește Hieròn; iar aci se înalța templul lui Jupiter, supranumit Urius, de unde corabierii intră în Pont. Iar celui ce intră în aceasta mare, lasând în dreapta Asia și o parte din neamul Bithynilor ce locuesc lânga Pont, și plutind tot pe lânga țărmuri, i-se perinda urmatoarele locuri [4]:

2. Hieron, sau sanctuarul lui Jupiter Urius, care se afla la o departare de Byzanț de 120 stadii, sau 16 mile romane [5]. Și acolo așa numita gura a Pontului, prin care intri în Propontida, este foarte îngusta [6].

---

[1]) Daphnes, la Bospor, pe partea Europeană.

[2]) Byzanț-Constantinopole.

[3]) Din acest periplu s'au păstrat două fragmente; primul, cuprinzând paragrafele 1—42, se găsește în Codex Vaticanus 143 și a fost studiat de Holstenius și editat de Hudsonus; al doilea fragment se află în Codex acephalus 398, fol. 1—6, din biblioteca din Heidelberg și cuprinde paragrafele 43—92. Titlul acestui periplu vine, probabil, chiar dela geograful anonim, care-l atribue lui Arrian, fiindcă l-a utilizat ca izvor principal. Celelalte isvoare sunt: periplul lui Menippus, folosit și de Marcianus, «Poetica Periegesis Anonymi», Scylax și un isvor necunoscut.

[4]) Din Menippus.

[5]) O milă romană e socotită aci 7 stadii și jumătate. Un stadiu olimpic are 192 m. 27; un stadiu de drum 157 m. 50. După La grande encyclopédie.

[6]) După Arrion § 17. Propontida = Marea Marmara.

3. Dela sanctuarul lui Jupiter Urius, plutind spre mâna dreaptă, până la râul Rheba, sunt 90 stadii, sau 12 mile; iar dela râul Rheba până la Melaena, numită acum Cali-acra, 150 stadii, sau 20 mile. Dela Cali-acra până la râul Artanes și până la un castel ce se află acolo, 150 stadii, sau 20 mile; iar acì se află lângă altarul zeiței Venus un port pentru vase mici, ba chiar și o insuliță, care adăpostește portul [1]).

4. Dela râul Artanes până la râul și satul Psillis, 150 stadii, sau 20 mile: acì vasele ar putea ancorà ușor lângă o stâncă ce se înalță nu departe de gura râului [2]).

5. Iar dela râul Psillis până la portul și râul Calpes sunt 210 stadii, sau 28 mile: acì se află un emporiu al Heracleenilor [3]). Și ce fel de localitate și port este Calpes și că acolo sunt ape limpezi și reci și păduri vecine cu marea, având lemne bune pentru construcția corăbiilor și belșug de vânat, toate acestea le-a povestit Xenophon cel bătrân [4]).

6. Iar dela portul Calpes până la Rhoe, unde e adăpost pentru vase mici, sunt 20 stadii, sau 2 mile și $\frac{2}{3}$. Dela Rhoe la Apolloniada, o mică insulă ce se numește acum Daphne, nu departe de țărm, unde se află și un port, 20 stadii, sau 2 mile și $\frac{2}{3}$ [5]).

Această insulă, Apolloniada, are pe ea și un orășel, numit Thyniada, o colonie a Heracleenilor. Dela insula Apolloniada, care acum se numește Daphniusa, până la Chelas, sunt 20 stadii, sau 2 mile și $\frac{2}{3}$. Acest oraș se mai numeștee și Chela Medianilor [6])

7. Dela Chela până la fluviul navigabil Sangarius, 180 stadii, sau 24 mile [7]). Acest fluviu, isvorând din locurile așezate deasupra Thynilor și a Phrygiei, iese prin Thyniada [8]).

8. Dela Sangarius până la râul Hypius, 180 stadii, sau 24 mile [9]).

Acest râu udă un oraș, numit Prusiada, așezat la mijlocul cursului său [10]).

---

1) După Menippus.

2) După Arrian § 17.

3) După Menippus.

4) După Arrian § 17. La Xenophon: Anabasis 6, 4, 1.

5) După Arrian § 18.

6) După un isvor necunoscut. In loc de Mediani, poate că ar fi Mariandyni.

7) Epitetul de navigabil. după Menippus; stadiile după Arrian.

8) Din «Periegesis» vers. 976 și următ.

9) După Menippus.

10) Din «Periegesis» vers. 779.

9. Dela râul Hypius până la orașul Dia, unde se află și o staţie pentru vase mici, 60 stadii, sau 8 mile. Dela orașul Dia, până la emporiul Lileum, 40 stadii, sau 5 mile și 1/3. Dela Lileum la emporiul și râul Elaeum, 60 stadii sau 8 mile. Dela Elaeum la emporiul și râul Cales, 120 stadii, sau 16 mile. Dela râul Cales la râul Lycus, 80 stadii, sau 10 mile și $\frac{2}{3}$. Dela râul Lycus la Heraclea, oraș grec și anume doric, o colonie a Megarenilor, 19 (20) stadii, sau 2 mile și $\frac{2}{3}$ [1]).

10. Heraclea, colonie a Boeoţienilor și Megarenilor, a fost zidita între Cyanee de cei plecaţi din Grecia, pe timpul când în Media domnià Cyrus [2]).

11. In total, dela Hieron până la Heraclea, sunt 1550 stadii, sau 206 mile $\frac{2}{3}$; iar dacă plutești deadreptul, 1200 stadii, sau 160 mile.

Dela Heraclea la Apollonia, oraș în Thracia Europei, așezat în faţa Heraclei — acum se numește Sozopolis, — 1000 stadii, sau 133 mile și $\frac{2}{3}$ [3]).

12. Dela orașul Heraclea până la așa numitul Metrous, ce se chiamă acum Aulia, sunt 80 stadii, sau 10 mile și $\frac{2}{3}$. Dela Metrous la Posidium, numit acum Potistea, 60 stadii, sau 8 mile. Dela Posidium la Tyndarida, numită acum Cyrsaeta, 45 stadii, sau 6 mile. Dela Tyndarida la Nymphaeum, 45 stadii, sau 6 mile. Dela Nymphaeum la râul Oxina, 30 stadii, sau 4 mile [4]).

13. Dela Oxina la Sandaraca, unde e și staţie pentru vase mici, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$.

Dela Sandaraca la Crenide, unde e adăpost pentru vase mici, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{2}{3}$.

Dela Crenide la castelul Psylla, 30 stadii, sau 4 mile. Dela Psylla la Tius, oraș grecesc, ionic, așezat la ţărmul mării și anume o colonie a Milesienilor, 90 stadii, sau 12 mile.

Dela Tius la râul Billaeus, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{2}{3}$. Acest râu Billaeus, după cum spun unii, mărginește Bithynia. Cele ce urmeaza de acì încolo, aparţin Paphlagoniei. Numai că unii susţin că râul Parthenius face hotar între Bithynia și Paphlagonia. Dela râul Billaeus până la râul Psilis, numit acum Papanius, 60 stadii,

---

1) După Menippus și Arrian § 18.

2) Din «Periegesis» vers 972.

3) După Menippus.

4) După Arrian § 19.

sau 8 mile. Dela Psilis, sau Papanius, până la râul Parthenius, 70 stadii, sau 9 mile $\frac{1}{3}$ [1]).

14. Acest Parthenius este navigabil şi-şi scurge apele foarte liniştit. Intr'însul se zice că se află o baie foarte limpede a Dianei [2]).

15. Dela râul Parthenius la Amastra, ce ce mai numeşte şi Amastris, oraş grec ce are şi un râu, numit mai nainte Sesamus, 90 stadii, sau 12 mile. Dela Heraclea la Amastris 700 stadii, sau 90 mile.

16. In aceste locuri se zice că a domnit odinioară Phineus, fiul lui Phoenix Tyrianul; după aceea însă Milesienii, venind cu o flotă din Ionia, fundară (patru) oraşe, pe care mai târziu le contopiră într'unul singur, Amastris, numit astfel după întemeectorul Amastris, fiul Oxyathrei, fica lui Persicus, după cum se spune, şi soţia lui Dionysie, tiranul Heracleei [3]).

17. Dela Amastris la rada Erythinos, 90 stadii, sau 12 mile. Dela rada Erythinos la castelul Cromna, 90 stadii, sau 12 mile. Dela castelul Cromna la Cytorus, 90 stadii, sau 12 mile. Dela Cytorus la castelul Aegialum, 60 stadii, sau 8 mile. Dela Aegialum la satul Climax, 50 stadii, sau 6 mile $\frac{2}{3}$. Dela Climax la castelul Timolaeum, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$. Dela Timolaeum la Thymene, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{2}{3}$. Dela Thymene la Carambis, un promontoriu mare şi înalt, 120 stadii, sau 16 mile [4]).

18. Iar capului Carambis îi stă în faţă de partea cealalta, în Europa, un promontoriu foarte mare, ridicându-se cât un munte, având prăpastii în spre mare, numit Criumetopon şi stând departe de Carambis cale de o zi şi o noapte cu corabia [5]).

19. Dela Carambis la oraşul Callistratis, ce se mai numeşte şi Marsilla, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{2}{3}$. Dela Callistratis la Zephyrium, 40 stadii, san 5 mile $\frac{1}{3}$. Dela Zephyrium la Garium, 30 stadii, sau 4 mile. Dela Garium la zidurile Abonului, oraş numit acu Ionopolis, 120 stadii, sau 16 mile. Acì se află o staţie nu tocmai ferită de vânturi, unde totuşi se poate lua refugiu fără pagubă, dacă furtuna nu e mare [6]).

---

[1]) După Menippus şi Arrianus, § 20.

[2]) Din «Periegesis», vers 968 şi următ.

[3]) Din «Periegesis» vers 958—967.

[4]) După Menippus şi Arrian, § 20.

[5]) Din «Periegesis», vers 953 şi următ.

[6]) După Arrian şi Menippus.

20. Dela Ionopolis la Aegineta, un orăşel şi un râu, 120 stadii, sau 16 mile. Dela Aegineta la Cimolis, un sat, care acum se numeşte Cinola, 60 stadii, sau 8 mile. Acì corăbiile se adăpostesc bine toată vara. Are chiar şi cheiu pentru corăbii, la locul numit Anticinola. Dela Cinola la satul şi portul Stephane, 180 stadii, sau 24 mile. Dela Stephane la castelul Potami [= Râurile], 150 stadii, sau 20 mile. Dela Râurile la Syriada Acrulepte [promontoriu], 120 stadii, sau 16 mile. Dela Syriada Acrulepte se întinde un golf; pătrunzând în el, până la Armene, sat şi port mare, sunt 67 stadii, sau 8 mile. Lângă port se varsă un râu cu numele Ochthoman.

21. Dela Armene la Sinope, colonie a Milesienilor, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$. La margine se află o insuliţă, numită Scopelus, care lasa trecerea vaselor mai mici, dar cele mari trebue să ocoleasca şi astfel să ajunga în oraş. Celor ce plutesc în jurul insulei, li se adaugă înca 40 de stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$ [1]).

22. Sinope este porecla uneia dintre Amazoanele, al căror castel era în apropiere. Pe acest oraş îl populau odinioară Syrii indigeni, apoi Grecii, dupa cum se zice, şi anume atâţia câţi veniseră cu răsboiu în contra Amazoanelor: Autolycus şi împreună cu el Deileon şi Phlogius, toţi Thessalieni de origine; după aceştia Abrondas, de neam Milesian, care se crede că a fost ucis de Cimmerieni; după Cimmerieni iarăşi Cous şi Critines, cari fuseseră exilaţi de Milesieni. Aceştia umplura oraşul cu colonişti, pe când oştile Cimmerienilor pustiau Asia [2]).

23. Dela Sinope la râul Evarchus, numit acum Evechon, 80 stadii, sau 10 mile $\frac{2}{3}$. Acest râu, Evarchus, desparte Paphlagonia de ţara vecina Cappadocia; căci cei vechi vor ca ţara Cappadociei sa se întindă până la Pontul Euxin. Unii îi numiră pe Cappadoci şi Leucosyri. Acum însă teritoriile ce se învecinează cu Paphlagonia până la hotarele barbare, se numesc Pontus şi se împart în două prefecturi [3]).

24. Dela râul Evarchus până la emporiul Carusa şi la portul cel apărat de vânturile apusene, — numim primul orăşel al Paphlagoniei — 70 stadii, sau 9 mille $\frac{1}{3}$. Dela Carusa la Gurzubanthus, 60 stadii, sau 8 mile. Dela Gurzubanthus la castelul Zagorus, nu-

[1]) După Menippus.
[2]) Din «Periegesis», vers. 941—952.
[3]) După Menippus.

mit acum Calippos, 150 stadii, sau 20 mile. Dela Zagorus la Zalecus, un râu și un sat fără port, 90 stadii, sau 12 mile. Dela râul Zalecus la Halys, fluviu navigabil, 210 stadii, sau 28 mile [1]).

25. Acest fluviu, Halys, a fost odinioară hotarul regatului lui Croesus și al Perșilor. Acum însă, sub domnia Romanilor, el curge nu din spre miezăzi, după cum spune Herodot, ci din spre răsăritul soarelui; iar acolo unde iese în Pont, el desparte ogoarele Sinopenilor și Amisenilor; fiind la o depărtare de 300 stadii de Amisus și curgând printre Syrieni și Paphlagoni, el se deșartă în Pontus [2]).

26. Dela râul Halys la Naustathmus, unde e și o baltă, 40 stadii, sau 5 mile și $\frac{1}{3}$. Dela balta Naustathmus la balta Conopium, 50 stadii, sau 6 mile $\frac{2}{3}$. Dela balta Conopium la Eusene, ce se mai numește și Dagale, 120 stadii, sau 16 mile. Dela Eusene la orașul Amisus, 160 stadii, sau 21 mile $\frac{2}{3}$. Amisus, oraș grec, colonie Ateniană, e așezat lângă mare [3]).

27. Amisus ce se află în regiunea Leucosyrilor, este o colonie a *Phoceenilor*. A fost zidit cu patru ani înainte de Heraclea și-și trage origina dela neamul Ionienilor. In dreptul acestui oraș Asia se îngustează într'un gât, ce se întinde până la golful Issicus și la orașul Alexandria, cel zidit de Macedon. De aci până în Cilicia nu e un *drum mai lung de șapte zile; caci* se *zice* că *Asia* se gâtuie foarte tare în această parte. Herodot însa pare că lunecă în greșală când afirmă ca un barbat pedestru ar ajunge în cinci zile din Cilicia în Pont.

Peninsula aceasta are 15 neamuri, dintre care trei sunt grecești: aeolice, ionice și dorice; celelalte, în afară de cele amestecate, sunt barbare. Cilicii și Lycienii și, în afară de ei, chiar Carii și Mariandynii și Paphlagonii și Pamphylii, țin locurile de lângă mare; Chalybii însa le țin pe cele din interior și vecini cu ei sunt Cappadocii și locuitorii Pisidici și Lydii și, pe lângă ei, Mysii și Phrygii [4]).

28. Dela Amisus la râul Lycastus, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{2}{3}$ Dela râul Lycastus la satul și râul Chadisium, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{2}{3}$.

[1]) După Menippus și Arrian.

[2]) După Arrian și după un isvor necunoscut.

[3]) După Arrian § 22.

[4]) Din «Periegesis» vers 917—940.

Dela Chadisium la portul Anconei, unde se varsă Iris în Pont, 100 stadii, sau 16 mile [1]).

29. Dela râul Iris la sanctuarul și promontoriul Heracleum, 360 stadii, sau 48 mile; acolo e un port mare, numit Lamyron, adăpost pentru corăbii și belșug de apă dulce. Dela Heracleum la Thermodon, râu navigabil, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$. Acest Thermodon este acela unde se zice că au locuit Amazoanele, în orașul Themiscyra, așezat la gurile lui. Iar Thermodon străbate acest oraș. Dela Thermodon la râul Beris, 60 stadii, sau 8 mile. Dela râul Beris la râul Thoarius, 90 stadii, sau 12 mile [2]).

30. Iar dela râul Thoarius la râul Oenius, unde e și stație pentru corăbii, 30 stadii, sau 4 mile. Dela râul Oenius la râul Phigamunte, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{2}{3}$ Dela râul Phigamunte la locul Ameletus, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{2}{3}$, Dela Ameletus la Phadisane, sau Phadissa, 130 stadii, sau 17 mile $\frac{2}{3}$; apoi e portul și orașul Polemonium, nu la mare departare. Dela Phadissa la orașul Polemonium, 50 stadii, sau 6 mile [3]).

31. Dela Polemonium pâna la vecinătățile râului Thermodon locuia mai înainte neamul Chalybilor.

32. Dela Polemonium până la promontoriul numit Iasonium, 130 stadii, sau 17 mile $\frac{2}{3}$. Dela Iasonium la insula Cilicilor, 15 stadii, sau 2 mile. Dela insula Cilicilor la râul Genetum, 55 stadii, sau 7 mile $\frac{2}{3}$. Dela râul Genetum la promontoriul și castelul Boon, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{2}{3}$; acì e un port aparat de toate vânturile și stație de corabii. Dela Boon la Cotyorum, 90 stadii, sau 12 mile. Despre acest oraș Cotyorum pomenește Xenophon, zicând că e o colonie a Sinopenilor. Astăzi însa e un sat și nici acela mare [4]).

33. Dela Cotyorum până în vecinătatea Polemoniu-lui locuiau mai înainte Tibarenii, neam din aceeași regiune și care de sârguia cu râsul în toate chipurile, socotind că în aceasta stă cea mai mare fericire [5]).

34. Incepe golful Cotyorum, în care, dacă plutești până la râul Melanthium, sunt 60 stadii, sau 7 mile. Dela Cotyorum, dar nu plutind de-alungul golfului, ci tăind de-adreptul pe la gura lui,

[1]) După Menippus și Arrian.

[2]) După Arrian și Menippus.

[3]) După Arrian și Menippus.

[4]) După Arrian și Menippus.

[5]) Din «Periegesis», vers 915 și următ.

până la Hermonassa, un loc al Trapezuntinilor, 300 stadii, sau 40 mile. Dela râul Melanthium la râul Pharmantus, 150 stadii, sau 20 mile.

Dela râul Pharmantus la Pharmacia, numită și Pharnacia, 120 stadii, sau 16 mile [1]). Această Pharnacie se numia odinioară Cerasus, fiid și ea o colonie a Sinopenilor [2]). In fața ei se ridică o insulă pustie, numită a lui Martie [3]).

35. Dela Pharnacia, odinioară Cerasunta, până în vecinatatea Cotyorului, locuia mai înainte, după cum se spune, neamul Mosynoecilor, foarte barbar în moravuri, legi și fapte; se zice despre ei că locuesc în turnuri înalte de lemn și că săvârșesc orice lucru pe față. Pe regele lor, ținut în lanțuri, îl păzesc cu grije ca el sa poruncească a' se îndeplinì totul dupa luge; și daca greșește cu ceva, ei zic ca i se dă cea mai mare pedeapsă, refuzându-i-se mâncarea [4]).

36. Dela Pharnacia la insula Aretiada, unde e și stație pentru corabii, aparată de vânturile apusene, 30 stadii, sau 4 mile. Această Aretiadă se mai numește și insula lui Marte, sau Areonesus. Dela insula Aretiada la castelul Zephyrium 120 stadii, sau 16 mile: acì e o stație pentru corabii. Dela castelul Zephyrium la Tripolis, 90 stadii, sau 12 mile. Dela Tripolis la Argyra, 20 stadii, sau 2 mile $\frac{1}{3}$. Dela Argyra la Philocalea, 90 stadii, sau 12 mile. Dela Philocalea la Coralla, 100 stadii, sau 13 mile și $\frac{1}{3}$. Dela Coralla la orașul și la râul Cerasunta, 60 stadii, sau 8 mile. Dela Cerasunta la Muntele Sacru, Hieron, unde e și oraș și port, 90 stadii, sau 12 mile. Dela Muntele Sacru la castelul Cordyla, unde e și port pentru corabii, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$. Dela Cordyla la Ermyse, unde deasemenea este stație pentru corabii, 40 stadii. sau 5 mile $\frac{1}{3}$. Dela Ermyse la orașul Trapezunt, unde portul se numește Daphnus, 60 stadii, sau 8 mile. Trapezunt, oraș grec, colonie a Sinopenilor, e zidit pe țărmul mării [5]).

37. Iară dela Trapezunt până la insula Aretiada și Phranacia, care odinioara se numia Cerasus, locuiau mai înainte Macronii, sau Macrocephalii.

38. Dela Trapezunt la portul Hyssus, numit acum Susarmia,

---

[1]) După Menippus.

[2]) După Arrian.

[3]) Din «Periegesis», vers. 912.

[4]) Din Perigesis, vers 901—911.

[5]) După Arrian § 24 și Menippus.

180 stadii, sau 24 mile. Dela Susarmia la râul Ophius în care e adapost pentru vase mici, 90 stadii, sau 12 mile. Acest râu, Ophius, desparte ţara Colchilor de Thiannica. Dela râul Ophius încep neamurile celor două Ponturi, cu care sunt vecine felurite neamuri barbare. Dela râul Ophius până la râul numit Psychrus — «Cel rece» —, 30 stadii, sau 4 mile [1]).

39. Dela râul Psychrus la râul Kalòs, sau «Cel frumos», care acum se numeşte «Castrul frumos», 30 stadii, sau 4 mile. Dela Castrul frumos la râul şi portul Rhizius, 120 stadii, sau 16 mile. Dela Rhizius la râul Ascurna, 30 stadii, sau 4 mile. Dela râul Ascurna la Adineum, numit acum Adienum, 60 stadii, sau 8 mile. Are şi adapost pentru vase mai mici. Dela râul Adienum la castelul Cordyla, 100 stadii, sau 13 mile $\frac{1}{3}$. Dela Cordyla la castelul Athena, 80 stadii, sau 10 mile $\frac{2}{3}$. Acì e şi staţie pentru corabii. Caci exista şi în Pontul Euxin un loc numit Athena, unde se înalţa şi o statue greaca a Minervei, dela care se pare că şi locul şi-a luat numele. Castelul însă acolo e pustiu. Portul în timpul verii nu poate primì decât puţine corăbii pe care sa le apere de navala lui Notus şi Eurus. S'ar putea salva corabiile acì chiar şi de Boreas, dar nu şi de Aparctias şi nici de acel vânt, care în Pont se numeşte Thrascias, iar în Grecia Sciron [2]).

40. Dela Athena la râul Zagatis, 7 stadii. Dela Athena la râul Prytane, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$; pe acest ţarm e şi regescul Anchial. Dela râul Prytane la locul Armene, 24 stadii, sau 3 mile $\frac{1}{3}$. Dela Armene la râul Pyxites, 66 stadii, sau 8 mile $\frac{2}{3}$. Dela râul Pyxites la râul Archabis, 90 stadii, sau 12 mile. Dela râul Archabis la râul Apsarus, 60 stadii, sau 8 mile [3]).

41. Iar castelul Apsarus se zice că odinioară s'a numit Apsyrtus; caci întradevăr că Apsyrt a fost ucis acì de Medea; şi se arată chiar şi mormântul lui Apsyrt [4]). Numele s'a alterat cu timpul la barbarii vecini, dupa cum s'au alterat şi multe altele. Aşa Tyana,

[1]) După Arrian şi Menippus.

[2]) După Arrian § 6, Unele părţi după Manippus. *Notus* = Vântul de miază zi. *Eurus* = Vântul de răsărit. *Boreas* = vântul de miază noapte. *Aparctias* vântul de nord, dinspre poli. *Sciron* = vântul de nord-vest. *Thrascias* = vântul de nord-vest,, dinspre Thracia.

[3]) După Arrian § 8 şi după Menippus.

[4]) După altă legendă, versificată de Ovidius, mormântul lui Apsyrt ar fi chiar la Tomis-Constanţa.

un oraş al Cappadociei, s'a numit Thoana, după Thoas, regele Tauzilor care, urmărind pe Oreste şi Pylade, se zice că a ajuns până în acest loc și că a pierit acì de o boală [1]).

Iar dela râul Archabis până la râul Ophius locuiau mai înainte Ecchirii. Acum locuesc Machelonii și Heniochii.

[Dela râul Ophius până la Palus Maeotis (M. Azovului) descrierea coastelor M. Negre lipseşte].

43. Fluviul Tanais se zice că desparte Europa de Asia. El pătrunde în M. Maeotidei şi apoi curge în Pontul Euxin. Insă Aeschyl, în «Prometheu deslănţuit», scrie că Phasis separă Europa de Asia. Căci iată cum vorbesc Titanii către Prometheu:

Venim
Aceste munci ale tale, Prometheu,
Şi chinul lanţurilor tale sa vedem.

Şi apoi, înşirând ţarile pe care le-au străbatut, adaugă:

Chiar şi de două ori: al Europei
Şi al Asiei, — marele hotar, Phasis...

Iar periplul de jur înprejur al Marii Maeotice se zice că ar fi de aproape 9000 stadii, sau 1200 mile [2]).

44. Marea Maeotidă se crede ca ar atinge aproape jumatate din mărimea Pontului [3]).

45. Lângă Tanais, care este hotarul Asiei, împărţind continentul în două părţi, locuesc mai întâi Sarmaţii, ocupând o regiune de 2000 stadii, sau 250 mile. După Sarmaţi vine neamul Maeoţilor, ce se numesc şi Iazamaţi, după mărturia lui Demetrius. Dela aceştia îşi trage numele şi Marea Maeotică. Dar, după cum spune Ephoros, ei se numesc neamul Sauromaţilor. Se zice că aceşti Sauromaţi s'au amestecat cu Amazoanele, odinioară, când ele s'au întors din lupta dela Thermodont; de unde şi Sauromaţii s'au numit Gynaecocratumeni [4]).

46. Urmează oraşele Phanagora şi Cepi [5]).

47. Apoi vin Hermonassa şi Phanagoria. Despre aceasta se spune că a fost locuită odinioară de Teios; apoi portul Sindicus, cu locuitori Greci ce au roit acì din locurile vecine. Aceste oraşe

[1]) După Arrian § 7.
[2]) După Arrian § 29.
[3]) După Scylax § 69.
[4]) Din «Perigenis» vers 874—888. Gynaecocratumeni = conduşi de femei,
[5]) După Scylax § 72.

se găsesc într'o insulă [1]) așezată lângă Maeotis până la Bospor și care cuprinde multă întindere de câmpie. Din cauza bălților și a râurilor și a mlaștinilor pe deoparte, iar dealta din cauza mării și a Maeotidei, ea este impracticabilă. Celui ce pleacă, i se oferă ca punct de ieșire orașul Cimmeris, numit astfel după barbarii Cimmerieni, o colonie a tiranilor ce au domnit în Bospor; apoi Cepus cel zidit de Milesieni. Iar aceste locuri sunt despre partea Asiei [2]).

49. Iar în Europa, chiar la gura Mării Maeotice, stă Panticapaeum, supranumit capitala regală a Bosporului...... Deasupra lui se afla Scythia barbară, întinzându-se până la pământnrile nelocuite și necunoscute tuturor Grecilor. Ephoros povestește că primii înspre Istru locuesc Carpizii; apoi Aroterii; mai departe Neurii, până la regiunile pustii de ghiață. Spre răsărit însă, trecând Borysthenele, întâlnești pe Scythii ce locuesc Hylaea. De-asupra acestora trăesc Georgii. Apoi din nou se desfășura un deșert pe mari întinderi. De-asupra lui se afla neamul Scythilor Androphagi. Dincolo de ei iarași încep singuratațile.

Trecând de Panticape, întâlnești neamul Limnaeilor și altele multe fara nume distincte, numite nomade, însa evlavioase. Dintre ele nimeni n'a vătamat vre-odată ceva însuflețit. Aeste neamuri rătacesc cu casele lor și se nutresc cu laptele iepelor mulse. Traesc cu toții laolalta, având averea și familia în comun. Ba înca se spune ca și înțeleptul Anacharrsis s'a născut printre acești nomazi, cari sunt socotiți ca foarte cucernici; și ca unii, după ce au trecut în Asia, s'au așezat acolo și aceștia se numesc Sacae. Se zice ca cele mai vestite sunt neamurile Sauromaților și Gelonilor și un al treilea neam, ce se numește al Agathyrșilor.

Vine apoi Palus Maeotis, care-și trage numele dela Maeoți; și în ea se varsă Tanais, ieșind din fluviul Araxe, după cum spune Hecateus Eretius; însa Ephoros povestește că iese dintr'o baltă, al carei hotar e necunoscut; și vărsându-se în numita Maeotidă prin două guri, curge prin Bosporul Cimmeric [3]).

50. Gura acestei mări se numește Bosporus. Dela orașul Porthmius, sau dela gura Mării Maeotice, până la orașul Mirmecium, sunt 60 stadii, sau 8 mile. Dela Mirmecium până la Panticapaeum, oraș însemnat al Bosporului, 25 stadii, sau 3 mile ⅛; el are un

[1]) De fapt, peninsulă.

[2]) Din «Periegesis» vers 886—899.

[3]) Din «Periegesis», vers 835—873.

port mare și șantiere navale. In plutire dreaptă, dela orașul Bosporului până la gura Mării Maeotice sau a lui Tanais, sunt 60 stadii, sau 8 mile. Dela orașul Panticapaeum până la orașul Tyristace, 60 stadii, sau 8 mile. Dela orașul Tyristace până la orașul Nymphaeum, 25 stadii, sau 3 mile $\frac{1}{3}$. Dela Nymphaeun până la satul Acra, 65 stadii, sau 8 mile $\frac{2}{3}$. Dela Acra la orașul Cytae, care odinioară se numia Cydeacae, 30 stadii, sau 4 mile.

Iar dela Athenaeon până la Cytae locuesc Scythi. Apoi urmează Bosporul Cimmeric.

Dela Cytae până la orașul Cimmeric, 60 stadii, sau 8 mile, aci e și adăpost pentru corăbii, bine apărat de vânturile ce suflă dinspre apus. In față se află în mare două mici insule stâncoase la mica depărtare de uscat. Dela gura Mării Maeotice până la Cimmerium sunt 300 stadii, sau 40 mile. Dela orașul Panticapaeum până la Cimmerium sunt 240 stadii, sau 32 mile [1]).

51. Dela Cimmerium la satul Cazeca, așezat lânga mare, 180 stadii, sau 24 mile. Dela Cazeca la Theudosia, oraș pustiu, având și un port, 280 stadii, sau 37 mile $\frac{1}{3}$. Acest oraș antic era grecesc, o colonie a Milesienilor, fiind pomenit în multe monumente literare. Acum Theudosia în dialect Alanic, sau Tauric, se numește Ardabda, adecă «cea cu șapte zei». In această Theudosie se zice ca au locuit odinioară fugarii din Bospor.

52. Dela Theudosia la portul Athenaeon, sau Scythotauric, un port pustiu, sunt 200 stadii, sau 26 mile $\frac{2}{3}$. Aci e adapost liniștit pentru corabii. Dela portul Athenaeon sau Scytho-tauric până la Lampada, sunt 600 stadii, sau 80 mile: și aci e stație pentru corabii Dela Lampada la Criu-metopon, un promontoriu al Tauridei, 200 stadii, sau 29 mile $\frac{1}{3}$.

53. In acest loc al Tauridei, zice unii că a venit Iphigenia cea rapită din Aulis. Iar Taurii sunt un neam numeros și duc o viață nomadă prin munți: sunt barbari prin omorurile și macelurile ce le fac și adoră divinitaţile prin nelegiuiri [2]).

54. Chersonesus, numit Tauric, are un oraș grec pe care l-au zidit Heracleoții și Delienii, când oracolul îndemna pe Heracleenii ce locuesc Asia între Cyanee ca, împreună cu Delienii, să colonizeze Chersonesus [3]).

---

[1]) După Menippus.

[2]) Din «Periegesis», vers. 824—834.

[3]) Din «Periegesis , vers. 822—827.

55. Dela Criu-metopon la portul Symbolus, numit şi Symbolon, Tauric şi acesta, sunt 300 stadii, sau 40 mile. Aci e un golf liniştit Dela portul Symbolus la oraşul Cherronesus, sau Chersonesus Tauric colonie a Heracleenilor Pontici, sunt 180 stadii, sau 24 mile. Acì e un adăpost şi un port frumos [1]).

56. Iar marginile Chersonesului Tauric au o întindere, dela portul Athenaeon până la portul Frumos—Kalòn,—de 2600 stadii, sau 346 mile $\frac{2}{3}$. Iar dela oraşul Porthmitis, care se află la marginea Europei la gura Marii Maeotice, sau a lui Tanais, pâna la Cherson, sunt 2260 stadii, sau 302 mile $\frac{1}{3}$. Dela Bospor, sau Panticapaeum, până la oraşul Cherson, sunt 2200 stadii, sau 293 mile $\frac{1}{3}$.

57. Dela Cherson până la Coronitis, sau Cercinitis, sunt 600 stadii, sau 80 mile. Dela Coronitis sau Cercinitis, pâna la portul frumos, port scithic al Chersonitidei, sunt 700 stadii, sau 93 mile $\frac{1}{3}$. Dela portul frumos la fluviul Istru, sau Danubius, locuesc iaraşi Scythi. Dela portul frumos începe un golf, numit Carcinites, a cărui gură ajunge până la Tamyrace; iar golful are 2250 stadii, sau 300 mile; dar, dacă nu pluteşti pe lânga coastele lui, ci străbaţi deadreptul istmul sau, găseşti 300 stadii, sau 40 mile. In interiorul Tamyracei se afla o balta nu tocmai mare.

58. Dela promontoriul Tamyrace se întinde Drumul-lui-Achile, care e un perisip foarte lung şi îngust, având 1200 stadii în lungime, sau 160 mile şi 4 jugere în laţime; iar la capetele lui se formeaza insule. De continent se afla la o departare de 60 stadii, sau 8 mile. La mijlocul lungimii lui un gât ca un istm, sau o limba de pamânt, îl leaga cu uscatul, întinzându-se pe o laţime până la 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$. Dela Tamyrace, cel ce pluteşte dealungul acestui perisip, până la al doilea promontoriu al Drumului-lui-Achile, numit Dumbrava-sacra a Hecatei, străbate, dupa cum s'a spus, 1200 stadii, sau 160 mile. Dela Dumbrava sacră a Hecatei până la fluviul navigabil Borysthenes, care acum se numeşte Danapris, sunt 200 stadii, sau 26 mile $\frac{2}{3}$.

59. Acest fluviu, Borysthenes, este cel mai de folos dintre toate, oferind peşti mari şi foarte numeroşi şi roade de ale plantelor şi păşune pentru turme. Se zice ca el curge placut pe o distanţa navigabilă de 40 zile; însa spre părţile din sus el nu mai e navigabil, nici accesibil, din cauza zăpezii şi a gheţii [2]).

[1]) După Arrian şi Menippus.

[2]) Din Periegesis, vers. 813—819.

60. La confluenţa fluviilor gemene Hypanis şi Borysthenes s'a zidit un oraş, numit odinioară Olbia, iar mai târziu Borysthenes. Şi l-au zidit pe el Milesienii în timpul imperiului Mezilor. Dela mare până la oraş e un drum de plutit de 240 stadii, sau 32 mile, în susul fluviului Borysthenes, ce se numeşte acum Danapris [1]).

61. Dela fluviul Borysthenes până la o insulă mică, pustie şi fară nume, sunt 60 stadii, sau 8 mile. Dela această insuliţă pustie şi făsa nume până la Odessus, 80 stadii, sau 10 mile ⅔. Dela Odessus până la Scopelus, 160 stadii, sau 21 mile ⅓. Dela Scopelus la portul Istrianilor, 90 stadii, sau 12 mile. Dela portul Istrianilor pâna la portul Isiacilor, 90 stadii, sau 12 mile. Dela portul Isiacilor pâna la oraşul Niconium, 300 stadii, sau 40 mile. Dela oraşul Niconium la Tyras, fluviu navigabil, 30 stadii, sau 4 mile.

62. Acest fluviu adânc şi cu păşune grase pentru turme oferă negustorilor cantităţi mari de peşte, iar corăbiilor grele o plutire sigură în susul apei. Un oraş cu acelaş nume, Tyras, stă lângă fluviu, fiind o colonie a Milesienilor [2]).

63. Dela fluviul Borysthenes până la fluviul Tyras sunt 810 stadii, sau 108 mile; iar dela Cherson până la fluviul Tyras, 4110 stadii, sau 548 mile. Insă geograful Artemidorus numără dela oraşul Cherson până la fluviul Tyras, socotind şi plutirea în jurul golfului Carcinites, 4420 stadii, sau 589 mile ⅓.

Dela fluviul Tyras până la Turnul lui Neoptolem, sunt 120 stadii, sau 16 mile. Dela Turnul lui Neoptolem la Cremniscus 120 stadii, sau 16 mile. Iar geograful Artemidorus spune că dela fluviul Tyras până la Cremniscus sunt 480 stadii, sau 64 mile. Dela Cremniscus la Antiphilum 330 stadii, sau 44 mile. Dela Antiphilum la gura fluviului Ister, ce se numeşte Psilon [=Ingustă], 300 stadii, sau 40 mile. Pe, acì locuosc Thraci şi Bastarni venetici.

64. In faţa acestei guri a Istrului, numită Psilon, plutind drept spre vântul Aparctias în largul mării, dai pe o insulă pe care unii o numesc «a lui Achille», alţii «Drumul lui Achille» şi alţii «Lence» [=Albă], după culoarea ei [3]).

---

[1]) Din «Periegesis , vers. 804—812.

[2]) Din «Periegesis , vers 799—803.

[3]) După Arrian § 32.

65. Ea are o mare mulţime de păsări blânde şi, celor ce trag acolo, le oferă o înfăţişare venerabilă. De pe dânsa nu se poate zări continentul, deşi nu e mai departe de uscat decât cu 400 stadii, sau 53 mile ⅓, după cum spune Demetrius [1]).

66. Se povesteşte că Thetis a dăruit această insulă fiului ei şi că e locuită de Achille, care are într'însa un templu şi o statue de o execuţie foarte veche. Iar în această insulă oamenii vin rar; şi pe ea pasc capre nu tocmai numeroase, pe care se zice că le oferă lui Achille acei cari ajung acolo. Afară de acestea, multe alte daruri sunt îngrămădite în templu, precum phiale [2]), inele şi pietre preţioase. Toate aceste daruri sunt închinate lui Achille, împreună cu nişte inscripţii ce sunt cioplite, parte în grai roman, parte în cel grec, şi unele şi altele în versuri, în cinstea lui Achille [3]).

67. Dela gura Istrului, ce se numeşte Psilon, până la a doua gură a lui, sunt 60 stadii, sau 8 mile. Dela gura a doua până la gura frumoasă «Kalòn», sunt 40 stadii, sau 5 mile ⅓. Dela gura Frumoasă până la Naracum — astfel se numeşte a patra gură a Istrului — sunt 60 stadii, sau 8 mile. Dela Naracum la a cincea gură a Istrului, ce se numeşte Sacră, «Hieròn», sunt 120 stadii, sau 16 mile [4]). Apoi

---

[1]) Din Periegesis vers 792 796.

[2]) Cupe fără picior şi toarte.

[3]) După Arrian § 32.

[4]) După Arrian § 35.· Gura sacră , sau «Hieron stoma» pare a fi gura lacului Razim, adecă Portiţa. Ceeace ne face să credem aceasta este faptul că în § 49 din acest Periplu, precum şi în § 29 din Periplul lui Arrian se spune că fluviul Tanais (Donul) «trece prin marea Maeotidei (M. Azovului) şi se varsă în Pontul Euxin», sau: «vărsându-se în numita Maeotidă prin două guri, curge prin Bosporul Cimmeric . Această înseamnează că curentul de apă din spre M. Azovului spre M. Neagră prin Strâmtoarea Cherci era socotit ca un curs al Donului şi deci că Bosporul Cimmeric era în acelaş timp şi gura lui Tanais. (Vezi harta). Acelaş lucru şi la Dunăre. Aceasta se vărsă în lacul Razim prin braţul Dunavăţului care era pe atunci destul de puternic ca să îndulcească apa lacului Razim şi să determine un curent de apă dulce prin Portiţa în M. Neagră. Aşa se explică şi ştirea din acea legendă creştină în care se spune că cutare sfânt s'a coborât din cetatea Istropole (la S. lac. Razim) la Dunăre ca să ia apă de băut. In nici un caz însă nu se poate admite o albie îngustă de Dunăre prin locul actualului lac Razim, cum s'a afirmat acum câţi-va ani într'o lucrare ştiintifică română asupra deltei Dunării. C. B.

încep părţile Thraciei din spre Pont şi hotarele Thracilor. Insă neamurile mai sus amintite sunt toate barbare.

68. Acest fluviu, Ister, ce se mai numeşte şi Danubis, venind din părţile occidentale, se varsă în Pont prin cinci guri; însă, despărţindu-se pe două albii, el se aruncă şi în Adriatica. Până la Celtica e bine cunoscut şi rămâne acelaş în tot timpul, şi vara şi iarna: căci iarna el sporeşte şi se umple din ceeace dau ploile, iar din zăpada îngrămădită şi din ghiaţa ce se topeşte, el curge cu un curs egal şi în timpul verii. Intr'ânsul are şi insule, multe şi foarte mari, după cum se spune; dintre care una, aşezată între mare şi gurile fluviului, nu e mai mică de cât Rhodos. Numele ei este Peuce, din cauza mulţimii pinilor ce cresc acolo. (Apoi urmează:) După aceasta, în largul mării se află insula lui Achille. (despre care am vorbit mai sus) [1].

69. Dela gura sacră a Istrului până la oraşul Istros, sunt 500 stadii, sau 66 mile şi $\frac{2}{3}$ [2].

70. Acest oraş şi-a luat numele dela fluviul Ister şi pe el l-au zidit Milesienii, când armata Scythilor barbari trecù în Asia, urmărind pe Cimmerii Bosporani [3].

71. Dela oraşul Istros până la oraşul Tomi, cel înzestrat cu o staţie pentru corăbii, sunt 300 stadii, sau 40 mile [4].

72. Tomi, colonie a Milesienilor, e încins de jur împrejur de locuitori Scythi [5].

73. Dela Tomi la oraşul Callatis, unde e şi staţie pentru corăbii, sunt 300 stadii sau 40 mile [6].

74. Callatis, colonie a Heracleoţilor, a fost întemeiată din porunca oracolului. Şi au zidit-o în timpul când Amyntas a luat domnia Macedonenilor [7].

75. Dela Callatis la portul Carilor, 180 stadii, sau 24 mile. Iar regiunea din jurul portului se numeşte Caria [8].

---

1) Din «Periegesis», vers 774—791.
2) După Arrian § 35.
3) Din «Periegesis», vers 767—772.
4) După Arrian § 35.
5) Din «Periegesis», vers 765 şi următ.
6) După Arrian § 35.
7) Din «Periegesis», vers 716 şi următ.
8) După Arrian § 35.

Insă acum Caria se numeşte Carèa. Dela portul Carilor la Tetrisiada, sau capul Tiriza, unde e o staţie adăpostită de vânturile ce suflă din spre apus, şi care acum e obiceiul a se numì Acra, sunt 120 stadii, sau 16 mile. Dela Tetrisiada sau Acra, la orăşelul Bizone, unde e loc de ancorat, 60 stadii, sau 8 mile [1]).

76. Unii afirmă că acest orăşel este locuit de barbari, iar alţii că e o colonie a Mesembriei [2]).

77. Dela Bizone la Dionysopolis 80 stadii, sau 10 mile $\frac{2}{3}$ [3]).

78. Acest oraş se numià mai înainte Cruni, din cauza isvoarelor de apă din apropiere; apoi s'a numit Matiopolis. In fine, când statuia lui Bacchus fu scoasă la ţărm de valuri, s'a numit Dionysopolis. El este aşezat la hotarele ţării Crobyzilor şi Scythilor şi are locuitori greci, amestecaţi cu alţii [4]).

79. Dela Dionysopolis la oraşul Odessus, unde e şi staţie de corăbii, 200 stadii, sau 26 mile $\frac{2}{3}$ [5]).

80. Odessus fu zidit de Milesieni în timpul când Astyages domnià în Media; oraşul e încunjurat de Traci şi Crobyzi [6]).

81. Dela Odesus la rădacinile muntelui Haemus, ce se scalda în mare, unde e şi o staţie pentru corăbii, sunt 260 stadii, sau 34 mile $\frac{2}{3}$ [7]).

82. Haemus este un munte foarte înalt, asemănător prin înalţimea şi lungimea sa cu Taurus Ciliciei. El se întinde dela Crobyzi şi dela hotarele Pontice, până la Adriatica [8]).

83. Dela Haemus până la oraşul Mesembria sunt 90 stadii, sau 12 mile [9]).

84. Acest oraş, Mesembria, aşezat la rădăcina numitului munte Haemus, fiind între ţările Thracici şi cele Getice, l-au zidit Calchedonii şi Megarenii, pe timpul expediţiei lui Darius în contra Shythilor [10]).

---

1) Cf. Arrian.
2) Din «Periegesis», vers 659 şi următ.
3) După Arrian § 35.
4) Din «Periegesis», vers 751—757.
5) După Arrian § 35.
6) Din Periegesis , vers 748 şi următ.
7) După Arrian § 36.
8) Din Periegesis», bers 743—747.
9) După Arrian.
10) Din «Periegesis», vers 738 -742.

85. Dela Mesembria la Anchial, oraş înzestrat cu un port aparat de vânturile apusene, sunt 70 stadii, sau 9 mile ⅓. Dela Anchial la oraşul Appollonia, numit acum Sozoplis, înzestrat cu două porturi mari, sunt 180 stadii, sau 24 mile [1]).

86. Oraşul Apollonia a fost zidit de Milesienii ce au sosit în aceste locuri cam cincizeci de ani înainte de domnia lui Cyrus. Ei au adus foarte multe colonii din Ionia în Pont, pe care mai înainte, din cauza curselor barbarilor, îl numiau «Neospitalier» — Axenos —, iar mai apoi îl numiră «Ospitalier» — Evxenios [2]).

87. Toate aceste oraşe sunt greceşti, zidite în Scythia şi aşezate pe partea stângă pentru cel ce intră în Poot. Dela Apollonia, care se mai zice şi Sozopolis, la Chersones, unde e şi staţie pentru corăbii, sunt 60 stadii, sau 8 mile. Dela Chersones la zidul Auleus, ce se mai numeşte şi Thera, sau castelul Vânătoarei, unde e şi staţie pentru corăbii, sunt 250 stadii, sau 33 mile ⅓. Apoi încep ogoarele Byzanţului; iar cele de mai sus erau ale Thraciei ce se întinde pe lângă Pont şi care sunt în partea europeană a celui ce face periplul Pontului. Dela Thera, sau Castelul Vânatoarei, numit încă şi zidul Auleus, până la promontoriul Thyniada, unde e şi staţie pentru corăbii, sunt 120 stadii, sau 16 mile [3]). Promontoriul Thyniada, unde e loc potrivit pentru ancorat, este al Thraciei Astica [4]).

88. Dela Thyniada la Salmydessus sunt 200 stadii, sau 26 mile ⅔. De acest loc pomeneşte Xenophon cel bătrân [5]), cân povesteşte ca armata Grecilor, pe care el o comandà, luptându-se în cele din urmă cu Seuthes Thracul, ajunse până aici. El a scris mult despre neospitalitatea acestui loc, fiindcă corabiile, batute de furtuna, au fost aruncate acolo, iar Thracii din vecinatate se certau între ei pentru prada naufragiului [6]).

89. Ţărmul dela Salmydessus se intinde 700 stadii şi e mlăştinos, greu de abordat, fără nici un port, în sfârşit locul cel mai primejdios pentru corăbii [7]).

90. Dela Salmydessus la Phrygia, ce se mai numeşte şi Philia, un oraş şi promontoriu al Byzantinilor, sunt 310 stadii, sau 41

[1]) Vezi Arrian § 36.
[2]) Din «Periegesis», vers 731—737.
[3]) Vezi Arrian § 36.
[4]) Din «Periegesis», vers 729.
[5]) Anabasis 7, 5. 7.
[6]) După Arrian § 37.
[7]) Din «Periegesis», vers 724—727.

mile $\frac{1}{3}$. Dela Phrygia, sau Philia, la Cyaneae, sau Cylae, 320 stadii, sau 42 mile $\frac{2}{3}$. Acestea-s Cyanele despre care zic poeţii că odinioara erau rătacitoare şi printre care a trecut cea dintâi corabie, Argo, condusa de Iason la Colchi. Dela Cyanee la sanctuarul lui Jupiter Urius, unde este gura Pontului, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$. Dela acest sanctuar la portul Daphnes Furioasa, ce se numeşte acum Sosthenes, 40 stadii, sau 5 mile $\frac{1}{3}$. Dela Sosthenes la Byzanţ sunt aproape 80 stadii, sau 10 mile $\frac{2}{3}$. Acestea sunt locurile dela Bosporul numit Cimmeric, până la Bosporul Thracic şi Byzanţ [1]).

91. In total, dela gura Sacră a Istrului până la sanctuarul lui Jupiter Urius, sau până la gura Pontului, sunt 3640 stadii, sau 485 mile $\frac{1}{3}$.

Iar dela fluviul Borysthenes, ce se mai numeşte şi Danapris, pâna la sanctuarul lui Jupiter Urius, sunt 5600 stadii, sau 746 mile $\frac{2}{3}$.

Dela Cherson până la sanctuarul lui Jupiter Urius suot 8900 stadii, sau 1186 mile $\frac{2}{3}$.

Dela satul Porthmia, ce se află la marginea Europei, lânga Pont, la gura Mării Maeotice, sau a Bosporului numit Cimmeric, pâna la sanctuarul lui Jupiter Urius, sunt 11,100 stadii, sau 1480 mile.

Periplul Pontului European se zice ca este egal cu acela al Pontului dinspre Asia [2]).

92. Dela sanctuarul lui Jupiter Urius până la Amisus sunt 4660 stadii, sau 621 mile $\frac{2}{3}$.

Dela Amisus până la râul Phasis 3802. stadii, sau 507 mile.

Dela râul Phasis pâna la gura Marii Maeotice, sau pâna la satul Achilleum 4025 stadii. sau 536 mile $\frac{2}{3}$.

Aşa dar, dela sanctuarul lui Jupiter Urius până la gura Maeotidei sunt 12.487 stadii, sau 1665 mile.

Iar întreg circuitul Pontului Euxin, atât al celui din dreapta de către Asia, cât şi al celui din stânga, dinspre Europa, începând dela sanctuarul lui Jupiter Urius, este de 23.587 stadii, sau 3145 mile.

Insa circuitul Mării Maeotice e de 9000 stadii, sau 1200 mile.

Traducere de C. BRĂTESCU
Profesor de geografie la Şc. Normală din Constanţa.

---

[1]) După Arrian § 37.

[2]) Cf. Scylax § 92.

ODISEA UNUI SAT DOBROGEAN
IN RĂZBOIUL CEL MARE

Când s'a sunat mobilizarea, oamenii din sat au plecat cu drag la razboiu să-şi facă datoria catre patrie. Soţiile celor plecaţi au rămas uimite cu copii în braţe. De acum trebuiau sa-şi strângă singure, cum or putea, bucatele ce au mai ramas pe câmp. Nu trecu mult şi am eşit la culesul porumbului.

Atunci au început să treaca pe drum refugiaţi români din Cadrilater, împreuna cu cârduri de vite pe lângă caruţe. Ei se opriau prin sate şi povesteau la oameni tot felul de nenorociri şi întâmplari de pe acolo. Pe drum mai treceau şi femei şi copii cari, plângând, ne spuneau ca de când au plecat de acasa, s'au rătacit de caruţe şi nu s'au mai întâlnit unul cu altul. Femeile din sat ascultau cu îngrijorare bubuitul tunurilor ce s'auzia în departare şi se gândiau cu groază la durerile pribegiei.

De la un timp au început să treacă şi oameni din razboiu. Ei ne povesteau, tot felul de întâmplări de pe front, de soldaţi morţi vitejeşte în luptele cu Bulgarii. Toată lumea se întristase şi aştepta ordinul pentru părăsirea satului. Au început sa urle şi câinii de ţi-se făcea frică sa mai stai în sat. Era ca un semn de prevestire a morţii, care sta sa treacă şi peste casele noastre. Noaptea nu puteai să adormi de strigătul cucuvaielor şi de bubuitul surd al tunurilor ce se auzea departe, în spre Miază-zi.

Românii, vazând ca dupa atâtea atacuri sângeroase nu isbutesc să învingă pe duşman, se hotărâră să se retragă. In zilele de 11 şi 12 Octombrie drumurile şi câmpiile erau pline de soldaţi de ai noştri, amestecaţi cu soldaţi ruşi, cari mergeau la vale pe malul Dunarii. Tot pe drum începură să treaca noaptea şi răniti împreună cu refugiaţi români din judeţul Constanţa.

Pe când se petreceau toate acestea, deodată auzim alarma pentru parăsirea satului, să nu ne apuce inamîcul. Unii oameni au fugit de frică, cum au auzit; alţii au rămas pe loc, aproape sa-i apuce duşmanul. S'a mai întâmplat şi o mare învălmaşală între militari. Românii, crezând că Ruşii, sunt Bulgari, au început sa-i împuşte; până când s'a băgat de seama, au pierit mulţi Ruşi din greşeala aceasta. Dar şi Ruşii nu erau tocmai buni soldaţi; nu mai voiau să lupte, ci se vârau prin sate şi unde gasiau vin, se îmbătau ca porcii. Armata română, neavând ee le face, i-a lăsat de i-au prins Bulgarii.

Când venì ordin la primărie de plecare, oamenii din sat steteau la îndoială; cum sa lase curtea încărcată cu bucate şi casele cu lucrurile din ele? In seara de 13 Octombrie anul 1916, o parte din ei au trecut Dunărea în balta; iar ceilalţî încărcau căruţele sa plece în lumea largă, ca sa nu cadă în mâinile duşmanului. Tot în seara aceasta s'a dat drumul podului Regele Carol I-iu de la Cernavoda, iar arhiva podului a stat la noi în noaptea aceea. Tunurile bubuiau de-ţi lua auzul, ca traznetul, iar şrapnelele fulgerau în toate parţile în întunecimea nopţii. Soldaţi răniţi, chiori, surzi, veneau trîşti şi amarâţi din lupta ce s'a dat pentru apararea podului, ducând de mână sau sprijinind pe cei mai greu raniţi.

Acum era timpul cel de bărbaţie, căci murea Românul pentru datorie.

Vedeai soldaţi lungiţi pe marginea drumului, zbatându-se de moarte, gemând de ranile fierbinţi şi vaicarindu-se cu vorbele: «ajută-mi Doamne să mai vad odată copilaşii şi să mor». Chesoanele nu le mai puteau duce caii, aşa erau de încarcate de soldaţi surzi, muţi, chiori şi nebuni.

A doua zi pe la orele 12 tunurile amuţisera; numai vedetele româneşti mai trăgeau de pe Dunăre. Marinarilor din ele, când vazura femeile plângând pe malul Dunarii. cu copii în braţe, li s'a facut milă şi au venit cu barcile de le-au scapat de la moarte. In seara de 13 Octombrie au trecut Dunărea 28 de familii, din sat şi s'au dus în judeţul Ialomiţa, iar de acolo s'au împraştiat toţi in lumea largă, să-şi caute un adăpost pentru iarnă. A doua zi nu mai era chip de trecut în balta, fiind furtuna mare pe Dunare. Cei cari mai rămăsesem în sat. am înhămat caii la căruţe şi am plecat şi noi la drum după armata noastra româna. Când am eşit din curte cu căruţa şi cu oile, câinii n'au vrut sa mearga după noi, ci

au început să urle până ce ne-am depărtat. Astfel parasiram satul la 14 Octombrie, fiindcă șrapnelele dușmanilor se spărgeau peste casele noastre.

Am plecat cu toții odată, luând mâncare, haine de învelit, iar din vite numai cele înhămate la căruțe. Eram 36 de familii. De celelalte nimeni nu mai știe nimic. Tot zorind la drum, oamenii ostenird și vitele nu mai puteau trage și atunci ne-am oprit la un sat, numit Ghizdarești, să adăpăm dobitoacele. Aici era aproape sa ne cuprindă Bulgarii. Repede am înhămat și am pornit de zor la drum. Pe la orele doua după amiază am ajuns la Hârșova. Acolo iarăși ne-am oprit și am dat hrană vitelor. Așteptam să se mai rărească lumea, căci pe drum nu mai era loc sa mergi de înghesuiala cărnțelor, vitelor și oamenilor.

Cum stateam noi așa triști și amărâți, deodată ne pomenim cu Bulgarii în spate. Unde era să mai fugi? Câțiva soldați, cari ne însoțiau dădură să se ascundă între caruțe. Alții, mai numeroși, neavând unde se retrage, se zăpăciseră tare; lumea fugea în toate parțile și țipa. Au început sa tragă și Rușii de la Gura Borcii cu tunurile în noi, crezând că suntem Bulgari. Nu știam cum să ne apăram de șrapnelele aliaților noștri. Inainte de a veni grosul Bulgarilor, o femeie care nu cunoștea uniformele se duse să întrebe niște soldați, pe care îi credea Ruși, că «mai e departe Bulgarul? Sa nu ne omoare, vai de noi!» Atunci Bulgarul se făcu spre ea rastit: «Ce Bulgar, babo! Eu sunt Bulgar și am să te omor, că și feciorii tai mi-au omorât frații». La care vorbe baba, spăimântata fugi repede de lângă el și începu a plânge.

N'am așteptat după aceasta ca vre-o douăzeci de minute și ne pomenim cu o companie de Turci, care ne-au luat din urma cu cară cu tot și ne-au întors înapoi. Printre carăle noastre treceau și soldați români, duși ca prisonieri. Bulgarii ne spuneau sa ne întoarcem acasa, că nu ne fac nimic. Dar, după ce porniram înapoi, ei au descălțat oamenii de cizme și de ghete și s'au îmbracat ei, că nu aveau încălțăminte pentru iarnă. Am ajuns iarași în Ghizdărești. Aici ne-am despărțit: șease familii au luat-o pe șosea. Pe aceștia i-au batjocorit Bulgarii în tot felul și i-au dus în Cadrilater. Iar noi am mers pe malul Dunării în sus, douăzeci și noua de familii în satul Topalu, unde alți Bulgari ne-au oprit sa le dăm bani. Dar n'au găsit pe noi nimic, că toată lumea îi ascunsese. In sat mai erau vre-o trei sute de familii străine din

Dobrogea, oprite acolo. Am stat puţin şi pe urmă ne-au dat drumul. Noi am avut două căruţe: una cu boi, iar alta cu cai. Aceasta a mers mai tare şi am ajuns în apropierea satului nostru. Acolo am dat de grosul armatei bulgare. Indată ne-au oprit şi ne-au poruncit să deshămăm vitele. Lumea, care era prin căruţe, spunea sa ne strângem de-o parte şi să nu punem mâna pe nimic. După ce ne-au luat vitele, ne-au luat şi pe noi de la urmă şi striga unul: «La Dunae, rumuneşte, dai ba mamă-ta!» Atunci eu şi cu o soră am lasat totul în plata Domnului şi am fugit pe supt căruţe, cinci chilometri înapoi, la Topalu. Mama era dusă prin sat sa caute o roată la car, căci se rupsese una. Când ne-a văzut că am venit înapoi şi am lasat căruţa, a început a plânge. După mine au venit şi ceilalţi tovarăşi din sat..

In Topalu am tras cu mâinile carăle până la malul Dunarii şi am stat acolo. Mâncare nu mai aveam cu noi şi nici faina pentru pâine. Am plecat la moara din sat, i-am ridicat pietrile şi am gasit ceva făină de am mâncat cinci zile. Boii ni-i-au luat din curte, că nu i-am mai văzut până azi. Am ramas cu toţii săraci. Bulgarii ne cautau de trei, patru ori pe zi, şi ne luau tot ce mai aflau.

Peste Dunare, în baltă, erau Ruşi. Nu puteam lua nici apa căci trageau cu puşca în noi, crezând că suntem Bulgari. Şi aşa amărâţi, am stat cinci zile în Topalu, până ce, luându-mi inima în dinţi, am plecat pe malul Dunării la vale să văd dacă nu descoper vre-o barcă cu care să ne scăpăm viaţa noaptea. Mergând aşa, am ajuns în dreptul unui ostrov, Atârnaţii. Acolo m'am suit într'o salcie, ca să văd ce fac Ruşii în baltă. Am văzut printre ei mulţi oameni, umblând în toate părţile. Vrui să strig, dar până sa strig eu, vad că mă chiamă cineva din baltă, întrebându-mă cine sunt şi ce caut? Am raspuns că sunt Român şi că vreau să trec Dunărea, ca sa scap de Bulgari. Dar Ruşii nu se înduplecau şi mă credeau spion.

Tatal meu, fiind mobilizat în Călăraşii din Ialomiţa, şi-a luat o permisie în timpul nenorocirii noastre şi, văzând că satul nostru este ocupat, a venit în baltă tocmai unde era postul patrulelor ruseşti. S'a brodit tocmai când eram în salcie şi strigam la Ruşi să-mi vie în ajutor. M'a recunoscut după glas şi m'a strigat cu drag. Apoi m'a sfatuit ce să fac. I-am răspuns ca venim la malul Dunarii chiar în noaptea aceasta. Am colindat apoi tot satul, pe unde erau ascunşi oamenii de la noi şi le-am dat de ştire sa fie gata. Era în ziua de 19 Octombrie.

Cum s'a lăsat întunerecul, am luat-o pe mama și surorile mele. Știam unde dorm noaptea Bulgarii și știam pe unde să ocolesc. Am înșirat toată lumea pe drum după mine, până la locul de scăpare. Când se lumina de ziuă, eram la vadul știut și am trecut cu toții Dunarea în liniște, fară nici o nenorocire. După ce ne văzurăm scăpați de dușman, ne-am închinat și am plecat, care pe unde ne-a dus norocul în lumea largă. Ne-am împrăștiat în judeţul Ialomiţa sa ne strângem cum vom putea alimente pentru iarna și cele trebuincioase pentru casă.

* * *

Dupa ce ne-au cuprins în Hârșova, Bulgarii n'au mai înaintat, ci au stat pe loc zece zile. Iar în ziua de Sf. Dumitru, Rușii i-au împins până la o vale, între satul Ghizdărești și Topalu, numita Cichirgeana. In ziua de 26 spre 27 nu se puteau dovedì unii pe alții, iar în ziua de 28 au apărut și vedetele romănești pe Dunăre și au început a apropia distanța. Se încinse un măcel mare între Ruși și Turci pe vale. Eram în baltă, peste Dunăre, la doi chilometri de locul luptei și vedeam totul: cum se frământau pe vale și cum la urma Bulgarii au fost cuprinși. Se spunea că în aceasta lupta au fost și fete luate de Bulgari de la oameni și ele erau silite sa ție caii de la tunuri. Pe urmă fetele au fost gasite moarte lânga tunurile bulgărești și cu gâturile tăiate. Tot aici Rușii au ajuns din urma un regiment de Turci, care fugea și au făcut mult măcel în ei. Lupta a ținut până seara. Atunci Bulgarii au fost risipiți și și-au mutat frontul la nouă chilometri mai spre miază-zi, după satul nostru «General Cernat», unde s'au oprit pe dealurile Baltageștilor. Acolo s'au îngropat în tranșee. Și le-au săpat cum au vrut, fiindcă au avut timp și tot ce le trebuia. Aveau opt rânduri de sârma cu colți; iar tranșeele erau de doi metri lărgime și doi adâncime și printre ele aveau bordeie pe supt pământ, în adâncime de 10 până la 15 metri. Mai aveau și dincolo de rățele de sârma niște lațuri prin buruieni și nu le vedeai și dai cu picioarele în ele și cădeai să-ți spargi capul. Apoi altă sârmă cu colți, prinsă de vergele, era ascunsă tot prin buruieni. Tranșeele se întindeau de la Dunăre până la Marea Neagra.

Timp de douăsprezece zile au stat Bulgarii pe loc, iar Rușii făceau și ei tranșee și îngropau la tunuri noaptea. Intre 12 și 15 Noembrie s'au dat aici cele mai sângeroase lupte. Rușii aveau trei

rânduri de tunuri și trei zile și trei nopți au bătut într'una, de ziceai că se aprinde pamântul. In satul nostru ei așezasera patru baterii și cincisprezece mitraliere. In acest timp eu eram în satul Topalu, iar mama se întorsese acasă. Am vazut tot ce se petrecea pe front. Obuzele bulgărești, unele treceau pe deasupra satului, având tragerea prea lunga; altele cadeau prin curți, facând tot felul de nenorociri.

Odata m'am dus în satul meu, pe linia frontului și venì un obus tocmai în locul unde steteau zece Ruși împrejurul unui foc. Pe câte zece i-a rupt în bucați, iar pe alții șease, care erau pe aproape, i-a ranit greu.

In fața comunei Topalu erau așezate opt vase mari de razboiu, rusești, iar altele patru, românești, plutind pe Dunare la o departare de cinci Kilometri de front. Mai erau și șease vedete, tot românești, care cereau mereu distanța. Peste Dunare, în balta, mai erau trei tunuri mari. care îi luau pe Bulgari din flanc. Când izbucneau tunurile de pe vapoare, se cutremura pamântul.

In dimineața zilei de 15 Noembrie, într'o Joi, au fost lupte crâncene în satul meu. Mitralierele pacăniau ca răpaitul grindinei, de nu se mai înțelegea om cu om; iar tunurile rusești, dovedind distanța, răsturnau malurile tranșeelor peste Bulgari, îngropându-i de vii. Pe urma vazui cum iese infanteria rusa la atac. Și a înaintat pâna la sârmele cu colți, taindu-le cu foarfecele. Bulgarii aveau și ei un regiment acolo și au eșit în fața sârmei la atac. Dar n'a scăpat nici unul. Au fost îngropați de obusele rusești pe loc și daca vre-unul fugea înapoi, era ucis de mitralirele lor. Au taiat Rușii patru rânduri de sârme și când sa mai tae alte patru rânduri, i-au omorât și pe ei obuzele flotei lor. Și aceasta fiindca s'a gasit cineva sa taie firul care ducea la flotă, când a vazut ca înainteaza Rușii și așa n'a mai fost chip sa se comunice distanța. A doua noapte sosiră alte trupe rusești și tunurile începura din nou să bubuie. Dar sârma nu putea fi rupta numai de obuse și atunci veniră automobile blindate engleze pe front. Un automobil de acestea cu șease ruși, apropiindu-se noaptea de rețele, fu izbit în mijloc de un obuz și sari în aer. Ramășițele lui fura luate de Bulgari. Ziceau ca le trimit la Sofia sa facă și ei așa ceva, ca sa se lupte cu Francezii...

In dimineața zilei de 18 Noembrie se bucurau Rușii ca scapă Dobrogea de Bulgari; dar veni o telegramă cum că Bucureștii au

căzut. S'au întristat Rușii, văzând câtă armată și muniții au perdut de prisos; iar Bulgarii au mai prins curaj, după ce fuseseră facuți varză în tranșee.

Pe urmă flota rusă s'a retras la Hârșova, iar armata de uscat a ramas pe loc câteva zile. Iar în acest timp dușmanii lăsau mine pe Dunare, cu gândul de a scufunda flota. Vedeta noastră «Valter Măracineanu», făcându-și drumul din sus de Topalu, s'a lovit de o asemenea mină. Opt soldați și un ofițer au fost aruncați de explozie în sălciile de pe mal. După două săptămâni vedeta fu scoasă din fundul apei de un vas francez. Tot în acest timp artileria dușmană începu să tragă mai lung. Obuzele și 'șrapnelele făceau un zgomot cântăreț pe de-asupra satului Topalu și multe se spărgeau chiar în sat, aducând multe nenorociri. Odată un obuz izbì tocmai în vatra unei case, unde ardea focul. Fetița ce sta alături fu aruncată moartă într'un salcâm, iar mamă-sa, care sta de vorbă pe prispă cu un om, fu îngropată de vie cu omul. I-au scos sanitarii ruși și i-au dus la spital; iar pe fetiță au înmormântat-o marinarii noștri.

In cele din urmă oamenii, văzând ce nu le mai rămâne nimic și că se darâmă totul, au fugìt din nou peste Dunăre în balta. Rușii se retraseră la Hârșova, unde au mai stat zece zile. De aici s'au retras până la linia Babadagului; apoi mai spre Miază-noapte, la satul Greci, unde au fost lupte mari. Insă Germanii, ocupând Muntenia și căzând și Brăila, Rușii părăsiră cu totul Dobrogea. Frontul s'a tras atunci la Tulcea și la Dunare și a rămas pe loc până la venirea Românilor, în primăvara anului 1918.

* * *

In primăvara anului 1917, neavând cu ce mai trăì pe unde ne-am fost împrăștiat, cu toții ne-am întors iarăși în scumpa noastră Dobroge. După multe suferințe și necazuri, am ajuns în satul nostru, unde stătuserăm odinioară liniștiți și fără frică. Când am intrat în sat, ce să vezi? In locul caselor noastre erau numai ziduri dărâmate, năpădite de burueni. Numai o parte din căsuțe pe vale mai aveau acoperișuri. Și-au zidit oamenii câte o odaie din zidurile celorlalte și au pus acoperiș de pământ. Au fost ruinate treizeci și trei de case, iar treizeci și șapte mai aveau acoperământul. In acestea din urmă s'au întors numai șasesprezece oameni: ceilalți au murit, ori s'au împrăștiat în toată țara. Din cele treizeci

și trei de case dărâmate, numai paisprezece și-au revazut stăpânii. Lemnăria lor a fost întrebuințată de Bulgari la tranșee.

Din gropile și magaziile de bucate nu s'a găsit nimic. Numai știuleții din hambare steteau risipiți pe pământ, amestecați cu noroiul și mucegăiți, fiindcă stătuseră toată iarna supt zăpadă. I-am adunat, că-i mâncau păsăr!le sălbatice.

După ce s'a topit zăpada, au venit Germani în sat și au facut comănduire. Rușii morți din marginea satului începură a mirosi greu, iar pe cei îngropați puțin, îi scoteau câinii și-i mâncau. Se facuseră câinii cârduri ca lupii, și dacă te găseau pe câmp, săriau sa te rupă. Atunci Germanii au scos toată lumea cu săpi și casmale să îngroape morții. La tranșeele bulgărești nu mai aveam ce îngropa, fiindca obuzele flotei rusești îi amestecate cu pamântul, de nu s'a mai ales nimic de ei. Au înfipt acolo câte un baț în chip de cruce și cu o tablă atârnată, pe care era scris numarul morților.

După aceia Germanii ne-au pus sa arăm tot câmpul fără de tranșee și sa semanăm porumb pentru armata lor și fasole pentru Bulgari. Alți oameni tăiaŭ cu săpile ciorlanii, sau smulgeau laţurile de sârma, puse de Bulgari, ca să meargă plugul. Am arat așa toata primavara pentru ei și pe căldura lui Cuptor. Și pe când eram la munca câmpului, ei se întorceau în sat și căutau prin case arama, grâul și lâna; și dacă aflau ceva, ne amendau, spunând că nu e voe de la Kaizer să le păstrăm în case. In fiecare dimineață trebuia sa ducem laptele la comanduire, împreună cu toate vitele: cai, boi, vaci, porci și oi, sa le vadă, fiindca erau scrise, ca nu cumva să le vindem. Când ne duceam de la un sat la altul, trebuia să scoatem bilet și să dăm un leu. Pe cine îl prindea pe drum fără bilet, îl amenda și îl închidea la comănduire. Un German sta toată ziua în drum și scotocea prin căruțe și dacă gasia faină, grâu, porumb sau lână, o lua și amendà, zicând că nu e voie: nix.

După ce erau și Germanii răi, mai erau și doi oameni din sat, fugiți de pe front, din regimentul 34; unul Budu Toma, care era polițaiu și altul Ghiță Bâgu, primar la Nemți. Acești tâlhari s'au unit cu Germanii și au batjocorit lumea cum au vrut, cu corvezile. Au trecut și Dunărea și s'au dus în Muntenia și au furat vite de acolo și le vindeau la geambași turci și împărțeau banii cu toții. Toată iumea a rămas săracă din pricina lor, că au speriat-o cu furtul. Ne furau noaptea porcii și îi mâncau cu Germanii,

iar a doua zi de dimineață. când ne adunam cu vitele, ne amendau, zicând că i-am vândut.

Ghiță Bâgu, ca primar, scotea femeile din zori cu sapa în mână, desculțe, prin mărăcini, la corvoadă. Și femeile îi ziceau: «of! Ghiță! de ar veni România să te puie în țeava tunului, ca mare câine ești, de nu ai milă de noi!» Iar el răspundea: «Mai vezi România, când oi vedea eu pe tata!» Și spunea: «Sus Germania! jos România!» Și punea pe oameni să-i muncească la el acasă cu boii, fără sa le plătească nici un ban. Care a avut semănat câte puțin orz, ovăz, grâu și secară, a trebuit să treere cu Germanul lângă el și să ducă pâinea la magazie. Care avea puțina untură, ori câte un ou, sa dea la German, mai căpăta și el din ce i se lua.

Daca găseau câinii nelegați ne amendau.

Orice om era dator să plătească 30 lei pe an, dare pentru câine; 25 lei dare pentru om; 20 lei dare de hectar. Noi nu eram stapâni atunci pe nimic. Veneau în casă, puneau mâna pe ce voiau și nu puteam zice nimic, fiind supușii lor. Dacă aveam puțină faina și ne afla polițaiul, se ducea și ne spunea la German; iar a doua zi ne pomeneam cu amenda. Dimineața trebuia să fim cu caii înhamați în fața comănduirii și după ordinul lor să plecam unde ne trimeteau. Copiii mici, de la 7 ani în sus, îi scoteau la corvoada să care apă, iar alții sa taie lemne. In luna lui Iulie, după ce s'a uscat cânepa și urzica, ne-au scos pe toți la zmuls și o duceam cu brațele la comănduire.

Atunci oamenii, văzând că nu scapă de corvezi și că au ramas săraci lipiți, s'au hotărât să părăsească a doua oară satul. In luna Septembrie au fugit unul câte unul noaptea, până când n'au mai ramas de cât zece familii in sat. Ceilalți au trecut în județul Ialomița să muncească pe la boeri și să-și cumpere alimente pentru iarnă și cele trebuincioase pentru casă.

Aceste fapte petrecute sânt văzute și auzite de mine, Manea Victor. normalist din Constanța, de loc din satul General Gernat

* * *

Inainte de a se începe războiul, erau în satul meu 200 de boi, 250 vaci, 400 porci, 1.500 oi și 150 de cai. Când au venit Bulgarii în anul 1916 în Dobrogea, ne-au luat toate vitele, când ne-au cuprins. Astăzi mai sânt în sat 4 vaci, 15 cai, 14 porci și 25 de oi, iar boi nu sunt de loc.

Când s'a sunat mobilizarea au plecat din sat, flăcăi și însurați, vre-o 50 de oameni, iar în primăvara anului 1918 s'au întors 29 de ostași. Au murit pe front 13; unul a murit de boală, după ce s'a întors zdravăn acasă; 7 inși au căzut prizonieri: 3 la Germani și 4 la Bulgari. Toți au fost puși la munci aspre, până și la plug în locul boilor, bătându-i fără nici o milă tot felul de limbi spurcate. Au îndurat multe mizerii. Ca hrană primeau o pâine, 15 oameni pe zi. Au suferit plini de murdării luni întregi, cu câte o treanță de cămașă pe ei, mai mult goi de cât îmbrăcați. In sat sunt doi invalizi: unul a fost prizonier în Bulgaria și a căpătat reumatism la picioare, iar altul are o mână stricată într'un atac. Pe amândoi îi ajută Crucea-Roșie americană din Constanța. Mai sunt în sat și 9 orfani fără mamă și fără tată; numai fără mamă sunt 6 copii, iar fără tată 10. Și mai sunt și 5 văduve ai căror bărbați au murit pe front. Le ajută Crucea-Roșie americană și primesc și un ajutor de 30 de lei lunar. Sunt săace lipite pământului. Toată vara au adunat spice de orz de pe câmp, ca să aibă ce mânca.

Și școala noastră a avut de suferit de pe urma războiului. A ramas numai cu zidurile și acoperișul. Invățătorul era prin Moldova. Și nici acum nu funcționează. Nici de învățătoare nimeni nu știe nimic pe unde o fi, săraca, refugiată. In timpul stăpânirii dușmane n'a fost nici o școală în sat.

Amin.

MANEA VICTOR
din satul General-Cernat, Constanța.

FOLKLOR DOBROGEAN

CÂNTEC DIN RĂZBOIUL ACTUAL

Foaie verde trei granate
A trimes Regina carte
La fetele de prin sate
Să poarte părul pe spate;
Să nu poarte busuioc,
România arde'n foc;
Să nu poarte nici batistă
Că ţara e foarte tristă;
Să nu poarte nici cercei
Că ţara n'are flăcai;
Să nu poarte nici mărgele
Că ţara n'are ghiulele;
Să nu poarte nici panglici
Ca ţara n'are voinici.
Foaie verde busuioc
România arde'n foc.
Trag Germanii cu ghiulele,
Bulgarii cu cartuşele

* * *

Foaie verde trei granate
Rau Germanul ne mai bate
Cu tunuri şi cu granate
Cu automobili blindate!
Arde-te-ar focu, Germane,
C'ai scornit aeroplane,
Aeroplane, tunuri grele
De ne-ai omorât cu ele!
Săracii soldaţii mei,
Cum mi-i bagă în tranşei!
Căzù unul, cazù doi,
Cazù camarazi de-ai mei;
Căzù şapte, cazù opt,
Cazù regimentul tot;
Căzù mic şi cazù mare,
Cazù colonel calare
Şi-mi cazuse 'ntr'o cărare.
Mi-l gaseşte-o fată mare;
Mi-l întreabă, ce mi-l doare?
— M'a rănit Germanu 'n şale.
Fata mare lăcrama
Şi din gură cuvânta:
Măi Germane, nu ţi-i jale
De-atât sânge pe mantale?

Culese dela flăcăii demobilizaţi din comuna *Luncaviţa-Tulcea* de Olteanu I. Cristea, normalist-Constanţa.

BIBLIOGRAFIE

R. Netzhammer, Die christlichen Altertümer der Dobroudscha, Bucarest (Soccc) 1918. Sunt cunoscute interesantele studii, pe care eruditul arhiepiscop catolic de București, Mgr. R. Netzhammer le-a publicat în ultimii 15 ani despre antichitățile creștine din Dobrogea, în legătură cu istoria creștinismului din aceastã regiune a țării noastre. In anul 1918 fiind invitat să țină mai multe lecții la cursurile ce le organizase în Bucureștii ocupați de dușmani, administrația militară germană, neobositul prelat și-a revizuit studiile vechi, le-a pus în concordanță cu noile cercetări și le-a citit înaintea studenților străini. După ce apoi a făcut o călătorie prin Dobrogea, unde a verificat ultimele descoperiri, a publicat broșura de față.

La început autorul vorbește despre creștinarea provinciei Scythia minor (Dobrogea), susținând că după toate probabilitățile primele seminţe ale religiunii creștine le-a aruncat acì apostolul Andrei. In ori-ce caz faptul că atât orașul Tomis. metropola Scitiei, cât și Halmyris, la malul lacului Razim, au dat un număr ralativ foarte mare de martiri, este o dovadă din cele mai puternice despre vechimea creștinismului în aceste părți.

In veacul al IV-lea găsim pe cel dintâi episcop al provinciei, Evangelicus. după care cunoaștem o întreagă serie de episcopi, a căror reședință erà orașul Tomis (numit și Constantiana). Este interesant că episcopii din Tomis aveau autoritate asupra întregii provincii, deșì în alte părți aproape fiecare oraș — uneori și satele — își avea episcopul său. De altă parte mulți dintre episcopii tomitani s'au distins prin fapte însemnate. Astfel Sf. Theotimus a fost un scriitor religios cunoscut pe acele vremuri (anul 393); el era în legături de prietenie cu Sf. Ioan Gură de Aur. Alt episcop, Timotheus, a luat parte la sinodul din Efes, unde s'a condamnat erezia lui Nestorius. Un urmaș al său, Ioan (a. 448), a scris numeroase scrieri de polemică în limba latină și a tradus din grecește în latinește, scrieri și predici de ale eresiarhilor greci.

Cât privește orașul Tomis, avea în acel timp numeroase monumente creștine. Scriitorii amintesc două biserici în interiorul orașului și una extra murană. Ele trebue să fi fost clădiri frumoase și imposante, dacă judecăm după cele câteva fragmente arhitectonice ce ni-s'au păstrat (2 capiteluri de coloană). Vechiul cimitir creștin, care s'a păstrat în parte până astăzi, a dat la iveală interesante monumente funerarii și un număr de 20 petre de mormânt cu inscripții creștine. Autorul reproduce toate aceste monumente, din care unele erau inedite până acum.

Dar și în celelalte orașe dobrogene, ca Axiopolis, Troesmis (Iglița), Noviodumun (Isaccea), Thalamonium? (Prislav), s'au descoperit monumente din primele timpuri ale creștinismului; tot asemenea în orașele dela mare: Callatis (Mangalia), Bizone (Cavarna), Dionysopolis (Balcic) și Stratonis (lângă Tuzla); precum și la sate: Ulmetum (Pantelimonul de sus), Tropaeum Traiani (Adam-Clissi), etc.

Toate acestea vin să dovedească nu numai vechimea creștinismului în Dobrogea, dar și răspândirea lui peste toată întinderea provinciei, încă din primele veacuri ale erei noastre.

Frumoasele și interesantele antichități creștine descoperite în Dobrogea și reproduse cu multă artă în cartea Mgr. Netzhammer, sperăm că vor atrage luarea aminte a preoților noștri din Dobrogea, care au datoria morală să cerceteze monumentele de acest fel, să le adune și să le studieze, împedicând distrugerea sau înstreinarea lor.

(C. M.)

CRONICA

Propaganda bulgărească în Dobrogea. Administraţia bulgărească de ocupaţie, care a lasat în Dobrogea amintiri atât de triste, nu s'a mulţumit numai sa oblige pe toţi copii şi tinerii de alte naţionalitaţi sa înveţe bulgăreşte, ori să organizeze celebrul «Congres» dela Babadag, ci a umplut satele şi oraşele cu cărţile vestitei propagande, ce urmariă sa dovedeasca drepturile străvechi ale Bulgariei asupra acestui pământ românesc.

Când armatele bulgăreşti au fost alungate, ai noştri au trebuit să muncească din greu până ce au putut sa adune aceasta enormă cantitate de carţi de pe la diferite autorităţi.

Credem însa că nu e de ajuns ca aceste carţi sa fie depozitate la Ministerul de Interne, dupa cum suntem informaţi ca s'a procedat. Socotim, din potriva, ca ar fi mai nimerit sa se trimita câte o colecţie din ele pentru biblioteca fiecărei prefecturi dobrogene şi a fiecărei şcoli secundare de acolo, ca sa servească drept dovada de mijloacele întrebuinţate de intelectualii bulgari contra românismului dobrogean. De asemenea ar fi bine ca sa fie daruite serii din aceste carţi pentru bibliotecile mai mari din ţara, cum şi pentru biblioteca Arhivei Dobrogei.

Speram ca simpaticul secretar general dela interne, care este dobrogean de origine, va lua măsuri în acest sens.

Mulţumiri. Ne îndeplinim o placuta datorie de recunoştinţă, exprimând la încheierea anului al 2-lea de existenţa a revistei noastre, mulţumiri calduroase tuturor acelora cari ne-au acordat sprijin moral sau material în aceste timpuri grele.

In special mulţumim d-lui *I. G. Bibicescu*, guvernatorul Bancii Naţionale, generozitaţii caruia datorim în cea mai mare parte putinţa ce am avut de a scoate revista.

De asemenea d-lor *Mihail Popescu*, administratorul Casei Şcoalelor şi *C. Hagi-Theodoraky*, avocat, cari ne-au făcut un însemnat numar de abonamente.

In sfârşit adresam mulţumirile noastre d-lui *I. Răducanu* profesor şi deputat, care ne-a dat şi d-sa un foarte preţios concurs.

NOTĂ. Abea acum în urmă am putut cunoaşte broşura d-lui I. N. Roman *Drepturile, sacrificiile şi munca noastră în Dobrogea faţă de pretenţiile Bulgarilor asupra ei. Iaşi 1918* (Serviciul geografic al armatei). Această scriere, care după cum mi-s'a spus este aceeaş cu memoriul prezintat de delegaţia dobrogeană d-lui Marghiloman, cu prilejul tratativelor de pace cu Germanii, cuprinde un rezumat al principalelor argumente istorice, etnografice şi economice în favoarea noastră un raspuns la incriminările propagandei bulgăreşti şi o scurtă privire asupra progresului realizat în Dobrogea sub stăpânirea românească. (C. M.)

VOLUMUL I DIN „ARHIVA DOBROGEI“

apărut în 1916, cuprinde:

Const. Moisil, Prefaţă.

C. Brătescu, Câteva consideraţiuni etnografice asupra Dobrogei.

— Iancu-Vodă (baladă populară dobrogeană).

Al. P. Arbore, Din etnografia Dobrogei: Aşezările Bulgarilor.

Copacius Junior, Importanţa strategică a Dobrogei.

C. Petrifopol, Câteva consideraţii generale asupra Dobrogei şi Deltei Dunării.

M. Postelnicu, Deposedările în Dobrogea.

Tulceanu, Descrieri de călătorii în Dobrogea.

C. Brătescu, Folklor dobrogean.

Const. Moisil, Numismatica Dobrogei.

Bibliografie.

Volumul acesta se poate procura dela redacţia revistei trimiţându-se prin mandat poştal suma de lei 10 pe adresa d lui Const. Moisil, Str. Şerban-Vodă, 70 Bucureşti.

PUBLICAȚIILE
Societății pentru cercetarea și studierea Dobrogei

Arbore Al., Din etnografia Dobrogei: Așezările Bulgarilor.

— Contribuțiuni la așezările Tătarilor și Turcilor în Dobrogea.

Brătescu C., Nume vechi ale Dobrogei: Vlahia lui Asan, Vlahia Albă.

— Dobrogea la 1444. Lupta dela Varna.

Brătescu C., și *Lăzărescu C.*, Două periple ale Mării Negre.

Ionescu Dobrogeanu (Colonel. Invazia barbară din 1916-1918 în jud. Tulcea.

Moisil Const., Numismatica Dobrogei.

— Lupta pentru apărarea drepturilor românești asupra Dobrogei.

Roman I., Proprietatea imobiliară rurală în Dobrogea.

— Propaganda pentru Bulgaria mare și Dobrogea bulgărească».

Abonamentul la „Arhiva Dobrogei" este de lei **20 pe an** *și se trimite prin mandat poștal d-lui* **Const. Moisil, București, Str. Șerban-Vodă, 70** *sau d-lui* **C. Brătescu, profesor la școala normală, Constanța.**
